

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VALEA

ANUL XLIII, Nr. 3—4, — MARTIE — APRILIE 1984

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLIII, Nr. 3—4
MARTIE - APRILIE
1984

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. EPIFANIE
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

Drd. MIHAI HAU

CUPRINS

	Pag.
EDITORIAL, <i>Vocația de pace a României Socialiste</i>	149
APELUL Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene pe teritoriul cărora se amplasează rachete nucleare cu rază medie de acțiune, parlamentelor din celelalte țări europene și din Canada	150

PASTORALE CHIRIARHALE

<i>Pastorala de Sfintele Paști</i> a Prea Fericitului Părinte Patriarh IUSTIN	154
<i>Pastorala de Sfintele Paști</i> a I. P. S. Arhiepiscop ANTIM al Tomisului și Dunării de Jos	159
<i>Pastorala de Sfintele Paști</i> a P. S. Episcop EPIFANIE al Buzăului	164

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. DUMITRU ALEXANDRESCU, <i>Predică la Duminica a II-a a Postului Mare</i>	169
Pr. DAVID POPESCU, <i>Cuvînt la pomenirea celor 40 de Mucenici</i>	172
Arhim. CHESARIE GHEORGHEȘCU, <i>Cuvînt la Bunavestire</i>	175
Diac. Prof. MARIN VELEA, <i>Predică la Sf. Mare Mucenic Gheorghe</i>	179
Pr. DUMITRU RĂDUNĂ, <i>Învierea lui Hristos, Învierea noastră</i>	183

DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI

Sf. Grigorie de Nyssa, <i>Cuvînt către cei îndoliați</i> , trad. de Drd. V. RĂDUCĂ	188
--	-----

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Acțiuni în favoarea păcii</i> , (Redacția)	205
Pr. I. I. GEORGESCU, <i>Conferința de la Stockholm pentru măsuri de încredere și securitate</i>	208

STUDII ȘI ARTICOLE

Pr. Prof. onorar ENE BRANIȘTE, <i>Paștile la Ierusalim în secolul al IV-lea</i>	210
Pr. Prof. onorar ION CONSTANTINESCU, <i>Parabola Viței celei adevărate — comentariu</i>	214
Drd. A. L. MANOLACHE, <i>Maica Domnului în învățătura și evlavia ortodoxiei românești</i>	223
Prof. onorar IORGU IVAN, <i>Grija și mijloacele Bisericii Ortodoxe Române pentru conservarea și punerea în evidență a bunurilor ei ce fac parte din Patrimoniul Cultural-Național</i>	231
Pr. Dr. IOAN DURĂ, <i>Toleranța religioasă în Țara Românească și în Moldova în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea</i>	246

DOCUMENTARE

Arhim. GRIGORIE BĂBUȘ—IONESCU GION, <i>Contribuții la monografia istorică a schitului Cheia de pe Teleajen — II Egumenatul lui Damaschin până la secularizare</i>	264
Pr. I. IONESCU, <i>O omilie inedită pentru Epitanie: Pseudochrysostomi Sermo Prophylacticus II</i>	274

ANIVERSĂRI

TRIBUNA — 100 de ani de la apariție (Pr. Ion Ionescu)	280
---	-----

VIAȚA BISERICEAȘCĂ

<i>Din Arhiepiscopia Bucureștilor</i> (Pr. D. POPESCU)	283
<i>Din Arhiepiscopia Tomis—Dunărea de Jos</i> (Arhim. I. MOTOC)	286
<i>Din Episcopia Buzăului</i> (Pr. Gr. DIONISIE)	289

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

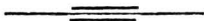
<i>Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galateni</i> — introducere, traducere și comentariu, Teză de doctorat a Pr. Asist. Vasile Mihoc, în «Studii Teologice», an. XXXV (1983), nr. 3—4, 5—6 (Pr. asist. N. DURĂ)	293
Diac. Asist. Dr. Emilian Cornițescu, <i>Descoperirile arheologice din Țara Sfântă în ultimii 50 de ani (1920—1970) și raportul lor cu Vechiul Testament</i> , teză de doctorat, extras din rev. «Studii Teologice», an. XXXIV (1982), 169 p. (Pr. asist. N. DURĂ)	297
Dionisie M. Pippidi, <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latinești</i> — vol. I — <i>Histria și împrejurimile</i> , culese, traduse, însoțite de comentarii și indici, Edit. Academiei R.S.R., 1983, 544 p. + 47 planșe + 1 pliant (Prof. Em. Popescu)	299
«Mărturie Ortodoxă» revista comunității ortodoxe române din Olanda, an. II, nr. 5/1983 (Diac. Prof. OREST BUCEVȘCHI)	304
Prof. Ivan Pantschowski, <i>Die ethischen und sozialen Ansichten des Archim. Neophit Bosveli</i> , Sofia, 1982, 70 p. (Diac. O.B.)	306
Martin Kämpchen, <i>Sfântul în Hinduism</i> , în <i>Zeitschrift für Mission Wissenschaft und Religionswissenschaft</i> , 3/1983 (diac. O.B.)	307

VOCAȚIA DE PACE A ROMÂNIEI SOCIALISTE

În anul în care întregul popor român sărbătorește cu entuziasm și cu noi realizări în munca sa pașnică cea de a 40-a aniversare a Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, se manifestă o pregnantă, prin declarații, mesaje și acțiuni concrete vocația de pace a poporului nostru. Construind un viitor fericit pentru generațiile viitoare, România Socialistă, liberă, suverană și independentă aduce contribuția sa activă la efortul depus de comunitatea mondială pentru statornicirea între state și popoare a unor relații bazate pe respect, înțelegere și cooperare. Politica externă românească apare drept analiză pertinent științifică a epocii în care trăim. Gîndirea și acțiunile în această direcție ale Președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu poartă amprenta unei viziuni ce se opune imobilismului, oferind în același timp exemplu de perseverență în căutarea modalităților eficace pentru promovarea scopurilor nobile ale umanității, supunînd dezbaterii comunității mondiale propuneri și inițiative constructive menite să contribuie la rezolvarea problemelor grele care frămîntă azi omenirea, între care la loc de frunte se află crearea climatului de destindere, cooperare și pace pentru toate popoarele, pentru viitorul liniștit al generațiilor ce vor urma.

Între aceste acțiuni se înscrie și «APELUL» Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene pe teritoriul cărora se amplasează rachete nucleare cu rază medie de acțiune, parlamentelor din celelalte țări europene și din Canada.

A P E L U L

MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
ADRESAT SOVIETULUI SUPREM AL U.R.S.S., CONGRESULUI S.U.A.,
PARLAMENTELOR DIN ȚĂRILE EUROPENE PE TERITORIUL CĂRORA
SE AMPLASEAZĂ RACHETE NUCLEARE CU RAZĂ MEDIE DE
ACȚIUNE, PARLAMENTELOR DIN CELELALTE ȚĂRI EUROPENE
ȘI DIN CANADA

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România, profund îngrijorată de agravarea fără precedent a situației internaționale, ca urmare a trecerii la amplasarea de noi rachete nucleare pe continentul european, susține pe deplin chemările adresate la plenara C.C. al P.C.R. din 21—22 martie a.c. de președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducătorilor de state și guverne, oamenilor politici și tuturor popoarelor lumii de a-și uni eforturile și de a conlucra tot mai strâns pentru găsirea — pînă nu e prea tîrziu — a celor mai bune căi pentru oprirea agravării situației internaționale, încetarea cursei periculoase a înarmărilor și salvarea omenirii de la o catastrofă nucleară, pentru instaurarea unui climat de pace, colaborare, încredere și înțelegere în Europa și în lume.

Începerea amplasării de către Statele Unite ale Americii a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune în unele state din vestul Europei constituie o nouă fază a cursei înarmărilor nucleare. Aceasta a determinat Uniunea Sovietică să adopte contramăsuri nucleare.

În urma acestor acțiuni, în Europa s-a deschis o nouă etapă a înarmărilor nucleare care duce la agravarea deosebită a situației pe continent și la creșterea pericolului unui război nuclear.

Intensificarea înarmărilor nucleare sporește considerabil pericolul unui război mondial, care, în condițiile actuale, se va transforma inevitabil într-un război nuclear ce va duce la distrugerea vieții pe planeta noastră. Gravitatea situației internaționale actuale constă în aceea că acum are loc o intensificare a înarmărilor nucleare, care reprezintă cel mai mare pericol, deoarece, spre deosebire de orice arme clasice, chiar și cele mai sofisticate, folosirea armelor nucleare va duce nu numai la distrugerea unui număr uriaș de vieți omenești sau de obiective econo-

mico-sociale, ci la distrugerea întregii omeniri, a înseși condițiilor vieții pe planeta noastră. Este necesar să se țină seama de avertismentul foarte sever al oamenilor de știință — inclusiv al oamenilor de știință sovietici și americani — care au arătat că folosirea doar a unei mici părți a uriașelor arsenale nucleare deținute de S.U.A. și U.R.S.S. va declanșa o «iarnă nucleară», va duce la dispariția vieții pe Pământ.

Pornind de la această gravă primejdie, considerăm că nu poate fi acceptată în nici un fel justificarea că producerea și amplasarea de noi arme nucleare pot constitui un mijloc de întărire a securității și păcii popoarelor; dimpotrivă, orice nouă armă nucleară nu poate decât să sporească și mai mult gradul de insecuritate a popoarelor, să mărească pericolul distrugerii civilizației umane, a omenirii, a înseși condițiilor existenței vieții pe planetă. Folosirea armelor nucleare afectează deopotrivă atât pe cei care vor recurge la aceste arme, cât și celelalte state. Nimeni nu va putea rămîne în afara efectelor folosirii armelor nucleare. De aceea, în cazul unui război nuclear nu vor exista nici învinși, nici învingători; va fi curmat firul legic, firesc al omenirii, al întregii vieți pe planeta noastră. Iată de ce considerăm că problema fundamentală a epocii noastre o constituie oprirea cursei înarmărilor nucleare, înlăturarea pericolului de război, asigurarea și întărirea păcii. Trebuie făcut totul pentru apărarea dreptului suprem al oamenilor, al popoarelor la pace, la libertate și independență, la existență, la viață!

Pornind de la răspunderea supremă pe care noi, parlamentele o avem în fața popoarelor, față de cauza păcii și vieții tuturor națiunilor lumii, să facem totul pentru a opri amplasarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, pentru a se trece la eliminarea tuturor armelor nucleare de pe continentul european și, apoi, la dezarmarea generală, la făurirea unei lumi a păcii și colaborării, fără arme și fără războaie!

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România adresează Congresului Statelor Unite ale Americii apelul de a acționa pentru oprirea amplasării de noi rachete nucleare americane cu rază medie de acțiune pe teritoriul unor țări din vestul Europei și pentru a nu se mai instala noi arme nucleare pe continentul european, pentru trecerea la negocieri în vederea eliminării rachetelor nucleare cu rază medie și a altor arme nucleare din Europa.

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România se adresează, totodată, Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste cu apelul de a acționa în vederea întreprinderii de măsuri ca, odată cu oprirea instalării rachetelor americane cu rază medie de acțiune, să fie oprită și aplicarea contramăsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică.

Ne adresăm Congresului S.U.A. și Sovietului Suprem al U.R.S.S. ca, pornind de la interesele propriilor popoare, ale păcii în Europa și în lume să acționeze — după adoptarea măsurilor de oprire a amplasării rachetelor nucleare americane cu rază medie de acțiune și aplicării contramăsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică — pentru reluarea negocierilor dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, în vederea realizării unor acorduri și înțelegeri corespunzătoare privind oprirea instalării și desfășurării de rachete nucleare pe continent, retragerea celor existente și eliberarea continentului de orice arme nucleare.

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România se adresează parlamentelor țărilor europene pe teritoriul cărora s-a început amplasarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune cu chemarea ca, pornind de la răspunderea pe care o au față de soarta popoarelor lor, a păcii în Europa și în lume, să acționeze cu hotărâre pentru oprirea instalării rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, iar pînă la realizarea unui acord corespunzător să se oprească aducerea pe teritoriul lor de noi arme nucleare.

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România se adresează, de asemenea, parlamentelor celorlalte țări europene și al Canadei de a-și uni eforturile și de a acționa pentru a determina oprirea amplasării rachetelor nucleare americane cu rază medie de acțiune și a aplicării contramăsurilor nucleare anunțate de Uniunea Sovietică, pentru reluarea neîntârziată a negocierilor sovieto-americane.

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România consideră că prin negocieri — desfășurate într-un spirit de încredere și înaltă responsabilitate — este posibil să se ajungă la înțelegeri menite să înlăture primejdia unui război atomo-nuclear cu consecințe nimicitoare. Propunerile făcute în această privință de țările socialiste, precum și cele formulate de diferite state și conducători de state și guverne, de oameni politici, oferă o bază pentru a se trece la negocieri constructive și pentru a se ajunge la înțelegeri corespunzătoare.

Deoarece instalarea rachetelor nucleare privește viața și existența tuturor popoarelor europene, este necesar ca toate statele continentului să se angajeze și să participe activ la realizarea acordurilor și înțelegerilor privind eliminarea rachetelor din Europa, oprirea drumului spre o catastrofă nucleară. În acest spirit considerăm că la negocierile sovieto-americane trebuie să participe, sub o formă sau alta, și țările din cele două blocuri militare, precum și alte state europene, care să-și aducă contribuția la realizarea unui acord, a unor înțelegeri corespunzătoare.

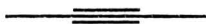
Pornind de la marea răspundere pe care parlamentele o au în fața propriilor popoare — ca reprezentante ale voinței acestora — Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România propune organizarea unei întâlniri a reprezentanților parlamentelor din țările Europei, precum și din S.U.A. și Canada, pentru a dezbate situația extrem de gravă care s-a creat pe continent și pentru a formula și propune căi și soluții corespunzătoare care să ducă la oprirea amplasării rachetelor nucleare americane în unele țări vest-europene și a aplicării contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică, la reluarea negocierilor dintre Uniunea Sovietică și S.U.A. în vederea ajungerii la acorduri și înțelegeri privind oprirea cursei înarmărilor nucleare, care să deschidă calea eliberării continentului de orice fel de arme nucleare.

Ne adresăm tuturor parlamentelor, tuturor parlamentarilor să acționăm acum, pînă nu este prea tîrziu, pentru a răspunde năzuințelor și încrederii popoarelor, dorinței lor de pace, libertate, dezarmare, securitate și independență, de a opri cursul periculos spre prăpastia nucleară, de a asigura triumful păcii și colaborării pe planeta noastră.

Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România își exprimă convingerea că toate guvernele vor ține seama de aspirațiile și voința popoarelor care prin mari manifestații își exprimă hotărîrea fermă de a trăi și conlucra într-un climat de pace, securitate și colaborare, într-o lume mai bună și mai dreaptă, fără arme nucleare, fără nici un fel de arme și fără războaie.

Cu această convingere, noi, deputații Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România, reafirmîndu-ne încă o dată hotărîrea noastră de a înfăptui neabătut politica de pace și colaborare a României socialiste, adresăm tuturor parlamentelor și parlamentarilor din țările Europei, din S.U.A. și Canada chemarea de a ne uni eforturile și de a acționa împreună pentru a contribui la diminuarea încordării internaționale, la oprirea cursei înarmărilor nucleare, la realizarea unor înțelegeri care să deschidă perspectiva eliminării totale a armelor nucleare de pe continent, a pericolului unui război nuclear nimicitor.

Pornind de la marea răspundere pe care o avem față de popoarele noastre, să punem mai presus de orice interesele supreme ale apărării vieții popoarelor, ale civilizației umane, să acționăm și să facem totul pentru făurirea unei lumi a păcii și colaborării internaționale.

PASTORALE CHIRIARHALE

† I U S T I N

DIN MILA LUI DUMNEZEU,
ARHIEPÍSCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR
CREȘTINI, HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU ATOATEȚIITORUL, IAR DE LA NOI
PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

«Hristos a înviat!»

Iubiți credincioși,

Minune a minunilor și taină a tainelor, învierea Domnului nostru Iisus Hristos din morți stă în centrul vieții noastre creștine. Ea ne-a descoperit pe Mîntuitorul ca Domn al tuturor și Dumnezeu atotbucurător; din ea a izvorit biruința vieții asupra morții și a binelui asupra răului; ea este temeiul unirii noastre cu Dumnezeu și al păcii desăvîrșite între oameni și popoare; pe ea se clădește viețuirea noastră ca fii ai lui Dumnezeu și din ea răsare învierea noastră cu duhul în vremea de acum, iar învierea cu trupul la sfîrșitul veacurilor. De aceea, trăind aceste adevăruri mai intens și mai statornic decît oricare altă obște creștinească, Biserica Ortodoxă este deseori numită *Biserica învierii*.

În adevăr, întreaga noastră gândire teologică, evlavia și slujbele noastre bisericești sînt strîns legate de învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Iar prăznuirea ei nu are nimic asemănător cu ea în frumusețea și adîncimea trăirii noastre religioase.

Dreptmăritori creștini,

Mai mult decît oricare altă făptură văzută ori nevăzută, Prea Cuvînta Maică a Domnului nostru Iisus Hristos a trăit, în toată plinătatea ei, bucuria de negrăit a învierii Fiului său. Tradiția bisericească veche mărturisește că Mîntuitorul s-a arătat Maicii Sale chiar în clipa ridicării Lui cu trupul din mormînt. Într-o cîntare de demult se spune că ea a văzut pe Iisus «*sculîndu-se prea frumos din mormînt, biruitor...*», cu «*totul strălucit, fără asemănare în frumusețe, ca un mire ieșind cu trupul din cămara gropii...*». Atunci «*s-a umplut de bucurie și a strigat : Fiul meu și Dumnezeuul meu, măresc învierea Ta cea mai presus de cuvînt*».

Fără îndoială, fiind cea dintîi care a văzut pe Mîntuitorul înviat din morți, Maica Domnului va fi fost și cea dintîi propovăduitoare a învierii Lui. Sfinții evangheliști stăruiesc mai ales asupra îngerilor ca *vestitorii* dintîi ai învierii Domnului, iar asupra apostolilor ca *martori ai învierii*.

Iubiți fii sufletești,

Lipsa corpului din mormînt și arătările Domnului nostru Iisus Hristos în fața Sfintei Sale Maici, în fața ucenicilor Săi, în fața femeilor care-L slujiseră și în fața multor alora dintre credincioșii care-L cunoscuseră în vremea cînd fusese viu, constituie desigur temeuri neclintite ale învierii Mîntuitorului.

Un loc aparte între cei care au văzut pe Mîntuitorul viu, după moarte, îl ocupă însă Sfinții Apostoli. Este adevărat că unii dintre ei s-au convins cu greutate de învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Dar ei au fost rînduiți de Dumnezeu să dea mărturie despre învierea Fiului Său. De aceea la alegerea unui alt apostol, în locul lui Iuda, Sfîntul Apostol Petru a spus că trebuie să fie ales unul care să fie împreună cu ceilalți apostoli *martor* al învierii lui Hristos.

În adevăr, în chiar cele dintâi cuvântări ale lor în fața credincioșilor, Sfinții Apostoli mărturiseau că «pe Iisus L-a înviat Dumnezeu», faptă pentru care «ei toți sînt martori» (Fapte II, 32 ; III, 15 ; V, 32). Sfântul Apostol Petru precizează la un moment dat, că «Dumnezeu a înviat pe Iisus a treia zi și i-a dat să se arate... lor, martorilor mai dinaintea rînduiși de El...» (Fapte X, 40—41). Iar Sfântul Pavel, vorbind despre arătarea lui Iisus în fața sa pe drumul Damascului, ne spune că El i-a zis : «Spre aceasta m-am arătat ție ca să te rînduiesc slujitor și martor...» (Fapte XXVI, 16 ; XXII, 15), martor al învierii.

Dreptmăritori creștini,

Înviind din morți, Mîntuitorul nu s-a întors la viața Sa de mai înainte. El a păstrat în adevăr trupul în care s-a născut. Dar trupul acesta, la înviere, s-a schimbat. Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume ca oricare urmaș al lui David, cum zice Sfântul Apostol Pavel, ca orice om. Dar, prin înviere El s-a arătat Fiul lui Dumnezeu în putere, cuprins de *Duhul Sfințeniei* (Rom. I, 4). În El «locuiește acum trupește toată plinătatea Dumnezeirii», iar «toate vîstierile înțelepciunii și ale cunoștinței sînt ascunse în El» (Col. II, 9 ; II, 3). El este înveșmîntat din nou cu «măriră pe care a avut-o la Dumnezeu mai înainte ca lumea să fie» (Ioan VII, 5). Pe scurt El este Domn al tuturor. Căci «în El binevoit-a Dumnezeu să sălășluiască toată plinătatea și printr-însul pe toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt fie cele din ceruri făcînd pace printr-însul, prin sîngele crucii Sale» (Col. I, 19—20). Așadar, pe toate ființele «din ceruri și de pe pămînt» care se răspîndiseră în toate laturile, fugind de la fața Lui și viețuind în vrăjmășie unele cu altele a binevoit Dumnezeu «să le adune iarăși în Hristos» și să le pună sub domnia Lui pentru a le aduce apoi la sînul Său părintesc de Dumnezeu și Tată (Efes. I, 10).

Iisus Hristos este «pacea noastră», zice Sfântul Apostol Pavel. El «a surpat peretele din mijloc al despărțiturii» dintre oameni, vrăjmășia, pentru a-i zidi într-un singur om, în El, și pe acela să-l împace cu Dumnezeu (Efes. II, 14—17). Acesta este temeiul adînc al păcii noastre creștine ; din el decurge datoria noastră de făcători de pace.

Iubiți fii duhovnicești,

În această sfîntă zi de luminată prăznuire a învierii Domnului, vădînd cu toții «unitatea duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 3) cu inimi

curate să înălțăm cugetul nostru către Atotputernicul Dumnezeu, rugîndu-L stăruitor să ne păzească întru pacea pe care a dăruit-o El lumii, prin Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos. Sufletelor noastre să le dăruiască înseninare, liniște și bunăvoință față de semenii noștri ; în lume să domneasă bună înțelegere, prietenie și pace.

Cu rugăciuni fierbinți să însoțim toate acțiunile pe care le întreprindem pentru apărarea păcii, fiind deplin convinși că pe calea păcii merge Dumnezeu împreună cu noi. Iar dacă pe această cale merge Dumnezeu cu noi, nimeni nu va putea să ne înfrîngă.

De pace în toate zilele vieții noastre avem trebuință. Îndeosebi, în vremea de acum, cînd plutește în aer amenințarea declanșării unui război cu cele mai înspăimîntătoare unelte de distrugere, nu avem o altă datorie mai sfîntă de împlinit decît apărarea păcii și prin aceasta, apărarea propriei noastre vieți, apărarea vieții semenilor noștri, apărarea tuturor bunurilor existente pe pămînt. Avînd pace, toate acestea vor fi păstrate, iar dacă pacea se va pierde, pierdute vor fi și toate acestea.

Cît privește binefacerile păcii nu este nevoie să căutăm mult și departe în trecut. Este de ajuns să punem față în față grozăviile anilor de război cu realizările pe plan mondial sau local în ultimii patruzeci de ani. De o parte, moarte și distrugeri de tot felul, iar, de alta, viață și înfăptuiri, iarăși de tot felul și pretutindeni.

Înflorirea țării noastre, spre pildă, în vremurile pe care le trăim noi, după terminarea războiului și așezarea noii orînduiri sociale, este rod al muncii poporului nostru, într-o epocă de pace în lume.

În toate ramurile de activitate, țara noastră a urcat culmi neatînse niciodată în trecut. Se dezvoltă acum din plin științele și artele ; fără încetare se înnoiește felul de gîndire și capătă forme alese modul nou de viață. Înfăptuiri epocale a înscris în istoria țării industria românească, iar agricultura se găsește în plină dezvoltare. Astfel, înfrățiți cu omul, cîmpiile și munții, apele și pădurile, avuțiile și frumusețile țării își aduc acum, fiecare, partea sa de contribuție la zidirea țării noastre noi.

În această atmosferă de strădanie pentru înnoirea și propășirea patriei să ieșim cu bucurie în întîmpinarea împlinirii, la 23 August, anul acesta, a celor patru decenii de viață liberă, independentă și suverană a poporului nostru.

Pe cîrmuitoarii țării, în frunte cu Președintele Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, întru cinstire și prețuire să-i ținem ; în slujba poporului, pe tărîm bisericesc și național, să stăm ; dragostea de patrie și de Biserică în chip statornic să le împerechem, iar pacea lumii să o apărăm.

O dată cu acest cuvînt de învățătură și povățuire, în ziua aceasta a luminatului praznic al Învierii Domnului, vă împărtășesc tuturor arhierescă binecuvîntare, întîmpinîndu-vă cu vestirea : «*Hristos a înviat*».

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

† A N T I M

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL EPARHIEI
TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

INTREGULUI CLER ȘI TUTUROR DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI DIN ACEASTĂ
EPARHIE : HAR, MILĂ ȘI PACE DE LA DUMNEZEU-TATĂL ȘI DE LA DOMNUL
NOSTRU IISUS HRISTOS, IAR DE LA SMERENIA NOASTRĂ
ARHIEREȘTI BINECUVÎNTĂRI.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Iubiții mei fii sufletești,

Această salutare pascală reprezintă crezul biruitor al vieții, care a străbătut veacurile de la Hristos pînă la noi și care va duce și mai departe altor generații această veste luminoasă a bucuriei pentru frumusețea vieții și pacea adîncă a sufletului rourat de darul lui Dumnezeu.

Salutarea aceasta a fost rostită mai întîi de înger Sfințelor Femei purtătoare de mir care, cu multă rîvnă, au venit la mormîntul Domnului. Îngerul le-a zis : «Nu vă temeți, că știu că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici, căci S-a sculat, precum a zis. Veniți să vedeți locul unde fusese pus Domnul. Și degrabă mergînd, spuneți ucenicilor Lui că S-a sculat din morți» (Matei 28, 5—7). Iar pe cînd ele se înapoiau de la mormînt, Însuși Domnul Iisus le-a întîmpinat și le-a zis : «Bucurați-vă ! Iar ele apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat. Atunci Iisus le-a zis : Nu vă temeți ! Duceți-vă și vestiți fraților Mei, ca să meargă în Galileea, și acolo Mă vor vedea» (Matei 28, 9—10).

Și întorcîndu-se ele de la mormînt, au spus toate acestea celor unsprezece apostoli și celorlalți ucenici.

Dar cine erau aceste evlavioase și curajoase femei, care s-au învrednicit a fi cele dintîi vestitoare ale Învierii Domnului ?

Aceste femei stăruitoare și pline de inițiativă sînt ucenice duhovnicești ale Mîntuitorului, făcînd parte totodată din grupul de femei evlavioase din jurul Maicii Domnului. Unele îi erau chiar rudenii, ca de exemplu Maria lui Cleopa și Salomeea, mama Sfinților Apostoli Ioan evanghelistul și Iacob. Altele, fiind bolnave, au fost tămăduite de Min-

tuitarul, iar ele ca recunoștință L-au urmat, pentru a asculta învățătura lui dumnezeiască. Între acestea se numără Maria Magdalena, cea mai curajoasă.

Tot între acestea sînt numite și Ioana, soția ispravnicului casei lui Irod, Suzana și altele.

Aceste sfinte femei, nu numai că ascultau învățătura Mîntuitorului, dar îi și slujeau din avuțiile lor și cu munca lor (Cf. Marcu 15, 41). Despre acestea se amintește în Sfînta Evanghelie mai ales în timpul Patimilor Domnului și la Înviere.

Nu le-a fost lor ușor să răzbească atunci prin mulțime și să se țină de Învățătorul lor cînd urca spre Golgota. Iar acolo cînd au ajuns, împreună cu Maica Sfîntă, ele au stat la picioarele crucii în timpul răstignirii, participînd la înfricoșatele patimi ale Mîntuitorului Iisus Hristos pînă ce El și-a dat duhul. Au asistat apoi la coborîrea de pe cruce și au dat ajutor lui Iosif Arimateanul și lui Nicodim ca să așeze în mormînt Preacuratul Trup al Mîntuitorului. Istovite de suferință și de neodihnă a doua zi, ele au pregătit miresmele, ca a treia zi, dis-de-diminează, să vină la mormînt, să ungă Trupul Domnului.

Multă și grea a fost truda și alergarea acestor sfinte în zilele Patimilor, dar mare și fericit a fost darul pe care l-au primit cînd au aflat cele dintii că Domnul a înviat din morți și cînd El însuși le-a întîmpinat pe cale și le-a zis : *«Bucurați-vă ! iar ele l s-au închinat»*.

Iubiți credincioși,

În lucrarea de răspîndire a Evangheliei în lume, Sf. Femei mironosițe sînt vestitoare ale Învierii înainte de Apostoli și împreună cu Apostolii, bucurîndu-se de aceeași cinste cu aceștia. Aceasta înseamnă că femeia, în lucrarea mîntuirii, are aceeași cinste cu bărbatul. Pînă la Hristos nici o religie și nici o legislație veche n-au dat femeii drepturi egale cu ale bărbatului. Pentru aceasta un gînditor din vremea noastră spune : *«Bărbații au răpit toată istoria pentru ei și pentru povești despre ei»*.

Mîntuitorul este cel care i-a dat femeii libertatea și aceeași cinste ca bărbatului. Și unul și altul au aceeași datorie de a viețui cu cinste și în curățenie, ca model de virtute în familie și în societate.

În cărțile Noului Testament sînt și alte nume de femei evlavioase, care au contribuit la răspîndirea Evangheliei, făcînd lucru apostolesc. Așa este de exemplu diaconița Fibi, care a fost trimisă de Sf. Ap. Pavel la Roma, să ducă Epistola către Romani. Pentru aceasta Apostolul o recomandă cu cuvinte ca acestea : *«Vă înfățișez pe Fibi, sora noastră care este diaconiță a Bisericii din Chenhreia, ca s-o primiți în Domnul după vrednicia sfinților și să-i fiți de ajutor la tot lucrul, în care ar*

avea nevoie de voi, căci și ea a fost de ajutor multora și mie însumi» (Rom. 16, 1—2).

Dar în toate timpurile, de la Hristos încoace, femeile credincioase care prin firea lor mai sensibilă au o înclinare către cele duhovnicești — au depus suflet pentru Evanghelie. Unele au strălucit prin jertfa mucenicească — Sfintele Mucenițe — care sînt înscrise în calendar, și Cuvioasele, știute sau neștiute, căci multe s-au săvîrșit în taină, singur Dumnezeu scriind numele lor în Cartea vieții. Altele s-au proslăvit ca mame și soții, prin jertfelnicia lor în rosturile familiei și în cele obștești.

Biserica noastră cinstește pe Sf. Elena, mama Sf. Constantin, primul împărat roman, care prin Edictul din Milan, a dat libertate creștinilor și a deschis porțile temnițelor în care aceștia zăceau cu zecile de mii și erau dați ca hrană fiarelor sălbatice din circuri. Sf. Constantin a părăsit păgînatatea și a adoptat credința creștină la îndemnul stăruitoare ale mamei sale.

Dar Emilia, mama Sf. Vasile cel Mare, care a născut zece copii și toți s-au distins prin sfințenia vieții ? Dar Nona, mama Sf. Grigorie Teologul, care și-a convertit la creștinism pe soțul ei și era renumită pentru multele ei milostenii către cei suferinzi ? Dar Antuza, mama Sf. Ioan Gură de Aur, pe care și păgîinii o admirau pentru virtuțile sale ? Ce operă frumoasă au săvîrșit ele prin educația pe care au știut s-o dea fiilor lor, la vremea convenită, pentru ca ei să devină apoi mari dascăli ai lumii și ierarhi și stîlpi ai Bisericii, cum sînt numiți !

De asemenea mame virtuozose și soții devotate s-a învrednicit să aibă și poporul nostru. Acestea au avut un mare rol prin soții, părinții sau copiii lor la apărarea țării, a credinței ortodoxe și a ființei neamului, în vremurile viforoase pe care le-au trăit strămoșii noștri.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Femeia reprezintă o forță spirituală și socială, ale cărei virtuți se valorifică și se desăvîrșesc în sinul familiei.

Familia răspunde unor cerințe firești ale oamenilor. Prin căsătorie, între cei doi soți se stabilește o unitate indestructibilă și o completare sufletească și trupească. Întemeiată pe sentimente de dragoste reciprocă și pe întrajutorare a soțiilor, ea duce la nașterea de prunci, în vederea perpetuării și înmulțirii neamului omenesc, după porunca lui Dumnezeu. *«Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și îl supuneți»* (Fac. 1, 28). Mîntuitorul Iisus Hristos a întărit unitatea familiei, ca expresie a voinței divine pentru desăvîrșirea omului și a spus : *«Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă»* (Matei 19, 6).

Familia adevărată și completă este cea care are copii, aceasta fiind și o condiție a mîntuirii, căci, femeia se mîntuiește prin nașterea de

prunci — zise Apostolul — dacă rămîne cu înțelepciune în credință, în dragoste și în sfințenie (I Tim. 2, 15).

Viața ne arată la tot pasul că pentru părinți, copiii sînt un puternic stimulent pentru buna înțelegere, pentru muncă și chivernisire. Părinții trebuie să se străduiască, să-i crească, să le facă educație și un rost în viață. Prezența copiilor întărește astfel unitatea spiritual-morală și gospodărească a familiei. Nu sînt rare cazurile cînd copiii și-au împăcat părinții care erau certați sau pe punctul de a se despărți. Cu cît sînt mai mulți copii într-o casă, cu atît familia aceea este mai întărită, mai veselă, mai fericită. Copiii sînt împlinirea familiei și viitorul țării.

Biserica noastră încurajează căsătoria prin oficierea tainei cununiei. În același timp, combate rătăcirile care duc la destrămarea familiei: viciile, concubinajul, divorțul, adulterul și denatalitatea, ca păcate împotriva rînduiei lui Dumnezeu și a societății.

Statul nostru, la rîndul său, apără și încurajează familia, iar prin legiuirile și instituțiile sale acordă protecție mamei și copilului, stimulează natalitatea și asigură condiții optime pentru sănătatea, buna creștere și educația copilului.

În patria noastră, unde egalitatea femeii cu bărbatul a fost conșfințită pe deplin în anii puterii populare, luîndu-se în considerare deosebitele valori morale și aptitudinile intelectuale și practice cu care sînt înzestrate majoritatea femeilor, li s-au rezervat acestora unele activități obștești dintre cele mai importante. În aparatul de conducere a Statului, în organizațiile obștești, în economia și cultura națională, femeia ocupă astăzi un loc de seamă și își aduce contribuția sa la făurirea vieții noi alături de bărbat. De asemenea, în acțiunea pentru apărarea păcii ea se afirmă cu hotărîre, ca una care a suferit cel mai mult în vreme de războaie ca soție sau ca mamă pentru fiecare dintre cei plecați pe front. A suferit totodată și pentru cei rămași acasă, pe seama sa, bătrîni și copii, de care a trebuit să poarte grijă în zilele acelea nespuse de grele.

Femeia își aduce aportul său însemnat și în cadrul Bisericii. Multe din bunele credincioase ajută la îngrijirea și înfrumusețarea sfințelor lăcașuri prin obolul lor și prin munca lor. Unele fac parte din comitetele parohiale și din cercurile misionare, fiind de mare ajutor la buna desfășurare a vieții religioase și gospodărești din parohii și la cîntarea obștească. Bunul Dumnezeu să le răsplătească însutit cu darul Său pentru rîvna lor.

Dreptmăritori creștini,

Anul acesta, la 23 August, vom aniversa împlinirea a patru decenii, de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă; eveniment epocal, care a deschis calea unor mărețe realizări

pentru înnoirea și dezvoltarea multilaterală a țării și creșterea prestigiului ei în lumea întreagă. Cu toții sîntem martori că în acești ani, România Socialistă a ajuns la o stare înfloritoare, cum n-a mai fost alta în tot trecutul ei milenar. Faptul acesta se datorește muncii stăruitoare a întregului popor, strîns unit în jurul conducerii de Stat, în frunte cu iubitul Președinte al țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, care depune o eroică strădanie pentru întărirea patriei noastre și promovarea păcii în lume.

Chemarea zilei de astăzi este ca noi, bucurîndu-ne de aceste minunate înfăptuiri, să stăruim mai departe cu aceeași însuflețire, împreună cu întreaga obște românească, pentru noi împliniri, pentru pacea și fericirea poporului nostru. Fiecare la locul său de muncă putem lucra pentru binele familiei noastre și pentru prosperitatea societății, în fabrici, uzine, instituții sau pe ogoare. Să ne străduim dar să sfințim locul ce ni s-a încredințat, prin corectitudinea și hărnicia noastră, ca buni fii ai Bisericii strămoșești și ai scumpei noastre Patrii.

Cu prilejul praznicului Sfințelor Paști vă îmbrățișez, iubiților, cu părintească dragoste în Domnul, Cel ce a înviat din morți pentru mîntuirea noastră, și vă doresc tuturor sănătate, bucurie și bună sporire în toate.

HRISTOS A ÎNVIAT !

A N T I M

EPISCOPUL TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

† EPIFANIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU,
EPISCOP AL BUZĂULUI

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL
ȘI BINECREDINCIOȘILOR CREȘTINI DIN ACEASTĂ EPARHIE,
HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU-TATĂL ȘI DE LA DOMNUL NOSTRU
IISUS HRISTOS, IAR DE LA NOI ARHIEREȘTI BINECUVÎNTĂRI !

HRISTOS A ÎNVIAT !

Binecredincioși creștini,

Ne-a învrednicit Bunul Dumnezeu să ajungem și anul acesta la slăvitul și luminatul praznic al Învierii Domnului, «*ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea*» (Ps. 117, 24).

Din nou sufletele noastre tresaltă de bucurie ascultînd duioasa cîntare a Sfintei Învieri : «*Ziua învierii să ne luminăm cu prăznuirea și unii pe alții să ne îmbrățișăm ; să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi ; să iertăm toate pentru înviere...*» (Din Penticostar).

De la slujbele deniilor din Săptămîna Patimilor ați aflat și ați înțeles prin ce momente zguduitoare a trecut Fiul lui Dumnezeu pînă la actul suprem al învierii. A fost trădat, prigonit, batjocorit, scuipat, condamnat și răstignit pe cruce, mort și îngropat, iar mormîntul acoperit cu o lespede de piatră pecetluită.

Sf. Apostol Pavel ne spune clar că «*Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi ; și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi*» (I Corinteni 15, 3—4). Iată cum ne descrie Sf. Apostol și Evanghelist Matei învierea Domnului : «*După ce a trecut sîmbăta, cînd se lumina de ziua întîii a săptămîinii (duminică), au venit Maria Magdalena și cealaltă Marie, ca să vadă mormîntul. Și iată s-a făcut cutremur mare, că îngerul Domnului, coborînd din cer și venind, a prăvălit piatra de la ușă și ședea deasupra ei. Și întăișarea lui era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada. Și de frica lui s-au cutremurat străjerii și s-au făcut ca morți. Iar îngerul, răspunzînd, a zis femeilor : Nu vă temeți că știu că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici, căci S-a sculat precum a zis. Veniți să vedeți locul unde fusese pus Domnul. Și degrabă mergînd spuneți ucenicilor Lui că s-a sculat din morți și iată, va merge mai înainte de voi în Galileea ; acolo îl veți vedea*» (Matei 28, 1—7).

Răstignirea, patimile, îngroparea și învierea Domnului sînt rezumate de Biserica noastră în articolele IV și V din Simbolul de credință astfel : «Și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, a pățimit și s-a îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi».

Iubiți fii sufletești,

«Dumnezeu ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său ca jertfă de răscumpărare pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 10), iar Iisus Hristos ne-a slobozit din robia păcatului, dar și a morții, fiindcă prin învierea Sa a biruit moartea și a sfărîmat «*lucrurile diavolului*» (I Ioan 3, 8). Astfel, prin învierea Domnului, moartea, nemaivînd stăpînire asupra noastră, rămîne numai ca un moment de trecere din viața aceasta în viața veșnică. De aceea, Sf. Apostol Pavel, arătînd credincioșilor din Corint că învierea Domnului înseamnă cheazăsia învierii noastre, se întreaabă : «*Unde îți este, moarte, boldul tău ? Unde îți este, iadule, biruința ta ?*» (I Corinteni 15, 55).

Prin jertfa de pe cruce, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ne-a readus la starea fericirii dintru început, refăcîndu-ne legătura noastră filială cu Dumnezeu. Potrivit învățaturii Bisericii noastre, Hristos a făcut toate acestea, trimis fiind de Tatăl ceresc ca «*să mîntuiască pe cel pierdut*» (Luca 19, 10) ; adică neamul omenesc, «*căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul Născut, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*» (Ioan 3, 16). Așadar, am dobîndit «*răscumpărarea prin sîngele Lui și iertarea păcatelor*» (Efeseni I, 7) și astfel El ne-a făcut «*părtași dumnezeieștii firi*» (II Petru 1, 4).

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, prin învierea Sa, ne-a ridicat, împreună cu sine, la viață, după cum precizează și Sf. Vasile cel Mare care spune : «Dîndu-se pe Sine morții, Hristos a dezlegat legăturile morții și înviind a treia zi, a făcut cale tot trupului la învierea cea din morți».

După Sfînta Sa înviere și trimiterea Sfîntului Duh în lume, Domnul nostru Iisus Hristos «*varsă neîncetat peste noi darul vieții pentru înnoirea noastră de acum și pentru învierea noastră cu trupul la sfîrșitul veacurilor*». Astfel, avem încredințarea că, prin învierea Domnului, noi nu mai sîntem sortiți pieirii și morții, pentru că Sf. Apostol Pavel ne spune : «*Cel ce a înviat pe Iisus Hristos din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său, care locuiește în voi*» (Romani 8, 11).

De aceea, praznicul Sf. Paști ne arată că așa după cum prin înviere Mîntuitorul a trecut «*din lumea aceasta la Tatăl*» (Ioan 13, 1), și noi slobozi de păcat și înnoiți de Duhul Sfînt vom intra într-o viață nouă, duhovnicească, viața în Dumnezeu, asupra căreia moartea nu are nici o stăpînire, «*că din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi*» (Canonul Învierii), dobîndind din nou puterea ca să fim «*fii ai lui Dumnezeu*» (Ioan 1, 12).

O cîntare din slujba închinată Sfintei Învieri, cu profunde semnificații spirituale, care exprimă și sporește atmosfera sărbătorească din această zi glăsuiește : «Paștile cele frumoase, Paștile Domnului, Paștile

cele prea cinstite nouă ne-au răsărit. Paștile, izbăvirea de întristare, că astăzi din mormînt ca dintr-o cămară, strălucind Hristos, pe femei de bucurie le-a umplut zicînd : Propovăduiți» (Din Penticostar).

Din conținutul bogat al acestei cîntări bisericești noi desprindem învățături de suflet folositoare, că prin învierea Domnului, mormîntul a devenit izvor de viață, întristarea s-a schimbat în bucurie, întunericul în lumină strălucitoare, iar nepriceperea și neputința cuvîntului în jertfelnicie și propovăduire apostolică.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Sărbătoarea Sf. Paști ne transmite, an de an, mesajul divin de a fi slujitori ai vieții, pentru că, așa cum se arată în alte cîntări din această perioadă «astăzi prăznuim pieirea morții ; sfărîmarea iadului și începătura vieții celei veșnice» (Canonul învierii), căci «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le» (Troparul Învierii).

De aceea, așa cum ne învață Sf. Pavel, marele Apostol al neamurilor : «*precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții*» (Romani 6, 4), înnoire ce se realizează îndeosebi pe două căi :

În primul rînd prin curățirea noastră sufletească de păcatele de care am fost stăpîniți pînă acum. Astfel, să ne eliberăm de ură, de invidie, mîndrie și de alte răutăți păgubitoare sufletului și să urmăm calea virtuților creștinești. Trebuie să murim păcatului și să înviem la o viață nouă, cum ne îndeamnă același Sf. Apostol : «*Și vă înnoiți în duhul cugetului vostru, îmbrăcîndu-vă în omul cel nou, făcut după chipul lui Dumnezeu în dreptatea și în sfințenia adevărului*» (Efeseni 4, 23—24). La aceasta ne cheamă și frumoasa cîntare bisericească : «*Să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiată lumină*» (Din canonul Învierii). Așadar, curățindu-ne cugetele noastre de faptele cele aducătoare de moarte, în locul lor să sădim «*dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credință, blîndețe, înfrînare, curăție*» (Galateni, 22—23) și după îndemnul Sfîntului Apostol Petru, să ne pregătim pentru «*moștenire nestrîcătoare și neîntinată și neveștejită, păstrată în ceruri*» (I Petru 1, 4).

A doua cale este săvîrșirea faptelor bune, în folosul semenilor și al binelui obștesc. Aceasta înseamnă a avea o atitudine frățească față de toți din jurul nostru, ajutîndu-i ori de cîte ori au nevoie, potrivit îndemnului «*slujiți unul altuia prin iubire*» (Galateni 5, 13), pentru că așa cum spune Sf. Apostol Iacov «*precum trupul fără de suflet este mort și credința fără de fapte este moartă*» (Iacov 2, 26).

De altfel și petrecerea noastră la această măreață sărbătoare trebuie să fie cuviincioasă și însoțită de fapte bine plăcute lui Dumnezeu, cum ne învață Sf. Ioan Gură de Aur : «*Cea mai frumoasă sărbătoare este conștiința curată ; căci nu mulțimea celor ce se adună în biserici se ia în seamă, ci virtuțile pe care ei le practică ; nu hainele cele prețioase,*

ci evlavie lor ; nu masa cea îmbelșugată, ci grija pentru suflet, toate acestea la un loc fac adevărata sărbătoare creștină».

Sfintele Paști, cea mai veche și mai mare sărbătoare a creștinătății, praznicul în care noi ne luminăm duhovnicește și ne bucurăm de biruința vieții asupra morții, se cinsteau cu adincă evlavie, încă din primele zile ale Bisericii. Ea a și fost numită «ziua soarelui», «ziua luminii și a vieții», ziua nașterii din nou, «ziua învierii», îndeosebi : «ziua domnească» sau «ziua Domnului» de unde și-a luat și numele de *duminică*, așa cum foarte clar se arată într-o pastorală din anii trecuți adresată credincioșilor cu acest prilej.

Frumoasele cîntări ale Învierii numesc ziua Sf. Paști «sărbătoare a sărbătorilor» și «praznic al praznicelor» pentru că potrivit celor scrise de Sf. Grigore de Nazianz, după cum soarele este mai luminos decît stelele, la fel această zi strălucește între celelalte sărbători. Iar Sf. Atanasie cel Mare arată că : «în locul soarelui răsare Dumnezeu, care strălucește în fiecare suflet». Duminica «este ziua celor care trăiesc în Domnul ... Este ziua învierii». Așadar, «noi cinștim duminica pentru înviere, precizează același Sfînt Părinte, pentru că în zi de duminică, adică în «*ziua întîi a săptămînii*» (Matei 28, 1) a înviat Domnul. Acesta este unul din motivele principale pentru care noi serbăm duminica și nu sîmbăta.

Iubiți credincioși,

Sărbătorind astăzi biruința vieții asupra morții, să ne străduim ca prin trăirea și faptele noastre să fim slujitorii vieții, apărînd pacea între oameni și popoare, potrivit îndemnului : «*Căutați pacea cu toată lumea și stînjeala, fără de care nu vom vedea pe Domnul*» (Evrei 12, 14).

Sfîntul Cîprian, referindu-se la împărăția cerească, dă fiecărui creștin aceste îndrumări : «Gîndește-te la împărăția cerească în care Domnul nu primește decît pe cei ce trăiesc în unire și bună înțelegere. Gîndește-te că numai aceia pot fi numiți fiii lui Dumnezeu, care sînt pașnici, care adunați împreună, prin renașterea în Duh și prin respectul legii divine, se fac asemenea cu Dumnezeu Tatăl și cu Hristos».

În vremea noastră, așa cum știți, atmosfera internațională este încărcată datorită cursei înarmărilor și pericolului unui nou război mondial. Sînt unii oameni care nu înțeleg că a sosit timpul să se gîndească la viața întregii lumi, că însăși viața planetei noastre este în primejdie și de aceea trebuie luate măsuri urgente pentru salvarea ei.

Țara noastră, în repetate rînduri, a luat atitudine cu inițiative proprii, foarte constructive pentru cauza păcii în Balcani, în Europa și în lumea întreagă. Astfel, și în ultimul timp s-a lansat «Apelul Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din țările europene pe teritoriul cărora se amplasează rachete nucleare cu rază medie de acțiune, parlamentelor din celelalte țări europene și din Canada».

Așadar, trebuie să fim și noi uniți, împreună cu întregul popor, întru strădaniile ce se depun de conducerea țării noastre, pentru apărarea vieții pe pământ, prin dezarmare și instaurarea unei păci drepte și durabile în lumea întreagă.

La această acțiune, profund umanitară, de sprijinire a eforturilor ce se depun de către țara noastră și de toți oamenii doritori de bine de pretutindeni, pentru eliberarea continentului nostru și a întregii lumi de pericolul distrugerii atomo-nucleare, să contribuim și noi, de pe pozițiile noastre, pentru ca astfel să slujim viața prin ocrotirea ei în fața pericolului unei catastrofe mondiale. Prin această atitudine, în favoarea păcii, vom da dovadă că sîntem ucenicii și împlinitorii voii Domnului Hristos, care a venit pe pământ ca lumea «*viață să aibă și mai mult să aibă*» (Ioan 10, 10).

În curînd, întregul nostru popor va sărbători împlinirea a 40 de ani de la marele act istoric de la 23 August 1944. Cunoscînd eforturile depuse și mărețele înfăptuiri din această perioadă a țării, să sprijinim și în continuare toate strădaniile pentru bunăstarea și înflorirea Patriei, pentru prestigiul neamului și fericirea fiilor ei, potrivit îndemnului scripturistic care spune: «*Căutați binele țării și rugați-vă Domnului pentru ea, că de propășirea ei atîrnă și fericirea voastră*» (Ieremia 29, 7).

Adresîndu-vă acest cuvînt de învățătură și povățuire creștinească, vă asigur de alese simțăminte părintești și vă doresc tuturilor să sărbătoriți luminatul praznic al Învierii Domnului cu deosebite bucurii și sănătate deplină, aducîndu-vă vestirea :

«*Hristos a înviat !*».

Al vostru părinte duhovnicesc de tot binele voitor și pururea rugător către Dumnezeu.

† E P I F A N I E

EPISCOPUL EPARHIEI BUZĂULUI

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICĂ LA DUMINICA A II-A DIN POSTUL MARE

Cînd Sf. Ioan Botezătorul a trimis ucenicii săi să întrebe pe Mîntuitorul «Tu ești acela care are să vină, sau să așteptăm pe altul»? , Iisus le-a răspuns : «Duceți-vă și spuneți lui Ioan ce auziți și ce vedeți : Orbii își capătă vederea, leproșii sînt curățiți, surzii aud, morții înviază și săracilor li se propovăduiește Evanghelia» (Matei XI, 3—6).

În adevăr, în timpul activității sale pămîntești de 3 ani și jumătate, Mîntuitorul Iisus Hristos a săvîrșit nenumărate minuni și anume : minuni asupra naturii înconjurătoare, asupra oamenilor și asupra persoanei sale.

Sf. Evanghelie de astăzi ne relatează una, din aceste minunate vindecări, săvîrșite de Mîntuitorul în timpul activității Sale pămîntești ; este vorba de vindecarea paralticului din orașelul Capernaum, din Galileea.

Mîntuitorul Și-a început activitatea Sa publică chiar în acest orașel și cu aceleași cuvinte, cu care și Sfîntul Ioan Botezătorul își începea predica sa : «Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor».

Vindecarea paralticului are loc, cînd El se găsește pentru a doua oară în Capernaum.

Pentru prima dată Mîntuitorul vine în Capernaum după chemarea la apostolat a celor doi frați : Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu și începe să predice în sinagogă în zi de sîmbătă. Aci vindecă pe un îndrăcit, iar după ieșirea Lui din sinagogă, intră în casa lui Simon, unde tămăduiește pe soacra acestuia, care zăcea aprinsă de friguri, precum și pe mulți alții, care pătimeau de fel de fel de boli și de dhuri necurate.

A doua zi, dis-de-diminează, Mîntuitorul se retrage din Capernaum într-un loc pustiu, pentru ca să se roage, așa cum obișnuia să facă ade-seori.

Vestea vindecărilor săvîrșite de El în Capernaum se răspîndise ca fulgerul în toate satele și orașele Galileei, așa încît, după plecarea Sa

din acest oraș, mulțime multă de oameni se adunase aici, nu numai să-I asculte învățătura, dar să și primească binefacere de la El. Văzînd dorința mulțimii de a-L vedea pe Iisus și a-I asculta cuvîntul, Simon împreună cu alți ucenici au venit după El în pustiu și aflîndu-L I-au zis : «Toți te caută».

După ce a rostit cuvîntul împărăției lui Dumnezeu, în satele și orașele învecinate, Mîntuitorul se îndreaptă din nou spre Capernaum, intrînd de data aceasta într-o casă. De îndată ce s-a auzit de lucrul acesta, mulțime multă de oameni s-au adunat în această casă, așa încît nimeni nu mai putea să pătrundă înăuntru, cea mai mare parte dintre ei mulțumindu-se să asculte de afară pe Iisus.

Cîtă dorință după hrana duhovnicească vedem la această mulțime de oameni care lăsau toate și veneau să se adape de la izvorul celui ce venise, pentru ca lumea «*Viață să aibă și mai multă să aibă*» (Ioan X, 10).

Vestea tămăduirilor minunate săvîrșite de Mîntuitorul Hristos în Capernaum ajunsese pînă și la urechile unui paralytic, care supt de suferință îndelungată, nu se mai putea ridica pe picioarele sale.

Grea boală, grea suferință este paralyzia. Cu toate acestea paralyticul nu-și pierduse nici credința, nici speranța în ajutorul lui Dumnezeu și nici dragostea lui de viață, bunul cel mai de preț al fiecărui om. El dorea cu înfrigurare să se înfățișeze înaintea Mîntuitorului, să-i spună boala lui, să-I facă cunoscută suferința lui, să ceară mila Lui.

Dar cine să-i ajute, la cine să se îndrepte și cui să ceară ajutor, să-l transporte pînă la locul, unde învăța Mîntuitorul, căci el nu se putea mișca, necum ridica pe picioarele sale ! Ce suferință, ce chin, ce zbcium pe sufletul care năzuiește spre viață, dar pe care trupul nepuțincios nu-l poate ajuta cu nimic. Într-un astfel de zbcium sufletească se găsea paralyticul din Sfînta Evanghelie de astăzi, zbcium pe care-l încearcă orice pămîntean în scurta sa petrecere pe tărîmul acesta.

Dar, iată că tocmai în toiul frămîntărilor sale sufletești ; tocmai cînd din ochii lui se prelingeau lacrimile unei crunte dureri, atunci se ivesc patru binefăcători, plini de iubire și de compasiune pentru semenul lor, aflat în grea suferință. Aceștia îl așează pe un pat și-l transportă la casa în care învață Mîntuitorul.

Ajungînd acolo, n-a fost însă cu putință să pătrundă, din cauza mulțimii aflate în casă. *Totuși nici greutatea, nici oboseala n-au fost cu putință să-i facă să ezite, să șovăie și să dea înapoi pe acești binefăcători ai paralyticului, aflat în grea suferință. Ei erau oamenii care traduceau deja în faptă învoruna Mîntuitorului Iisus Hristos, exprimată prin gura Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan : «Poruncă nouă, dau vouă, ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu... dragoste mai mare nu este, decît ca cineva să-și pună sufletul său, pentru semenul său» (Ioan XIII, 34—36).*

Dacă au văzut că nu este cu putință să-l introducă înăuntru pe cel bolnav, au urcat patul pe acoperiș au desfăcut acoperișul casei și prin spărtura făcută, au coborît patul, în care zăcea paralyticul.

Credința acestuia și a semenilor lui a uimit pe Mîntuitorul și pe toți cei de față, încît Mîntuitorul văzînd aceasta a zis paralicului : «Fiule iartă-ți-se păcatele tale».

Dar, nu toți oamenii privesc cu ochi buni binefacerea, mila și ajutorul, dimpotrivă unii sînt invidioși și pe cei care o fac și pe cei care o primesc.

Așa au fost cărturarii și fariseii, dușmanii de moarte ai Mîntuitorului, a căror ură n-a încetat nici după ce piatra a fost prăvălită pe ușa mormîntului, ci a continuat și dincolo de mormînt. Aceștia, fiind de față cînd Mîntuitorul a vindecat pe paralic, auzind din gura lui cuvintele : «Fiule iartă-ți-se păcatele tale», au început să cirtească împotriva lui Iisus zicînd : «ce grăiește acesta hule, căci cine poate ierta păcatele fără numai unul Dumnezeu».

Mîntuitorul cunoscînd că astfel cugetau aceștia în inimile lor, le-a zis :

«De ce cugetați acestea în inimile voastre ? Căci ce este mai ușor, a zice paralicului, iartă-ți-se păcatele tale, sau a zice acestuia : «Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă». Și ridicîndu-se acesta și luîndu-și patul a ieșit afară în văzul tuturor, încît toți preamăreau pe Dumnezeu, spunînd, că niciodată n-au văzut asemenea lucruri».

Din cele relatate de Sfînta Evanghelie de astăzi înțelegem că paralicul suferea de o dublă boală și anume : avea păcate în suflet și paralizie în trup ; suferința trupească nu era accidentală, ci era consecința bolii sufletești. De aceea și Mîntuitorul Iisus Hristos îi vindecă mai înainte sufletul ; îi reface întii chipul lui Dumnezeu în el : «Fiule, iartă-ți-se păcatele tale». După aceea îi vindecă și trupul : «Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta».

Prezența îndelungată a păcatului în suflet slăbănogeste și sufletul și trupul. De aceea și nevoia imperioasă de a te arăta Doctorului Celui Mare, «pînă este ziua», căci dacă vine întunericul morții, nu se mai poate face nimic.

Dar lucrul acesta nu-l poate face decît cel care se cunoaște pe sine, cel care descoperă în sine prezența păcatului și se hotărăște să-l alunge din viața sa.

Cunoașterea de sine a fost și este valabilă în tot cursul vieții, ca una din virtuțile cele mai alese.

Puterea iertării păcatelor pe pămînt, Mîntuitorul a dat-o Sfinților Apostoli și prin aceștia Sfinților slujitori ai Bisericii sale, preoților : «oricite veți lega și veți dezlega pe pămînt vor fi legate și dezlegate în ceruri».

Nimănui aici pe pămînt, Dumnezeu nu i-a dat această putere a iertării păcatelor, decît celor îmbrăcați cu harul preoției, căci atunci cînd preotul rostește aici pe pămînt «te iert și te dezleg», Dumnezeu primește în ceruri această hotărîre dată în numele său.

Dacă noi creștinii de astăzi n-avem posibilitatea să vorbim cu Mîntuitorul, față către față avem posibilitatea totuși să-l întîlnim în Biserica Lui, care este trupul său tainic, iar noi mădularele ei, să-L primim în trupul și sufletul nostru, sub forma Sfintei Euharistii și astfel să

primim ca și paralyticul din Sfinta Evanghelie de astăzi și iertarea păcatelor și tămăduirea trupului ; trebuie să ne nevoim ca și paralyticul din Sfinta Evanghelie de astăzi să mergem la această Betezdă, unde sălășluiește puterea duhului Lui, plin de credința și de nădejdea în puterea Lui, în mila și învățătura Lui, care este normativă pentru toți creștinii din toate locurile și din toate timpurile. Căci Hristos este același ieri, același astăzi, același în veci (Evrei XIII, 8).

Principiul social care se desprinde din pericopa evanghelică de astăzi este acesta : responsabilitatea pe care o are fiecare creștin pentru semenul său, mai cu seamă pentru cel aflat în suferință, de a-i veni în ajutor ; că, slujind oamenilor, slujim lui Dumnezeu, precum și profundul umanism al doctrinei creștine, care a pus pe om în serviciul omului.

Fericiți sînt cei care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu ; mai fericiți care împlinesc cuvîntul lui Dumnezeu ; foarte fericiți cei care ascultă dar și împlinesc cuvîntul lui Dumnezeu. Amin.

Preot DUMITRU ALEXANDRESCU

CUVÎNT LA POMENIREA CELOR 40 DE MUCENICI

E început de primăvară. Luna lui Mărțișor a venit din nou, aducîndu-ne odată cu ghiociei speranțelor o adiere de dincolo de lume, împreună cu parfumul scumpelor amintiri ale trecutului Bisericii noastre, ale jertfelor celor care pentru Hristos și Evanghelie, au trăit, s-au luptat, și unii, cu sîngele lor, au pecetluit adevărul atotputerniciei lui Dumnezeu și a Fiului Celui Născut din Tatăl plin de har și de adevăr.

În același timp, sufletele noastre se simt mai ușoare. Natura, ce se deschide odată cu primăvara, cu mugurii copacilor, cu florile și se împletește cu o altă primăvară în care, intrînd cu toții în perioada Postului celui Mare, în murmurul și taina cîntărilor triodului, aruncăm ancora nădejdiei, odată cu mărturisirea interioară a rugii «ușile pocăinței, deschide-mi mie, Dătătorule de viață...» dincolo în aria strălucitoare a luminii pascale, a Învierii lui Hristos.

Procesul acesta interior primește acum în primăvară o interpretare cosmică și cu tăria credinței, simțîndu-ne integrați organic în procesul transformării naturii, strigăm cu toată ființa noastră «Binecuvîntată fii primăvară a naturii și a învierii vieții», a reînvierii întregii firi și a învierii lui Hristos.

Odată cu aceasta privim la chipurile din icoană, ale sfinților și eroilor credinței și ai Bisericii și-i rugăm să ne împărtășească și nouă din tăria credinței lor, din elanul lor spiritual, cu care să ne încălzim sufletele, înarmîndu-le în lupta pentru mîntuirea noastră și a semenilor noștri.

Nenumărate sînt martirologiile și listele martirice pe care evlavia creștină le-a păstrat în tezaurul lor de valori ale Evangheliei. De aceea și azi, cînd Biserica prăznuiește pomenirea celor 40 de mucenici, cîntăm odată cu veacurile : «Mucenicește, făcîndu-vă ostași ai lui Hristos și vitejește surpînd pe vrăjmașul, cununi din cer luînd, împreună cu îngerii vă veseliți».

Cinstiți în Biserica noastră românească în mod deosebit, ziua pomenirii lor este împletită cu obiceiuri de pomenire a morților și cu împărțeli la săraci și ofrande de mîncare.

De aceea, pentru că mulți vor să cunoască faptele și mucenicia acestor martiri, să răsfoim în filele cărților sfinte și să privim ce a însemnat cronica în legătură cu dinșii.

Era în prima jumătate a veacului al IV-lea, cînd, în Sevastia din Armenia trupele romane stăpîneau acele ținuturi, iar comandantul lor se numea Licinius. Edictul de la Milan, dat de către Cezarul Constantin la anul 303, prin care se da libertate creștinilor să-și desfășoare cultul lor, nu era un fapt împlinit. De la acest an și pînă la anul 325, cînd avea să se țină primul Sinod ecumenic la Niceea sub Sfîntul Constantin cel Mare, avea să mai curgă mult sînge de creștin pe albia istoriei. De aceea persecuțiile contra creștinilor continuau, uneori ca și pe vremea cruzilor cezari anteriori. În armata ce se afla în Sevastia se găseau și unii soldați creștini care primiseră Evanghelia lui Hristos. Astfel 40 de credincioși, de fel din părțile Capadociei, voinici și viteji în lupte. Fiind pîriți la comandantul lor Agricola că sînt creștini, aceștia sînt chemați în fața lui. Prezentîndu-se ei, ofițerul le-a spus : «După cum v-ați arătat ascultători către mai marii voștri în lupte, se cuvine acum să ascultați și porunca împărătească și să aduceți jertfe zeilor». Nu știa necunoscătorul suflet că în inimile acestor oameni stăpînea Iisus Hristos ! Nu cunoștea dumnezeieștile porunci și povețe ieșite de pe buzele Mîntuitorului ! Nu auzise niciodată cuvintele sfinte : «Omule, de ai cîștiga lumea toată și ți-ai pierde sufletul tău, nimic nu-ți folosește». Nu descifrase din evanghelie cuvintele cinstite ale lui Iisus : «Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu».

Auzind acest îndemn al comandantului roman, cel mai în vîrstă dintre ei a răspuns : «Așa cum am luptat și am biruit pe vrăjmași pentru împăratul lumesc, tot așa vom lupta și pentru împăratul ceresc, împotriva oricui I s-ar împotrivi».

Miniat, peste măsură, comandantul a dat poruncă să fie aruncați cu toții în temniță, unde aveau timp să se mai răzgîndească. Acolo, ei nu încetară să se roage, cu și mai multă credință, ca Dumnezeu să le dăruiască tărie ca să poată mărturisi, în orice situație, credința lor cea adevărată în Hristos, Fiul lui Dumnezeu și în Evanghelia iubirii Sale.

Nu putem enumera toate îndemnurile amăgitoare, toate făgăduielile, toate propunerile de a primi bani sau alte bunuri, dregătoriile și cinstea, precum și toate amenințările. Toate acestea nu au făcut altceva decît să le întărească mai mult credința. Acolo, între zidurile reci, nu aveau în

fața ochilor decît suferințele biruitoare și jertfele înaintașilor lor, care și-au dăruit viața și ființa pentru credința în Hristos. Nu aveau în fața ochilor decît Crucea Mîntuitorului și sfințele Sale Patimi, răstignirea cea încununată cu strălucita zi a învierii. Cîntăreau cu măsura ființei lor dulceața chinurilor pentru evanghelie și asemenea celor trei tineri și proorocului Daniil, în groapa cu lei, murmurau zicînd : «Să lăudăm, bine să cuvîntăm și să ne închinăm Domnului întru toți vecii».

Tot atunci s-a întîmplat că a venit în Sevastia un vestit general roman Lisie. Acesta auzind de întîmplarea cu cei 40 de ostași creștini, a poruncit să fie scoși din temniță și aduși în fața lui. Poruncindu-le să jertfească zeilor le-a spus că în caz de neascultare vor fi osîndiți la moarte. Cei 40 de sfinți din nou s-au împotrivit. Văzînd aceasta generalul a dat poruncă să fie toți dezbrăcați și aruncați într-un lac aproape înghețat, iar pe margini a pus ostași să-i păzească să nu fugă vreunul. Firea omenească, însă, este slabă și cu totul neputincioasă, mai ales acolo unde credința se micșorează. De dureri și frig unul dintre aceștia, nemaiputînd îndura a ieșit din apă și a cerut să fie pus să aducă jertfă zeilor. După ce a adus jertfă, a fost introdus într-o baie caldă și imediat a murit. În timpul acesta ceilalți 39, nu încetau să cînte și să implore putere de la Dumnezeu ca să poată birui aceste chinuri. Și atunci s-a petrecut un fapt neașteptat. Unul dintre paznici văzînd că unul dintre ostași a ieșit din apă, a mărturisit că și el este creștin și a sărit în apă lîngă dînșii, împlinind la loc numărul de 40.

În cele din urmă, chinuitorii văzînd marea lor credință, dar și neascultarea poruncii împărătești, i-au scos afară și le-au zdrobit fluierile picioarelor, asemenea celor doi tîlhari răstigniți cu Hristos — și osîndiți de a fi arși, ca o pildă pentru ceilalți ostași.

Și ne spune nouă martirologiul, că pe cînd îi încărca în căruță spre a fi duși la locul unde trebuia să fie arși, unul dintre mucenici nu a avut loc în căruță, iar mama lui, văzînd aceasta l-a luat pe umerii săi slabi și a pornit cu el după ceilalți și l-a așezat lîngă ei.

Nu putem exprima în cuvinte simțămintele și grija acelei mame, — bineînțeles creștină — care în brațe cu trupul fiului ei, martirizat alerga cu teamă ca nu cumva fiul ei să fie despărțit de tovarășii lui de chinuri. Nu voia ca fiul ei să piardă cununa și poate se simțea mîndră în sufletul ei, că fiul pe care l-a născut și l-a crescut, de acum se află la un loc cu Hristos în împărăția Sa. Se gîndea, poate, sărmana la cuvintele Mîntuitorului spuse tîlharului celui drept pe crucea de pe Golgota : «azi vei fi cu Mine în rai» și, poate, la durerea Maicii Domnului cînd vedea pe Fiul ei răstignit și pus în mormînt. Momentul acela emoționant al ducerii pe umeri a fiului ei rămîne un moment impresionant în paginile martirologiilor creștine.

De aceea Mineiul ortodox aduce azi la pomenirea cea de peste an a celor 40 de mucenici din Sevastia cuvinte de laudă pentru marea lor credință și pentru jertfa lor martirică. Era în vremea marilor selecții

de viață creștină, în care evanghelia lui Hristos era persecutată, dar după cum spunea marele scriitor Tertulian «sîngele martirilor era sămînța creștinilor».

Așa s-au înmulțit creștinii și a prosperat Biserica prin spiritul acesta de jertfă, de lucrare a credinței, de ridicare a omului spre treptele superioare ale umanității.

Pe moaștele acestor sfinți martiri s-au ridicat bisericile noastre, ca pe niște mărturii ale supremei iubiri pentru Hristos și pentru Sfînta Evanghelie.

Și pentru că acești sfinți 40 de mucenici nu au rămas în anonimat, și numele lor au fost cunoscute, îi pomenim și noi mai departe cu evlavie celor două secole de viață creștină: Chirion, Candid, Domnus, Isihie, Iraclie, Smaragd, Evnichie, Valent, Claudie, Prist, Teodul, Evtihie, Ion, Xantie, Iulian, Sisinie, Aghie, Actie, Flavian, Acachie, Eodit, Lisimah, Alexandru, Ilie, Grigorie, Teofil, Dometian, Gaius, Leontie, Chiril, Atanasie, Sacherdie, Nicolae, Valerie, Filoctimon, Severian, Hudim, Meliton, Aglaie, și ultimul Vivian.

Preot DAVID POPESCU

CUVÎNT LA BUNAVESTIRE

Sfînta noastră Biserică se bucură și se veselește astăzi, făcînd pomenirea și sărbătorind un mare eveniment din istoria mîntuirii oamenilor: Fiul lui Dumnezeu, Cel Unul-Născut de la Duhul Sfînt, se întrupează din Prea Sfînta Fecioară Maria, devenind Dumnezeu-Om. (Luca 1, 35).

Unindu-ne laudele și cîntările noastre cu cele ale Arhanghelului binevestitor, noi preamărim nespusa pogorîre a lui Dumnezeu la neamul omenesc și lăudăm pe Cea binecuvîntată între femei, care a slujit la taina mîntuirii noastre, devenind «ușa» prin care Cel întii născut a intrat în lume luînd trup omenesc, și care, prin pogorirea harului lui Dumnezeu, prin sfințenia și curăția Acestuia, a devenit mai presus de lumea îngerilor, fiind astfel mai cinstită decît heruvimii și prin slava ei mai înaltă decît serafimii (Luca 1, 28).

Prin mijlocirea Prea Curatei Fecioare Maria, Cel care este fără de început, Dumnezeu cel prea veșnic, Cel de o ființă cu Tatăl ceresc, își începe existența Sa pămîntească, pentru a aduce la îndeplinire întreg neamul omenesc, pentru a învăța pe oamenii pămîntești legea cea dumnezeiască, pentru a se preamări prin umilință și suferință, pentru a gusta moartea să omoare boldul morții și să dea viață veșnică, pentru a înălța la cer cu slavă trupul omenesc, neschimbat, neamestecat, neîmpărțit și nedespărțit unit cu Dumnezeu și să rămînă cu Persoana Sa divino-umană în fericirea eternă, în unitatea neîmpărțită a Preașfîntei Treimi, să

deschidă aceleași cale (aceleași posibilitate) fiecărui om spre îndumnezeire, spre unirea cu Domnul, cale care se începe aici, pe pământ, dar este fără de sfârșit în Împărăția slavei Sale. În sfârșit, Domnul Iisus Hristos își începe existența Sa pămîntească pentru a trimite în lume pe Prea Sfîntul Duh-Mîngîietorul, cel care învață adevărul, ne arată calea și viața și ajută pe om în străduințele sale spre îndumnezeire, cu puterea harului Său.

De aceea, sărbătoarea de astăzi o numim «începutul mîntuirii noastre», adică începutul și temeiul acestei mîntuirii, deoarece Sfînta Biserică comemorează acea măreață zi, cînd «a fost trimis Arhanghelul Gavriil de la Dumnezeu într-un oraș al Galileei, numit Nazaret» și descoperind sfatul cel din veac, a binevestit Preasfîntele Fecioare Maria, marea bucurie a zămislirii și nașterii cei fără de sămînță a Fiului ei — a lui Dumnezeu Cuvîntul — Mîntuitorul lumii. Sfîntul Arhanghel binevestește aducerea la îndeplinire a tainei celei mari și pline de piozitate : «*Dumnezeu s-a arătat în trup...*» (I Tim. 3, 16), căci «*Fiul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face*».

Iată cum învață despre această taină binevestită de înger Sfîntul Grigorie al Neocezarei : «Fiind chemat să binevestească marea taină a Întrupării Fiului lui Dumnezeu, Gavriil, unul dintre primii arhangheli, Dumnezeu i-a vorbit : «mergi, arhanghele, și fii slujitorul acestei înfricoșate și mărețe taine ; slujește acestei minuni ! Fiind mișcat de adîncă Mea bunătate, vreau să caut pe Adam cel pierdut. Păcatul a desfigurat pe cel făcut după chipul Meu, a stricat făptura mîinilor Mele, a întunecat frumusețea lucrurilor mîinilor Mele. Locuința raiului este pustie ; pomul vieții este păzit cu sabie de foc ; sălașul bucuriei și al desfătării este ferecat. Vreau să miluiesc pe cel sărac și să leg pe dușman. Dar vreau ca această taină să rămînă neștiută de puterile cerești și numai ție ți-o încredințez».

O mare bucurie s-a revărsat astăzi peste neamul omenesc. Această bucurie este profundă și tainică și de aceea nepătrunsă în toată deplinătatea ei. Sfînta Biserică cheamă astăzi puterile cerești și pămîntești, îndemnîndu-le să-și reverse în afară această bucurie, zicînd : «Bine vestește pămîntule bucurie mare, lăudați ceruri slava lui Dumnezeu» (Pripeală la Buna Vestire, canon, peasna a 9-a).

Vestea cea bună adusă Preacuratei Fecioare, despre zămislirea și nașterea Fiului lui Dumnezeu dintr-însa prin lucrarea Sfîntului Duh, este nu numai un motiv de bucurie duhovnicească, cînd «cele cerești se bucură cu cele pămîntești», cînd «cele pămîntești dănuiesc împreună cu cele cerești» (Acatistul Bunei Vestiri, icos 4), ci, și aceasta în primul rînd, după cum precizează Sfîntul Apostol Pavel, — ea este taina cea mare și de nepătruns a creștinătății (I Tim. 3, 16), care, după mărturisirea unanimă a înțelepților și de Dumnezeu luminaților Părinți și dascăli ai Bisericii celei Una și Ecumenică, nu poate fi înțeleasă sau tîlmăcită în întregime de mîntea omenescă.

Călăuziți fiind de Dascălii și Părinții Sfîntei Biserici, să încercăm a lămuri, în măsura înțelegerii noastre, adevărata învățătură cu privire la Întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul și să arătăm însemnătatea sa ne-

mărginită pentru întreaga făptură a lui Dumnezeu, și, prin urmare, și pentru noi toți.

Sfântul Grigorie, Cuvîntătorul de Dumnezeu, ne învață zicînd : «În-suși Dumnezeu Cuvîntul, Cel prea veșnic, cel nevăzut, cel nepătruns, cel nematerial, Începutul începutului, Lumina din Lumină, Izvorul vieții și al nemuririi..., Chipul cel neschimbat, Atributul și Cuvîntul Tatălui, se pogoară la chipul Său, poartă trup, din dragostea față de trup, se unește cu suflet rațional, din dragoste față de sufletul meu, curățind pe cel asemenea făcîndu-se asemenea, devenind om întru totul, afară de păcat. Chiar Fecioara a luat în pîntece după ce sufletul și trupul i-au fost curățite prin Duhul Sfînt. Căci se cuvenea și nașterea a cinstii fecioria a o preamări. Cel născut dintr-însa însă este Dumnezeu după ființă (o unitate din două elemente deosebite) din trup și din Duh, care unul a îndumnezeit, iar celălalt (elementul uman) a fost îndumnezeit. O, nouă amestecare ! O, minunată frămîntătură ! Fiul, adică cel care exista înaintea tuturor veacurilor și chiar înaintea oricărei noțiuni a timpului, începe să existe ; Cel nezidit se zidește ; Cel necircumscriș se circumscrie printr-un suflet rațional, intermediar între Dumnezeu și grosimea trupului... Ce mare bunătate ! Ce mare taină pentru mine ! Eu am primit chipul lui Dumnezeu, dar nu l-am păzit ; El primește trupul meu, pentru ca mîntuind și chipul meu și trupul meu să le facă nemuritoare» (Operele Sf. Grigorie Teologul, partea a III-a, M, 1889, p. 202).

Creatorul și Ziditorul omului, din mila și milostivirea Sa cea mare, a vrut să-l mîntuiască de la pieirea sa de neînlăturat spre care mergea prin neascultare și prin încălcarea conștiință a vocii lui Dumnezeu. După credința Bisericii, răscumpărarea omului căzut a fost hotărîită, prin sfatul cel prea veșnic al lui Dumnezeu, chiar înainte ca noi să fi avut vreo noțiune despre această mîntuire, ca să vină în lume Fiul cel Unul născut al lui Dumnezeu. Căci, după cuvintele Sfîntului Atanasie cel Mare, pentru a schimba ceea ce este stricăcios în nesticăcios, nu aparține nimănui altuia decît numai Mîntuitorului și Celui care de la început a adus lumea la existență din nimic ; pentru a reface în oameni chipul, nu aparține nimănui altuia decît Chipului Tatălui (adică Fiului) ; pentru ca din ceea ce era muritor să fie înviat spre nemurire, nimeni nu avea calitatea să o facă, decît Izvorul vieții — Domnul nostru Iisus Hristos ; pentru a ne învăța despre Tatăl.. nimănui altuia nu-i aparținea, decît Celui care a adus și a pus lumea în bună orînduială prin Cuvîntul Său cel Unul-Născut, adică adevăratului Fiu al Tatălui (Opere, partea I-a, ed. a II-a, 1902, p. 216).

«Și Cuvîntul s-a făcut trup și a locuit printre noi, plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14).

Înșuindu-și întreaga fire umană, «căci ceea ce n-ar fi fost însușit n-ar fi fost nici vindecat» (Sf. Ioan Damaschin, Colecția operelor complete, vol. I, Sanct Petersburg, 1913, p. 281), și unind-o cu firea Sa dumnezeiască într-o singură Persoană, într-un singur Ipostas, după cum învață Sfînta Biserică, Fiul lui Dumnezeu, Cel întrupat, Dumnezeu-Omul, Domnul nostru Iisus Hristos, a devenit asemenea nouă întru toate, afară de păcat, prin eroismul (virtuozitatea) întregii Sale vieți și, îndeosebi,

prin aducerea Sa ca jertfă pentru păcatele întregii lumi, săvârșind mîntuirea noastră pe cruce. Luminînd pe oameni cu lumina adevăratei cunoștințe de Dumnezeu (Ioan 5, 20) și bine vestindu-le «*cuvintele vieții veșnice*» (Ioan 6, 68), împăcînd pe om cu Dumnezeu prin cruce cu scump sîngele Său (Efes. 2, 16), Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, ca singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni, a întemeiat Noul Legămînt al lui Dumnezeu cu oamenii (Evrei 9, 15) și a dat oamenilor înstrăinați prin păcat adevărata fericire și comuniune cu Dumnezeu.

Opera de răscumpărare a omului, adusă la îndeplinire de Dumnezeu-Mîntuitorul nostru, spune Sfîntul Vasile cel Mare, este o chemare și o întoarcere spre comuniunea cu Dumnezeu, din starea de cădere și de înstrăinare intervenită prin neascultare. De aceea a fost nevoie de venirea lui Hristos în trup; de aceea au fost rînduite de mai înainte preceptele de viață evanghelice; de aceea au fost necesare patimile, crucea, îngroparea, învierea, — pentru ca omul, fiind mintuit prin imitarea (urmarea) lui Hristos, să primească înfierea cea de mai înainte rînduită... (Opere, tom. III, 1900, p. 239).

Este greu a exprima prin cuvinte omenеști însemnătatea Întrupării lui Dumnezeu Mîntuitorul și facerile de bine aduse în lume prin înomenirea Sa, ele fiind atît de mari și de nenumărate, încît — după cuvîntul Sfîntului Atanasie cel Mare — încercînd să ți le imaginezi, ar însemna să te asemeni unui om care și-ar îndrepta privirea spre vîltoarea mării și ar vrea să numere valurile ei (Opere, partea I-a, ed. a 2-a, 1902, p. 260).

Primirea și îndumnezeirea firii noastre prin întruparea începătorului și Desăvîrșitorului credinței noastre (Evrei 12, 2) și mîntuirea veșnică (Evrei 5, 9) au avut drept rezultat împăcarea, unirea și înfierea întregii omeniri cu Dumnezeu și a tuturor oamenilor între ei, prin Domnul Iisus Hristos. «*Căci, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel, în El a binevoit Dumnezeu, ca prin mijlocirea Lui toate să le împăce..., fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale*» (Colos. 1, 19—20). «*Dumnezeu a împăcat lumea cu Sine prin Hristos*» (2 Cor. 5, 19).

De aceea și noi «*nu mai sîntem străini (și nu mai sîntem venelici), ci împreună-cetățeni cu sfinții și rudenii ale lui Dumnezeu*» (Efes. 2, 19), care atît prin înfierea noastră față de Dumnezeu (Gal. 4, 5), cît și prin unirea firii noastre umane cu firea lui Hristos-Dumnezeu, nu mai putem rămîne departe unii față de alții. Ci fiind în pace și într-o legătură nouă cu Dumnezeu, nu mai poate exista nici un fel de dușmănie între noi.

Astfel, Cel ce s-a întrupat pentru mîntuirea noastră, a unit pe toți oamenii întru aceeași legătură a păcii, iar celor care cred întru numele Lui și împlinesc voia Lui «*le-a dat puterea să devină copii ai lui Dumnezeu*» (Ioan 1, 12).

Să ne străduim dar, dragii mei să pătrundem această pogorîre a lui Dumnezeu pînă la noi, să simțim iubirea Sa cea negrăită. Iar prin flacăra sfîntă a dragostei noastre față de Mîntuitorul nostru și printr-o iubire neprefăcută față de toți oamenii — prin acea iubire care nu

caută ale sale —, să ne umplem nu numai inima noastră ci și voința și simțirea, ca și în acțiunile și în gândurile și în dorințele noastre — în măsura în care atîrnă de noi — iubirea dumnezeiască să ne schimbe în adevărați fii ai Bisericii, trăind în lumina lui Hristos. Trăind așa, prin această lumină, vom lumina nu numai pentru noi înșine, ci această lumină pururea fiitoare va lumina și pe alții, care văzînd faptele noastre cele bune, vor lauda pe Tatăl nostru cel din ceruri, care a binevoit ca Fiul Său cel Unul născut să unească în Sine Divinitatea și umanitatea, făcînd prin aceasta fiecărui trup (om) cale spre învierea din morți și spre viața veșnică.

De aceea, făcînd astăzi amintirea mîntuitoarei veniri în trup a lui Dumnezeu-Cuvîntul, laudăm și pe Maica Sa cea prea bîrecuvîntată, prin care «celor de pe pămînt s-a arătat Dumnezeu, într-o unire neamestecată întrupîndu-Se» (Dogmatica, gîs. al 4-lea), care «a căpătat dar la Dumnezeu» (Luca 1, 30) și s-a învrednicit ca, prin sfințenia și curățenia ei, să devină *mijlocitoare în lucrarea de Întrupare a lui Dumnezeu*.

Deschizînd inimile noastre și adresîndu-ne ei prin rugăciune, exclamăm împreună cu Sfîntul Gherman al Constantinopolului această împletire de laudă bisericească: «Participă oare cineva la cunoștința de Dumnezeu, prin tine, Preasfîntă Fecioară? Se mîntuiește oare cineva, prin tine, N. scătoare de Dumnezeu? Se izbăvește oare cineva din primejdii, prin tine, Fecioară-Maică? Este miluit oare cineva, prin tine, Maică plină de dar?». Desigur că toate acestea s-au îndeplinit, prin tine, Preacurată Fecioară și Maică a lui Dumnezeu.

Bucură-te, cea plină de dar, Domnul este cu tine și prin tine cu noi! Amin!

Arhim. Dr. CHESARIE GHEORGHESCU

PREDICĂ LA SFÎNTUL MARE MUCENIC GHEORGHE

Cinstirea Sfîntilor în Biserica Ortodoxă este o tradiție sfințită, dar în același timp și o dogmă, adică o învățătură de bază a Bisericii. Ea este practică din cele mai vechi timpuri și a fost trecută în cărțile noastre bisericești, care au devenit prin consensul întregii Biserici, Tradiția Sfîntă, cu valoare de dogmă.

La mărturia și autoritatea acestora se adaugă și cartea numită «Constituțiile Apostolice», carte, scrisă în vremea Sfîntilor Apostoli, unde este istorisită cinstirea ca «Sfînt» încă din anul morții sale, a Sfîntului arhidiacon Ștefan, cel întii chemat la apostolat.

Avem după aceea mărturia Sfîntului Ciril al Ierusalimului († 386); apoi Sinodul VII ecumenic, mărturisirile de credință, vechile cărți bisericești, vechile documente istorice etc., toate arată că Biserica noastră

nu exagerează cu nimic cinstind vrednicia sfinților care și-au împlinit datoria înmulțind talanții ca slugi credincioase, «care peste puține au fost puse, peste multe vor fi puse» (Matei 25, 21).

Viețile Sfinților din Sinaxare ne dovedesc câtă credință au avut aceștia și câtă rivnă de a o păstra; ele ne dovedesc de asemenea câtă iubire de Dumnezeu și de oameni au arătat și cât și-au jertfit viața pentru triumful binelui în lume, al păcii, al dreptății sociale și al progresului duhovnicesc.

Într-un cuvânt, sfinții sînt temelia de aur a Bisericii creștine ortodoxe și chiar catolice, care practică de asemenea cinstirea sfinților dar cu oarecare deosebiri față de învățătura noastră ortodoxă.

Unul din acești «*prieteni ai Domnului*» (Iacob II, 23), *casnici ai lui*» (Efeseni II, 19) sau «*judecători ai lumii la Judecata de apoi*» (I Cor. VI, 2; Matei XIX, 28), cum îi numește Sfînta Scriptură, este și Sfîntul Gheorghe, Sfînt pe care îl sărbătorește întreaga Biserică Ortodoxă în fiecare an la 23 aprilie.

Născut în a doua jumătate a secolului al III-lea în provincia Capadocia din Asia Mică, Sfîntul Gheorghe trăiește și activează în perioada marilor persecuții dezlănțuite de către împărații romani împotriva creștinilor, care aveau drept scop: arderea tuturor cărților religioase, dărîmarea locașurilor de cult, și uciderea celor ce cred în Iisus Hristos — Domnul nostru al tuturor. Părinții săi erau oameni bogați și totodată cinstiți cu înalte demnități de stat. Astfel, tatăl fusese ofițer superior în armata romană și în același timp mare dregător la curtea imperială. Mama Sfîntului era o creștină convinsă, întrucît rămînînd văduvă de tînră nu se mai recăsătorește și își dedică întreaga viață creșterii fiului său Gheorghe, într-o atmosferă de religiozitate, respect și cinstire a lui Dumnezeu și a oamenilor.

La vîrsta majoratului, tînrul Gheorghe îmbrățișează cariera militară și urcă repede treptele conducerii, ajungînd general și om de încredere al împăratului Dioclețian, care-l aprecia nu numai pentru spiritul său de militar înnăscut, ci și pentru vasta cultură filozofică a timpului pe care și-o însușise prin aleasă și permanentă instrucție, dar și prin multiple călătorii făcute în toate părțile lumii romane.

La frumoasa vîrstă de 30 de ani, tînrul Gheorghe cîștigase deja toate onorurile militare, impunîndu-se cu prestanță și demnitate în întreaga societate romană și datorită comportamentului deosebit de apropiat față de cei din jurul său, fapt neîntîlnit în mentalitatea societății din acea perioadă. Familia imperială ca de altfel întregul aparat de stat, din care făcea parte și Sfîntul Gheorghe, schimba religia după interesele lor materiale, închinîndu-se la diverse divinități născocite s-au împrumutate din Orient și Scitia.

Acest fapt, precum și dese abuzuri ale funcționarilor de stat nemulțumeau masele mari de locuitori ai imperiului roman, inclusiv armata, care era prost plătită și total dezorientată.

Pentru curmarea acestui haos politico-religios, împăratul Dioclețian a considerat că trebuie să consulte oracolul din Milet, care îi îngăduie persecuția împotriva creștinilor, considerându-i adevărații autori ai acestor mari nedreptăți sociale și morale.

Dezlănțuindu-și furia împotriva acestor oameni pașnici și total nevinovați, împăratul Dioclețian dă trei edicte, adică în limbajul modern decrete, prin care în mod gradat, ajunge să persecute pas cu pas pe toți aceia care declarau deschis că sînt creștini, sau simpatizau cu religia creștină, cerîndu-le să-l recunoască «Deus et Dominus» (Zeu și Domn).

O dată pornit valul de persecuții asupra creștinilor, sufletul ofițerului și dregătorului împărătesc Gheorghe, avea să fie alături de aceia care slujeau pe Hristos și își dădeau viața pentru El. Astfel, din spirit de dreptate și de solidaritate creștină, Sfîntul Gheorghe lua apărarea direct sau indirect celor persecutați, fapt ce l-a dus în conflict imediat cu împăratul Dioclețian care auzind de atitudinea sa, l-a chemat pentru a-și justifica comportarea față de cei care nu se supuneau edictelor imperiale. Cu demnitate creștină și conștient de urmări, Sfîntul Gheorghe mărturisește pe Hristos spunînd că și el este creștin și înțelege să-l respecte pe împărat dîndu-i onorurile care i se cuvin, dar sufletul său este al aceluia care este «calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6).

Auzind împăratul direct din gura sfîntului mărturisirea că este creștin și totodată citindu-i în ochi hotărîrea fermă de a sluji neabătut pe Iisus Hristos cel înviat din morți, a încercat mai întîi prin promisiuni cît mai ispititoare dar total lipsite de răsunset în sufletul sfîntului a cărui creștere era făcută în respectul pentru împărăția lui Dumnezeu, de a-l determina să renunțe la credința în Domnul nostru Iisus Hristos și să aducă jertfe zeilor păgîni. Toate încercările împăratului însă au dat greș, întrucît Sfîntul Gheorghe s-a apărat cu ajița demnității, înțelepciunii și curaj, încît a determinat chiar pe unii membri ai familiei imperiale să se lepede de cultul religiei oficiale a statului și să îmbrățișeze religia creștină. Înfuriat peste măsură de această atitudine a Sfîntului Gheorghe, împăratul Dioclețian ordonă întemnițarea sa și supunerea la chinurile cele mai grele, pînă se va lepăda de puternica sa credință în Dumnezeu.

Dar frumoasa și pilduitoarea sa educație religioasă, precum și credința în Dumnezeu cel Atotputernic picurată în suflet de evlavioasa sa mamă în anii copilăriei, aveau să-și spună cu putere cuvîntul. Sfîntul Gheorghe suportă cu bărbăție, curaj și abnegație toate chinurile la care a fost supus, încît unii dintre chinătorii săi intimidăți de forța morală și cea fizică a Sfîntului, se leapădă cu ușurință de închinarea la zeii păgîni și devin adepți ai lui Hristos.

Nici de data aceasta însă împăratul nu a reușit să înfrîngă puternica credință în Dumnezeu a Sfîntului mare mucenic Gheorghe. Consi-

derîndu-l nebun, împăratul ordonă acum să fie aruncat într-o groapă cu var clocotind din care a ieșit însă fără să i se fi întimplat ceva rău. Șirul chinurilor a continuat, dar Sfîntul Gheorghe a rămas același, statornic în credință și în dragoste față de Dumnezeu și de oameni.

Statornicia sa înfurie însă și mai mult pe împărat, care văzînd că sînt zadarnice atît ispitirile ademenitoare, cît și chinurile grozave de a-l abate din drum, ordonă de data aceasta tăierea capului său, ce a avut loc la 23 aprilie anul 303. Și în acest fel, trupul neînsuflețit al marelui demnitar împărătesc Gheorghe, este aruncat în groapa comună a sclavilor, sfîrșind mucenicește viața sa pămîntească întru credință și mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos.

Trecerea Sfîntului Gheorghe prin viața aceasta pămîntească a lăsat urme adînci în inimile și sufletele contemporanilor săi care i-au admirat curajul și atitudinea, dar și în conștiințele celor care i-au disprețuit bărbăția și credința în Hristos Iisus.

Viața sa, istorisită în Mineiul din luna aprilie ziua 23, ne dezvăluie un izvor nesecat de fapte minunate săvîrșite asupra oamenilor și totodată o pildă vie demnă de urmat de toți creștinii de totdeauna și de pretutindeni.

Prăznuirea sa la 23 ale lunii aprilie s-a impus pentru totdeauna în viața spirituală a credincioșilor noștri, de la data primirii cununii martirice, pînă în zilele noastre. În iconografia Bisericii Ortodoxe, Sfîntul Gheorghe este înfățișat omorînd un balaur care, după cîte știm, este simbolul răutății, șireteniei și lăcomiei umane. Deci toți aceia care vor stăruii în credință ca oarecînd marele mucenic Gheorghe, vor birui asupra uneltirilor diavolești înfrînîndu-și poftele, care sînt izvorul tuturor păcatelor noastre trupești și sufletești.

Așadar, să ne plecăm genunchii, frați creștini, în fața sfîntului și Marelui Mucenic Gheorghe purtătorul de biruință, așa cum este cinstit în cîntările slujbei sale, să se roage împăratului nostru Dumnezeu să ne ajute ca să fim statornici în credința noastră strămoșească, mărturisită și trăită de el. Să citim sfînta scriptură și toate cărțile ziditoare de suflet care ne deschid ochii minții și ne fac să înțelegem adevărata credință care a condus întreaga viață a Sfîntului mucenic Gheorghe. Să ne facem datoria față de semenii noștri, de poporul nostru, de profesia noastră, combătînd cu demnitate și curaj răutatea sub toate aspectele ei, contribuind prin aceasta la progresul și bunul mers al societății umane.

Făcînd aceasta, Sfîntul Gheorghe, a cărui prăznuire o săvîrșim astăzi, ne va fi de mare folos în întreaga noastră activitate de zi cu zi pînă cînd vom auzi glasul cel de pe urmă al Judecătorului Suprem, al Domnului și Dumnezeului nostru, care ne va chema să dăm socoteală de faptele noastre săvîrșite aici pe pămînt. Amin.

Diac. prof. MARIN VELEA

ÎNVIEREA DOMNULUI IISUS, ÎNVIEREA NOASTRĂ

Hristos a înviat! Acesta este salutul sfânt și sfințit de veacuri cu care ne întimpinăm noi, creștinii, de Sfintele Paști, cu inimile tresălțind de cea mai înaltă bucurie cunoscută în lume: Bucuria Învierii.

Legitimă bucurie în fața unui fapt atât de măreț și atât de atotbiruitor. Nici pînă la Domnul Iisus nici de la El încoace n-a mai înviat cineva din morți. Învierea Sa se înalță ca o infinită coloană de lumină între două lumi: lumea morții și lumea vieții. Lumină care se înalță ca o auroră fără asfințit, fără inserare. Adevărat a înviat, și negurile morții s-au risipit.

Este certitudinea și mărturia corespunzătoare adevărului învierii. Credem în învierea Domnului cu aceeași tărie cu care afirmăm adevărul învierii Sale. Credința creștinătății este pe măsura învierii Sale. Adevărul Învierii și credința în Învierea Domnului sînt simetrice și își corespund punct cu punct.

Fiorul care a străbătut lumea acum două mii de ani, care a cutremurat și pietrele și inimile de piatră, s-a extins pe fața pămîntului de la o margine la alta a lumii. S-a întîmplat atunci cel mai extraordinar fapt din istorie: Domnul Iisus, Cel răstignit și îngropat, a înviat din mormînt și s-a înălțat la cer, de unde venise. Numai El a venit din cer și ne-a spus ce este acolo și tot numai El a înviat din morți, a biruit moartea și S-a înălțat întru slavă ca să ne deschidă cale spre Împărăția cea Veșnică.

Prin moartea și învierea Sa Domnul Iisus a adus în lume un aluat ceresc care a dospit toată frămîntătura istoriei și a amestecat cu germeii nemuririi toate speranțele lumii.

Toate generațiile creștine au răspuns cu aceeași entuziastă unanimitate că Domnul a înviat cu adevărat și au întărit mărturia adesea cu sînge de martiri.

De aceea și răspunsul nostru nu răsună doar ca un ecou îndepărtat, ci este viu, înrădăcinat în viața noastră de aici și de dincolo, adevăr mai tare decît moartea. Învierea Domnului nu este un fapt singular, un fapt divers și nimic mai mult. Nu este un simplu eveniment local petrecut o singură dată și pentru de-a pururi ireversibil. Învierea Domnului este, dimpotrivă, un fapt cu virtuți eterne. Învierea Lui este eternă; ea depășește timpul și spațiul. Timpul și spațiul cu care ne măsurăm umila noastră existență de la leagăn la mormînt, nu sînt măsurători decît pentru noi nu și pentru Domnul Iisus Hristos. Față de El, în comparație cu Viața, cu Moartea și Învierea Lui, timpul nostru are ca rațiune de a fi ceea ce este veșnic în om; rațiunea timpului nostru este veșnicia iar rațiunea dăinuirii noastre în spațiu este infinitul.

Învierea Domnului, petrecută în timp și spațiu, este mai presus de timp și spațiu, ea este eternă și de eternitatea ei ne legăm cu toate puterile acelea care alcătuiesc ceea ce este veșnic în om. Astfel Învierea Domnului a învins moartea și a deschis porțile Împărăției Cerurilor, ne-a deschis perspectivele infinitului.

De aceea moartea nu-i înspăimintă pe creștini. Grijă creștinilor este ca moartea să nu-i găsească nepregătiți și nevrednici de Împărăția Cerurilor. Dar Domnul a așezat lucrurile astfel că ei se tem de moarte din ce în ce mai puțin, cu cât se apropie mai mult de viața cea nouă. Învierea Domnului este dovada și chezașia învierii noastre care anihilează orice spaimă spectrală. Evlavia noastră ortodoxă posedă în cel mai înalt grad simțul tainelor și al concretului și ea este înrădăcinată în viața noastră individuală și obștească pînă la ultimele adîncuri ale sufletului, pînă unde conștiința se împletește cu instinctele și cu subconștientul.

Praznicul Sfințelor Paști, însoțit de nesfîrșite datini este în fond tot Taina Învierii înveșmîntată însă în forme sacramentale care tind spre realizarea planului divin al Mîntuirii. Cu toată marea lor diversitate și varietate, obiceiurile de Sfințele Paști au totuși o unitate, sînt rînduite după o disciplină foarte nuanțată care menține unitatea și coerența liturgică. Acest aspect al Bisericii tradiționale pare uneori contradictoriu sau prea liberal, însă numai astfel se poate păstra unitatea în diversitate, care poate atrage, pe toți credincioșii, cu toate deosebirile temperamentale sau intelectuale dintre ei.

Paștile Noului Testament nu sînt o simplă comemorare ca Paștile Vechiului Testament. Sfînta Scriptură descrie impresionant instituirea Paștelui în Vechiul Testament. Jertfa mielului pascal (Ieșire 12, 1—11) este una dintre paginile cele mai vii ale Cărții Sfinte. Mielul trebuie mîncat cu azimă și cu ierburi amare. *«Să-l mîncăți așa : să aveți coapsele încinse, încălțămîntea în picioare și toiegele în mîinile voastre ; și să-l mîncăți cu grabă, căci este Paștele Domnului»* (v. 11) ...*«Ziua aceea să fie spre pomenire și să prăznuiți într-însa sărbătoarea Domnului, din neam în neam, ca așezare veșnică să o prăznuiți»* (v. 14).

Pentru cei vechi Paștile însemna trecerea, și anume trecerea de la robie la libertate. Era un simbol puternic care le amintea îndatorirea categorică de a-l respecta religios în toată istoria lor.

Simbolul acesta dobîndește o miraculoasă împlinire în Noul Testament. Și pentru Biserică Sfințele Paști sînt praznic de eliberare și anume, eliberarea din stăpînirea celui rău și supunere fericită la rînduierile Tatălui. Căci aceasta este singura și deplina libertate : liber cu adevărat este numai cel ce se supune vocii lui Dumnezeu. Și pentru Biserică Sfințele Paști este o mare trecere reală din moarte la viață «și de pe pămînt la cer». Pentru această trecere trebuie să fim gata oricînd, ca pentru o grabnică plecare : să avem încălțărilor puse, legătura făcută, căci nu știm ceasul cînd carul vine să ne ia !

Învierea Domnului nu este o abstracție sau un fenomen supranatural, fără nici o legătură cu viața omenească, cu viața de fiecare zi a fiecăruia dintre noi. Învierea Domnului este garanția învierii noastre, căci El «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire» a îndurat torturile răstignirii și a înfruntat tînebrele morții. Sfînta Sa Cruce se ridică, este o culme a durerii, așa cum pentru cei ce Îl răstignesc este o culme a

cruzimii. Este cea mai înaltă culme din lume de pe care se zăresc, până departe, în adinc, valurile însingerate ale lumii. Iar din vrful ei, de sus, se dezvăluie Cerul cu Mila lui și cu tainele dumnezeiești ale mîntuirii noastre.

«A treia zi a înviat din morți», afirmă Biserica încă de pe vremea Sfinților Apostoli, la unison cu Sfinta Scriptură. Cuvîntul lui Dumnezeu anește din nou cele două firi despărțite prin moarte, dar cu care El fusese unit pe cînd era în mormint, și pe care le-a preaslăvit la Înviere.

Se speculează încă în mod steril și anacronic asupra învechitei întrebări despre «mormintul gol» și «apariția celui înviat» sau între «mesajul de Paști» și «credința de Paști».

Domnul Iisus a prezis însuși că va învia «a treia zi» (Matei 12, 40 ; 20, 19 ; 27, 63 ; Marcu 8, 31 ; 9, 30 ; Luca 13, 32 ; Ioan 2, 19 ; 16, 16 și 22).

Că «mormintul era gol» mărturisesc Sfintele femei și Sfinții Apostoli (Matei 28, 5—8) și evreei care ar fi dorit să ascundă faptul dar n-au reușit (Matei 28, 11—15). Mai presus de toate, mărturie stau arătarile Domnului în fața ucenicilor săi și a lui Toma.

Dar dovada cea mai convingătoare este atitudinea Apostolilor. După Înviere sînt cu totul schimbați, că aproape sînt de nerecunoscut. Ei vestesc pe Domnul Cel înviat, cu toate amenințările, cu torturi și chiar cu moartea (Fapte 2, 22—24 etc.).

Cu deplină îndreptățire Fericitul Augustin observa că în Învierea Domnului sînt trei lucruri de necrezut și care sînt totuși fapte adevărate (tria incredibila quae tamen facta sunt) : primul, că Domnul Iisus a înviat ; al doilea, că El a convins pe ucenici de acest fapt adevărat ; al treilea, că Apostolii au încredințat pe toată lumea de acest adevăr.

Taina Învierii e atît de covârșitoare că cine încearcă să o reducă la treapta de fenomen natural și explicabil pe cale rațională, fatal sfirșește într-un impas sau este nevoit să imagineze variate ipoteze explicative.

Se cunosc mai multe asemenea ipoteze imaginate în cea mai mare parte în secolul trecut sub influența unui raționalism scientist și sub influența romantismului literar și filozofic. Se simțea nevoia și de o teologie romantică !

Așa s-a vorbit o vreme de ipoteza fraudei : că Trupul Domnului a fost furat și s-a spus că a înviat. Apostolii s-ar fi amăgit și ei și ar fi amăgit și pe alții și ar fi murit pentru o minciună și o înșelătorie ! Ipoteza se prevalează de autoritatea Sfintei Scripturi (Matei 23, 13).

O altă ipoteză a fost aceea a morții aparente. Textele Sfintei Scripturi sînt însă categorice.

Sau ipoteza viziunii, pe care o aflăm deja la Cels : Apostolii ar fi avut halucinații.

Înrudită cu aceasta este ipoteza viziunii interne susținută de Harnack, deși Sfinta Scriptură nu vorbește decît de experiența externă.

Cit de departe sintem azi de fragilitatea naivă a unor astfel de ipoteze !

Lumea credincioasă, care caută adevărul, nu cere Bisericii ipoteze sau conjuncturi pseudo-științifice. Toată această lume însetată de adevăr cere certitudini, cere temeuri pe care să-și rezeme viața și să învingă moartea. Credinciosul zilelor noastre cere insistent răspuns grabnic și deplin la două întrebări : Dumnezeu și sufletul ! Dacă aceste două temeuri sînt puse în discuție omul nostru e dezorientat.

Învieria Domnului luminează deodată întrebările și dă nu doar răspunsul, ci dă dovada că Domnul Iisus s-a arătat pe pămînt cu toate puterile Sale divine. «Fiul Omului» este și Fiul lui Dumnezeu care ia parte la cîrmuirea lumii și la Judecata de apoi (Fapte 2, 33). Biruiește moartea și o înlătură din calea celor credincioși, ca pînă la sfîrșit să fie învins și acest ultim vrăjmaș (I Cor. 15, 26).

Domnul Iisus este *începătura (a învierii) celor adormiți* (I Cor. 15, 20), deschizătorul de drum al învierii noastre, care pătrunde ființa noastră cu puterea Harului său. De aceea Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă neîncetat să purtăm în noi icoana Domnului Iisus, duhul Său dătător de viață și să trăim o viață nouă după modelul dat de El (Rom. 6, 8 ; I Cor. 15, 45, 49 ; II Cor. 3, 17 ; Gal. 2, 20 ; 3, 27 ; 4, 6...).

Învieria Domnului este preludiul învierii generale și consumarea istoriei universale, care se va desăvîrși la sfîrșitul veacurilor.

Paștile Domnului, Cerescul Har al Învierii sale se revarsă peste locuri, peste munți, peste cîmpii, peste oameni și peste toate alcătuirile firii. Paștile cele de-a pururi binecuvîntate aduc cu ele sfînta primăvară care îmbracă totul într-un veșmînt de nouă frumusețe și îndeamnă inimile spre idealuri noi. Frunțile încruntate și aspre se luminează, inimile decepționate și secătuite capătă vigoare, cei mai îndirjiți dintre cei abătuți de la dreapta credință privesc cu tristețe în urmă. Rana despărțirii le trezește amintiri pe care vremea nu le poate șterge. Paștile lor este un simulacru, care nu poate alina chinul «*literei care ucide*» și nici dorul după «*Duhul care dă viață*» (II Cor. 3, 6).

Numai trăind cu Domnul Iisus în împărțășire nedespărțită, laolaltă cu toți închinătorii Bisericii aflăm rostul vieții și al morții, al Învierii și al slavei și abia atunci aflăm cine sintem, de unde venim și spre ce lîmanuri ne îndreptăm pașii.

Adevărul învierii este o certitudine absolută, palpabilă, experimentată. «*Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit... aceea vă vestim*» (I Ioan 1, 1). Din această certitudine izvorăște un optimism neistovit și un eroism fără egal. Martorii Învierii au dat Bisericii pe martirii ei din toate vremurile care au înfruntat cu seninătate toate chinurile la care au fost supuși (Evr. 11, 36—38).

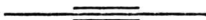
Sfintele Paști sînt călătoria spre Patria Cerească, către Împărăția lui Dumnezeu. În această călătorie trecem prin hotarele Patriei noastre pămîntești. În această Patrie ne pregătim pentru cetățenia eternă în Îm-

părăția lui Dumnezeu. Patria din această lume este locul de ucenicie pentru Împărăția lui Dumnezeu. Dragostea nețarmurită față de Țara noastră, devotamentul pentru bunăstarea poporului, sacrificiile pe care le facem pentru glia străbună și sufletul Patriei de aici ne înalță și ne învrednicesc de intrarea în viața cea veșnică, în Patria Eternă, în Împărăția lui Dumnezeu.

«*Căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe cea ce va să fie*» (Evr. 13, 14). Căutăm Patria fericirilor, patria răsplătirilor pentru toate jertfele noastre făcute aici. Așa cum ne iubim această Patrie de aici, și sîntem gata să facem orice sacrificiu pentru propășirea și apărarea ei, așa sîntem gata să apărăm și *Patria ce va să fie*, Patria Domnului Iisus și a Sfinților, a Puterilor cerești și a mucenicilor nemuritori, a Învierii.

Prin Domnul Iisus, care este chipul revelat al lui Dumnezeu, urmîndu-L pas cu pas, ne întoarcem iarăși la Dumnezeu, la izvorul de la care am și purces, după un mic exercițiu pe pămînt. Lemnul Crucii Sale, lemnul uscat al morții Sale, după înviere devine de aici înainte pomul vieții celei noi din Noul Paradis. Începe o lume nouă, o viață nouă. Temeiuri noi ca să proclamăm cu infinită fermitate că Domnul Hristos a înviat și că acest fapt este adevărat : *Adevărat a înviat !*

Preot DUMITRU RĂDUNĂ

DIN SCRIERILE SFINŢILOR PĂRINŢI

SF. GRIGORE DE NISSA
(335—394)

Cuvînt către cei îndoliați *

Cei care socotesc (privind la cei care ies din viață) drept mare calamitate succesiunea necesară a fi.ii noastre și se întristează adînc din cauza celor care s-au mutat din viața aceasta spre cea duhovnicească și netrupească, personal gîndesc că (ei) nu au chibzuit corect ce înseamnă cu adevărat viața noastră, ci suferă pentru ceea ce se întîmplă celor mulți, aceia care (din cauza unei obișnuințe neraționale) iubesc viața prezentă ca ceva bun (orice le-ar putea oferi aceasta), cu toate că cel care prin rațiune și puterea de a prevedea este așezat deasupra firii necuvîntătoare s-ar cuveni să prefere ceea ce prin judecata minții se arată bun și demn de dorit și desigur să nu aleagă ceea ce din cauza unei obișnuințe și încercări neraționale pare celor mulți dulce și aromat. Pentru aceasta socotesc potrivit să încerc, pe cît îmi este cu putință, să îndrept spre o înțelegere mai corectă și demnă de ființele raționale pe aceia care printr-o anumită «cugetare» a posibilităților sufletești s-au îndreptat spre lumea obișnuită. Astfel ar putea fi îndepărtat din viața umană absurdul (cu privire la suferințe) care este în preocuparea multora.

În expunerea concretă a temei noastre vom avea în vedere ordinea următoare: mai întîii vom examina care este binele cu adevărat, apoi vom examina caracteristicile vieții trupești, după acestea vom compara bunurile pe care le avem acum cu cele care nădăjduim că ne așteaptă. Astfel analiza va putea înainta spre scop, așa încît cugetarea cu privire la bine să fie îndepărtată de modul obișnuit de a înțelege realitatea.

Însă, fiindcă toți oamenii au înăscută o oarecare înclinație firească spre bine și pentru că spre acesta se mișcă orice dorință care scoate în evidență scopul binelui în orice preocupare a vieții, din această cauză lipsa de discernămint cu privire la binele adevărat, în mod obișnuit, face ca multe să nu mai existe pentru cei păcătoși; în schimb, dacă adevăratul bine ar fi fost clar pentru toți, niciodată nu am fi săvîrșit vreo greșeală față de Acela pentru Care bunătatea este natură, nici nu am fi căpătat

* Traducerea a fost făcută după Ediția Migne, Tom 46, col. 497—537.

experiența răului prin liberă alegere, dacă realitățile nu ar fi fost acoperite cu o aparență înșelătoare a binelui. Deci, înainte de toate trebuie să înțelegem care este binele cu adevărat, ca niciodată să nu comitem greșeală în ceea ce privește binele și nici să nu fie îmbrățișat vreodată mai răul în locul mai binelui. Deci gândesc să utilizez o anumită limită și caracterizare a ceea ce analizez și să le așez drept fundament al expunerii mele, așa încât înțelegerea binelui să ne fie evidentă.

2. Care este, așadar, caracteristica adevăratei bunătăți? Bun nu este acela care numai pentru ceva anume este folositor, nici acela care o dată este util, iar altă dată inutil, nici acela care pe de o parte este bun, iar pe de altă parte este rău, ci adevărata bunătate se găsește în Acela care prin Sine, potrivit însăși firii Sale, este bun și se află în egală măsură pretutindeni și totdeauna. Aceasta este, după judecata mea, caracteristica stabilă și nedezmințită a naturii binelui, pentru că acela care nu este bun nici pentru toți, nici totdeauna, nici prin sine însuși, fără să i se adauge ceva din afară, nu poate fi acceptat în sensul propriu al cuvântului drept bun prin natura lui. Mulți dintre aceia care au examinat insuficient cele existente, au socotit că binele se află în elementele din care e compus universonul. Dacă însă cineva va cerceta pe fiecare dintre aceste elemente, nu va găsi nici unul dintre ele bun cu adevărat deoarece fiecare luat individual nu se prezintă ca fiind bun nici prin sine, nici totdeauna, nici în tot locul, pentru că în fiecare, odată cu utilitatea, este amestecată și tendința spre contrariul ei. Apa, de exemplu, este mediul prielnic pentru ființele acvatice, devine însă catastrofală pentru ființele care-și duc viața pe uscat, dacă se întâmplă să inunde uscatul. Același lucru se întâmplă și cu aerul: este prielnic păsărilor care în mod normal trăiesc în el, provoacă însă stricăciune și nenorocire aceluia care au fost rânduie să trăiască în apă, dacă s-ar putea întâmpla să fie scoasă la aer vreuna dintre ființele acvatice. La fel și focul: ne este util pentru anumite indeletniciri, este însă catastrofal când cuprinde toate. Cineva nu ar găsi nici soarele totdeauna sau pretutindeni sau întru toate bun pentru cei care intră în contact cu el, deoarece pe acei care se găsesc sub cerul liber, pe de o parte îi arde când depășește temperatura obișnuită, iar pe de altă parte îi îngheață când temperatura scade. De multe ori cauzează și moartea. Ochilor care sînt bolnavi le înrăutățește boala pînă într-atît încît să provoace descompunerea globului ocular deoarece favorizează dezvoltarea în el a unor microbi vătămători și degustători. Pentru aceasta, după cum am spus, trebuie ca, dintre multele pe care le socotim bune, să alegem drept bun numai pe acela care se rânduiește în categoria binelui totdeauna și pentru toți deopotrivă pentru că numai acesta va rămîne totdeauna bun și nu se va modifica în funcție de rînduiei și conjuncturi exterioare. Referindu-ne însă la celelalte (lucruri și situații) pe care oamenii le socotesc bune, deoarece le judecă după un criteriu mai puțin rațional, anume: trupul și înfățișarea exterioară, puterea fizică și frumusețea, originea nobilă, banii, funcțiile și onorurile socotesc că, decît să spun ceva este mai bine să tac. Și aceasta, pentru că cele mai sus enumerate sînt clare pentru cei ce judecă sănătos și nu este plăcută osteneala să tot sporovăim despre lucruri la care ne-am referit de multe ori pînă acum. Pentru că cine nu cunoaște că frumusețea și puterea repede se pierd, sau cit de ușor apar schimbările în situația socială, sau că adevărata slavă nu există aici, sau că osteneala omului în stingerea averilor se dovedește deșartă? Și nu cumva mulți au limitat binele la cîteva lucruri materiale pentru că au fost atrași de culoarea lor frumoasă sau de raritatea lor?

Așadar, după ce am formulat acest mod de înțelegere cu privire la bine, trebuie să cugetăm în ceea ce privește viața prezentă (vorbesc de viața pe care o trăim

trupește acum) spre a vedea dacă este așa încît să-i putem atribui nota caracteristică a binelui sau va fi posibil contrariul, căci concluzia la care vom ajunge, prin cugetare, va conduce în mod absolut rațiunea celor care gîndesc la modul în care trebuie să se mute de aici dincolo.

3. Viața noastră trupească așadar, se caracterizează prin două procese: unul este acumularea (de energie) care se realizează în două feluri (prin mîncare și băutură și prin respirație), celălalt este eliminarea (reziduurilor). Fără aceste funcții este imposibil să existe viața trupească, iar omul moare atunci cînd succesiunea acestor funcții opuse între ele va înceta să mai «deranjeze» natura omenească, căci puterea vitală încetează de tot după aceasta pentru că nimic nu poate nici să intre dinafară, nici să iasă spre înafară din cei morți, iar trupul se descompune în elementele din care a fost alcătuit și pe care le depășea prin viață. Natura omenească așadar se liniștește și se potolește deoarece fiecare element al ei se va așeza de-o parte și se va liniști lîngă ceea ce-i este înrudit și asemănător din punct de vedere material. Adică ceea ce este pămîntesc se dă pămîntului, se dă aerului ceea ce-i aparține, se dă apei ceea ce este al ei și temperaturii ceea ce i se cuvine, căci nici nu mai există marea cea compusă din elemente contrare, împreună împletite forțat și violent, ci fiecare dintre cele care ne aparțineau, revine liber, spre locul de origine; firea încetează din acest moment să mai păstreze în sine cu forța unitatea elementelor deosebite unele de altele. Dacă cineva, după cele deja spuse, ar accepta somnul și veghea drept modul de a fi al acestei vieți, nu va îndrepta judecata sa în afara adevărului, căci firea funcționează și prin acestea, fiindcă reconfortîndu-se prin somn, iarăși capătă putere pentru veghe. Așadar și prin acestea două se pregătește în vederea acumulării de energie și a evacuării reziduurilor. Deci, dacă acumularea de energie și evacuarea a ceea ce este nefolositor constituie proprietăți ale vieții noastre, ar fi bine ca să se compare acum definiția mai sus dată referitoare la modul de apreciere a binelui cu notele caracteristice ale vieții, încît să se vadă sau că această viață este adevăratul bine sau că este alta dincolo de aceasta, pentru că prin sine acumularea, pe drept cuvînt, nu ar putea să fie judecată ca făcînd parte din natura binelui. Acest lucru este clar tuturor din faptul că și opusul ei (eliminarea reziduurilor) este socotită bună de către unii.

Nu este posibil ca definiția binelui să se potrivească (la fel) cu ce e contra e ei atîta vreme cît acestea între ele se resping reciproc (dacă acesta este bun prin firea lui, opusul său cu siguranță va fi rău). În cazul de față însă natura găsește de sigur utilitatea în mod egal a fiecăruia dintre cele două contrarii. Prin urmare, tocmai pentru aceasta, nu este posibil să se accepte nici acumularea de energie, nici evacuarea reziduurilor drept definiție a binelui. Din cele spuse, s-a dovedit că altceva decît binele este acumularea de energie, pentru că s-a acceptat de toți părerea că ea nu poate fi aleasă nici pretutindeni, nici totdeauna, nici sub orice formă, deoarece saturația poate să devină fatală nu numai din cele care prin natura lor sînt vătămătoare ci și ceea ce este folositor, cînd se depășește măsura primirii lui — prin lipsă de cumpătare — devine cauză a multor rele și stricăciuni. Și dacă se întîmplă vreodată ca o stare supraîncărcată să dozească ușurarea, altă nouă umplere va veni să se adauge celei care există deja. O asemenea «ușurare» devine un maldăr de rău, care evoluează treptat spre patimi care nu pot fi descrise. Acumularea de energie așadar, nu este binele nici totdeauna, nici pentru fiecare, devine însă utilă din cînd în cînd și pentru un scop anume, în funcție de cantitatea și calitatea ei. Făcînd același raționament, putem să înțelegem ceea ce se întîmplă și cu opusul ei — evacuarea rezidu-

urilor. Aceasta, dacă depăşeşte limita a ceea ce este necesar, poate provoca multe neîncredinţe ale celor care au parte de această neîncredinţabilă a ei. Şi iarăşi poate să ajungă vătămătoare, dacă se întâmplă să se manifeste într-un mod inutil, adică se întâmplă să fie înlăturate o dată cu eliminarea cea utilă şi ceva din cele folositoare la anumită oră, într-o anumită cantitate şi având o anumită calitate.

Aşadar, pentru că nu merg împreună felul vieţii pe care o trăim cu caracteristicile binelui, va trebui să admitem, în acord cu ceea ce am spus mai sus, că schimbarea de la această viaţă nu înseamnă deloc despărţire de bine, deoarece este clar că binele adevărat, esenţial şi mai întâi de toate nu este nici eliminarea rezidurilor, nici acumularea de energie, funcţii care acum, pentru ceva anume şi pentru unii au fost acceptate drept necesare.

Cu acestea însă nu se potriveşte cu ceea ce caracterizează adevăratul bine.

4. Aşadar, pentru că există opoziţie între adevăratul bine şi ceea ce nu este bine cu adevărat, iar opoziţia lor este imediată, ar urma să se creadă de către cei care se despart că schimbarea se produce de la ceea ce nu este cu adevărat bine la cel ce prin natura sa este bun şi care este bun totdeauna, pretutindeni şi pentru toţi, nu numai întâmplător, nici numai în vederea a ceva, nici numai pentru unii şi nici numai cu o anumită condiţie, ci totdeauna rămâne la fel pentru toţi. Deci spre acesta merge sufletul omenesc din această viaţă, primind un alt mod de viaţă în locul celei de aici, pe care cei care sînt încă în trup nu au posibilitatea s-o vadă cu precizie ce este în sine, însă prin eliminarea treptată a celor care se referă la această viaţă este posibil ca (prin analogie) să adoptăm un raţionament (cu privire la ea), căci sufletul nu va mai fi unit cu un trup grosier, nici nu va mai supravieţui prin contraponderea elementelor alcătuitoare lui, a căror interacţiune face posibilă menţinerea trupului şi a sănătăţii noastre (căci abundenţa sau lipsa vreunui dintre elementele aflate în interdependenţă reciprocă provoacă boală şi suferinţă naturii), situaţie în care nimic nu se micşorează, pentru că se goleşte, nici nu se deranjează de prea multă încărcătură, iar sufletul se găseşte dincolo de toate diferenţele de temperatură şi este eliberat de toate cele ce pot fi gândite că-i sînt contradictorii. Trăieşte însă într-un mediu în care viaţa este liberă de poveri obligatorii şi relaxată: nu se îngrijeşte de îndeletniciri agricole, nu suferă greutăţile mării, nici nu are o ținută neplăcută din cauza neguţătoriei şi a exploatării, este separată de meşteşugul construcţiilor sau al ţesutului şi de chinurile muncilor grele — după cum spune Apostolul Pavel petrece «o viaţă paşnică şi netulburată» (I Tim. 2, 2); nu duce războaie cu cavaleria, nu angajează lupte navale, nu se amestecă în lupte pedestre, nu se ocupă de confecţionarea armelor, nu percepe impozite, nu construieşte şanţuri şi ziduri de apărare, ci este neangajată de vreunul dintre acestea şi liberă. Acolo nu-şi au loc robia şi stăpînia, sărăcia şi bogăţia, originea nobilă sau săracă, viaţa umilă şi demnităţile guvernamentale sau altă asemenea neegalitate. Pentru că această viaţă este nematerială şi nu are nevoie de nimic, îi lipseşte nevoia acestora şi a celor asemenea lor, deoarece nu participarea la vreun element solid sau lichid este ceea ce întreţine existenţa sufletului, ci contemplarea lui firii dumnezeieşti. Nu ne îndoiim că în locul răcorii aerului se află comuniunea cu Duhul cel adevărat şi sfînt. Bucuria tuturor acelorora nu se realizează cu alternări succesive, după cum se întâmplă în viaţa aceasta (prin dobîndirea şi păgubirea de ceva) nici prin inspiraţie şi expiraţie, ci totdeauna este deplină şi nu încetează umplerea pe motiv că ar fi ajuns la saturaţie. Nu se întâmplă aceasta, pentru că bucuria duhovnicească neîmpovărată şi totodată fără de saţ se revarsă totdeauna peste dorinţele celor care participă la ea fără să se sature¹. Pentru aceasta, această viaţă este fericită şi curată fără să se înşele de plă-

cerile simțurilor în ceea ce privește aprecierea binelui. Așadar, ce este sumbrou în faptul că schimbăm locuințele ca să găsim motiv spre a ne întrista tocmai pentru aceasta? (Numai dacă cineva întâmplător gîndește vrednic de întristare faptul că schimbarea se face spre viața lipsită de suferință și netulburată — ceea ce este nejustificat). Viața aceea nu lasă să se apropie durerile bolilor, nu se teme de amenințarea focului, nici de traumele pe care le provoacă fierul, nici de calamitațiile cauzate de seisme, de naufragii și captivități, nici de atacurile fiarelor sălbatice, nici de înțepăturile sau mușcăturile șe pilor veninoși. În acea viață nimeni nu se umflă de mîndrie, nici nu este călcat în picioare în umilință, nici nu ajunge ca o țiară din cauza obrăzniciei, nici se înspăimîntă din cauza stielii, nici nu se umflă de minie (fierbînd și delirînd din cauza ei) nici nu se închide de teamă că nu poate rezista pornirii celui mai puternic; acolo nu există grija cu privire la moravurile împăraților, cu privire la legislații, cu privire la modul de comportare al celor mari, cu privire la edicte, cît este impozitul anual, nici dacă a căzut ploaie suficientă încît cu abundența ei să ude culturile, nici dacă grindina a risipit speranțele agricultorilor, nici dacă seceta care s-a anunțat a uscat toate plantele.

Viața aceea este întru totul liberă și de restul răutăților, căci tristețea orfelnatului nu umple de suferință viața aceea, chinurile văduvei nu au loc, sînt lăsate în urmă și bolile care țin de t.up și invidiile împotriva celor care prosperă și aroganțele în fața celor lipsiți de succes în întreprinderile lor sînt înlăturate. Egalitatea în cinste și egalitate în fața legilor domnește în tînutul sufletelor, deoarece fiecare posedă ceea ce tocmai el a pregătit în propria-i viață. Dacă, din lipsă de judecată, și-a pregătit ceva mai rău în locul mai binelui, nu este răspunzătoare moartea, deoarece libertatea alege nestingherită ceea ce i se pare că e bun.

De ce, așadar, cei îndoliați sînt întristați din cauza celui care se retrage din această viață? Dacă nu ar fi fost eliberat de orice afect, cel care împreună cu trupul a lepădat și plăcerea și durerea, el ar fi mai în drept să plîngă pe supraviețuitori, care îndură ca și cum s-ar afla în temniță. Obişnuința cu cele sumbre și tovarăşia cu cele întunecoase i-a făcut pe aceştia să considere prezentul favorabil și fără suferință. Ei sînt nemulțumiți de cei care ies din «temniță», deoarece nu cunosc lumina care așteaptă pe cei care leapădă întunericul. Dacă ar fi cunoscut plăcetele priveliștii existente în aară, frumusețea văzduhului și înaltul cerului, strălucirea stelelor și jocul constelațiilor și ciclurile solare, mișcarea lunii și varietatea pămîntului arătată prin floră, încîntătoare priveliște a mării, cu luciul auriu pe care-l leagănă ușor briza, frumusețile clădirilor private și ale celor publice din orașe — cu care se împodobesc cetățile vestite și bogate. Dacă, așadar, cei care s-au născut în temniță ar fi cunoscut toate acestea și cele asemenea lor, nu s-ar fi mîhnit, ca și cum s-ar fi despărțit de vreau bine. Căci după cum este normal ca cei care se găsesc în aară temniței să se gîndească la cei care sînt încă înăuntru, dat fiind faptul că se chinuie degeaba cu o viață grea, tot așa imi închipui că gîndesc și cei care se găsesc deja în afara temniței acestei vieți. Și dacă ar fi putut să arate cu lacrimi simpatia lor pentru cei care se găsesc în greutăți, s-ar fi mîhnit și ar fi plîns pentru cei care-și petrec viața aceasta în osteneli, deoarece nu văd minunățiile supralumești, tronurile, începătoriile, puterile, stăpîniile, cetele îngerești și comuniunea celor cuvioși, Ierusalimul cel de sus și soborul celor care s-au numărat întru cele cerești, pentru că frumusețea cea de sus a acestora — pe care o văd cei curați cu inima, după cum spune cuvîntul Evangheliei (Mat. V, 8) — este mai plăcută decît orice alt lucru nădăjduit și depășește orice cugetare. Cei care au plecat de lîngă noi nu numai

viața aceasta ar socoti-o vrednică de mîhnire și lacrimi, dar mai mult, faptul că, în ciuda tuturor rezelor care însoțesc viața, cei de aici au ajuns la împăcare cu cele vătămătoare în așa măsură, încît nu numai că suportă loviturile celor rele ca o necesitate, ci chiar se interesează cu stăruință cum să le păstreze pentru totdeauna, pentru că se urmărește pofa de putere de avuții și de alte nepotrivite lăcomii și orice altceva asemănător (din cauza cărora se fac voluntar și arme și războaie și ucideri reciproce și orice suferință și înșelătorie care nu sînt nimic altceva decît un conglomerat de nenorociri care pătrund în viață prin libera alegere a voinței. Cei adormiți însă nu au suferința lacrimilor și nici altă suferință, deoarece lepădînd carnea și singele devίνουος și πνεύμα (minte și duh), nemaîavînd natura potrivită spre a se putea înfățișa tuturor celor care sînt încă întreg și nemaîputînd (prin propria lor putere) să mai sfătuiască pe oameni să se îndepărteze de părea: ea deșartă pe care o au cu privire la cele prezente.

În locul aceloră deci, să lăsăm însăși mintea noastră să vorbească! Încercînd să ne plasăm cu judecata, pe cit este posibil, în afara celor trupești și separînd sufletul de închinarea pe care o are spre cele materiale, vom spune următoarele:

5. O, omule, care ești încă în trup, ia aminte la tine însuși, după cum învață Moise și cunoaște-te pe tine însuși să vezi ce ești în realitate! Judecă drept ce ești cu adevărat tu și ce este ceea ce se vede în jurul tău, nu cumva vîzînd cele ce există în afara ta să socotești că te vezi pe tine însuși. Învață de la marele Pavel care a cunoscut cu multă precizie natura umană și a afirmat că pe de o parte există un om exterior și pe de altă parte unul lăuntric care se înnoiește, în timp ce celălalt se destramă. Așadar, cînd vezi pe cel care trece că se descompune, să nu socotești că vezi propriul tău Eu (μη τοίνυν το φερίρρομενον βλέπων σεαυτόν οίθητι βλέπων). (Desigur cîndva și acesta va fi eliberat de stricăciune cînd, prin renaștere, ceea ce este muritor și stricăcios va fi schimbat în nemuritor și nestricăcios, însă acum omul care se arată pe dinafară trece și se degradează). Așadar, nu trebuie să ne îngrijim doar de acesta ca e este în afară, nici nu se cade să alergăm spre altceva din cele ce vedem în jurul nostru, pentru că ne spune Apostolul Pavel: «Să nu urmărim cele văzute, ci pe cele nevăzute și veșnice căci cele care se văd sînt trecătoare, cele nevăzute sînt veșnice» (II Cor. 4, 18). Iar dacă ne întoarcem privirea spre ceea ce este nevăzut în noi înșine, ne vom convinge că sîntem cu adevărat tocmai ceea ce scapă simțurilor. Așadar, după cuvîntul Proverbelor (13, 10), «să ajungem oameni care cunosc bine propriul lor eu», căci autocunoașterea devine curățire a păcatelor pe care le săvîrșim din necunoaștere. Cu siguranță însă, nu este ușor să-și cunoască propriul său Eu acela care vrea într-adevăr să-l cunoască, dacă un anumit mod de gîndire (pe care trebuie să-l urmeze) nu face posibil imposibilul; căci după cum natura a procedat cu ochii trupești, care, în timp ce văd toate celelalte, pe ei înșiși se lasă nevăzuți, tot așa procedează și sufletul care, cu toate că cercetează cu de-amănuntul toate și se ocupă de toate cele care se află în afara lui și le descoperă, nu poate să se vadă pe sine însuși. Așadar, ceea ce se întîmplă cu ochii trebuie să se aibă în vedere și în ceea ce privește activitatea sufletului, căci după cum ochii (pentru că nu au din fire puterea de a se observa și de a se examina pe ei înșiși) privind în oglindă modul de a fi și forma de manifestare a propriei lor mișcări — în imaginea redată de oglindă — se examinează pe ei înșiși, tot așa și sufletul trebuie să privească spre propriul său mod de manifestare (πρός την ίδίαν άπυθειν εικόνα), de așa manieră încît să-și dea seama că în acesta s-a văzut pe el însuși. Ca să fie împotrivită de rațiune norma exemplului de mai sus, trebuie să schimbăm în el ceva, astfel: în oglindă este reprodus conturul

chipului asemenea prototipului; cit privește însă modul, de manifestare a sufletului am înțeles invers: «forma» sufletului se reproduce conform cu frumusețea dumnezeiască. Deci, când sufletul privește spre propriul său prototip (spre Dumnezeu) atunci se privește cu precizie pe el însuși³.

6. Ce este deci dumnezeiescul (τό θεϊόν), cu care se aseamănă sufletul? Nu este nici trup, nici arătare, nici formă, nici mărime și nimic altceva asemenea celor prin care se cunoaște universul material, ci, după ce au fost excluse însă toate acestea și cele asemenea lor, ceea ce va rămâne va trebui în mod absolut să se înțeleagă drept ceva rațional (νοερόν), dar nematerial, nesizabil de simțurile, fără trup și fără dimensiuni. Prin urmare, dacă așa se înțelege felul de a fi (ὄλραρακτῆρ) al arhetipului, trebuie în mod absolut să se recunoască faptul că și sufletul a fost modelat cu caracteristici potrivite modului de a fi al arhetipului, așa încât și el să fie nematerial, fără formă, netrupesc și rațional.

7. Să cugetăm, așadar, când se apropie mai mult de frumusețea-arhetip natura umană în vremea viețuirii în trup sau când se află în afara acestuia? Oricui îi este clar faptul că, după cum trupul, material fiind, este obișnuit cu viața materială, tot așa și sufletul: atunci participă la viața duhovnicească și nematerială, când îndepărtează de sine materia care-l înconjoară. În această situație, așadar, ce este demn să se numească «nenorocire»? Căci, dacă trupul ar fi binele cu adevărat, ar fi trebuit să fim mîhnîți din cauza îndepărtării de el, deoarece îndepărtîndu-ne de trup, o dată cu pierderea acestuia, am pierde în mod inevitabil și participarea la bine. Dar, pentru că binele după chipul căruia am fost creați se găsește în sfera celor duhovnicești, este netrupesc și dincolo de înțelegerea simplă s-ar fi convenit să fim convinși că atunci când mergem în viața netrupească, prin moarte, ne apropiem, de firea aceea care este dincolo de orice învîrtoșare trupească, și-ar fi trebuit să fim convinși că, aruncînd ca pe o mască respingătoare «haina» trupească, revenim la propria noastră frumusețe, după care am fost plămîuiți la început cînd am fost creați după chipul arhetipului, iar presupunerea celor de mai sus ar putea deveni motiv de bucurie, nu de tristețe, pentru că, după ce și-a împlinit această obligație necesară, omul nu mai trăiește «între străini», ci, redînd fiecărei stihii ceea ce-i aparține (elementele care fuseseră împrumutate), se reîntoarce curat și netrupesc în case și la căminul său. Fiindcă materia trupului, cu care în mod forțat a fost amestecat sufletul⁴, este într-adevăr ceva străin și diferit de firea netrupească. Acesta suferă în viața pămîntească, deoarece i s-a impus să-și ducă existența împreună cu ceva străin (cu un alt gen de viață) deoarece gruparea elementelor diferite devine forțată și lipsită de armonie, după cum limbile diferite și oamenii îndepărtați unii de alții prin moravuri formează un ținut de neamuri diferite, fiecare tinzînd prin propria-i natură spre ceea ce-i este înrudit și familiar. Însă sufletul, cu toate că este necompus, a fost amestecat cu stihiele materiale și trăiește în elemente străine și opuse firii sale simple și unitare (străină de ținutul care-l împresoară cu stihiele sale). Și fiindcă în mod forțat a fost «însămîntat» în complexitatea trupului, (deoarece este unit cu diferitele elemente), sufletului i se constrînge (violentează) propria-i natură. Pentru că elementele sînt atrase în mod firesc spre ceea ce le este înrudit și familiar, cu dezlegarea unora de celelalte este afectată simțirea, pentru că în mod necesar se dezleagă și dispăre unitatea existentă înainte. Odată cu simțirea însă este afectată și puterea de judecată a sufletului, care, din cauza obișnuinței cu cele sensibile, este înclinată spre mîhnire, cînd este separată de ele. Atunci cînd se va găsi în afara «luptei» provocate de interacțiunea contrariilor, sufletul încetează să mai fie nemulțumit și să-i pară rău,

pentru că prin moarte se pune capăt disputei existente înăuntrul nostru, după cum cînd se îndepărtează frigul (pentru că prisoseşte căldura), căldura va îndepărta abundenţa răcelii şi invers (cînd căldura este înlăturată prin abundenţa frigului) sau după cum atunci cînd se va mări suprafaţa uscatului se va retrage apa sau invers, se va dizolva ceea ce este solid cînd apa se află din abundenţă. Sufletul se va mişca paşnic, după ce a părăsit ţinutul contestat al disputei (vorbesc despre trup) şi, ajungînd în afara interacţiunii elementelor componente trupului, va trăi el însuşi, dobîndind prin linişte puterea care-i fusese, oarecum, slăbită în timpul legăturii cu trupul.

8. Cu privire la acestea şi cele asemenea lor sufletul, printr-o voce tainică, se întreţine cu cei care sînt încă în trup, spunînd: «Oamenilor, nu cunoaşteţi nici cele în care vă găsiţi acum, nici nu aţi cunoscut încă ceea ce veţi deveni schimbîndu-vă, căci cugetarea nu a putut încă să descopere ce este prezentul în fiinţa lui, ci priveşte numai spre funcţiile care întreţin viaţa, fără să cunoască însă care este natura trupului, în ce constă puterea celor cinci simţuri, care este structura măduvelor trupului, în ce constă funcţia viscerelor, în ce constă puterea de automişcare a nervilor, cum dintre elementele care se găsesc în noi unele se întăresc constituind osul, iar altele constituie cristalinul ochiului, cum din aceeaşi mîncare şi din aceeaşi băutură o parte se subţiază, formînd firele de păr, iar alta se lăţeşte creînd unghiile, sau cum întotdeauna se aprinde «focul» inimii şi prin artere se răspîndeşte în tot corpul, sau cum lichidul pe care-l bem ajungînd în tubul digestiv de la sine îşi schimbă forma şi calitatea printr-un anumit proces de sinteză şi devine sînge? Cunoaşterea tuturor acestora pînă acum este ascunsă în aşăr măsură încît putem afirma că însăşi viaţa pe care o trăim nu o cunoaştem. Iar cei care trăiesc numai din senzaţii, nu pot să vadă deloc viaţa care se află dincolo de simţuri. Cum ar putea, aşadar, cineva să vadă cu ochiul ceea ce este dincolo de simţul văzului?

Aşadar, cînd nu cunoaştem deopotrivă nici una, nici cealaltă latură a vieţii — pe cea prezentă n-o cunoaştem, pentru că în mod practic vedem numai exteriorul, pe cealaltă nevăzînd-o pentru că simţurile nu o pot percepe — ce aţi păţit, oamenilor, de vă ataşaţi de aceasta ca de un bine, cu toate că n-o cunoaşteţi, (cu toate că multe altele care s-au arătat în faţa noastră şi pe care nu le-am cunoscut, nu ne-au spăimîntat)? Care este natura fenomenelor cereşti? Ce provoacă mişcarea pămîntului în jurul axei sale din starea de nemişcare? Sau ce este acela care sprijină uscatul pămîntului? Cum se întîmplă că apele totdeauna izvorăsc din pămînt, iar acesta nu se epuizează? Multe altele asemenea nu cunoaştem, dar necunoaşterea lor nu ne înspăimîntă. Însă, am crezut că există firea dumnezeiască, cea fericită, neînţeleasă şi care se află dincolo de orice cugetare. Nici nu s-a găsit vreoa minte care prin raţionament să înţeleagă în ce constă fiinţa acesteia, şi totuşi iubim din toată inima, din tot sufletul şi cu toată puterea ceea ce este necunoscut şi este imposibil să fie înţeles prin raţionamente. Oare, simţim teama inexplicabilă cu privire la viaţa care urmează acesteia de acum, pentru că ne temem de ceea ce nu cunoaştem, precum pruncii se sperie cînd ascultă poveşti? Cel care vrea să vadă adevărul celor ce sînt, mai întîi se înalţă la înţelegerea lucrului, apoi cugetă ce este în natura lui (e ceva util şi accesibil sau ceva dezgustător şi oribil?). Pe Cel care este cu totul nevăzut şi incognoscibil, cum poate vreun om (τῆς τῶν νοῦν ἐξόντων) să-l socotească periculos, gîndind totuşi că numai retragerea prezenţei Sale din lume ar însemna (pentru acesta) arsură de foc şi muşcătură de fiară? Cu siguranţă, primim o educaţie bună de la viaţă dacă nu totdeauna privim spre obișnuit (cotidian), ci dacă continuu prin pasiuni ne mișcăm înspre bine. Viața pruncilor care urmează să se nască nu este pentru totdeauna em-

brionară. Aceia vor rămâne în pintece pînă cînd natura, acolo, le va făuri o viață plăcută și corespunzătoare, nici după ce se nasc nu rămîn la sin pentru totdeauna, ci numai atîta timp cît este bine și potrivit pentru vîrsta lor fragedă. După perioada alăptării înaintează la altă perioadă a vieții, nimic neputînd să-i convingă să rămînă la sin, pentru că s-au obișnuit cu el. După perioada copilăriei, unele sînt indeletnicirile adolescenților, altele sînt ale celor mai mari, potrivit cu vîrsta fiecăruia, spre ele ajungînd treptat, schimbînd o dată cu vîrsta și obiceiurile, fără însă să se deranjeze. După cum, așadar, dacă pruncul ar fi avut voce în pintecele mamei, și-ar fi arătat nemulțumirea pentru că o dată cu nașterea este obligat să părăsească pintecele și ar fi strigat că suferă înspăimîntător din cauza scoaterii din comoda-i locuință (după cum o și face în timpul nașterii, o dată cu prima respirație, plîngînd spre ea arăta și neliniștea și mîhnirea provocate de scoaterea lui din felul de trai cu care se obișnuise); tot așa socot că suferă toți cei care se nemulțumesc din cauza schimbării vieții prezente, vrînd să rămînă continuu în lumea materială plină de greutate.

Așadar, cînd durerea morții pregătește nașterea oamenilor spre cealaltă viață (πρὸς ἕτερον βίον τοῦ ἀνθρώπου μακροφταί), aceștia, intrînd în lumina aceea și respirînd aerul cel curat, prin experiență vor cunoaște cît este de mare deosebirea între acea viață și cea de acum. Ceilalți însă care au fost lăsați în urmă (în viața aceasta molatecă și alunecoasă) fiind ca pruncii în pintece și nu încă oameni, compătimesc pe cel care a ieșit mai întîi din cercul care ne înconjoară și ne blochează ca și cum s-ar afla în afara vreunui bun, neobservînd că acelaia, asemenea pruncului nou născut (născîndu-se din ceea ce-l reținea pînă acum) i se vor deschide ochii (trebuie desigur să înțelegem ochii sufletului) cu care va contempla adevărul celor ce există cu adevărat, i se va deschide simțul auzului, prin care va auzi cuvinte negrăite și cu neputință omului de a le exprima prin vorbe, după cum spune Apostolul (II Cor. XII, 4), i se va deschide încă și gura și se va umple de duhul nematerial și curat de la care va căpăta putere pentru *glasul* care nu poate fi înțeles decît cu mintea și și pentru *cuvîntul* cel adevărat în vederea împreunării cu *glasul* celor care prăznuiesc în ambianța sfinților. În așa fel se va învrednici și de gustul celor dumnezeiești prin care va cunoaște, după cuvîntul Psalmistului, că «bun este Domnul» (Ps. 33, 9), iar prin simțul olfactiv va primi mireasma lui Hristos (II Cor. II, 14), va primi și un nou simț tactil cu care sufletul prinde adevărul și pipăie Cuvîntul, după mărturia Evanghelistului Ioan, (I Ioan I, 1).

Dacă, așadar, acestea și cele asemenea acestora sînt rezervate oamenilor după nașterea care (paradoxal) tocmai prin moarte are loc, unde mai poate să-și facă loc tristețea, doliul și descurajarea? Să ne răspundă acum acela care, luînd aminte la firea lucrurilor, socoteste că este mai de preferat să fie înșelat de către simțurile trupesti, în ceea ce privește natura binelui, decît să privească cu ochiul curat al sufletului spre adevărul celor ce există (căci chiar aici sufletul are nevoie de utilizarea unor judecăți străine în vederea aflării binelui) ⁶.

Fiindcă puterea sufletului nu este încăpătoare în trup, din momentul nașterii, în timp ce puterea organelor de simț este întreagă încă de la nașterea pruncului, sensibilitatea o ia înaintea rațiunii cînd este pusă în situația să aprecieze binele, socotînd deja că este bun ceea ce a intrat în contact cu simțurile, dat fiind faptul că apreciază binele în funcție de culori, de savoare și în funcție de alte manifestări care nu sînt de analiza rațională. După ce a trecut însă prin experiență, îl acceptă fără rezervă și sufletul.

Cînd simţurile nu se vor mai manifesta — după ieşirea din trup — este absolută nevoie să se descopere sufletului binele cel adevărat cu care se înrudeşte după fire; căci privirea nu va mai fi atrasă de culorile frumoase, pentru că nu vor mai exista ochii aceştia, nici libera alegere nu va mai avea loc sub influenţa celor care oferă satisfacţii îmbietoare simţurilor, deoarece va fi stînsă orice senzaţie trupească, numai puterea cugetătoare (spirituală) atingîndu-se, nematerial şi netrupesc, de frumuseţea duhovnicească. Prin urmare, natura îşi va primi propriul său bine care nu este nici culoare, nici formă, nici dimensiune, nici varietate care depăşeşte însă orice judecată şi orice imaginaţie.

9. Poate va întreba deci cineva: ce ridică dificultăţi în faţa vieţii prezente? Dacă este mai bună viaţa fără de trup, după cum s-a dovedit prin cele anterior spuse, pentru ce şi în locul a ce ne-a fost dat trupul? Cu privire la aceste întrebări vom mărturisii că nu este deloc mic folosul care va reieşi din ele pentru aceia care pot să privească întreaga economie a firii.

Cu adevărat, fericită este viaţa îngerilor care nu au nevoie de nimic din cele trupeşti! Desigur însă că nici viaţa aceasta nu este lipsită de utilitate judecînd în perspectiva celeilalte, deoarece viaţa prezentă este cale spre cea nădîjdulă, după cum se cuvine să privim la plante, al căror fruct începînd din floare se dezvoltă prin intermediul acesteia pînă va deveni rod, cu toate că nu floarea este fructul. Chiar lanurile de grîu nu-şi arată rodul în spic imediat, ci prima mlădiţă devine un fel de iarbă, apoi (dispărînd această formă) se transformă în pai şi treptat se maturizează bobul în vîrfurile spicului. Agricultorul însă nu acuză această perioadă necesară şi procesul de rodire, cerînd să i se dea socoteală de ce este floarea înaintea fructului, sau de ce din sămînţă mai întîi răsare un fel de iarbă, de vreme ce şi floarea va dispărea şi «iarba» se va întări inutil, nefolosind cu nimic hranei omeneşti. Dar oricine priveşte atent spre minunata lucrare a naturii îşi dă seama că rodul nu ar fi putut să se maturizeze din seminţe şi din mlădiţe altfel, dacă nu ar fi făcut accesibilă maturizarea lui tocmai acest meşteşugit proces. Căci «iarba» care răsare prima dată nu pentru că e inutilă pentru hrana noastră este dată la o parte din calea a ceea ce urmează, pentru că cine are nevoie de hrană (animalele, spre exemplu) se interesează de utilitatea ei. Raţiunea, firii însă nu este interesată de nimic altceva fără numai de modul în care poate să conducă rodul la maturitate urmînd un proces anumit. În vederea acestui lucru mai întîi sămînţa încolţeşte în sol cu rădăcinile întinse în multe direcţii, prin intermediul cărora absoarbe hrana potrivită din umiditatea solului, apoi răsare ca iarba creînd covorul verde care acoperă rădăcina, apărînd-o de eventuala vătămare a vîntului. Nu este rodul însă acest covor verde, ci factor şi cale în vederea maturizării fructului care mai întîi egalizează în sine puterea conţinută în sămînţă (natura înlăturînd din timp mlădiţele care prisosesc intrucît sînt inutile pentru rod, acestea devenind după aceea strat protector rădăcinii în faţa eventualelor stricăciuni provocate de diferenţele de temperatură din aer). Cînd mlădiţa devine deja mai puternică în rădăcini prin mai adîncă lor afundare în sol, atunci, ca să nu fie neglijată tulpina (întrucît rădăcina nu mai are nevoie de strat protector) toată energia se va concentra în vederea creşterii tulpinii, în timp ce natura lucrează cu multă măiestrie tulpina în formă de tub, a cărei direcţie perfect verticală este marcată din loc în loc de frunze care se aşează unele peste altele — deoarece prin acestea trebuie să se hrănească la început cînd este moale şi plîpîndă. Chiar şi pentru protejare este acoperită din loc în loc cu acestea. Cînd însă tulpina a atins înălţimea cuvenită mai este învelită în ultima frunză care de la sine scoate în evidenţă

spicul care ascunde bobul în multe țepi a căror formă este ca a firelor de păr, bob care se află în alveolele de la baza țepilor (staminelor) unde este și hrănit.

Prin urmare, de vreme ce agricultorul nu se îngrijește nici în ceea ce privește rădăcinile mlădițelor, nici în ceea ce privește tulpina care răsare mai întâi din germen, nici în ceea ce privește firișoarele tepoase din jurul spicului (staminele), ci vede utilitatea necesară a fiecăreia din cele pe care natura, străbătându-le meșteșugit, conduce rodul la maturizare (înlăturând ceea ce este de prisos și selectând puterea de rodire) ia aminte, nu cumva nici tu să nu te îngrijești socotind că firea noastră va înainta de la sine prin cele necesare spre același țel, ci să înțelegi (văzind ceea ce se întâmplă cu semințele) că prezentul are totdeauna ceva absolut util și necesar, fără însă ca acesta să constituie motivul pentru care ne-am născut. Fiindcă am fost făcuți de Creator nu ca să fim doar prunci, nici nu se limitează scopul naturii noastre la viața embrionară, nu constă nici în vârstele următoare (care se denaturează schimbându-și mereu forma de-a lungul timpului), nici dezintegrarea trupului care are să se întâmple prin moarte nu constituie scopul naturii. Însă toate acestea și cele asemenea lor nu înseamnă altceva decât porțiuni ale drumului pe care înaintăm. Iar scopul și destinația străbaterii acestor porțiuni de drum este restaurarea în cele de la început, care nu este nimic altceva decât procesul de creștere continuă întru Dumnezeu (ὄπερ οὐδέν ἕτερον ἢ ἡπρότερό το θεῖον ἐστίν ὁμοίωσις) (7).

Și după cum în exemplul cu spicul s-au arătat indispensabile pentru ceea ce intenționa natura și «iarba» care a răsărit la început (fără însă să fie pentru ea cultura) și frunzele și staminele în formă de ace și paiul, și alveolele (în care crește bobul) fără ca ele să constituie scopul agriculturii, ci bobul comestibil care trecând prin toate celelalte perioade ajunge la maturitate, tot așa și scopul pe care-l nădăjduiește viața este fericirea. Toate cele însă care se observă cu privire la trupul de acum (nașterea pruncului, adolescența, tinerețea, bătrânețea și moartea), toate (precum alte frunze, paie și spice) sînt calea și procesul și puterea fericirii pe care o nădăjduim. Spre aceasta privind, gîndind bine, nici nu te vei neliniști din cauza celor care vor urma, nici nu vei fi tras înapoi cu dor și suferință pentru cele de aici încît să fii mlhnit despărțindu-te de ele sau să capitulezi deznădăjduindu-te în fața morții.

10. Dacă este nevoie ca lîngă cele de mai înainte să fie spusă și aceasta, poate că nu este lipsit de importanță (cu toate că pare a fi în afara planului expunerii), voi aminti că firea noastră se luptă din totdeauna cu moartea și de-a lungul timpului, pe măsură ce viața trece, moartea în toate cazurile a fost unită cu ea. Deși viața continuu trece de la trecut spre viitor și niciodată nu se întoarce spre înapoi, moartea este aceea care o secondează fiind unită totdeauna cu puterea vitală, pentru că după ce timpul a trecut încetează în mod absolut orice mișcare și putere vie. Pentru faptul că nota caracteristică a morții este inactivitatea și inerția (acestea urmînd absolut totdeauna puterii vitale), nu este neadevărată spusa că moartea a fost amestecată cu viața prezentă. La această judecată (argumentată de noi cu adevărul) altcineva ar putea să ajungă altfel, atîta vreme cît experiența aceasta mărturisește realitatea că omul de astăzi, din punct de vedere al conținutului material, nu este același cu cel care a fost ieri, ci din el continuu moare ceva și miroase și se dezintegrează și se dă la o parte, natura, ca dintr-o casă, scoțînd afară din construcția trupului nostru mirosul infectat și dînd pămîntului ceea ce este lipsit de puterea vitală. Din această cauză, așa cum spune marele Pavel, «în fiecare zi murim» (I Cor. XV, 31) fără să rămînem mereu aceiași în lăcașul trupului, ci totdeauna schimbîndu-ne și de fiecare dată dintr-unul devenind altul prin adăugare și eliminare mereu ne diferențiem în

vederea trupului celui nou. Așadar, de ce am rămas înmărmuriți în fața morții față de care însăși viața în trup s-a dovedit a fi o grijă și un exercițiu continuu? Dacă la fel iei în socoteală somnul și veghea, vorbești despre o altă ciocnire dintre moarte și viață, simțirea stingându-se în cei care dorm, iar veghea din nou reactualizând învierea sperată de noi.

11. Prin cele spuse însă, nu am prezentat încă destul de clar ceea ce ne-am propus, deoarece întrebarea care a intervenit a deplasat discuția în altă parte. Să reluăm, așadar, ceea ce spuneam mai sus, anume faptul că trupul nu are nimic ne-folositor cu privire la bunurile nădăjduite. Dacă am fi rămas precum am fost creați la început, nu am mai fi avut deloc nevoie de veșmintele de piele, deoarece asemănarea cu Dumnezeu ar fi strălucit peste noi (ne-ar fi acoperit cu strălucire). Iar pecetea dumnezeiască ce s-a arătat la început peste noi nu era vreo caracteristică având vreo culoare sau vreo formă, era însă ceva prin care se întrezărea frumusețea dumnezeiască, și prin care omul se înfrumuseța cu nepătimirea, fericirea și nesticăciunea imitând dărnicia (τὴν Λάριν) existentă în arhetip.

Deoarece, prin înșelăciunea vrăjmașului vieții noastre, omul a acceptat de bună-voie abaterea spre ceea ce este animalic și fără judecată cei care nu judecă suficient pot crede că era utilă îndepărtarea de rău a celor care au greșit și mutarea cu forța spre mai bine. Însă Creatorul firii s-ar fi arătat neavenit și nedrept dacă prin această iconomie ar fi produs firii pierderea celui mai mare dintre bunuri, — libertatea de alegere —, deoarece, creat după chipul lui Dumnezeu (θεοειδής) și fericit, omul a fost cinstit cu libertatea de alegere a voinței (autodeterminarea și independența fiind caracteristică firii dumnezeiești însăși). Transportarea omului cu forța spre altceva ar fi însemnat răpirea demnității însăși, (pentru că dacă ar fi îndepărtat cu brutalitate și în mod categoric natura umană de la ceea ce-i plăcuse pentru că de bunăvoie se îndreptase spre ceva din cele nepermise) acțiunea aceasta ar fi însemnat sustragerea bunului pe care-l avusese mai înainte — libertatea — și privarea de cinstea de a fi egal cu Dumnezeu⁸ (ἀφαίρεσις ἂν ἦν τοῦ προέχοντος ἀλαθοῦ καὶ τῆς ἰσοθεοῦ τιμῆς ἀποστέρησις) dat fiind faptul că autodeterminarea înseamnă egalitate cu Dumnezeu (ἰσόθεον γὰρ ἐστὶ τὸ ἄνθρωπος). Deci, ca să se poată menține și autoritatea naturii omenesti, dar și răul să fie îndepărtat, înțelepciunea lui Dumnezeu a găsit potrivit aceasta: să lase omul să ajungă acolo unde a voit, încît după ce a gustat răutățile pe care le-a poftit și după ce din experiență și-a dat seama ce și în locul a ce a schimbat prin propria-i dorință și neconstrins de ceva, să alerge din nou spre fericirea dintii, îndepărtînd din firea sa (ca pe o sarcină împovărătoare) orice patimă și orice lipsă de judecată, fie curățîndu-se în timpul vieții acesteia prin luare-aminte și asceză, fie după mutarea din cele de aici prin suferința focului curățitor⁹. Căci, după cum un anumit medic care, prin însăși precuparea lui, cunoaște toată știința leacurilor și a otrăvurilor, sfătuind copilul cele ce trebuie, nu ar putea prin sfat să împiedice pe cel nematur nici în vîrstă, nici în cugetare, să cultive pofta pentru vreun fruct sau pentru vreo plantă vătămătoare, i-ar permite acestuia să infulece cele vătămătoare (dat fiind faptul că are pregătită o varietate de antidoturi), așa încît copilul, învățînd din experiența celor vătămătoare utilitatea sfatului părintesc și ajungînd la dorința sănătății iarăși, prin utilizarea antidoturilor, se va îndrepta spre sănătatea din care căzuse din cauza poftei absurde, tot așa Blindul și Bunul Părinte al firii noastre (care cunoaște și cele prin care ne mintuim și cele prin care ne pierdem) a știut ceea ce era pentru om otravă și l-a sfătuit să se îndepărteze de ea, însă în-

trucit pofta de mai rău a pus stăpînire pe primul om, nu i-au lipsit lui Dumnezeu antidoturile cele mai eficace prin care din nou să readucă omul la sănătatea dinții.

Deoarece omul a preferat această plăcere materială în locul bucuriei duhovnicești, Dumnezeu a hotărît ca să-l unească cu prima pornire prin veșmintul de piele cu care l-a îmbrăcat din cauza pornirii spre mai rău. Prin acest veșmînt i-au fost amestecate omului proprietățile naturii neraționale. Aparținînd ființelor neraționale, veșmîntul de piele a fost confecționat prin înțelepciunea Aceluia care întărește pe cele mai bune (mai de preț) tocmai prin cele care le sînt potrivnice. Veșmîntul de piele aducînd în om toate proprietățile care se cuprind în firea nerațională (plăcerea și furia, lăcomia și nesățietatea și toate celelalte care le sînt asemănătoare) deschid autodeterminării omenești drum, ca prin propria orientare, să meargă spre una din două: sau spre virtute sau spre rău. Căci conviețuind cu patimile în timpul acestei vieți, omul, dacă prin activitatea autodeterminării va discerne caracteristica neraționalului și se va îngriji de sine printr-o viață mai inteligentă, guvernînd cu rațiunea ceea ce este nerațional în natura sa, va confecționa baie curățitoare pentru această viață tocmai din răul care a fost amestecat cu ea. Dacă însă va fi atras spre înclinarea nerațională a patimilor, folosind haina nerațională drept împreună-lucrător al păcatelor, după ieșirea din trup altfel va fi sfătuit în vederea mai binelui, întrucît va cunoaște deosebirea virtuții față de păcat în faptul că nu va putea participa la dumnezeire, dacă focul curățitor nu va îndepărta murdăria agățată de suflet.

12. Acestea sînt motivele pentru care Dumnezeu ne-a făcut indispensabilă utilitatea trupului prin care este salvată autodeterminarea, ascensiunea spre bine nu mai este împiedicată, iar prin această procedură (de scurtă durată) tendința firească de a ne înclina spre ceva anume se dezvoltă în direcția binelui, așa încît unii chiar de aici, cu toate că sînt în trup din punct de vedere al vieții duhovnicești, ajung la lipsa de patimi (ἀπάθεια). În acest sens auzim de cei care au devenit patriarhi și profeți și de toți cei care, cu aceștia sau după aceștia, prin virtute și asceză s-au înălțat la desăvîrșire — gîndesc la Ucenici, la Apostoli, la Martiri și la toți ceilalți care au preferat viața virtuoasă în locul celei materialiste. Aceștia, deși puțini la număr în comparație cu mulțimea celor care se pierd în rău dau mărturie că nu este mai puțin posibil ca prin trup să se ajungă și la virtute (nu numai la păcat). Ceilalți însă, prin educația pe care o vor primi după aceea prin focul curățitor, pierzînd atașamentul față de materie, se vor întoarce în mod nesilit, prin dorința pentru cele bune, spre bucuria care a fost dată firii omenești de la început, deoarece nu va rămîne pentru totdeauna în firea noastră dorirea celor străine, dat fiind faptul că fiecare se va sătura și se va dezgusta de ceea ce-i era străin și cu care (firea noastră) de la început nu a avut nici o legătură. Atîta vreme însă cît firea va rămîne neabătută din drumul ei comuniunea cu ceea ce este înrudită va fi continuu dorită și iubită. Dacă însă va suferi vreo abatere, din cauza vreunei alegeri de proastă calitate, se va naște în ea pofta pentru cele potrivnice a căror plăcere nu satisface natura, cî patima (păcatul) care există în ea. Dacă s-a îndepărtat pasiunea păcătoasă, împreună cu ea se înlătură și pofta nefirească și ceea ce-i era intim îi devine din nou dorit și potrivit. Iar aceasta înseamnă: puritatea (curățenia sufletească), nematerialitatea, spiritualitatea, pe care, dacă cineva le socotește drept atribute ale Dumnezeului Cel transcendent, nu va greși. Căci, după cum se întîmplă cu ochii trupești — dacă vîntul rece tulbură cîmpul optic —, întunericul devine ceva obișnuit, dat fiind legătura existentă între grosimea unui obiect și întuneric¹⁰, iar dacă se va risipi într-un anumit fel ceea ce tulburase atmosfera, lumina din nou devine obișnuită și necesară --

tot așa, după ce răutatea s-a lăsat peste cîmpul puterii de discernămint a sufletului, ca un alt vînt, prin înșelăciunea celui rău, puterea de judecată a primit liber atracția spre viața întunecoasă (dat fiind faptul că prin păcat și-a împrăștiat înținericul) după cum spune Cuvîntul sfînt «Cel ce face răul urăște lumina» (Ioan III, 20). După ce însă răul din cele existente a dispărut și s-a retras de unde a venit (în neexistență), firea va privi spre lumină din nou cu plăcere, deoarece a fost îndepărtat ceea ce tulbură puritatea sufletului.

13. Așadar, prin cele de mai sus s-a dovedit că dușmănia față de natura trupului înseamnă lipsă de judecată, deoarece nu în aceasta se găsește cauza răului (căci dacă ar fi fost așa, răul și-ar fi întins stăpînirea lui peste toți cei care trec prin viața trupească; căci cei care-și aduc aminte de virtutea lor, desigur, fiecare acceptă că a fost în trup, dar nu pot admite că s-au aflat în ceva rău). Este clar că *nu trupul* este cauza păcatelor, ci liberă alegere este autoarea lor, dat fiind faptul că trupul se mișcă în mod corespunzător datorită propriei firi, supraveghindu-se prin propriile-i puteri în vederea organizării și existenței proprii și îndreptîndu-se înspre organizarea în vederea existenței prin propriile-i funcții biologice. Gîndesc în felul următor: trupul are nevoie de hrană și de apă, așa încît ceea ce s-a volatilizat din energia lui să se înlocuiască. Dorința în acest sens funcționează. Prin schimburile succesive cu mediul înconjurător, natura trupului — muritoare în sine — supraviețuiește. Privită în acest sens, dorința face parte din cele utile trupului. Pe lângă acestea, trupul a fost creat și gol, fără acoperămintul din fire păr, din acest motiv fiind necesare veșmintele, iar din cauză că nu am putut să opunem rezistență nici arșitei, nici gerului, nici ploilor abundente, am găsit scăpare în case.

Acestea și cele asemenea lor, privindu-le cineva în perspectiva utilității, acceptă pe fiecare dintre ele fără tulburare, atîta vreme cît statornicește drept regulă de comportare a dorinței utilitatea (utilizarea în vederea unui scop constructiv). Prin fiecare dintre cele de mai sus — casa, îmbrăcămintea, hrana, căsătoria se satisfac necesitățile firii. Robul plăcerii însă a făcut din funcțiile biologice căi spre păcat: în locul hranei căutînd deliciul, în locul hainei, preferînd podoaba, în locul utilității locuinței, preferînd cheltuielile lipsite de sens, în locul nașterii de prunci, urmărind plăcerile nelegiuite și nefirești. Din această cauză cupiditatea a intrat în natura omenească pe porțile larg deschise (nestîngerită) și fastul și trufia și lenea și desfrînările de tot felul și altele asemenea, ca niște muguri și ramuri fără de rod care au crescut nu în sensul cerințelor indispensabile ale firii, dat fiind faptul că pofta a depășit limitele necesității, ci din cauză că ea se întinde mereu la cele care nu conțin nimic folositor. Pentru că ce are comun nevoia veșmintului cu argintul sculptat care se mai încarcă pe deasupra cu aur și pietre scumpe? Sau pentru ce haina are nevoie suplimentară de fir de aur și de stofă din portfiră împodobită cu fir de aur și de broderie cu care sînt zugrăvite pe veșminte scene de război și de vînătoare, care atunci cînd sînt îmbrăcate nasc și păcatul mîndriei? Căci ca să se reușească pregătirea și puterea spre acestea își procură materialele pentru plăcerile din bogăție. Bogăția deschide drum lăcomiei care, după Solomon, este butoi găurit care se golește mereu de ceea ce se toarnă, în el, aflîndu-se totdeauna deșert. Prin urmare, nu trupul creează cauzele păcatelor, ci liberă alegere care schimbă scopul afectului în poftă nerațională.

14. Deci cei neînțelepți să nu învinuiască trupul cu care, de altfel, sufletul se va împodobi după veacul acesta cînd, prin renaștere, se va schimba spre starea mai apropiată de Dumnezeu ($\pi\rho\sigma\ \tau\acute{o}\nu\ \theta\epsilon\iota\acute{o}\tau\epsilon\rho\nu$), deoarece moartea-l va curăți de cele de

prisos și neplăcute în vederea împărtășirii de viața viitoare, căci cele cu care este înzestrat în mod corespunzător în vederea vieții de acum, în viața de apoi nu vor mai fi utile. Cu toate acestea, structura trupului nostru va fi favorabilă și corespunzătoare în vederea împărtășirii de viața aceea, dat fiind faptul că a fost organizată în așa fel încât să corespundă condițiilor necesare comuniunii cu bunurile de acolo. Și socotesc că înțelesul devine mai clar dacă dăm un exemplu din cele cunoscute: un bulgăre (lingou) de fier este folositor fierăriei chiar și neprelucrat cînd constituie nicovală fierarului. Atunci cînd se va încerca să se prelucreze fierul într-un obiect mai subțire, focul prin acțiunea sa curățînd fierul, face să se îndepărteze ceva pămînt și nefolositor pe care meșterii îl numesc rugină. Și astfel ceea ce altădată a fost nicovală, însușiat a devenit cuitură sau altceva dintre obiectele mai subțiri, deoarece a fost curățit în cuptor de ceea ce îi era prisositor. Atîta timp cît lingoul de fier era nicovală nu părea că dintr-un anumit moment avea să devină inutil pentru acea utilitate (dat fiind faptul că atunci contribuia cu ceva la volumul fierului și rugină amestecată cu metalul). Dacă așadar, am înțeles exemplul, acum trebuie să ne mulțăm cu rațiunea la adevăratul înțeles al exemplului mai sus prezentat. Deci, care poate fi ?

Firea trupului are în momentul de față multe elemente, asemănătoare în mod practic ruginii, care în timpul acestei vieți trec drept ceva util pentru viața prezentă, însă sînt întru totul nefolositoare și străine de fericirea viitoare în care nădăjduim. Ceea ce se întîmplă în foc la exteriorul fierului (cînd cuptorul îndepărtează ceea ce era nefolositor) același lucru se petrece și cu trupul de care se îndepărtează prin moarte tot ce este inutil. Așadar pentru cei care cugetă cu atenție este absolut clar care sînt elementele de care se desparte trupul în viața viitoare, elemente care dacă nu ar fi existat în timpul vieții prezente, lipsa lor i-ar fi dăunat acestora.

Pe lîngă acestea, pentru o mai bună înțelegere, vom mai spune cîteva cuvînte: să presupunem că în locul mormanului de fier există dorința care în mod firesc este activă în toate; în locul ruginii se află cele spre care dorința are înclinările de acum, adică plăcerile, bogăția, iubirea de slavă, puterea, mîniile, mîndriile și cele asemenea lor. Pentru toate acestea și cele asemenea lor moartea este un curățitor sigur. Dorința cînd va fi goliță și curățită de toate acestea se va îndrepta prin puterea ei numai spre ceea ce este vrednic de dorit și vrednic de iubire, fără să știrbească deloc din predispozițiile spre iubire și dorire aflate în noi tocmai în vederea acestui scop (să iubim și să dorim). Acolo există dragostea neînteruptă pentru adevărata frumusețe și setea cea bună și cuviincioasă care se împlineste cu participarea la împărăția lui Dumnezeu; acolo există buna experiență a dorinței nepotolite, dorința care niciodată nu se întrerupe pe motiv că se satură de cele de sus în continuul său olan spre bine. Deci, dîndu-ne seama căci Creatorul universului în timpurile viitoare va schimba aluatul trupului în armă a bune cugetări (platoșă a dreptății, sabie a duhului și coif al nădejzii și întreaga panoplie a lui Dumnezeu), după cum spune Apostolul (Efes. VI, 14—17), să-ți iubești trupul, după cuvîntul aceluiași Apostol care spune că «nimeni vreodată nu și-a urît trupul său» (Efes. V, 29).

15. Este necesar să se iubească trupul, dar trupul curat nu rugină care se îndepărtează, după cum pe bună dreptate spune glasul sfînt: «Căci dacă locuința pămîntească a sufletului (adică acest trup) se va strica, avem zidită de Dumnezeu casă nefăcută de mîna, veșnică în ceruri» (II Cor. V, 1), spre a fi vrednică de numit lăcașul lui Dumnezeu în Duh (Efes. II, 22). Dar să nu socotească cineva di-

dimensiunile și forma acelei locuințe asemenea caracteristicilor pe care le avem acum și să afirme că separăm unii de alții din cauza acestor proprietăți. Pentru că nu numai învierea ne-a fost predicată de cuvintele dumnezeiești, ci și Sfânta Scriptură ne adevărește și ceea ce trebuie să fi schimbat cei care au fost înviați prin înviere, anume faptul că este absolută nevoie să rămână întru totul ascunsă și să nu se cunoască starea spre care ne vom schimba pentru că în viața prezentă nu vedem nici un exemplu din bunurile în care nădăjduim. Acum orice lucru greu și tare prin natura lui are tendința de a se mișca spre în jos, atunci însă transformarea trupului va avea direcția de mișcare spre în sus, după cum ne-a spus Cuvîntul că după schimbarea naturii toți cei care am fost înviați vom fi răpiți în nori spre întîmpinarea Domnului în văzduh și astfel totdeauna cu Domnul vom fi» (I Tes. IV, 17).

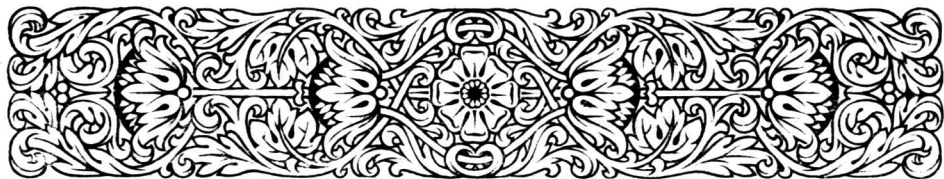
Așadar, dacă nu rămîne nimic apăsător în trupurile celor care au fost schimbați, ci cu firea cea netrupească toți cei care vor căpăta o nouă structură se vor ridica în înalțuri spre starea mai apropiată de Dumnezeu (πρός τήν θεϊοτέραν μεταστοιχείωθέντες κατ'εξουσίαν). Desigur că și restul elementelor trupești se vor schimba în sensul îndumnezeirii, vreau să spun forma, culoarea, dimensiunile și toate celelalte, fiecare în parte. Din această cauză nu vedem nici o nevoie să se constate o atît de mare diferențiere între cei care vor fi schimbați prin înviere și natura pe care o avem acum care se schimbă succesiv (însă nici nu este înțelept să declarăm că nu va fi nici una, pe motiv că nu cunoaștem în ce stare vor ajunge prin schimbare) însă atunci cînd toți vom fi o singură familie, cînd toți vom fi un trup al lui Hristos grupați într-o singură caracteristică, nu ne îndoim de faptul că sfînta icoană va străluci peste toți în mod egal, iar ceea ce în cadrul schimbării naturii ni se va dezvolta în locul calităților vieții acesteia, mărturisim că este mai bun decît orice cugetare.

Ca să nu rămînă expunerea cu privire la acestea neexperimentată întru totul de către noi, mai spunem și altele: dat fiind faptul că împărțirea firii în bărbat și femeie nu colaborează întru nimic altceva fără numai în nașterea de fii, imediat trebuie să se facă o presupunere a bunurilor binecuvîntării anunțate de Dumnezeu (presupunere vrednică de amintit în această expunere) și anume faptul că puterea genetică a firii se va plasa în slujba procreerii, la care se referă marele Isaia, spunînd: «Ca femeia însărcinată și gata să nască prunc care se zvîrcolește și strigă în durerea ei, așa noi am fost, Doamne, cu toții în fața Ta! Zămislit-am, dureri de facere am avut și am născut...» (Isaia XXVI, 17—18). Duhul mîntuirii Tale am purtat la sînul nostru. Dacă așadar, o asemenea naștere este bună și nașterea de prunci, după cum spune Apostolul (I Tim. II, 15) devine cauză a mîntuirii, niciodată nu va înceta să nască Duhul mîntuirii acela care și-a născut lui însuși odată, printr-o asemenea naștere, mulțime de bunuri. Însă, dacă cineva încearcă să vorbească despre modul în care am fost creați, el însuși se va lăsa condus împreună cu noi la problema învierii, cu toate că inteligența noastră nici nu este dispusă spre aceasta, așa încît să presupună așa sau altfel, pentru că, dacă cineva socotește că sus învierea va fi în aceeași formă gîndirea se va afla în mare dificultate, dat fiind faptul că omul rămîne totdeauna același pentru sine însuși în ceea ce privește caracteristicile trupești deoarece în mod succesiv se replăsmuiește în forme noi atît din cauza vîrstei cît și a bolilor. Spre exemplu, în mod diferit se constituie pruncul, în mod diferit adolescentul, altfel cînd este copil, altfel flăcău, altfel la maturitate,

la căruntețe și la bătrînețe. Nimeni nu este la fel de la o vîrstă la alta. Însă și cel îngălbenit din cauza icterului, și cel prins de idropică (artrită) și cel slăbit de tuberculoză și cel îngrășat în mod exagerat din cauza relei funcționări a organismului, lesne mîniosul, iritabilul, apaticul, cu toate că fiecare dintre ei se constituie conform cu răul temperament care predomină, nici nu putem să cugetăm că aceștia rămîn după renașterea prin înviere așa cum sînt acum deoarece schimbarea modifică toate în sensul îndumnezeirii; nici nu este ușor să stabilim ce formă va înflori peste noi, pentru că bunurile care se vor afla în fața noastră (potrivit speranței noastre) credem că sînt mai presus decît gustul, auzul sau puterea de judecată. Dacă însă cineva ar socoti acea stare drept o schimbare calitativă, poate că nu se înșeală. Căci, după cum în această viață o anumită schimbare a elementelor din noi diversifică în fiecare proporțiile caracteristici (potrivit cu creșterea sau împuștinarea vreunuia dintre elementele constitutive fiecăruia), căpătînd formă și culoare, tot așa socotesc că se va întîmpla și atunci: elementele care vor constitui felul de-a fi al fiecăruia nu vor fi cele de acum, ci proprietățile păcatului și ale virtuții din a căror reciprocă combinare va fi posibil să se arate modul de a fi, după cum se întîmplă (cu aproximație) și în viața prezentă cînd aliura exterioară a persoanei exprimă clar dispoziția interioară a sufletului de unde recunoaștem ușor și pe cel care suferă din cauza mîhnirii și pe cel răscolit de mînie și pe cel risipit de poftă, cît și contrariul fiecăruia — pe cel calm, pe cel înzestrat cu un așa fel de înțelepciune încît impune respect, etc.

Trad. de Drd. V. RĂDUCA

Lucrarea este mai mare. Unele pagini din lucrare, pagini care nu fost traduse, au fost pierdute în redactare. Autorul traduceri nu a putut supraveghea procesul de apariție în revistă

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN FAVOAREA PĂCII

CONFERINȚA ȚĂRILOR BALCANICE

La jumătatea lunii februarie au fost reluate la Atena lucrările conferinței Țărilor balcanice, la care participă toate țările din această zonă cu reprezentanți experți.

Tema principală a Conferinței este «a cooperării balcanice multilaterale» și s-a exprimat convingerea că acest proces va fi continuat în scopul de a se realiza idealul comun al unei colaborări mai largi și mai ales, în sfera consolidării securității și păcii.

Medicii italieni de seamă, printre care și Daniel Bovet, au adresat opiniei publice un apel, în care atrag atenția asupra primejdiei unui nou război nuclear, care va pune în pericol viața și existența omenirii pe planeta noastră. În câteva secunde ar muri milioane de oameni, iar apoi, după suferințe îngrozitoare alte miliarde de oameni.

În luna februarie a.c. în Japonia a avut loc un marș al partizanilor păcii. Acesta constituie un apel pentru încetarea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare pentru ca ororile exploziilor nucleare să nu mai fie niciodată repetate, cu atât mai mult cu cât azi a crescut pericolul unei conflagrații atomice pustiitoare.

Oamenii de știință și armele nucleare.

«Popoarele lumii au tot dreptul să-și pună întrebarea — «de ce nu sînt luați în seamă oamenii de știință care cunosc cel mai bine arma nucleară»? spune Președintele Țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu. Cînd aceștia avertizează pe oamenii politici, pe șefii de state, guvernele asupra acestui pericol, ci, dimpotrivă se acțiunează contra acestor avertismente, care fac să crească pericolul mai mare al unui nou război mondial, care, inevitabil, va fi un război nuclear cu toate consecințele cunoscute».

În anii care au urmat după Hiroșima a fost pusă următoarea întrebare savanților: «La ce vor servi cercetările, descoperirile pe care le faceți?».

Primul care a răspuns a fost J. Robert Oppenheimer, cel ce a condus proiectul «Manhattan», adică cercetările pentru producerea bombei cu hidrogen.

Este drept că imediat după război s-au constatat unele luări de poziție în favoarea folosirii pașnice a rezultatelor cercetărilor și descoperirilor științifice din

verne, oamenilor politici și tuturor popoarelor lumii, de a-și uni eforturile și a conlucra, tot mai strâns, pentru găsirea celor mai bune căi, pentru oprirea agravării internaționale, încetarea cursei periculoase a înarmărilor și salvarea omenirii de la o catastrofă nucleară, pentru instaurarea unui climat de pace, colaborare și încredere în Europa și în lume.

Accest Apel, adresat Sovietului Suprem al URSS, Congresului SUA, parlamentelor din țările europene în care se găsesc sau se află instalate rachete nucleare, cu rază medie de acțiune și parlamentelor din celelalte țări și Canada, de a da expresie dorinței neînfrînte a întregului nostru popor, care iubește viața, pacea, libertatea și progresul.

Pornind de la răspunderea supremă pe care o au azi parlamentele țărilor în fața popoarelor, față de cauza păcii și vieții tuturor națiunilor lumii, Apelul se adresează Congresului S.U.A., de a acționa pentru oprirea amplasării armelor nucleare pe continentul european și a nu se mai aduce altele noi.

De asemenea, se adresează Sovietului Suprem al U.R.S.S., ca, pornind de la interesele propriilor popoare și păcii în Europa și în lume, să acționeze, după adoptarea măsurilor de oprire a amplasărilor rachetelor cu rază medie de acțiune, pentru reluarea negocierilor dintre SUA și URSS privind aceste deziderate.

Același apel a fost adresat tuturor parlamentelor țărilor europene și Canadei. Apelul se încheie cu îndemnul ca toți să pună, mai presus de toate, principiile supreme ale apărării vieții popoarelor, ale civilizației umane. Să acționăm ca să facem totul pentru făurirea unei lumi a păcii și colaborării internaționale.

Apelul a fost difuzat în Ordinea de Zi a Adunării Generale O.N.U. ca document oficial.

REDACTIA

CONFERINȚA DE LA STOCKHOLM PENTRU MĂSURI DE ÎNCREDERE ȘI SECURITATE

În cadrul ultimei ședințe plenare a Conferinței de la Stockholm pentru măsuri de încredere, securitate și pentru dezarmare în Europa, conducătorul delegației României a prezentat concepția Președintelui Nicolae Ceaușescu privind obiectivele respectivei Conferințe. Reprezentantul român a scos în evidență importanța pe care o acordă țara noastră negocierilor și adoptării de către marele forum european a unor măsuri concrete privind măsuri concrete de încredere și securitate care să contribuie efectiv la oprirea deteriorării cursului actual al evenimentelor, la măsorarea tensiunii și la reluarea convorbirilor care să ducă la încetarea cursei înarmărilor pentru a se deschide calea realizării dezarmării pe continentul european, în primul rând a dezarmării nucleare.

După părerea țării noastre, atenția Conferinței trebuie să se îndrepte către elaborarea — conform mandatului stabilit de Documentul final al reuniunii de la Madrid — a unui ansamblu echilibrat și amplu de măsuri vizînd la o mai bună cunoaștere a activităților militare care ar putea duce la crearea unui pericol pentru securitatea altor state, o diminuare a asemenea activități, în scopul frînării cursei înar-

mărilor; măsurile adoptate vor trebui să ducă de asemenea la adoptarea unor angajamente politice menite strictei observări a obligațiilor asumate în virtutea Cartei Națiunilor Unite și Actului Final de la Helsinki privind nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța. Procesul negocierilor în această direcție va trebui să se desfășoare lent și gradat, începându-se prin măsuri mai ușor de realizat, pentru a se înainta, treptat, către măsuri mai complexe și mai substanțiale. Este foarte necesar ca în decursul acestor tratative, toate propunerile formulate de statele participante să se afle în atenția permanentă a Conferinței și nici o propunere să nu fie respinsă sau neluată în considerație.

Conducătorul delegației române a scos în evidență faptul că realizarea acordurilor concrete relative la limitarea activităților militare în Europa, înghețul cheltuielilor militare ale statelor ca prim pas către reducerea încordării dintre state și către elaborarea unui tratat general-european privind nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța vor contribui în mod substanțial la eforturile urmînd întoarcerea la o politică de destindere, înțelegere și cooperare între națiuni. Realizarea cît mai rapidă a unui progres în cadrul discuțiilor purtate la Stockholm ar exercita o influență pozitivă asupra negocierilor privind dezarmarea purtate de alte forumuri și va contribui în același timp la consolidarea păcii și securității pe continent și în lume.

PREOCUPĂRI PENTRU PACE ÎN BALCANI ȘI ÎN LUME

Concluziile Conferinței internaționale pentru denuclearizare în Europa, organizată la Atena cu participarea a numeroși oameni politici, personalități ale vieții științifice și culturale, reprezentanți ai unor mișcări pacifiste și ale cultelor din 28 de țări au scos în evidență dorința organizațiilor și mișcărilor pacifiste din Europa încă deosebite de apartenența politică, de a se continua dialogul în vederea îndepărtării pericolului armelor nucleare care apasă asupra umanității astăzi, pentru a se determina renunțarea la plasarea de noi rachete cu rază medie de acțiune atît în Vestul cît și în Estul continentului european. Delegatul român a prezidat grupul special de lucru care s-a ocupat cu denuclearizarea în Balcani și a prezentat un raport adoptat în unanimitate, arătînd dorința tuturor participanților la Conferință de a se crea în Balcani o zonă a păcii, a încrederii și a colaborării, fără arme nucleare, fără trupe și baze militare străine, drept un pas important în direcția edificării securității și realizării dezarmării în Europa, pentru eliminarea completă a armelor nucleare. S-a subliniat de asemenea importanța dezvoltării și diversificării continue a relațiilor bi- și multilaterale ale statelor balcanice pe plan guvernamental sau neguvernamental, în toate domeniile de activitate.

Delegația română a prezentat poziția statului nostru relativ la creșterea încrederii și a securității în Europa, la realizarea dezarmării, în primul rînd a dezarmării nucleare, pentru realizarea căroa un rol important revine dezvoltării cooperării și consolidării încrederii în Balcani, instaurării unui climat de prietenie și bunăvecinătate în relațiile dintre statele regiunii, în transformarea Balcanilor într-o zonă fără arme nucleare și baze străine. Se manifestă din nou politica de pace a țării noastre care află tot mai multă adeziune din partea maselor și organizațiilor internaționale preocupate de slăbirea pericolului unui război și pentru stabilirea de relații pașnice, de înțelegere și cooperare între toate statele, pentru un viitor de pace în întreaga lume.

I. I. G.

STUDII ȘI ARTICOLE

PAȘTILE LA IERUSALIM ÎN VEACUL AL PATRULEA

În a doua jumătate a veacului al patrulea constatăm o intensificare considerabilă a pelerinajelor la Locurile Sfinte din Răsărit, către care se îndreaptă mulțimi nesfârșite de pelerini din toată lumea creștină de atunci, dar mai ales din Apus. Unii erau dornici să vadă și să se închine Divinului Răstignit pe locurile străbătute de pașii Lui și legate de amintirea activității și a patimilor Lui; alții erau atrași de frumusețea bisericilor și a monumentelor creștine memorabile, ridicate de sfântul împărat Constantin și de maica sa Elena, ca și de urmașii lor, pe aceste locuri, ori de strălucirea slujbelor sfinte și a procesiunilor mărețe care aveau loc în jurul acestor biserici, ca și de faima numeroșilor călugări, sihaștri și asceți care populau mănăstirile și schiturile din pustiul Tebaidei, al Sinaiului, Mesopotamiei, ș.a.m.d.

Printre acești călători la Locurile Sfinte întlnim, în a doua jumătate a veacului al IV-lea (probabil între 383—385) pe o pioasă pelerină apuseană de bun neam, cu numele de *Aetheria* sau *Egeria*, starea unei mănăstiri de călugărițe de prin părțile Galiciei (în nord-vestul Spaniei de azi). Zăbovind nu mai puțin de trei ani la Ierusalim, ea a vizitat de acolo mai toate locurile și localitățile din Țara Sfântă și din împrejurimi, amintite în istoria biblică a Vechiului și a Noului Testament, pe care le descrie în însemnările sale de călătorie, pentru știința surselor ei de mănăstire. O mare parte din aceste însemnări, scrise într-o latină populară pitorească, sînt consacrate mai ales descrierii slujbelor sfinte și procesiunilor liturgice care aveau loc în jurul locașurilor sfinte din Ierusalim, de pe Muntele Măslinilor, din Betania și de la basilica Nașterii Domnului din Betleem, la care ea a luat parte, la marile sărbători din cursul anului.

În cap. 38—41 din însemnările sale de călătorie (*Peregrinatio Aetherae* sau *Itinerarium Egeriae*) găsim și unele informațiuni — nu prea amănunțite, dar interesante și utile — despre modul cum se sărbătoreau Paștile la Ierusalim în epoca aceea.

La început, Paștile, ca toate marile sărbători creștine, era o sărbătoare cu caracter ideologic; ea însemna adică sărbătoarea mintuirii

(răscumpărării), care comemora nu numai învierea Domnului ci și Patimile și moartea Lui, unite inseparabil una cu alta; bucuria exultantă pentru biruința lui Hristos asupra morții și a păcatului era sentimentul predominant pe care îl inspirau creștinilor atât Paștile Crucii, adică Vinerea Patimilor (Πάσχα σταυρώσιμον) cât și Paștile Învierii (Πάσχα ἀναστάσιμον).

Dar curînd după epoca lui Constantin cel Mare, datorită atât intensificării pelerinajelor la Locurile Sfinte cât și mărețelor biserici și locașuri memoriale închinare amintirii principalelor evenimente din viața, activitatea, patimile, moartea și învierea Domnului, modul de sărbătorire a marilor praznice închinare Mîntuitorului, Sfintei Fecioare, sfinților apostoli și primilor martiri creștini se schimbă, împrumutînd un caracter comemorativ-istoric. Creștinii din Țara Sfîntă, atât localnicii cât și numeroșii pelerini care sosseau mereu la Ierusalim năzuiau să trăiască, cât mai intens și mai dramatic cu putință, ultimele evenimente din viața Mîntuitorului, prin slujbe și procesiuni impresionante, care se deplasează din loc în loc, pe urmele pașilor lui Iisus, în chiar zilele și ceasurile cînd au avut loc evenimentele sărbătorite sau comemorate.

În același mod se sărbătoreau, precum ne informează Egeria, și Paștile la Ierusalim, în epoca pelerinajului ei. Era o reconstituire dramatică a învierii lui Iisus și a arătărilor Sale de după înviere, în cursul căreia mulțimile imense de localnici și pelerini, totdeauna în frunte cu episcopul locului, cu clerul și cu numeroșii călugări, asceți și *solitari* (așa rumiții *apudactites* și *monazontes*, adică cei ce trăiau în înfrinare și castitate, în mijlocul lumii) din cetatea sfîntă și din împrejurimi, parcurgeau, ca o masă vie și în continuă mișcare, tot traseul urmat de Mîntuitorul și de sfinții Săi ucenici pe locurile care fuseseră teatrul marilor evenimente sărbătorite.

Oficiul liturgic pascal începea cu Vecernia, săvîrșită în seara zilei de sîmbătă, în marea basilică a Patimilor, construită de împăratul Constantin cel Mare pe Golgota (*Martyrion* sau *Martyrium*), unde mulțimile de credincioși rămîneau pentru privegherea pascală, pe care Egeria nu o descrie, mulțumindu-se doar să noteze că aceasta se desfășura «ca și la noi» (cap. 38, 1), deci ca în Apus, ceea ce constituie o prețioasă mărturie în sprijinul uniformității liturgice care exista pe atunci în toată creștinătatea în modul sărbătoririi Paștilor. Tăcerea Egeriei poate fi suplinită prin informațiile pe care ni le dă un lectionar armean manuscris din sec. V, unde sînt enumerate cele 12 pericope din diferite cărți ale Vechiului Testament (paremii), care se citeau atunci și dintre care cele mai multe coincid cu cele din slujba de azi a Vecerniei din Sîmbăta Patimilor, unită cu Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare, rînduială pe care o aflăm în Triodul ortodox.

În schimb, pelerina apuseană semnalează cele în legătură cu botezul catehumenilor, care constituia pe atunci specificul sărbătoresc al zilei ajunului Paștilor. Alături de Epifanie sau Arătarea Domnului (sărbătoare comună pe atunci a Nașterii și a Botezului Domnului de la 6 ianuarie) și de Cincizecime (sărbătoarea Pogoririi Sfîntului Duh), Paștile constituia praznicul de căpetenie din cursul anului, la care se să-

virșea botezul mulțimilor de catehumeni de toate vîrstele (copii, lîneri, maturi și bătrîni de ambele sexe), care se pregătiseră în timpul postului mare pentru trecerea lor de la păgînism la creștinism și pentru intrarea în Biserică (φοτισόμενοι, *illumunandi* sau *competentes*). În cadrul privegherii pascale se oficia, în baptisteriu construit încă din vremea lui Constantin cel Mare lângă basilica Martyrion, botezul și mirungerea catehumenilor. Rînduiala slujbei, despre care Egeria nu ne spune nimic, probabil pentru că era la fel cu cea din Apus, ne este descrisă și explicată de Sf. Chiril al Ierusalimului, în prima sa cateheză din cele cinci numite «mystagogice» (de inițiere în tainele creștine), ținute probabil în anul 348. După ce erau îmbrăcați în haina albă specifică neofiților, aceștia ieșeau din baptisteriu și purtînd în miini făclii aprinse, însoțiți de preoți și călugări, mergeau în procesiune, în frunte cu episcopul, mai întîi la biserica Învierii (*Anastasis*), construită după moartea lui Constantin cel Mare, peste grota mormîntului Domnului. Aci episcopul intra în altar; se cînta un imn, episcopul rostea o rugăciune pentru cei de curînd botezați și apoi venea cu ei, tot în procesiune, la biserica mare (*Martyrion*), unde neofiții se amestecau cu credincioșii care privegheau. Aci episcopul săvîrșea pentru ei Sfînta Jertfă (liturghia euharistică sau a credincioșilor), la care neofiții participau acum pentru prima dată și se împărtășeau (în ritul ortodox această liturghie a supraviețuit în liturghia Sfîntului Vasile, care se săvîrșea odinioară seara, unită, ca și azi, cu Vecernia de sîmbătă seara).

Sîmbătă noaptea, tîrziu, cînd se termina privegherea din basilica Martyrium, mergeau toți, cu cîntări de laude, la biserica Învierii (*Anastasis*), unde se citea mai întîi textul din Evanghelie care relatează evenimentul învierii Domnului (probabil Matei XXVIII, 1—10, care se citește și azi la începutul Utreniei din noaptea Paștilor în ritul ortodox, afară din biserică, ori altul, dintre textele paralele din celelalte Evanghelii). Cu aceasta se marca, de fapt, trecerea de la întristarea postului de pînă aci la bucuria pascală a Învierii. Se făcea apoi o rugăciune (poate ectenia mare de azi din ritul ortodox, care se rostește la începutul slujbei Învierii, afară din biserică), după care episcopul săvîrșea din nou Sfînta Jertfă (liturghia propriu-zisă a Duminicii Paștilor, care se face și la noi în noaptea Învierii, către ziuă); slujba se făcea mai în grabă — ne spune Egeria — pentru ca credincioșii să fie sloboziți din vreme, din pricina oboselii privegherii de peste noapte.

Sărbătoarea Paștilor ținea opt zile, ca și Pasha Legii Vechi (vezi *Ieșire* XII, 15); atît duminica Învierii cit și toate zilele săptămîinii luminate constituiau zile de sărbătorire continuă a Paștilor. Slujbele din aceste zile se făceau mai tîrziu și după aceeași rînduială «ca peste tot». spune Egeria (cap. 39, 1), confirmînd, deci, și în această privință, uniformitatea liturgică despre care am vorbit și mai înainte. De aceea, pelerina apuseană se mulțumește să indice doar acele amănunte care erau specifice cultului din Răsărit, în perioada pascală în acea epocă. Astfel, ea notează iluminarea și împodobirea impresionantă a tuturor bisericilor din Ierusalim, Betania, Betleem și de peste tot, ca și la Epifanie.

În Duminica Paștilor se făcea procesiune (adunare de slujbă) la biserica mare (Martyrion), unde avea loc slujba Ceasurilor (Ceasul III și Ceasul VI) și Liturghia, după care se mergea în cîntări de imne la Anastasis (biserica Învierii). Se făcea acolo Vecernia la vremea ei, după care mulțimile de credincioși și închinători conduceau pe episcop, cu cîntări, la biserica de pe Sion (biserica Apostolilor sau a Cinei celei de taină), zidită și ea, puțin mai înainte de vremea pelerinajului Egeriei, pe locul casei în care se adunau sfinții apostoli și unde Mîntuitorul li s-a arătat prima dată după Înviere, în seara aceleiași zile. Aici se intonau imne «potrivite cu ziua și locul», se făcea rugăciune și se citea textul respectiv din Evanghelie (Ioan XX, 19—25), care se citește și azi la Vecernia din Duminica Paștilor (numită în popor și «A doua Înviere») din ritul ortodox. Se făcea apoi din nou rugăciune, episcopul binecuvînta pe catehumeni și apoi pe credincioși, după care se întorceau toți acasă, pe la al doilea ceas din noapte (orele 19—20).

Luni și marți slujbele sfinte se oficiau numai în bisericile de pe Golgota (Martyrion și Anastasis).

Miercuri se mergea în procesiune la biserica principală de pe Muntele Măslinilor (numită *Eleona*), care fusese construită de împăratul Constantin cel Mare și de maica sa Elena, peste grotă unde Mîntuitorul obișnuia să stea cu ucenicii Săi atît înainte de Patimi cît și după Înviere.

Joi procesiunea se făcea la biserica Învierii de pe Golgota.

Vineri se mergea din nou la biserica de pe Sion, iar Simbătă procesiunea de după slujbele zilei se îndrepta spre paraclisul de la locul Crucii de pe Golgota (*Ante Crucem*).

În plus, în toate cele opt zile ale festivităților pascale (inclusiv Duminica numită azi a Tomii) cei mai zeloși dintre credincioșii ierusalimiteni și dintre pelerini, în frunte cu episcopul inconjurat de cler, cu neofiiți, solitarii și asceții (*aputactites*) bărbați și femei, urcau pe Muntele Măslinilor după vremea prînzului (între Ceasul VI și Ceasul IX) mergînd întîi la biserica de pe grotă în care Iisus învăța pe ucenici (*Eleona*) și apoi la biserica Înălțării, de pe vîrfurile Muntelui, numită *Imbomon*, zidită cu puțin înainte de pelerinajul Egeriei, de către o pioasă matroană romană, *Pomna* sau *Poimonia*, membră a familiei imperiale a lui Teodosie cel Mare; se făcea popas și la una și la cealaltă din cele două biserici de pe Muntele Măslinilor, intonîndu-se imne, psalmi și înălțîndu-se rugăciuni, după care procesiunea cobora în cîntări de imne, pe la ceasul Vecerniei (orele 4 p.m.), care se oficia în biserica Învierii de pe Golgota.

În cursul săptămîinii luminate se țineau pe atunci și *cathezele mystagogice*, acele minunate cuvîntări de învățătură, prin care episcopul făcea instruirea neofitilor în rînduiala și semnificația simbolică și mistică a celor trei taine ale inițierii creștine (ale îmbericirii), pe care ei le primiseră în noaptea Paștilor (botezul, mirungerea și împărtășirea). Egeria consacră capitolele 45—47 din partea finală a interesantelor sale însemnări de călătorie descrierii riturilor catehumenatului, iar epis-

copul-catehet pe care ea l-a audiat în cei trei ani de ședere a ei la Ierusalim (383—385), dar al cărui nume nu îl spune, trebuie să fi fost, după părerea celor mai buni cunoscători în materie, însuși Sf. Chiril al Ierusalimului, pe atunci înaintat în vîrstă († 386), care ne-a lăsat, între altele, cele cinci prețioase cateheze numite «mystagogice» (destinate explicării tainelor cultului), ținute de el în săptămîna luminată a unui an anterior pelerinajului Egeriei la Ierusalim (poate 348, după cum e îndeobște acceptat).

BIBLIOGRAFIE SUMARA

Itinerarium Egeriae, cap. 38—41, în ediția: Ethérie, *Journal de voyage*. Texte latin, introd. et trad. de Hélène Pétré, Paris 1971 (III-e tirage); — *Catehezele Sfințului Chiril al Ierusalimului*, textul grecesc la J. P. Migne, P.G., t. XXXIII și trad. rom. de Pr. D. Fecioru (2 vol.), București, 1943, 1945 (Col. «Izvoarele Ortodoxiei»); — *Lectionarul armean* manuscris din sec. V (azi în Bibl. Națională din Paris, manuscrise armenie, nr 44), publicat de F. C. Conybeare, *Rituale Armenorum*, Oxford, 1905, p. 507—527 și la J. Wilkinson, *Egeria's Travels*, newly translated with supporting documents and notes, London, 1971, p. 253—277.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

PARABOLA VIȚEI CELEI ADEVĂRATE (Ioan XV, 1—11)

— C o m e n t a r i u —

În ultima cuvîntare a Domnului Hristos, înainte de Patimile Sale — cuvîntare de rămas bun de la ucenici — plină de sfaturi, recomandări și consolări (Ioan XIII, 31—XVI, 33), găsim și o scurtă pildă de o mare frumusețe, numită: vița cea adevărată (Ioan XV, 1—11).

În cuvîntarea amintită, Domnul Hristos expune în scurt esență doctrinei Sale, le prezice greutățile și neazurile ce vor surveni în viața lor, după plecarea Lui din mijlocul lor, ispitele și păcatele cu care vor fi confrunțați. Dar pe toate le vor birui, amintește El, dacă vor rămîne strîns uniți cu Învățătorul lor, într-o strînsă comuniune plină de iubire și paza poruncilor Sale. Mai mult, prin această strînsă comuniune ei se vor învrednici de fericirea cerească.

Această unire dintre Hristos și Apostolii Săi, Mîntuitorul o exemplifică prin pilda viței celei adevărate. Așa precum mlădițele viței spre a aduce rod îmbelșugat trebuie să stea tot timpul în strînsă legătură, unite vița cu batucul, iar sucul să hrănească din abundență curpenii sau mlădițele, tot astfel ucenicii trebuie să se hrănească veșnic din învățăturile lui Iisus, să le asculte și să le îndeplinească prin fapte de înaltă spiritualitate și acte de milostenie. Să ducă o viață în Hristos, stînd într-o strînsă comuniune cu El.

Această parabolă are aceeași structură ca și Pilda Păstorului celui bun (Ioan X, 1—18), dar mai strînsă decît aceasta. Și la interpretarea Pildei viței celei adevărate s-au ivit discuții între exegeți, unii afirmînd că ea n-ar fi o parabolă, ci o simplă alegorie¹. Alții spun că este o «alegorie amestecată cu parabolă»², iar alții mai aproape de adevăr o numesc : «parabolă alegorie»³.

În adevăr, pasajul din Evanghelia după Ioan (XV, 1—11), cuprins în Marea Cuvîntare a Mîntuitorului (Ioan XIII, 31—XVI, 33), intitulat vița cea adevărată nu este o parabolă clasică, în genul celor din evangheliile sinoptice — cum sînt pilda semănătorului (Matei XIII, 3—8; 18—23), pilda neghinei (Matei XIII, 24—30; 37—43) cu indicarea expresiilor, «asemenea este» sau «tot așa» puse la începutul sau la sfîrșitul istorioarelor ce formează conținutul pildelor respective.

La Evanghelistul Ioan asemenea expresii lipsesc, dar cei doi termeni ai comparației, care formează conținutul parabolei există, precum și istorioara fictivă luată din mediul natural, ca și scopul vădit al povestirii de a releva un adevăr religios moral. Deci pasajul intitulat «vița cea adevărată» (Ioan XV, 1—11) este o parabolă presărată cu multe alegorii⁴. În ea se excompară legătura dintre vița și mlădițele ei cu legătura dintre Hristos și Apostoli. Nu este o parabolă demonstrativă, care să dovedească vreun adevăr supranatural, ci o pildă explicativă pentru a face mai evidentă necesitatea unirii strînse dintre Hristos și Apostoli care trebuie menținută totdeauna.

Astfel, Domnul Hristos după terminarea ultimei sale cine luată împreună cu Apostolii în casa Mariei lui Marcu, unde înființase Sfînta Euharistie, părăsește casa și iese afară din orașul Ierusalim și se îndreaptă spre Muntele Măslinilor. În valea Pîriului Cedrilor, unde se aflau multe vii, poposește cîtva timp și în cadrul Marii Cuvîntări după Cina cea de Taină, inspirat probabil de aspectul cîmpenesc al viilor sau mai precis de cuvîntările profeților Vechiului Testament care foloseau vița ca un obiect simbolic, prefigurînd poporul evreiesc⁵, rostește parabola viței celei adevărate.

Pin această pildă El dorește să înfățișeze Apostolilor noua lor poziție pe care trebuie s-o adopte ca urmași ai Săi după plecarea Sa ca Dumnezeu-Om din mijlocul lor și revenirea spirituală prin harul Duhului Sfînt, precum și datoriile lor în această nouă situație.

Cap. XV, vers. 1. «Eu sînt vița cea adevărată și Tatăl Meu este lucrătorul». Iisus împreună cu Apostolii Săi, coborînd panta ce duce spre pîriul Cedrilor, găsesc un loc retras și se opresc. Aici Mîntuitorul ducîndu-se cu gîndul la imensa operă ce va trebui să fie efectuată de Apostolii Săi și marile greutăți ce vor trebui învinse de ei, le arată

1. Cf. L. Cl. Fillion, *Les Saintes Evangiles avec Commentaires moraux, philologiques, Historiques etc.* Evangile selon Saint Jean, Paris, 1925, pag. 291; Alfred Durand, *Evangile selon Saint Jean*, Paris, 1938, p. 412.

2. Cf. Ferdinand Prat, *Jesus-Christ, sa vie, sa doctrine, son oeuvre*, tome II, Paris, 1953, p. 299.

3. Cf. Le P. M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Jean*, Quatrième edit. Paris, 1936, p. 401.

4. Cf. Lagrange, *op. cit.*, ibid.

5. Cf. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 291.

necesitatea ajutorului divin pe care El prin Duhul Sfint îl va oferi, urmînd însă ca aceștia să stea într-o strînsă unire, într-o strînsă comuniune perpetuă cu El. Emblema acestei uniri, a acestei apropieri, a acestor relații cu El o reprezintă prin legătura strînsă ce există între vița de vie și mlădițele ei.

Vița de vie este o plantă nobilă, cunoscută evreilor prin excelența fructelor sale, a strugurilor ca și a produsului lor, vinul, alît de căutat și prețuit la toate prînzurile. Ea era cultivată la evrei și se cunoșteau operațiile îngrijirii ei. Noblețea viei și prețuirea ei se arată la evrei prin aceea că însuși poporul lui Israel era simbolizat printr-o vie de aur zugrăvită pe ușile templului din Ierusalim, templu înfrumusețat de Irod⁶. Cea mai nobilă plantă reprezintă cel mai nobil popor, poporul lui Dumnezeu, poporul ales. De altfel, și în Vechiul Testament profeții asemănau pe Israel cu o vie (Isaia V, 1—7; Ieremia II, 21; Iezechiel XV, 1—6; Ps. LXXIX, 9), însă cu o vie degenerată, cu o vie care nu aducea roade și care nu era bună decît de foc⁷. Mîntuitorul Hristos afirmă că El este «vița cea adevărată», adică o viță proaspătă, verde, bună, o viță, prin excelență care produce roadă în cel mai înalt grad⁸. Precum afirmase altă dată, «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan X, 11), tot astfel acum afirmă că El este vița cea adevărată, ideală, perfectă care hrănește cu învățăturile sale pe ucenici și pe toți credincioșii care stau în comuniune cu El.

Prin expresia «vița cea adevărată» unii comentatori afirmă că Iisus a vrut să arate că El este vița cea roditoare, în opoziție cu cea sterilă a Vechiului Testament exprimată de prooroci: (Isaia V, 1—6; Ieremia II, 21), referitoare la poporul lui Israel pe care Dumnezeu l-a respins.

Însă aici este vorba despre o comparație cu vița ca și cu lumina: «Cuvîntul era lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan I, 9). Deci vița pămîntească nu este decît o realitate primitivă a unei vițe din ordinea superioară a harului — care este Mîntuitorul — și care este pentru ucenicii Săi principiu de adevăr și de unitate, mai real decît butucul de viță pentru mlădițe. Pentru a exprima unirea vie dintre credincioși și Mîntuitorul, Sf. Pavel va întrebuița simbolul corpului uman spunînd: «Căci precum trupul unul este și are mădulare multe, iar mădularele trupului multe fiind sînt un trup, așa și Hristos» (I Corint, XII, 12)⁹. Deci, prin aceasta este vița cea adevărată, Hristos, căci din El și prin El se mentine unitatea credincioșilor (Ioan XVII, 21) și se aduce roadă bogată.

«Și Tatăl Meu este lucrătorul». Domnul Hristos în alt loc reprezintă pe Tatăl Său sub chipul unui rege, al unui proprietar bogat (Matei XX, 1; XXI, 28; Luca XIII, 6), aici îl reprezintă ca un vier, un cultivator al viei. Mîntuitorul Hristos arată prețul deosebit al acestei plante, căci El însuși se îngrijește personal de ea. El face ca ea să crească și să

6. Cf. Iosif Flaviu, *Antiq. Judaice*, XV, XI, 3, la Al. Durand, *op. cit.*, p. 412.

7. Cf. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 291; Le P. M. J. Lagrange, *op. cit.*, p. 401.

8. Cf. R. P. D. Augustin Calmet, *Commentaire Littéral sur Tous les Livres de l'Ancien et du Nouveau Testament, l'Evangile de Saint Jean*, Paris, 1715, pag. 326; Lagrange, *op. cit.*, p. 401.

9. Cf. A. Durand, *op. cit.*, p. 412.

rodească, căci El trimite ploaia cu care via se nutrește. Însă, precum spune Sf. Ioan Gură de Aur, acțiunea de îngrijire a Tatălui nu se răsfinge asupra butucului, asupra viței, ci asupra ramurilor — precum se va vedea. Deși și rădăcina cu tulpina are nevoie de oarecare îngrijire. Aceasta pentru a arăta ucenicilor că El nu are nevoie de nimic, ci numai ucenicii, care cu oricite virtuți vor fi înzestrați, au nevoie de îngrijire, de cultivare din partea lui Dumnezeu ¹⁰.

Totuși, deși vierul, adică Tatăl lucrează asupra viței și mlădițelor sale, această acțiune a fost încredințată de Tatăl, Fiului. Tatăl lucrează în Fiul și Fiul lucrează în credincioși și ucenici. Fiul nu are nimic decît de la Tatăl său și noi nu avem nimic decît de la Fiul. De aceea, Mîntuitorul spune : «Tatăl Meu lucrează și Eu lucrez» (Ioan V, 17). Deci această operă proprie Tatălui se îndeplinește prin Fiul slăvit, care trimite harul Duhului Sfînt și lucrează în credincioși.

Astfel, Iisus este stăpînul nostru, tulpina noastră în calitate de om și de aceeași natură cu noi ; ca Dumnezeu este de aceeași natură cu Tatăl Său și lucrător ca El, care nu încetează a lucra prin harul Duhului Sfînt ¹¹.

Vers. 2 : «Orice mlădiță care nu aduce roadă întru Mine, El o taie ; și orice mlădiță care aduce roadă, El o curățește, ca mai multă roadă să aducă». Cei ce cultivă via știu că printre grijile de seamă ale vierului sînt două care trebuie, la vremea lor, să-i rețină atenția : curățirea butucului, adică tăierea mlădițelor uscate, sterile care n-ar mai fi proprii să rodească ; această operație se efectuează toamna. A doua grijă este curățirea mlădițelor fertile de virfurile nefolositoare, care ar absorbi seva și n-ar lăsa-o să se concentreze pe strugurele ce se formează. Această operație se face primăvara, cînd vița înverzește ¹².

Dacă butucul viei reprezintă pe Hristos, ramurile sau mlădițele prefigurează pe ucenici, în primul rînd căci lor le vorbea Mîntuitorul, dar și pe urmașii acestora direcți, pe conducătorii Bisericii și pe creștini în general. Deci, «mlădița care nu aduce roadă în Hristos, El — Tatăl prin Fiul o taie», adică acei dintre ucenici și conducători — ca Iuda il vor părăsi și pentru care patimile Domnului Hristos vor fi subiect de scandal și de cădere, precum și creștinii care nu rămîn atașați de Hristos, printr-o credință vie unită cu fapte bune vor fi tăiați de la trunchiul viței de Hristos ¹³.

«A aduce roadă întru Mine», înseamnă în primul rînd o credință profundă în Hristos, unită cu o viață spirituală înaltă cu evlavie și cu exteriorizarea acestei vieți prin fapte bune ¹⁴. S-ar putea ca credinciosul după un timp de credință vie și viață creștină să se moleșească, să fie furat de ispite și păcate și să decadă din această apropiere de Iisus — să se usuze prin indiferență și chiar necredință. În acest caz providența

10. Cf. Saint Jean Chrysostome, *Oeuvres complètes*, traduites sous la direction de M. Jeannin, Tome Huitième, Comment. sur l'Évangile selon S. Mathieu et sur l'Évangile selon S. Jean, Paris, 1865, Homélie LXXVI, p. 481.

11. Cf. Bossuet, *Méditations sur l'Évangile*, Paris, 1926, pg. 564 ; F. Godet, *Commentaire sur l'Évangile de Saint Jean*, Neuchâtel, p. 302.

12. Cf. M. J. Lagrange, *op. cit.*, p. 401 ; F. Godet, *op. cit.*, p. 303.

13. Cf. A. Calmet, *op. cit.*, p. 327. 14. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 303.

divină micșorează harul său sau îl retrage de tot (Ioan, XV, 6) și creștinul respectiv cade în anumite greșeli: schisme,erezii, păcate morale grave, după care sînt excomunicați din Biserică, se detașează de comunitatea credincioșilor și sînt îndepărtați de Hristos, pentru care motive vor fi aruncați în iad (ver. 6) ¹⁵.

«Orice mlădiță care aduce roadă El o curățește, ca mai multă roadă să aducă». Sînt creștinii care duc o viață plină de evlavie, înaltă, cărora totuși Dumnezeu pentru întărirea lor le trimite în viața aceasta unele întristări, boli, pierderea anumitor persoane scumpe. Toate acestea providența le îndeplinește pentru binele nostru, pentru curățirea și înălțarea noastră morală, pentru îmbelșugarea roadelor creștine ¹⁶. Deci la acești creștini se aplică legea renunțării creștine (Ioan XII, 24) sau per aspera ad astra.

Vers. 3. «Acum voi sînteți curați, pentru cuvîntul pe care vi l-am spus». Pentru a nu-i descuraja pe ucenici și pentru a le arăta că El este egal cu Tatăl — căci pînă acum le spusese că acțiunea de curățire și îndreptare este opera Tatălui și acum și-o atribuie siesi — Domnul Hristos le spune că ei — Apostolii Săi — sînt curați prin învățăturile însușite de la El ¹⁷. Deci, Apostolii Mîntuitorului prin învățăturile Sale s-au transformat, au îndreptat omul cel vechi și printr-o disciplină zilnică, datorită cuvîntului Său au devenit curați și s-au atașat de El. Căci, în adevăr, Evanghelia este, după spusele Sf. Pavel, o putere divină pentru mîntuire (Rom. I, 16), iar după Sf. Petru o sămînță de regenerări (I Petru I, 23).

Cuvîntul lui Dumnezeu, a pătruns adinc prin credință în sufletele ucenicilor, alungîndu-le păcatul și greșeala și făcîndu-i să adere la dragostea lui Hristos, căci cuvîntul însuși este duh și viață (Ioan, VI, 63), precum este viață și lumină (Ioan I, 4). Iată dar, valoarea purificatoare a învățaturii lui Iisus.

Vers. 4 : «Rămîneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți în Mine». Acest verset reprezintă tema generală a parabolei, care este unirea indisolubilă cu Hristos și rămînerea perpetuă în această comuniune. Ea se repetă în versetele : 5, 6, 10. Căci precum mlădița nu aduce roadă despărțită de viță, de tulpină, tot astfel și ucenicii nu pot aduce roadă, spune Iisus în explicarea pildei, după cum reiese din acest verset.

Eu mă pot lipsi de voi, dar voi nu vă puteți lipsi de mine, afirmă El. Rădăcina poate să scoată o nouă ramură, dar ramura separată de rădăcină nu mai este bună de nimic. De aceea ramura trebuie să fie atașată de rădăcină și rădăcina de ramură ¹⁸. Deci Apostolii au dobîndit învățătura lui Iisus, și-au impropriat-o s-au atașat de Iisus: ei trebuie acum numai s-o păstreze și să rămînă veșnic în strînsă comuniune cu El. Însă, este clar că aici se pune și problema libertății omului : Iisus

15. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 303 ; Alf. Durand, *op. cit.*, p. 413.

16. A. Duquesne, *L'Evangile, médité et distribué pour tous les jours de l'Année*, Tome quatrième, Paris, 1877, p. 76

17. Cf. S. J. Chrysostome, p. 481.

18. Cf. A. Calmet, *op. cit.*, p. 328.

va rămâne în ei, dacă și ucenicii rămân. Ei sînt liberi să rămîină sau nu (Ioan XIV, 23 ; I Ioan, III, 24). Totuși ei nu pot să facă nici o faptă bună, care să aducă mîntuire fără seva pe care o împrumută de la El. Credinciosul poate prin puterile sale proprii să facă fapte bune, fapte morale, dar nu fapte mîntuitoare ¹⁹.

Vers. 5 : «Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cel ce rămîne în Mine și Eu în El, acela aduce roadă multă, căci fără mine nu puteți face nimic». Prin acest verset nu se începe explicația parabolei, ci este o afirmare sumară a naturii relației. Privind vița, butucul natural pe care îl are sub ochi, Mîntuitorul recunoaște acolo imaginea dependenței complete a Apostolilor Săi de El. Iată, pare a spune El : ce sînt Eu pentru voi și voi pentru Mine. Eu butucul viței, voi mlădițele, ramurile. Nu vă lăsați ispitiți de a vă face viță, pretinzînd să faceți prin voi înșivă ceva. În mine, rodire bogată, în afară de mine sterilitate, nerodire ²⁰. Versetul repetă și accentuează ideile din vers. 4. În el se arată mai pregnant că după plecarea Mîntuitorului relațiile cu El nu vor mai fi exterioare, căci El nu va mai fi în mijlocul lor cu ai săi ca om, ci numai o rămîinere și o petrecere în El și El în ei spirituală. Este vorba despre acea nouă ordine spirituală cînd ucenicii și creștinii vor fi revitalizați prin harul Duhului Sfînt prin Iisus Hristos, pentru o rodire fructuoasă spre viață veșnică.

Cuvintele «Fără Mine nu puteți face nimic» au fost privite de mult, de toți teologii ca formula cea mai clară a necesității absolute a harului divin pentru îndeplinirea faptelor mîntuitoare, ca și luminarea omului și crearea de bune dispoziții ce pregătesc pe individ pentru îndreptare ²¹.

Vers. 6 : «Dacă cineva nu rămîne în Mine se aruncă afară ca mlădița și se usucă ; și le adună și le aruncă în foc și ard». Unii interpreți afirmă că s-ar putea ca Domnul Hristos să fi rostit cuvintele din acest verset la vederea focurilor care consumau în acel moment mlădițele proaspăt tăiate de la viile de pe valea piriului Cedrilor. Evident, Domnul Hristos prin amintirea mlădițelor uscate și aruncate în foc nu se gîndea la poporul evreu și distrugerea lui de Romani, ci la ucenicii Săi și urmașii acestora direcți, ca și la creștini. Cine dintre aceștia nu va rămîne în strînsă comuniune cu El, nu va aduce roadă și va fi lipsit de harul său, va cădea în păcate, în erezii și se va separa de Biserică, va fi aruncat din sinul ei și, în final, va fi aruncat în gheenă. Este aceeași soartă ca și a acelor amintiți în parabola neghinelor (Mat. XIII, 24—30 ; 36—43). Căci, precum se spune de către profetul Iezechiel, că lemnul de viță după ce se taie nu mai este bun de nimic decît de foc, tot astfel va fi și cu creștinul separat de Hristos, nemaifiind bun de nimic decît de focul gheenei (Iezechiel XV, 5—6).

Așadar, creștinii care printr-o hotărîre liberă se separă de Domnul Hristos, ajung la munca veșnică ²².

Cuvintele «le adună și le aruncă în foc» au ca subiect pe servitorii vierului, adică pe îngerii Fiului lui Dumnezeu de la judecata finală

19. Cf. Lagrange, *op. cit.*, p. 403 ; F. Godet, *op. cit.*, p. 304.

20. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 305

21. Cf. Alf. Durand, *op. cit.*, p. 415.

22. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 305—306 ; Aug. Calmet, *op. cit.*, p. 329 ; Lagrange *op. cit.*, p. 404.

(Matei, XIII, 41), iar cuvîntul «ard» se referă la focul iadului (Mat. XIII, 42).

Comparația Mîntuitorului, după unii exegeți nu permite să vedem aici revenirea credincioșilor la o stare bună, la o împăcare cu Domnul Hristos prin pocăință, căci o mlădiță tăiată nu mai poate fi pusă în contact cu seva butucului de viță²³. Însă, credința Bisericii noastre, bazată și pe Sfînta Tradiție, învață că pînă la sfîrșitul vieții pămîntești creștinul căzut în păcat, oricît ar fi de mare, se poate reabilita prin pocăință, reunindu-se cu Hristos, căci Sf. Apostol Petru, despărțit momentan de Mîntuitorul, s-a reabilitat prin pocăință.

Vers. 7. «Dacă rămîneți intru Mine și cuvintele Mele rămîn în voi, cereți ceea ce voiți și se va da vouă». În vers. 7—8 se descriu rezultatele bune ale străduințelor credincioșilor în comuniune cu Hristos, în contrast cu amenințările și pedepsele anterioare. Astfel, Mîntuitorul afirmă că dacă ucenicii și creștinii vor rămîne strînși uniți cu El și vor da roade prin dragoste vor avea chiar aici, în viața de acum, anumite rezultate bune, anume: îndeplinirea rugăciunilor ce-i vor fi adresate (cf. Ioan, XIV, 13—14). Deci, numai în unire strînsă cu Domnul Hristos rugăciunile noastre pot fi îndeplinite. Eficacitatea rugăciunilor creștine este totdeauna subordonată uniunii cu Mîntuitorul. Acest fapt îl afirmă și Sf. Pavel cînd spune că «Duhul Sfînt vine în ajutor slăbiciunii noastre, căci noi nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspîne negrăite» (Romani, VIII, 26).

În vers. 7 se observă un paralelism deosebit ca și în celelalte versete. Astfel, la cuvintele: «Dacă rămîneți intru Mine» și în continuare se spune: «Și cuvintele Mele rămîn în voi», mai normal ar fi fost cuvintele: «Și ca Eu să rămîn în voi». Aceasta înseamnă că Domnul Hristos a dat să se înțeleagă că amintirea constantă și meditația cuvintelor Sale este condiția prin care vor face ca pulerea lui Hristos să locuiască în ei și să lucreze prin ei. Deci, cuvintele lui Dumnezeu meditate cu reculegere devin pentru credincios alimentul cereștilor aspirații și prin aceasta și izvorul adevăratelor rugăciuni, precum și o asigurare a îndeplinirii lor²⁴. Așadar, învățătura creștină însoțită cu credință are un rol tot așa de mare ca și dragostea creștină. Acest fapt s-a observat și la versetul 3.

Vers. 8: «Întru această a fost slăvit Tatăl meu, ca să aduceți roadă multă și să vă faceți ucenici ai mei». Iisus continuă să descrie rezultatele fericite ale rodirii îmbelșugate pe care ucenicii le vor avea din comuniunea strînsă dintre El și ei. Precum vierul se bucură de rodul îmbelșugat al viței, tot astfel Tatăl — care este vierul (vers. 1) se va bucura de activitatea rodnică a Apostolilor Săi, căci aceștia îl vor face cunoscut în lume, îl vor proslăvi, așa precum și Mîntuitorul L-a proslăvit (Ioan XVII, 4). Și cu cît mai mult vor predica pe Mîntuitorul în lume și vor îndeplini poruncile Sale, vor preaslăvi și pe Tatăl din ceruri și avansînd în această activitate vor deveni cu adevărat ucenici perfecți ai Săi. Căci

23. Cf. Lagrange, *op. cit.*, p. 404.

24. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 307.

faptele bune și predica ucenicilor vor face pe ceilalți oameni ca și ei la rîndul lor să aducă slavă lui Dumnezeu (Matei V, 16).

Deci, Apostolii avansînd în unire cu Mîntuitorul pot deveni mai mult ucenici ai Săi : este o calitate care are diferite trepte și în care se poate progresa zilnic (Efeseni IV, 13). Este unul din rezultatele cele mai prețioase ale unirii cu Iisus ²⁵.

Vers. 9 : «Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și eu pe voi ; rămîneți întru iubirea Mea». În versetele următoare imaginea viei nu mai reapare — decît în metafora de la vers. 16 — căci Mîntuitorul le vorbește direct despre unirea Sa cu ucenicii. Mijlocul cel mai bun de a practica această unire, această comuniune este iubirea cu Hristos. Și Domnul Hristos arată ucenicilor Săi că El îi iubește, precum și Tatăl Său L-a iubit. Despre iubirea Tatălui pentru Fiul, El le-a vorbit de multe ori (Ioan III, 35 ; V, 20 ; X, 17), arătîndu-le că fiind unicul Fiu este iubit (Ioan, III, 16) de Tatăl Său cu o dragoste infinită, iubire relevantă din eternitate, asigurîndu-L de ea și la botez (Matei III, 17). În virtutea faptului că Mîntuitorul a luat trup omenesc (Ioan I, 14) și este om ne iubește și pe noi cu aceeași dragoste cu care Tatăl L-a iubit și-L iubește pe El. Iubirea lui Iisus pentru ai săi este de aceeași natură ca și aceea a lui Dumnezeu-Tatăl pentru El. Domnul Hristos arată apoi, că inițiativa iubirii, pleacă de la Dumnezeu, căci El ne-a iubit mai întîi creîndu-ne și trimițînd pe Fiul Său să ne mîntuiască (Ioan III, 16 ; I Ioan IV, 10). Fiul ne-a iubit acceptînd misiunea de a ne mîntui. Și noi trebuie să-L iubim cu aceeași dragoste ca a Sa și să «rămînem în iubirea Sa», să rămînem veșnic sub lumina razelor, să nu ne întorcem de la El, ci să ne menținem cu tărie, spre a fi iubiți și mai departe de El (I Ioan IV, 10).

Un comentator al acestei pilde, afirmă că în acest verset Domnul Hristos ne arată și ne cere la rîndul Său o iubire jertfelnică pentru El. Căci, deși nu amintește încă nimic despre moarte și cruce, totuși El ne pregătește pentru aceasta prin amintirea iubirii Părintelui și a iubirii Sale. Căci, spune El, precum Tatăl Mă iubește și Eu vă iubesc cu aceeași dragoste, care mă duce pînă la moarte. Pentru ca apoi să spună : «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi» (XV, 13) ²⁶.

Deci rămînerea în perpetuă comuniune cu Hristos înseamnă dragostea de Hristos, dragostea în Hristos și dragostea pentru Hristos, precum spune Sf. Ap. Pavel : «Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos ? Necazul sau strîmtoarea sau prigoana sau foamea sau lipsa de îmbrăcăminte sau primejdia sau sabia ?... Căci sînt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpînirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi... și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru» (Romani VIII, 35—39).

Vers. 10 : «Dacă păziți poruncile Mele, veți rămîne întru iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămîn întru

25. Cf. L. Cl. Filimon, *op. cit.*, p. 567 ; F. Godet, *op. cit.*, p. 306 ; Alf. Durand, *op. cit.*, p. 415.

26. Cf. Bossuet, *op. cit.*, p. 574.

iubirea Lui». Iisus continuă direct arătându-le ucenicilor Săi procedeul sau mijlocul cum ei se pot menține în fluxul dragostei Sale : păzind poruncile și învățăturile Sale pe care ei și le-au însușit teoretic și n-au avut nevoie de vreo curățire sau îmbunătățire (vers. 4). Și după cum în materie de iubire, El le-a dat exemplul iubirii intratremice — dintre El și Tatăl — tot astfel și aici El le dă exemplul Său față de Tatăl. El a fost iubit de Tatăl și a iubit la rindul Său pe Tatăl și s-a supus poruncilor lui. «Viața Sa a fost un act de supunere permanentă față de cerințele divine : fără această supunere El ar fi încetat a fi obiectul iubirii depline a Tatălui. «Și cel ce M-a trimis este cu Mine ; nu M-a lăsat singur, fiindcă Eu fac pururea cele plăcute lui» (Ioan VIII, 29, cf. Ioan X, 17) ²⁷.

Tot astfel și ucenicii trebuie să asculte, și să se supună poruncilor Sale. Să înceapă prin a iubi pe Domnul Hristos, a iubi învățăturile Sale și a păzi poruncile Sale. Așa a făcut și El : a început a iubi pe Tatăl Său, pentru a iubi astfel poruncile Sale, oricât de riguroasă ar fi fost natura lor. Iubirea celui care comandă face ușor și acceptabil ceea ce este amar și greu. Numai că nu trebuie păstrat exteriorul poruncii, căci aceasta nu înseamnă nimic, ci trebuie unită cu dragostea, izvorită din dragoste. Așa i-a iubit El, tot astfel, după exemplul Lui trebuie să procedeze și ucenicii și credincioșii ²⁸. Iar Sf. Ioan Gură de Aur precizează : «El vorbește omeneste ca un legislator. Deci, secretul unirii cu Hristos, al comuniunii cu harul Lui constă în iubirea Lui și în paza poruncilor Lui, din dragoste pentru El».

Vers. 11 : «Acestea vi le-am spus, ca bucuria Mea să fie în voi și ca bucuria voastră să fie deplină». Drept concluzie a celor spuse mai înainte, îndeosebi a vers. 9—10, unde este rezumată întreaga parabolă, referitoare la o rămânere statornică în dragostea lui Iisus, prin păzirea poruncilor Sale, El le mărturisește în final, că întreaga sa fericire de care era cuprinsă sfânta Sa inimă atunci, când din iubire îndeplinea voința Tatălui. Ucenicii trebuie să procedeze la fel. Să se bucure în Domnul» (Ps. XXXVI, 4), adică să-L iubească și să se bucure de toată slava sa, de creșterea credinței și a Bisericii, de a lua parte prin faptele lor la suferințele Domnului Hristos, la păzirea poruncilor Lui. În acest mod bucuria lor va crește din ce în ce mai mult, va fi deplină și vor afla în El adevărata fericire. Bucuria lor va fi și cea a lui Iisus, care-i va iubi mai mult și astfel această bucurie va fi asemenea cu aceea dintre Tatăl și Fiul ²⁹.

Deci, parabola viței celei adevărate ne arată necesitatea creștinului de a rămâne totdeauna în strînsă legătură cu Mîntuitorul Hristos, de a-l urma, a privi veșnic la pilda vieții Sale și de a-l urma printr-o strînsă dragoste în El și pentru El și să concretizăm aceasta prin îndeplinirea poruncilor Sale.

Importanța ei constă în aceea că ne arată că prin unirea cu Hristos, cu învățătura Sa ne vine harul Duhului Sfînt, Sfințitorul și ajutorul

27. Cf. F. Godet, *op. cit.*, p. 309 ; Lagrange, *op. cit.*, p. 405.

28. Cf. Bossuet, *op. cit.*, p. 575.

29. Cf. Bossuet, *op. cit.*, p. 576 ; Alf. Durand, *op. cit.*, p. 415 ; F. Godet, *op. cit.*, p. 309.

vieții noastre. Prin comuniunea cu Hristos ne vine sucul vital al Duhului Sfânt prin care putem face fapte vrednice de mîntuire. Iar prin pilda respectivă învățăm că nu trebuie să ne situăm printre acei care se aseamănă cu mlădițele uscate care vor fi aruncate în focul cel veșnic.

Parabola ne învață că harul este absolut necesar pentru mîntuirea noastră și influența sa asupra oamenilor este salutară. Din unirea organică dintre El și creștini, cu ajutorul Duhului Sfânt, rezultă Biserica creștină. Și cine nu face parte din această comuniune — cine nu rămîne în Mine — se aruncă afară, se separă de Biserică, în afara căreia nu este mîntuire.

Se mai află amintită și libertatea omului, adică puterea de a primi sau refuza influența harului, invitația de a nu se despărți de Iisus, a păzi poruncile și a stăruii în iubirea Sa. Numai în strînsă colaborare și comuniune cu Mintuitorul Hristos sau mai concret cu harul Duhului Sfânt ne menținem în credința creștină, progresăm în viața spirituală și aducem roade bogate — fapte bune — care ne duc la viața fericită din împărăția lui Dumnezeu.

Pr. prof. I. CONSTANTINESCU

MAICA DOMNULUI ÎN ÎNVĂȚĂTURA ȘI EVLAVIA ORTODOXIEI ROMÂNE

În aria geografică a creștinismului în care este dominantă Ortodoxia, credința a rămas unitară și consonantă, dezvoltîndu-și conținutul prin teze și sinteze, cu punct de plecare fie în ascuțimea gîndirii teologice a sublimării creștine, fie în străfulgerarea unui gînd sau sentiment religios, reținut de Biserică din nenumăratele exprimări folosite de membrii ei profund credincioși.

Fenomenul denumit «receptare» a formulărilor credinței noastre, pe cît de specific creștin, pe atît de neîntîlnit în creștinismul occidental, a funcționat fără încetare în Biserica Tradiției răsăritene, făcîndu-se sesizabil ca atare doar cînd «receptarea» a încheiat o etapă, o elaborare a unui anumit adevăr de credință.

Acest fenomen de osmoză a adevărului creștin, cu reținerea și conținutul lui în trăirea creștină, cu filtrarea noului conținut în perioade îndelungi ale istoriei și apoi exprimat de autoritatea Bisericii, asigură doctrinei un caracter omogen, care însă nu exclude variația de culoare cu care îl îmbracă specificul spațiului geografic și etnic în care el se manifestă.

Valabile în toate capitolele credinței, aceste coordonate ale creștinismului ortodox funcționează și în Ortodoxia românească, în care ne vom opri cîteva momente asupra faptului întrupării lui Dumnezeu, și

anume, asupra punctului de întâlnire a celor două lumi, creaturalul și necreatul.

Nu este de așteptat să întâlnim niște contururi îngroșate, în lăuntrul teologiei românești, care, prin însuși specificul structurii sale, păstrează doctrina sfinților părinți și a scriitorilor din patrimoniul unic al creștinismului. Dar vom căuta să surprindem câteva nuanțe în exprimare și unele preferințe în abordarea anumitor subiecte, care ar putea da relief gândirii românești în învățătura despre Maica Domnului. Vom semnala însă și câteva note specifice ale lirismului popular românesc, în poezia religioasă a veacurilor creștine din ținutul în care poporul născind din dacogeții romanizați își țesea plămada pe firul credinței creștine, propovăduită aici chiar din primul veac al creștinismului și alimentată continuu din învățătura marilor părinți bisericești.

În adevăr, la nivelul de bază al vieții creștine, acolo unde teologhizarea este accidentală, evlavia românească a dat o poezie creștină așa de bogată, atât în conținut cât și cantitativ, încît cu greu ar putea susține cineva că folclorul românesc religios este o ramură a folclorului balcanic. Bogăția neîntilnită a colindelor românești care cinstesc nașterea Domnului din Fecioara Maria este nu numai mișcătoare, dar impune constatarea — dacă mai era nevoie — că firul neînterupt care s-a mlădiat în gândirea și simțirea românească, acel fir al dogmei răscumpărării care se stabilise la Niceea, Constantinopol, Calcedon etc., se constituie într-o rețea cu mult mai vastă, dar se luca cu eficiență precădere în ținuturile celor care i s-au deschis și l-au tors în propria lor existență — fenomen neîntilnit la alte popoare, care au primit creștinismul după secolul VI sau chiar VIII. Faptul că formarea poporului român coincide cu perioada cea mai activă a răspîndirii creștinismului (sec. I—II), cum și faptul că această credință a fost primită, prin acces individual, de la misionarii creștini de proveniență direct apostolică și nu printr-o creștinare în masă, care nu implică aderența personală și nesilită de vreo autoritate, toate acestea au marcat credința creștină românească cu autenticitate, permanență și omogenitate.

Iată așadar poezia românească adorînd în special pe Cel născut din Fecioara, sărbătoarea nașterii Domnului producînd cel mai mare număr de poeți anonimi.

Pline de conținut dogmatic, aceste cîntări de Crăciun preaslăvesc îngemănat pe Fiul lui Dumnezeu și pe Maica Sa. Arareori vom găsi colinde care povestesc vreo minune sau altă acțiune deosebită a Maicii Domnului, fără ca alături să găsim pe Preaiubitul ei Fiu. Ea este *Maica Precista* (preacinstită), *«Maica Sfîntă»*, *«Maica Preacurată»*, *«Prea nevinoasă»*, *«Maica Domnului»*, *«Maica adevărată»* sau chiar *«Maica Hristoasă»*¹.

Atunci cînd folosește apelativul de «Fecioara» — «Fecioara Maria» — poetul alătură imediat și noțiunea de izvor al purureafecioriei Mariei, cauza sfințeniei ei: «Prunc din Duhul Sfînt» a născut ea, cum atestă

1. Am folosit culegerea de Colinde a lui G. Breazul, în colecția «Cartea satului», ed. Fundațiilor Regale, 1938, și culegerea *Colinde cu text și melodie*, a lui Sabin Drăgoi, Craiova, ed. Scrisul Românesc, f.a.

colinda cu foarte largă arie de răspindire «O, ce veste minunată». Veste cea minunată (corespondentul grecescului «evanghelion») se arată din Betleem : «că a născut Prunc, Prunc din Duhul Sfint, Fecioara Curată». În tot așa de pretutindeni cunoscuta colindă «*Steaua sus răsare*», Născătoarea este «Fecioara Maria» care «naște pe Mesia», este «Curată» și «Preanevinovată», marcându-se învățătura despre curăția unică a Sfintei Fecioare, cum o consemnează dogmatica creștină.

În tradiția populară românească, sentimentul creștin se adresează mult mai adesea «Maicii Domnului», decât «Sfintei Fecioare» și cîntă cu precădere feciorelnica maternitate a Născătoarei de Dumnezeu, dovădind atașamentul filial al creștinului și nevoia lui de a fi ocrotit de cea care este cunoscută de toți îmnografilor creștini ca «Doamnă apărătoare», «Stăpîna Cerului», «Biserică Sfințită» și «Rai cuvîntător». De aceea și cele mai multe cîntări religioase pe care i le închină poporul o numesc «Maică» : Maica Precista» privește «la umbra pomilor», cum pasc oile Domnului» (colinda «*Linu-i lin*») ²; sau, cum zugrăvește poezia populară din regiunea Olteniei și Transilvaniei : «Coborît-a, coborît Duhul Sfint» pe-acest pămînt, «la ușa bisericii, la icoana *Precistei*», arătînd apoi refuzul oamenilor de a primi pe Sfînta Fecioară, ca să nască pe Mesia într-o casă rînduită ³. Smerirea Domnului s-a arătat întîi în smerenia Maicii Sale, care se expune josnicelor sentimente și oprobiului omenesc. Dar și prin aceasta, ea își cîștigă locul cel mai de cinste, în «poarta raiului» ⁴, sau în «poarta cerului» ⁵.

Evlavia românească îi acordă chiar și un rol mai important, aparent exagerat, atribuindu-i puterea de a oferi Fiului ei «scaun de judecată». În colindul «*Colo sus*», Maica stă în «mijlocul stelelor», cu Fiul ei care plînge. «Taci, Fiule, nu mai plînge, că ți-oi dărui eu Ție, două mere, două pere și scaun de judecată ca să judeci lumea toată» ⁶. Într-o altă variantă a aceleiași colinde, Maica promite Fiului «cheile raiului» ⁷.

Această exagerare la prima vedere își are totuși explicația ei adîncă, pe care nu credem că e greșit să o plasăm în zona intuițiilor fericite sau, poate, în rîndul adevărilor de doctrină ce se vor fi transmis la vremea cuvenită și care au pătruns, în această formă voalată, la nivelul popular. Maica Domnului vorbește dumnezeiescului ei Fiu, dar, totuși, unui prunc care plînge. Acestei dureri omenеști din primii ani ai existenței Lui, i se adresează Mama, Maica tuturor pruncilor omenеști. Copilului îi va da «două mere, două pere», și Aceluiași — Care este Fiul Tatălui ceresc — ea îi prilejuiește «Scaunul de judecată». Căci prin faptul că ea L-a născut, El a devenit și om. Datorită înomenirii Lui, prin ea, El a mîntuit lumea, dar prin Crucea și Jertfa Sa, El este cel din Treime care va judeca lumea, căci El este cel care a cunoscut lumea în modul cel mai concret și direct.

2. Colinda «*Linu-i lin*», la G. Breazul, *op. cit.*, p. 78.

3. Colinda «*Coborît-a, coborît*», idem, *op. cit.*, p. 47.

4. Colinda «*Ziurel de zi*», idem, *op. cit.*, p. 79.

5. Colinda «*Sus la poarta cerului*», idem, *op. cit.*, p. 81.

6. Colinda «*De cînd Domnul S-a născut*», idem, *op. cit.*, p. 63.

7. Colinda 93, la Sabin Drăgoi, *op. cit.*, p. 101.

În același sens credem că trebuie să înțelegem și singulara denumire de «Maică Hristoasă»⁸. Desigur, Mîntuitorul este cel care ne-a răscum-părat; dar jertfa Lui nu este independentă de jertfa ei de «Maică îndu-rerată», cea care a acceptat propria umilire de la lume, trăind perman-ent în umbra Fiului ei, sîngerînd continuu în inima străpunsă de sabia atestată biblic. Ea este cu adevărat «unsă» de Domnul, cea care a fost și este cea mai îndeaproape colaboratoare a Duhului Sfînt, Miruitorul, ea fiind singura cu adevărat «unsă» înainte de jertfirea Mîntuitorului.

Iată cîteva trăsături de mare profunzime ale cîntărilor religioase românești, la care ar mai fi de adăugat menționarea unei alte expresii dogmatice, de mare valoare în inmografia bisericească și care s-a stre-curat, prin același tainic cuvînt, în urechea și inima poporului nostru. O colindă care este un imn închinat direct Mariei, cu iz de acatist, o numește «cinste îngerească și slavă apostolească», «izvor de viață»... și «Maică adevărată, că-ai născut Fiu fără-de tată»⁹. Este ecoul cunoscu-tului adagiu-sinteză a raporturilor Treime-Maria: după cum Tatăl a născut pe Fiul, fără de mamă, Maria a născut pe Fiul, fără de tată.

Această continuă imbricare a celor mai pure adevăruri creștine în folclorul religios este, cum am spus mai sus, o caracteristică de nedez-mințit a ariei ocupate de poporul român. Anonimatul colindelor, ca și al baladelor populare este mărturia implicării genetice a creștinis-mului nu în Balcani, ci pe teritoriul românesc, care-l deține în fiin-țarea sa. Nu ne propunem să determinăm o concluzie care se cere pre-cedată de studii îndelungi și de mare specialitate, dar sesizăm o re-lație deosebită — care nu poate rămîne indiferentă cercetătorilor avi-zați — între măiastra creație folclorică a Mioriței și conținutul unei co-linde înregistrate de specialiști, din regiunea Tîrnava Mică. Aceeași Mamă îndurerată, a păstorului sau a unui Fiu Sfînt, își caută feciorul. Una din variantele acestei colinde spune, întreșind versetele cu re-frenul «raza soarelui», următoarele: «Umblă Maică după fiu... tot um-blînd și întrebînd — N-ați văzut pe Fiul Sfînt?». La care cei întrebați răspund: «— Poate că l-om fi văzut, numai nu l-am cunoscut». Maica insistă: «— Foarte lesne de-a-l cunoaște, că pe dosul Fiului, scrisă-i luna și lumina și pe fața Fiului scrisă-i raza soarelui și pe ai lui umerei scriși sînt doi lucefere!». «— Dacă-i, Maică, chiar așa — vine răspun-sul — poate că l-om fi văzut, colo-n poarta lui Pilat, răstîgnit pe-un lemn de brad...»¹⁰.

Relația: Miorița—Miel—Păstor—Hristos—Maică Sa este țesătura de taină pe care poporul nostru, mai mult sau mai puțin conștient de vo-cația sa, o cîntă, o exprimă cu emoție și evlavie și atestă conștiința sa creștină de două milenii.

Celălalt domeniu al expresiei credinței religioase românești, acela al prelucrării formulilor doctrinare, rămîne poate sub semnul pionie-ratului în capitolul mariologic. Nu este acesta un specific al teologiei românești, ci al întregii teologii moderne, pentru că de la perioada în

8. Colinda 205, la același, *op. cit.*, p. 194.

9. Colinda 285, la același, *op. cit.*, p. 253 și la G. Breazu, *op. cit.*, p. 97.

10. Colinda 264, la Sabin Drăgoi, *op. cit.*, p. 238.

care sfinții părinți ai Bisericii au abordat dogma mariologică drept urmare a disputelor hristologice, foarte puțin a avansat gândirea teologică pe această temă.

Ca și în celelalte capitole ale teologiei creștine, au apărut accente noi cu ocazia anumitor sărbători ale Maicii Domnului, la care și teologia ortodoxă română a fost sensibilă. Aceste câteva momente, ca și altele legate de evlavia personală a unor teologi români oferă peisajul modern al unor noi nuanțe și aprecieri privind persoana Sfintei Fecioare, relația ei cu Fiul, relația ei cu noi.

În ceea ce privește persoana Maicii Domnului, teologia românească subliniază discreția Ortodoxiei — și aderă la ea — în a evita o biografie atît în sensul comun al cuvîntului, cît și în sensul spiritual. Se remarcă în ultimele decenii grija teologiei noastre de a cinsti cu precădere doctrina sfinților părinți bisericești, depărtîndu-se de ceea ce caracterizase veacul trecut, adică de o oarecare influență scolastică apuseană.

Trebuie recunoscută cu această ocazie direcția pe care o marchează Părintele Stăniloae prin reînvierea prețuirii doctrinei și practicii patristicii răsăritene. Tratînd comparativ «*Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*»¹¹, teologul nostru insistă asupra faptului că «sfinții părinți se mulțumesc să laude în general curăția Fecioarei, evitînd distincțiunile și precizările» care au dus teologia catolică la afirmarea unei nașteri ce ar fi deosebit pe Fecioara de nașterea firească a omului cu păcatul strămoșesc, apreciînd modul de gîndire al Bisericii primare. Aceasta «accepta cu greutate să definească o învățătură în dogmă, temîndu-se de o îngustare și simplificare rațională a misterului, de sacrificarea unor laturi care nu ar putea intra în formulă»¹².

De la această apreciere cu caracter general, Ortodoxia românească, prin glasul marelui teolog, se bucură să afirme despre Sfînta Fecioară că în Ortodoxie ea este «cinstită cu o respectuoasă discreție». Pe lîngă faptul că dogma mariologică «este o taină în sensul în care toate învățăturile creștine sînt taine, ea este și în sensul de învățătură care se vrea păstrată în sfiala tăcerii»¹³.

Respingînd modul în care teologia catolică a decretat dogma înălțării cu trupul la cer a Maicii Domnului, teologia românească se străduiește să distingă cu finețe Înălțarea Domnului, de «ridicarea» trupului ei la cer. Fără a contesta realitatea unei îndumnezeiri a întregii făpturi a Mariei, care a condus la moarte fără de putreziciune și curînda revenire la viață a trupului ei, Ortodoxia se diferențiază de doctrina catolică a aceleiași învățături de credință. Pentru catolici, «înălțarea» la cer a Sfintei Fecioare este o consecință directă a celeilalte dogme apusene, potrivit căreia Fecioara s-ar fi născut fără de păcatul strămoșesc. Acea «immaculata conceptio», prin care Occidentul Catolic a separat pe Maica Domnului de întreg neamul omenesc, considerînd-o concepută în afara aceluia păcat inerent omenirii post-adamice, este

11. Articol publicat în revista «Ortodoxia», nr. 4/1950.

12. Pr. D. Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului, la ortodocși și catolici*, p. 390.

13. Idem, *ibidem*, p. 592.

pentru Ortodoxie nu numai arbitrară, dar și o piedică în înțelegerea procesului Răscumpărării.

Este tema pe care o preia teologia românească, subliniind faptul că scriitorii răsăriteni descriu «înălțarea» Maicii Domnului ca fiind opera Fiului ei, și nu o lucrare autonomă a ei. Ea nu s-a înălțat prin sine, ci Fiul este cel care vine să-i ia trupul din care El S-a născut și pe care l-a îndumnezeit¹⁴. Faptul că Scriptura nu consemnează acest eveniment este dovada aceleiași nevoi de a păstra bine marcată diferența dintre dumnezeire și îndumnezeit, ceea ce numai peste mai bine de un mileniu s-a putut desluși în teologia ortodoxă. Pentru acele prime timpuri creștine, ridicarea la cer a trupului Maicii Domnului este acoperită și ea de taină, ca să se evite posibilitatea unei erori, așa cum s-a petrecut în timpurile moderne. Termenul de «co-redemptrix» cu care romano-catolicii împodobesc figura Sfintei Fecioare este tocmai ceea ce inspirații autori ai Scrierii Sfinte au dorit să nu se întâmple. «Dumnezeu a voit ca acest eveniment să nu se facă în chip oarecum văzut și testat, ca Înălțarea Domnului»¹⁵.

Prin urmare, Maica Domnului, deși avînd o sfințenie personală pe care a dobîndit-o prin strădani proprii și care reprezintă un sumum neatins de vreo altă făptură omenească — ceea ce a și explicat alegerea ei de către Sfînta Treime pentru a trimite pe Logosul necreat să ia trup din «Fecioara» — nu s-a deosebit structural de conaturalii ei oameni, rămînînd în solidaritate cu ei și putînd, ca atare, să ofere această natură însăși lui Dumnezeu, Care urma să o scoată de sub blestem. Este ceea ce place teologiei românești să afirme — alături de cei mai încercați gînditori ai Ortodoxiei patristice — în formule ca acestea: «Unirea tainică cu Dumnezeu și unirea tainică cu noi, slava și smerenia, calitatea de împărăteasă a cerului și de rugătoare universală» sînt exprimate în faptul că ea s-a înălțat «într-un mod acoperit de taină, voind să arate că e ascunsă în Dumnezeu și, în același timp, că nu s-a dus de la noi»¹⁶.

Pentru același considerent, însăși iconografia noastră păstrează în specificul ei zugrăvirea Maicii Domnului, cu predilecție, alături de Fiul ei. «În icoana și evlavia ortodoxă, Maica Domnului nu apare mai niciodată singură...», căci cine se închină ei se închină Celui ce a ales-o de Mamă a Sa, de Maică a întregii firi omenești^{16bis}. Acest aspect este subliniat și în teologia românească, intrucît icoanele și neîntrecutele fresce ale bisericilor românești păstrează această mărturisire a dependenței Maicii Sfinte, de Fiul ei.

Modul relației Mariei cu Fiul și modul relației ei cu noi nu a deviat în gîndirea teologică românească nici în sensul unei asocieri a ei la opera de Răscumpărare, care rămîne a unicului Mintuitor, și nici în sensul scoaterii Mariei de sub blestemul aruncat asupra protopărinților

14. La același, *op. cit.*, p. 600—601.

15. Idem, *ibidem*, p. 594.

16. *Ibidem*, p. 603.

16 bis. Pr. Prof. C. Galeriu, *Maica Domnului povățuitoarea*, «Ortodoxia», 3/980, p. 455.

și întregului neam omenesc, disociind-o astfel de firea ce se cerea mîntuită. O disociere nu ar fi ajutat celor rămași sub păcat să participe la firea pe care a dat-o Maria Fiului ei. Firea Lui nu ar mai fi fost aceeași cu a noastră.

Acest adevăr îl subliniază teologia românească, păstrînd cu subtilitatea moștenită de la sfinții părinți cea libertate a vocii, care în Maria a funcționat salutar. Căci «Întruparea Cuvîntului a fost nu numai opera Tatălui..., ci și a voinței și a credinței Fecioarei»¹⁷. Insistînd pe vechea paralelă între Eva și Maria, teologii noștri ilustrează gradul în care cea de a doua Evă a făcut gestul opus față de cea dintîi, supunîndu-și voia fără murmur hotărîrii pe care arhanghelul Gabriel i-o aduce de la Dumnezeu. Căci Creatorul nu a dispus de Maria, ci i-a ce-ut consimțămîntul: «a depins de cuvîntul Sfintei Fecioare... ca Fiul lui Dumnezeu să Se facă Om, ca iubirea lui Dumnezeu față de oameni să meargă pînă la capăt»¹⁸.

Variatele studii și articole prin care teologia mai nouă a dezvoltat în România gîndirea patristică răsăriteană¹⁹ merg mai departe în precizarea unor însușiri pe care sfinții părinți le pregătiseră din vremea lor sau le exprimaseră mai sintetic.

Este meritul ecumenismului modern că a determinat reacții teologice și în Ortodoxia noastră. Pusă în fața unor definiții care s-au înstrăinat de făgașul creștinismului autentic, teologia ortodoxă simte din nou nevoia de a se exprima, de a-și mărturisi credința în limbajul propriu creștinilor de azi, de a se reformula, adîncind sau diversificînd teologia sfinților părinți și scriitori bisericești. Această nouă mișcare spre autodefinire a dus și la un nou val de studii, de cateheze, de articole privind și învățătura despre Maica Domnului în Ortodoxie.

Nu se poate considera că este vorba de o nouă orientare a Ortodoxiei românești, ci de o înviorare a conștiinței religioase care se simte capabilă să continue linia de gîndire și de trăire a moștenirii creștinismului autentic.

Astfel, consecințele filiațiunii lui Iisus se reliefează cu mai multă pregnanță, afirmîndu-se începutul unei antropologii creștine cu punct

17. Pr. D. Stăniloae, *Maica Domnului, în prologul Evangheliei după Luca*, rev. «Ortodoxia», nr. 3/1980, p. 444.

18. Idem, *ibidem*, p. 445. În articolul său: *Maica Domnului ca mijlocitoare*, părintele Stăniloae remarcă și adîncește această relație continuă între solidaritatea pe care Fecioara o păstrează cu noi, așezîndu-se lingă noi cînd roagă pe Fiul ei să ne izbăvească de ispite și nevoi, și nedezipindu-se de El, cînd ne slobozește harurile și darurile de care s-a învrednicit personal (rev. «Ortodoxia», nr. 1/1952, pp. 79—129).

19. Iată numai cîteva titluri apărute în ultimii ani: Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Maica Domnului, ocrotitoarea*, («Glasul Bisericii», nr. 9—10/1979); Diac. asist. Em. Cornițescu, *Temeiuri ale preocupării Maicii Domnului, în Vechiul Testament* («Ortodoxia», nr. 3/1980); Pr. N. Buzescu, «*Panaghia Theotokos*» în *imnologia mincielor*, («Ortodoxia», nr. 3/1980); Pr. Prof. Ilie Moldovan, *Învățătura Știntei Scripturi despre Piacurata Fecioară Maria și implicațiile ei religios-morale* («Ortodoxia», nr. 3/1980); Pr. Prof. C. Galeriu, *Maica Domnului — povățuitoarea* («Ortodoxia», nr. 3/1980); Pr. Prof. Sorin Cosma, *Cinstirea Maicii Domnului și Nașterea Maicii Domnului*, rev. «Mitropolia Banatului», nr. 7—9/1980.

de plecare în hristologie și în mariologie. Așa de pildă, se deduce si-
logistic că mîntuirea adusă de Hristos s-a realizat cu trupul și cu Sin-
gele Lui luate din Maria. «Fiul Omului cu sînge din sîngele ei» a șters
păcatele noastre, «cu trup din trupul ei a înviat și stă de-a dreapta Ta-
tălui și va judeca viii și morții»²⁰.

Se face simțită actualmente nevoia de a conduce meditația teolo-
gică spre surprinderea, în caracterul ortodox al mariologiei, a antropo-
logiei feminine și fundamentarea acesteia pe firea comună a Mariei și
Mîntuitorului, deci pe comunitara fire umană, în Hristos nemaifiind de
semnalat deosebirea între bărbat și femeie.

Se accentuează azi relația maximă a Maicii cu Fiul ei și din punct
de vedere al efectelor mîntuirii obiective. Plămada omenească oferită
de Fecioara lui Dumnezeu este terenul uman pe care Hristos realizează
răscumpărarea. «Maica Domnului ni se descoperă de la început ca cel
dintîi vas purtător de Duh, ca cea dintîi ipostasă a naturii trupului tainic
al Domnului»²¹.

Mai mult decît atît, Teologia românească dezvoltă pietatea ma-
rială a unui Teofan al Niceii sau a sfîntului Maxim Mărturisitorul, me-
ditînd asupra consecințelor antropologice ale întrupării Cuvîntului:
«Unul din meritele creștinismului este că a restabilit demnitatea femeii,
ridicînd-o la înălțimea bărbatului, deși rolurile lor în viață rămîn deo-
sebite, potrivit cu aptitudinile lor naturale. Temeiul acestei demnități
stă în uimitorul fapt că Fiul lui Dumnezeu binevoiește a se face Fiul
femeii. Prin faptul că El vine pe lume ca bărbat, femeia nu rămîne pe
al doilea plan, căci ei i se dă marele rol de a-I fi Maică, cită vreme
de bărbat s-a dispensat în actul Întrupării Sale ca om. Față de femeie
s-a așezat în relația supremei intimități și duioșii... Echilibrul între
bărbat și femeie este atît de perfect restabilit, încît nimeni nu ar putea
răspunde la întrebarea: cine e mai de preț în ochii lui Dumnezeu, băr-
batul, sau femeia?»²². Sînt cuvintele marelui teolog român care a re-
înviat gîndirea Ortodoxiei noastre, redîndu-i aripile cu care ea se
poate înălța pe culmile vechii patristici răsăritene.

Este de așteptat azi de la teologia românească, o reevaluare a doc-
trinei sfinților părinți despre Maica Domnului și deschiderea orizontu-
lui spre o nouă înțelegere a coexistenței bărbat—femeie în lume. Creș-
tinismul a fost criticat și pentru o prezentare arbitrară a rolului femeii
în societatea creștină, printr-o miopie a teologiei lui privind funcția
mîntuitoare a Femeii, chiar în Teologia Noului Testament. Dacă scrii-
torii și sfinții ortodocși au teologhisit magistral despre Maica Domnu-
lui, s-a evitat sau s-a omis prelungirea acestei mariologii în antropo-
logie, menținîndu-se masculinizarea doctrinei creștine prin greșita înțe-
legere a esenței îndumnezeirii trupului.

20. Pr. Prof. Sorin Cosma, *Cinstirea Maicii Domnului*, op. cit., p. 497; Pr. Prof. Ilie Moldovan, op. cit., p. 478 ș.a.

21. Pr. Prof. Const. Galeriu, *Maica Domnului povățuitoarea*, p. 471.

22. Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 156—157.

Or, sublinierea pe care azi o face teologia Ortodoxiei românești când tratează despre Maica Domnului se pare că desmărginește noțiunile închistate ale Orientului islamizat și readuce problematicii mariologice împlinirea și sensurile multiple pe care le aduce Fecioara — Născătoare de Dumnezeu.

Credem că tînăra ortodoxie românească, în expresia evlaviei cultice, folclorice sau teologice, va avea un cuvînt important de spus în dezbaterile care urmează să cristalizeze gîndirea creștină a societății moderne, în special în problema femeii în Biserică, problemă care-și situează rădăcinile în înțelegerea corectă a învățaturii despre Maica Domnului.

ANCA LUCIA MANOLACHE

GRIJA ȘI MIJLOACELE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PENTRU CONSERVAREA ȘI PUNEREA ÎN EVIDENȚĂ A BUNURILOR EI CE FAC PARTE DIN PATRIMONIUL CULTURAL-NAȚIONAL

1. *Considerații generale.* — Epoca pe care o trăim se caracterizează printr-o continuă evaluare și reevaluare a valorilor produse de epocile istorice anterioare. Aceasta explică și efortul meritoriu pe care îl constatăm în lucrări, studii și articole publicate în ultimul timp pentru clarificarea și definirea unor noțiuni ca cea de «bun cultural și artistic» și «patrimoniul cultural-național». Noțiunile acestea sînt grăitoare de la sine pentru interesul tot mai accentuat acordat încercărilor de definire în fapt a conținutului larg cultural al epocilor ce dau configurația istorică a fiecărui popor în parte, dar și a omenirii ca atare. Grija pentru ocrotirea mărturiilor de orice natură a civilizațiilor trecute a dus la lărgirea treptată a sferei bunurilor culturale în care înglobăm astăzi totalitatea formelor de manifestare materiale și spirituale ale unei culturi sau ale unui popor la un moment dat, incluzînd deci de la vestigii arhitectonice la obiceiuri și tradiții populare, de la obiecte de valoare artistică la unelte și rachete, martore ale civilizației contemporane, la minerale și specii pe cale de dispariție. Se încearcă astfel, practic, integrarea tuturor documentelor care alcătuiesc personalitatea reală autentică a unei epoci. Acest fapt a dus în mod inerent, pe de o parte, la lărgirea noțiunii de patrimoniu cultural-național, iar pe de altă parte, la lărgirea gamei de manifestări consacrate activităților de inventariere, conservare și restaurare a tuturor acestor mărturii, dîndu-se o amploare din ce în ce mai mare rolului muzeelor, cu funcții mult diversificate și îmbogățite față de secolul precedent.

Această grijă a sporit și ca urmare a constatării, că în decursul timpului, factorii naturali de degradare au lucrat în mai mică măsură

decit omul. De aceea, o dată cu grija păstrării pentru viitorime a valorilor culturale, se accentuează și grija pentru formarea și educarea unor noi și noi generații, în spiritul respectului față de o tradiție cu care aceste generații se pot mândri, dar și al respectului față de Om, care este în realitate, producătorul tuturor bunurilor incluse în această tradiție.

Conservarea bunurilor culturale, în cadrul cărora un loc de primă importanță îl ocupă valorile artistice-religioase — martore ale unei arte vechi românești cu caracteristici bine definite în cadrul mai larg al sud-estului european, dar recunoscute astăzi, și pe plan mondial, fiind cuprinse în circuitul național — conservarea acestor bunuri este o preocupare mai veche, întilnită la mai multe popoare, chiar cu câteva veacuri în urmă. Manifestări cu asemenea conținut putem menționa însă și la noi, încă din secolul al XVII-lea, când, în urma cutremurului din 1636, domnitorul Matei Basarab a dus o vastă activitate de reconstrucție. De asemenea — înscriindu-se în epocă, pe linia preocupărilor cu caracter mai general progresist — măsurile luate de domnitorul Constantin Mavrocordat (1731—1733), privitoare la interzicerea întemeierii de noi așezăminte monastice, recomandînd în schimb repararea și întreținerea celor vechi, pot fi considerate continuatoarele ale celor mai bune tradiții culturale și creștinești ale domnitorilor premergători, cei atît de darnici în ctitorirea și înzestrarea mînaștirilor din țară și de la Muntele Athos. Tot în secolul al XVII-lea ia ființă la Alba Iulia, pe lângă Episcopia romano-catolică, Battyaneum-ul (cuprinzînd o bibliotecă, o colecție de mineralogie, un cabinet numismatic), iar la sfîrșitul aceluiași veac se deschide la Sibiu, pentru public, colecția baronului Samuel von Bruckenthal, prima instituție muzeală din Europa, înaintea Louvre-ului chiar.

La începutul secolului al XIX-lea, la noi, acțiunile pentru descoperirea, inventarierea, și îndeosebi pentru conservarea bunurilor cu valoare culturală și artistică, iau o amploare deosebită. Menționăm, în acest sens, inițiativa luată prin Regulamentul Organic, în anul 1829, continuată de acțiunile întreprinse sub domnitorii Gheorghe Bibescu (1842—1848) și Barbu Știrbei (1849—1856), pentru restaurarea unui număr de mînaștiri ca : Tismana, Bistrița, Dealu și — din București — Antim, Radu Vodă, Sfîntul Gheorghe-Nou. Într-adevăr, după 1850, în aria preocupărilor culturale generale distingem o grijă deosebită acordată tocmai vestigiilor de artă feudală, precumpănitor religioasă. Ar fi nedrept însă dacă în cadrul acțiunilor cu caracter oarecum oficial, nu s-ar menționa acțiunea întreprinsă de Alexandru Odobescu, cel care a întocmit — primul — un inventar al colecțiilor mînaștirești, chiar înaintea legii lui Cuza, din 1864, privitoare la secularizarea averilor mînaștirești. Tot în 1864 se înființează și Muzeul Național de antichități, cuprinzînd și obiecte de artă religioasă. De altfel, despărțirea Muzeului de antichități de Secțiunea ecclesiastică organizată prin grija deosebită a lui Al. Țigara-Samurçaș, în anii 1920—1930, se va face în 1931, sub prof. Nicolae Iorga.

În 1892 apăruse legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice (avem deci deja de-a face cu deosebirea celor două categorii de mărturii — *monumente* și *obiecte antice*) — și regulamentul acesteia; în mai 1910, în legea organizării Ministerului Instrucțiunii — în cadrul titlului IV, referitor la Administrațiunea specială a Casei Bisericii —, prin articolul 79 Comisia monumentelor istorice s-a alipit pe lângă administrația Casei Bisericii, avînd la dispoziție un serviciu al său propriu.

De altfel, Comisia monumentelor istorice începuse să funcționeze încă din 1907, încredințîndu-i-se, prin decizie ministerială, publicarea Revistei Comisiunii Istorice, la care au avut și au îndeplinit un rol deosebit: Iorga, Drăghiceanu, Balș, Ghica-Budești, nume ilustre intrate definitiv în istoria artelor din țara noastră. În aprilie 1913, a apărut «Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice». În această lege, în art. 1, se prevedea: «Se instituie, pe lângă «Casa Bisericii» și sub autoritatea Ministerului instrucțiunii publice și cultelor, o Comisiune a Monumentelor Istorice», iar în art. 2 se preciza scopul Comisiunii care era: I «să îngrijească de conservarea și restaurarea monumentelor istorice, fără excepție»; II «să supravegheze toate săpăturile și descoperirile de monumente vechi, întîmplătoare sau voite ce se vor face»; III «să inventarieze odoarele vechi de la toate mănăstirile și bisericile din țară și să culegă materialul pentru un *Corpus inscriptionum slavoromanicarum*»; IV «să îngrijească de muzeele de artă plastică și artă religioasă, care se pun prin aceasta, sub directa sa conducere»; V «să înlesnească înfrumusețarea muzeelor istorice și regionale, unde se va putea și va fi de folos»; VI «să deștepte și să răspîndească în public simțul și priceperea pentru valoarea istorică și artistică a vechilor monumente». Pe data intrării în vigoare a acestei legi (1 aprilie 1913) au fost abrogate: «legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice din 1893, cu regulamentul ei¹, cum și alte dispozițiuni contrare acestei legi» (art. 14 și 15).

Odată cu înființarea Comisiunii monumentelor istorice și îndeosebi în urma intrării în vigoare a legii din 1 aprilie 1913, a început în țara noastră o activitate continuă și susținută de inventariere, cercetare, conservare și restaurare a monumentelor și în primul rînd a celor bisericesti. Este meritorie în acest sens activitatea de popularizare și peste hotare a profesorului Nicolae Iorga, ca și cea de repertoriere, cercetare și punere în valoare a monumentelor de arhitectură din secolele XVI, XVII, XVIII, din Oltenia, Muntenia și Moldova, activitate dusă de N. Ghica-Budești și ale cărei rezultate stau și astăzi la baza oricărei documentări științifice privind aceste probleme.

Amintind și îmbunătățirile pe care le-a adus legea din 1918 pentru îngrijirea, conservarea și restaurarea monumentelor istorice și pentru întocmirea listelor cu monumente istorice, menționăm că lucrările de conservare și restaurare au cunoscut un nou impuls prin legea lui Iorga, din 1932, care a dus la organizarea unei rețele muzeale în țara noastră.

1. Legea a apărut în noiembrie 1892, iar regulamentul, în ianuarie 1893.

În aceste condiții, secțiunea de artă veche, numită de altfel secțiunea de artă ecclesiastică a luat o deosebită amploare, ei destinându-i-se și o construcție specială în stil neoromânesc, cu numeroase elemente de arhitectură autohtonă, proiectată de Ghica-Budești și realizată pînă la sfîrșitul deceniului al patrulea. Clădirea este cea care adăpostește actualmente Muzeul de Istorie al Partidului din Șoseaua Kiseleff.

Tot în acest răstimp, specialiști de renume mondial vizitează monumentele cele mai semnificative ale artei noastre vechi, scoțînd în evidență trăsăturile lor caracteristice, unicitatea lor. Aprecierile unor asemenea personalități ale istoriei artei — ca : Henry Focillon, Gabriel Millet, Paul Henry, Puig Y. Cadafale, ș.a. — au constituit un imbold în plus pentru noii specialiști ai noștri, de a asigura valorificarea monumentelor istorice și de artă într-un cadru cît mai adecvat.

După 23 august 1944, grija pentru păstrarea și restaurarea monumentelor istorice de pe tot cuprinsul Patriei a găsit la conducerea de stat, o largă înțelegere și un sprijin material, de care nu s-a bucurat sub nici unul dintre regimurile politice anterioare. În anul 1950, prin legea din 15 martie, a luat ființă, — pe lângă Academia Republicii Socialiste România — Comisia științifică a muzeelor și conservarea monumentelor istorice. Activitatea de inventariere, inițiată de această Comisie, în anii 1953 și 1954, a dus la stabilirea unui număr de 11.453 de monumente, dintre care 4.360 au fost apreciate și declarate monumente de cultură. Pentru păstrarea și conservarea acestor monumente de cultură, în cit mai bune condițiuni, prin H.C.M. nr. 661/1955, s-a creat cadrul legal pentru asigurarea unei zone de protecție fiecărui monument. O dată cu întoarcerea unei părți din patrimoniul cultural național, la începutul deceniului al șaselea, din U.R.S.S., unde fusese dus ca să fie la adăpost, în timpul primului război mondial, și cu organizarea Muzeului național de artă, vechea secție de artă ecclesiastică a fost integrată colecțiilor muzeului, constituindu-se ca o secție aparte, de artă veche românească. Sub această denumire a funcționat de la deschiderea Muzeului și funcționează și astăzi. Organizată de regretata cercetătoare Corina Nicolescu, ea a fost pusă în valoare în condiții dintre cele mai bune, numeroase obiecte intrînd în catalogul unor expoziții cu mare afluență de public, specialiști și nespecialiști, din țară și de peste hotare.

Pentru evitarea repetării greșelilor care s-au făcut — în a doua jumătate a secolului al XIX-lea — cu prilejul restaurării importantelor monumente istorice din Muntenia și Moldova, ca : mănăstirea Curtea de Argeș, Trei Ierarhi din Iași, sau vechea mitropolie din Tîrgoviște — lucrări în cadrul cărora vestitul arhitect francez Lecomte de Nouÿ și-a impus o concepție proprie, fără a respecta înfățișarea inițială a monumentului —, în anul 1959 a luat ființă Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare (C.S.C.A.S.), căruia i s-a trasat ca sarcină principală să redea înfățișarea inițială monumentelor istorice, cu prilejul reparării și restaurării lor. Grija pentru protejarea și păstrarea bunurilor de interes național a fost accentuată și de legea nr. 66/1969.

În toată această perioadă s-a dus o activitate intensă de cercetare și integrare într-un circuit cât mai larg a tuturor bunurilor cultural-artistice. O atenție deosebită a fost acordată monumentelor istorice de artă, în speță mănăstirilor și bisericilor din nordul Moldovei și al Olteniei, monumente care în decursul anilor 1960—1977 au fost în bună parte restaurate, ceea ce a asigurat acestor monumente o bună rezistență, în raport cu cele nerestaurate, în cutremurul din 4 martie 1977.

Mergînd pe linia asigurării unui cadru legal, cât mai clar și cu organe cât mai competente, pentru ocrotirea patrimoniului cultural-național al Republicii Socialiste România, conducerea de stat a inițiat o nouă lege, în acest scop, legea nr. 63 din 30 octombrie 1974. În aplicarea acestei legi, se cuvine să fie menționată activitatea meritorie a Direcției patrimoniului cultural național, reorganizată pe bazele fostei Direcții a Monumentelor, continuatoare de drept și de fapt a fostei Comisii a monumentelor istorice. Bunele tradiții au fost astfel continuate sub multiple aspecte.

Înscriindu-se prin această lege și prin activitatea desfășurată în cadrul legal desemnat prin ea, în rîndul țărilor cu o legislație înaintată în ceea ce privește ocrotirea patrimoniului cultural-național, România și-a asigurat un prestigiu de seamă în organisme internaționale, sub ale căror impresii au avut loc în țara noastră experimente dintre cele mai interesante. Menționăm, în acest sens, colaborarea cu Centrul de la Roma, al cărui director Paul Philipot, a dat o deosebită apreciere monumentelor din țara noastră, cu prilejul vizitelor pe care le-a făcut în mai multe rînduri în țară, pentru cunoașterea, cât mai documentată, a acestor monumente.

Materializată în participarea directă a unor specialiști delegați de UNESCO la lucrările de conservare și restaurare de la Humor, această colaborare a demonstrat, prin rezultatele sale, gama largă de posibilități deschise prin astfel de activități, care au permis punerea la punct a unor metode noi, specifice tehnicienilor și materialelor folosite de meșterii autohtoni. În urma acestei colaborări, ca și a unei politici juste de popularizare, monumentelor din Nordul Moldovei le-a fost recunoscută valoarea la scara internațională, prin acordarea unei distincții implicînd semnificații dintre cele mai adînci, cum este cazul «Mărului de Aur». Odată, însă, cu reorganizarea întregii activități, impusă de legea din 1974, s-a trecut și la amplă acțiune de inventariere a tuturor bunurilor care fac parte din patrimoniul cultural național, în vederea asigurării unitare a evidenței, ocrotirii, conservării, cercetării și valorificării științifice și cultural-educative a acestuia.

2. *Conținutul patrimoniului cultural.* În cadrul patrimoniului cultural al poporului român, se poate vorbi pe de o parte de un patrimoniu specific al Bisericii Ortodoxe strămoșești, fără a se considera altceva decît tot un produs al poporului român, iar pe de altă parte că patrimoniul cultural național poate fi apreciat și valorificat numai în legătură cu ceea ce s-a produs pe teritoriul lui de înaintași, de strămoși, de-a lungul veacurilor, ca și în legătură cu ceea ce au realizat și alte po-

poare. De aceea, patrimoniul cultural național al unui popor nu poate fi înțeles exclusiv numai în dezvoltarea lui istorică, desprins de dezvoltarea celorlalte popoare, a omenirii în general.

Acest aspect îl precizează legea nr. 63 din 30 octombrie 1974, pentru ocrotirea patrimoniului cultural al Republicii Socialiste România, atât în expunerea de motive cit și în articolul 1.

În expunerea de motive a acestei legi se spune : «Patrimoniul cultural național al Republicii Socialiste România se constituie din marile vestigii ale istoriei și civilizațiilor făurite de-a lungul mileniilor pe teritoriul României, din creațiile literar-artistice, științifice și tehnice a căror valoare a fost consacrată de-a lungul timpului, precum și din valorile aparținând tezaurului cultural universal existent pe teritoriul patriei noastre.

Patrimoniul cultural național se îmbogățește și se completează permanent cu noi bunuri literar-artistice, științifice, tehnice de valoare deosebită, care se creează și se vor crea în viitor în societatea socialistă și «omunistă».

Iar în articolul 1 se precizează : «În înțelesul prezentei legi, bunurile cu valoare deosebită, istorică, artistică sau documentară, care reprezintă mărturii importante privind dezvoltarea istorică a poporului român și a omenirii în general sau evoluția mediului natural, inclusiv cele din aceste categorii, alcătuite din metale prețioase sau conținând metale prețioase și pietre prețioase, constituie patrimoniul cultural național al Republicii Socialiste România și se bucură de protecția Statului, a întregii societăți».

În acest cadru se poate înțelege mai bine pentru ce «misiunea de a stringe tot ceea ce poate fi o nouă mărturie despre activitatea omenescă, de ieri și de azi, este considerată ca o datorie civică, deoarece fiecare țară urmărește să-și îmbogățească tot mai mult tezaurul cultural și artistic».

Se știe însă că gruparea bunurilor care formează patrimoniul cultural n-a fost totdeauna aceeași. Astfel, în ghidul întocmit de Gaspar Neickel, în limba latină și tipărit la 1727, la Hamburg, pentru amatorii de artă, numit «Muzeografie», obiectele din muzee sînt împărțite în două mari grupe : «*naturalia*» și «*curiosa artificialia*» ; operele de artă, îndeosebi raritățile intră în categoria a doua. O lege din 1962, în Republica Populară Polonă, a dat o accepțiune globală noțiunii de monument istoric, incluzînd toate obiectele, bibliotecile, arhivele, etc. Deosebit de interesantă a fost considerată clasificarea bunurilor culturale din legislația Japoniei, în patru categorii : o *primă categorie cuprinde bunurile tangibile* (obiecte, documente, opere de artă, etc.) ; a *doua categorie cuprinde bunurile intangibile* (prin care se înțelege muzica veche, arta dramatică și alte manifestări de acest gen) ; a *treia categorie o formează tradițiile populare* (costume, ceremonii, artă culinară, etc.) ; și *ultima categorie, a patra, cuprinde monumentele*.

În țara noastră, potrivit legii nr. 63/1974 (art. 2), patrimoniul cultural național cuprinde :

a) *bunuri cu valoare artistică deosebită* : obiectele sau monumentele de arhitectură și artă plastică, decorativă și aplicată, străvechi, antice, medievale sau moderne, care sînt opere reprezentative ale unor mari personalități creatoare consacrate, române sau străine, sau care, fiind creație anonimă, prin nivelul lor artistic, prin trăsăturile caracteristice și prin raritatea lor sînt în cel mai înalt grad reprezentative pentru cultura și arta națională și universală, inclusiv pentru creația populară ;

b) *bunuri cu valoare istorică și documentară deosebită* : monumente istorice sau arheologice, obiecte și documente cu caracter de izvor probatoriu sau memorial pentru istoria dezvoltării societății, manuscrise, cărți bibliofile sau alte bunuri cu caracter de unicat sau de mare raritate, reprezentative pentru anumite epoci, instituții, evenimente sau personalități istorice importante, naționale și universale ; mărturii valoroase ale istoriei, științei și tehnicii, mijloace de schimb monetare sau premonetare, rare sau cu mare valoare artistică, rarități filatelice ;

c) *bunuri cu valoare științifică de document al naturii de importanță deosebită* : piese din natură dispărute sau foarte rare, care nu se mai păstrează decît în colecțiile de specialitate —, monumente ale naturii, fosile și trofee rare, endemisme și tipuri conservate sau naturalizate».

După cum se vede, în enumerarea bunurilor din cele trei categorii în care legea nr. 63/1974 grupează bunurile care formează patrimoniul cultural național al R. S. România nu sînt amintite și bunuri bisericești. Ele intră însă în mod neîndoielnic în primele două categorii. Altfel nu s-ar înțelege menționarea cultelor religioase între deținătorii de bunuri culturale din categoriile prevăzute la articolele 1 și 2, care, potrivit art. 7, au avut obligația ca în termen de 60 de zile de la intrarea în vigoare a legii, să declare aceste bunuri în vederea înscrierii lor în evidența centralizată de stat. Iar, întrucît patrimoniul cultural-național — așa cum se prevede în art. 5 — alin. II al legii nr. 63/1974 — «se dezvoltă prin noi descoperiri ale vestigiilor istorice sau monumentelor naturii, prin noi creații artistice, științifice și tehnice, pe măsură ce valoarea deosebită a acestora este consacrată de societate, precum și prin dobîndirea cu orice titlu a altor valori de importanță deosebită», legiuitorul a prevăzut, tot prin art. 7, ca organizațiile obștești, *culte religioase* sau persoanele fizice care ar intra în posesia unor asemenea bunuri, să le declare în termen de 15 zile de la dobîndirea lor. Fără să le menționeze cu termenul de bunuri bisericești, Statul ia și pentru aceste bunuri «măsurile necesare în vederea ocrotirii și conservării, evitării înstrăinării și deteriorării, precum și păstrării, apărării și folosirii corespunzătoare a lor ; ca bunuri ale patrimoniului cultural-național, în interesul întregului popor (art. 11).

Deși bunurile care alcătuiesc patrimoniul cultural-național se organizează unitar, pe întreg cuprinsul țării, totuși, cu privire la «păstrarea,

conservarea, valorificarea științifică și punerea lor în circuit public, legea face unele distincții, în art. 13 și anume :

a) bunurile din patrimoniul cultural-național de importanță deosebită, se păstrează, se conservă, se valorifică științific și se pun în circuit public în unități de stat — muzee, colecții și biblioteci ;

b) celelalte bunuri care rămân în păstrarea și folosirea deținătorilor — culte religioase, organizații obștești și persoane fizice care asigură condițiile de păstrare și conservare stabilite prin lege — sînt supuse numai controlului și verificării periodice a organelor de stat competente ;

c) bunurile care fac parte din fondul arhivistic național se păstrează, se conservă, se valorifică științific și se pun în circuit public, potrivit dispozițiilor legale privind fondul arhivistic național ;

d) dacă bunurile din patrimoniul cultural-național fac parte integrantă din colecții constituite sau din ansambluri imobile, care au în ele însele valoare artistică, istorică sau documentară, se păstrează și se valorifică din punct de vedere muzeistic și cultural în aceste colecții sau ansambluri, asigurîndu-li-se condiții speciale de păstrare și conservare».

Lăsînd asemenea colecții constituite sau ansamblurile de imobile care au valoare artistică, istorică sau documentară, în păstrarea organizațiilor obștești și cultelor religioase și a persoanelor fizice care dețin și păstrează astfel de bunuri din patrimoniul cultural național, legiuitorul a prevăzut pentru acești deținători de bunuri culturale cîteva obligații, și anume :

a) să asigure evidența, protejarea și securitatea acestor bunuri ;

b) să asigure spații salubre, microclimatul corespunzător, prevenirea factorilor de biodeteriorare, combaterea elementelor de poluare, îndepărtarea materialelor incompatibile cu cerințele conservării bunurilor... ;

c) să asigure paza strictă și securitatea deplină a acestor bunuri ;

d) să asigure restaurarea acestor bunuri, dar cu aprobare prealabilă din partea organelor competente prevăzute de lege ;

e) să ia măsuri pentru prevenirea distrugerii bunurilor... ;

f) să expună numai obiecte în stare de conservare corespunzătoare sau restaurare și în condiții de deplină securitate...» (art. 14).

Prevăzînd aceste obligații, legiuitorul a admis și situații cînd deținătorii de bunuri din patrimoniul cultural-național n-ar fi în măsură — sau ar neglija — să îndeplinească aceste obligații. Pentru astfel de situații, «legiuitorul a prevăzut următoarea soluție (în art. 15 alin. III) : «Deținătorii de bunuri din patrimoniul cultural-național, persoane fizice, culte religioase sau organizații obștești, care nu îndeplinesc obligațiile prevăzute în art. 14, sînt datori să le încredințeze în custodie statului prin muzeele, colecțiile și bibliotecile menționate la art. 13 lit. a., care sînt obligate să le primească, să le conserve, restaureze și păstreze».

De asemenea, legea prevede — în art. 19, alin. II — dispoziții cu privire la «bunurile din patrimoniul cultural-național destinate activității de cult», precizînd că acestea pot fi folosite în continuare în aceste scopuri «cu condiția ca organizațiile deținătoare să asigure respectarea pre-

vederilor legii referitoare la evidența, păstrarea, conservarea și valorificarea acestor bunuri».

3. *Bunurile bisericesti și importanța clasificării lor, în cadrul datoriei de a le conserva.* Cunoscînd doctrina Bisericii Ortodoxe referitoare la bunurile bisericesti, se va înțelege mai bine pentru ce a primit Biserica Ortodoxă Română legea pentru ocrotirea patrimoniului cultural-național cu atîta entuziasm și a trecut la aplicarea dispozițiilor ei cu toată hotărîrea. În conformitate cu doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe referitoare la bunurile bisericesti, Biserica Ortodoxă Română a prevăzut în legislația ei dispoziții referitoare la averea bisericilor, cultivînd respectarea bunurilor care constituie această avere, de către toți membrii Bisericii, clerici și credincioși, potrivit categoriei în care sînt rînduite aceste bunuri.

Astfel, în Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, din 1949 — în vigoare și în prezent — se prevăd următoarele :

— art. 168. — «Totalitatea bunurilor aparținînd Patriarhiei, Mitropoliilor, Episcopilor, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor constituie averea bisericească».

— art. 169. — «Din punct de vedere al destinației sale, averea bisericească cuprinde *bunuri sacre* și *bunuri comune*.

Bunurile sacre sînt cele destinate prin sfințire sau binecuvîntare cultului divin. Ele nu pot fi înstrăinate și nici urmărite.

Bunurile comune sînt cele afectate întreținerii bisericilor, a slujitorilor ei, operelor culturale și de caritate și îndeplinirii celorlalte scopuri ale Bisericii».

În Regulamentul pentru administrarea averilor bisericesti — întocmit de Adunarea Națională Bisericească, în conformitate cu dispoziția art. 171 din Statut, unde se prevede că «Dobîndirea, înstrăinarea, grevarea și administrarea averii bisericesti, precum și controlul ierarhic și verificarea gestionară se vor face după normele ce se vor stabili într-un regulament special, intrat în vigoare la sfîrșitul lunii septembrie 1950 (29 septembrie), cînd a fost aprobat de Ministerul Cultelor, prin decizia nr. 32.234 —, după ce în art. 1 se reproduce art. 168 din Statut, în art. 2 se dezvoltă art. 169 din Statut, în următorul conținut :

— Art. 2. «Din punct de vedere al destinației sale, averea bisericească cuprinde : bunuri sacre și bunuri comune.

Sînt bunuri sacre cele care prin sfințire sau binecuvîntare sînt destinate cultului divin, cum sînt lăcașurile de cult (catedrale, biserici, paradize, capele, etc.), odoarele și veșmintele bisericesti, cărțile de ritual, cîntirile, etc.

Sînt asimilate cu bunurile sacre și se bucură de același regim juridic și bunurile prețioase, adică acelea care au valoare, fie artistică, fie istorică, fie prin materialul din care sînt confecționate, cum sînt : picturile, sculpturile, țesăturile artistice, miniaturile, cărțile rare, documentele, lucrările din materiale scumpe, etc.

Sînt bunuri comune cele afectate întreținerii bisericilor, a slujitorilor ei, operelor culturale și de caritate și îndeplinirii celorlalte scopuri ale Bisericii, cum sînt : casele parohiale, reședințele Chiriarhilor, chiliile mănăstirilor bisericești, muzeele religioase, așezămintele și instituțiile culturale, filantropice și economice, terenurile agricole, pășunile, viile, livezile, grădinile, drepturile patrimoniale, creanțele, fondurile, hîrțile de valoare, averea în numerar, etc.

Apartenența unui bun la o categorie sau alta din cele de mai sus, va fi stabilită, în caz de îndoială, de către Sinodul Permanent».

Din această grupare a bunurilor bisericești și din enumerarea lor se vede limpede, pe de o parte, cît de cuprinzătoare este gama bunurilor pe care Biserica Ortodoxă Română și-a impus să le păstreze și să le conserve în cele mai bune condițiuni, iar pe de altă parte, că la gruparea bunurilor bisericești, Biserica Ortodoxă a adoptat, cu adaptările necesare, împărțirea pe care o făceau legile romane bunurilor. Într-adevăr, la Romani, lucrurile erau împărțite în general, în două categorii : *de drept divin* și *de drept uman*. Cele de drept divin se împărțeau, la rîndul lor, în : *res sacrae*, *res religiosae* și *res sanctae* ; ele erau socotite în afară de schimb, adică nu puteau ajunge în proprietate particulară.

Împărțirea aceasta a lucrurilor din dreptul roman — în : *sacrae* (care dobîndeau acest caracter prin consacrare în mod public zeilor superiori) ; *religiosae* (care dobîndeau acest caracter printr-un act de închinare zeilor mani, ai familiei, cum era înmormîntarea cuiva într-un anumit loc) ; și *sanctae* (care dobîndeau acest caracter prin destinație, cum se întîmpla cu lucrurile care erau destinate folosirii publice) — a fost folosită de Biserică pentru lucrurile sau bunurile ei, chiar dacă, așa cum am spus, înțelesul și însemnătatea care se acordau în dreptul roman nu corespundeau întru totul înțelesului și însemnătății pe care le-a dat-o Biserica.

În legătură cu denumirea de *bunuri comune*, pe care Biserica Ortodoxă Română a adaptat-o pentru bunurile care nu sînt în strînsă legătură cu un act de sfințire, socotim necesar să precizăm că înțelesul ce s-a dat termenului «comun» se referă la faptul că bunurile din această categorie pot fi înstrăinate, ajungînd astfel și proprietate particulară. Această distincție este necesară pentru că, în drept, prin bunuri comune se înțeleg bunurile care aparțin tuturor oamenilor, și nu sînt susceptibile de a deveni proprietatea unora (cum sînt : aerul, lumina și căldura soarelui) ; sau bunuri care sînt comune la două sau mai multe subiecte de drepturi (cum sînt bunurile pe care le dobîndesc soțul și soția în timpul căsniciei, sau bunurile care constituie o masă succesorală, pînă ce intervine hotărîrea legală pentru stabilirea părții ce se cuvine fiecărui îndreptățit la masa succesorală).

Menționăm de asemenea că din regulamentul pentru administrarea averilor bisericești lipsește precizarea din Statut că *bunurile sacre* «nu pot fi înstrăinate și nici urmărite», măsură care se aplica în dreptul roman bunurilor de drept divin — *sacrae*, *religiosae* și *sanctae* —. Această măsură a neînstrăinării bunurilor sacre există și în doctrina canonică

a Bisericii creștine din primele veacuri, respectată deopotrivă de Biserica Ortodoxă și de Biserica Romano-Catolică. Potrivit acestei doctrine, bunurile bisericești în general, și cele sfinte în special, nu sînt alienabile, adică nu pot fi înstrăinate. În privința acestui caracter al neînstrăinării sau inalienabilității, se poate menționa ca o altă asemănare între lucrurile sacre, socotite ca atare de dreptul roman, și lucrurile sacre și sfinte, socotite ca atare de dreptul canonic ortodox, excepția care se admite de la principiul inalienabilității acestor bunuri, îngăduindu-se înstrăinarea lor în scopul nobil uman al răscumpărării captivilor sau pentru datoria înaltă patriotică, de a veni în sprijinul Statului, atunci cînd nevoile lui ar depăși posibilitățile tezaurului lui și neîndeplinirea acestor nevoi i-ar pune în primejdie însăși independența sau existența lui.

Vechimea și temeiul canonic care stau la baza împărțirii pe care Biserica Ortodoxă Română a dat-o bunurilor bisericești, în legislația de care se conduce în prezent, pot fi susținute și de împărțirea pe care și Biserica Romano-Catolică a dat-o acestor bunuri, în temeiul vechii tradiții canonice a Bisericii din primele veacuri, tradiție respectată de ambele Biserici și după despărțirea care a avut loc între Biserica de Apus de cea de Răsărit, la 1054. În codicele său canonic — codex iuris canonici —, intrat în vigoare în ziua de Rusalii, anul 1918, Biserica Romano-Catolică împarte lucrurile ce se folosesc pentru scopurile Bisericii, în : *spirituale*, *temporale* și *mixte* (can. 726). *Bunurile spirituale* sînt lucrările sfințitoare (sfintele taine) ; *bunurile temporale*, fie corporale — atît imobile cît și mobile —, fie corporale, care aparțin Bisericii universale și Scaunului Apostolic sau altei persoane morale din Biserică, sînt bunuri bisericești — *bona ecclesiastica*.

Bunuri sacre sînt bunuri care prin consacrare sau binecuvîntare sînt destinate cultului divin. Sînt asimilate bunurilor sacre lucrurile *prețioase*, care au o însemnată valoare artistică sau istorică, sau prin materia din care sînt confecționate (can. 1497).

Lucrurilor sacre nu li se poate da o întrebuițare contrară naturii lor (can. 1537) ; chiar în întrebuițarea pentru care au primit binecuvîntare — cu o rugăciune sau binecuvîntare determinată, rînduită numai în acest scop — lucrurile sacre trebuiesc folosite cu pietate și respect ; în nici un caz asemenea lucruri nu se folosesc în uz profan sau nepropriu, necompatibil cu caracterul lor de sfințenie, chiar dacă s-ar întîmpla să ajungă în proprietatea unui particular (can. 1510 și 1537).

După cum rezultă din asemenea măsuri, doctrina canonică romano-catolică nu se deosebește — ci, dimpotrivă, se aseamănă pînă la identificare cu doctrina canonică ortodoxă, în privința împărțirii și folosirii bunurilor bisericești.

Această asemănare se întîlnește și în privința sancțiunilor ce se aplică celor care n-ar respecta caracterul sacru al acestor bunuri și le-ar folosi în uz personal, chiar dacă denumirea delictului diferă. Astfel, în canoanele Bisericii Ortodoxe (can. 73 apostolic, can. 10, sinodul

I—II din Constantinopol)² se numește ierosilie — sacrilegiu sau necinstire a celor sfinte — întrebuințarea în uz personal a bunurilor sacre, destinate direct și exclusiv cultului divin (sfânta biserică, sfântul altar, sf. Antimis, sfintele vase, sfintele icoane), ca și a celor destinate indirect cultului, prin binecuvântare (veșmintele, cărțile de cult, praporii, cimitirul). În codicele canonic apusean (Codex iuris canonici) nerespectarea caracterului lucrurilor sacre este socotită «*simonia iuris divini*»; iar nerespectarea caracterului bunurilor temporale este socotită «*simonia iuria ecclesiastici*» (can. 727, par. 1 și 2)*.

Spre deosebire de bunurile sacre, care nu pot fi nici înstrăinate, nici urmărite, nici folosite în alt scop decât cel pentru care au fost destinate prin consacrare sau binecuvântare, bunurile comune, destinate întreținerii cultului și personalului deservent al cultului — fiind designate și cu termenul general de bunuri bisericești (bona ecclesiastica) — la nevoie pot fi înstrăinate sau grevate.

Doctrina canonică a Bisericii referitoare la bunurile sacre a contribuit, în mare măsură, la păstrarea lor cu toată grija, la conservarea lor în cât mai bune condițiuni și la ferirea lor de necinstire, prin întrebuințare în alte scopuri decât cel pentru care au fost consacrate. Așa se explică faptul că din patrimoniul Bisericii Ortodoxe s-au putut selecționa atât de numeroase obiecte de valoare culturală și artistică pentru inven-

2. Părinții Sinodului local I—II Constantinopol, după ce reproduc canonul 73 apostolic, care dispune ca: «Vas de aur sau de argint, sfințit, sau pinză, nimeni să nu-și mai însușească spre folosire acasă, căci este potrivit legilor; iar de s-ar prinde cineva, să se pedepsească cu afurisire», adaugă: «Deci acest (canon) înțelegându-l spre ajutorul nelegiuirilor lor, zic, că nu trebuie să se judece ca vrednici de caterisire, cei ce transformă cinstita îmbrăcăminte a sfintei mese în haină a lor, sau la vreo altă îmbrăcăminte; și încă nici chiar cei ce sfântul potir — o, ce păgînatate — sau cinstitul disc sau cele asemenea acestora, folosindu-le pentru trebuințele proprii, le murdăresc; fiindcă, zic ei, canonul a hotărît să-i supună afurisirii pe cei ce cad întru această, iar nu caterisirii. Dar cine ar putea suferi mărimea unei stricăciuni sau păgînatăți de acest fel? Căci, pe cînd canonul supune afurisirii pe cei ce-și însușesc obiectul sfințit numai spre folosință, dar nu spre răpire desăvîrșită, aceia și pe cei ce răpesc sfintele sfintelor, și comit sacrilegiu față de ele, îi liberează de caterisire, și nu-i consideră (vrednici) de caterisire pe cei ce, chiar și după judecata lor, cinstitele discuri și sfintele potire le murdăresc spre slujba mincărurilor; cu toate că vădită se face spurcăciunea, și este clar că cei ce făptuiesc unele ca acestea cad nu numai sub caterisire, ci și în vinovăția păgînatății celei extreme. Din cauza aceasta, Sfîntul Sinod a hotărît să se supună caterisirii celei desăvîrșite cei ce răpesc spre folosul propriu sau întrebuințază spre folosire nesfințită sfîntul potir, sau discul, sau lingurița, sau cinstita îmbrăcăminte, sau cele ce se zic aer, sau în genere orice dintre cele sfinte din altar sau dintre vasele sau veșmintele sfinte. Căci una este a spurca și alta a fura cele sfinte. Astfel, pe cei ce iau afară din altar vasele sfințite, sau vestiminte spre nesfințită întrebuințare a lor, sau le dau altora, pe aceștia canonul îi afurisește și noi, împreună, îi afurisim; iar pe cei ce le răpesc desăvîrșit îi supunem osîndirii sacrilegilor» (v. N. Mițaș, *Canoanele Insofite de comentarii*, vol. II, p. I, Arad, 1934, p. 317).

* Noul codice canonic, care a intrat în vigoare de la 27 noiembrie 1983, n-a mai urmat împărțirea menționată, ci tratează separat: despre Sfintele Taine (can. 840—1165), despre ierurgii, despre locurile și timpurile sacre: biserici, capele, cultul sfinților, sărbători, pastori (can. 1166—1253) și despre bunurile temporale — numite bunuri bisericești — (can. 1254—1310).

tarul unic pe țară al patrimoniului cultural-național, în vederea ocrotirii lor, potrivit legii 63/1974.

4. *Realizări și măsuri luate de Biserica Ortodoxă Română pentru asigurarea unei îmbunătățiri continue a evidenței, restaurării, conservării monumentelor istorice bisericesti și, în general, a tuturor bunurilor bisericesti care fac parte din patrimoniul cultural-național.*

a) *Realizări.* În legătură cu îndatorirea de inventariere, conservare, reparare și restaurare a monumentelor istorice și a bunurilor culturale și artistice care fac parte din patrimoniul cultural național, Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o lăudabilă activitate, îndeosebi după apariția legii 63/1974. Dar, fără a micșora meritul celorlalți ierarhi ai Bisericii strămoșești, socotim ca o datorie să evidențiem realizările cu totul deosebite, mărețe, pe care le-a înfăptuit Prea Fericitul Patriarh Iustin, ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, — între 1957—1977 — prin restaurarea monumentelor istorice din Arhiepiscopia Iașilor și prin organizarea muzeelor de pe lângă mănăstirile din această Arhiepiscopie.

Preocupările care l-au stăpînit și obiectivele pe care le-a urmărit, în acest scop, se desprind clar, în parte, din cele menționate în «Prefața» scrisă la minunata lucrare tipărită în 1974, sub titlul: «Monumentele istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei», unde, între altele spune: «Vitregia vremurilor de altă dată, la care s-a adăugat de multe ori, și nepăsarea unor oameni, au pricinuit răni dureroase monumentelor noastre bisericesti, ziduri de incintă și turnuri bastioane grav deteriorate, fațadele bisericilor acoperite în neorînduială cu tencuieli, ancadrame originare ale ușilor și ferestrelor înlăturate, acoperișuri modificate la întimplare, picturi exterioare expuse intemperiilor naturale, fundații expuse infiltrațiilor apei, unele clădiri din jurul bisericilor, mormane de ruine, spațiul interior modificat prin îndepărtarea pereților de separație, picturi interioare, în multe locuri înecate în stratul de picturi noi, adăugiri care nu se încadrau armonice în ansamblul clădirilor bisericesti, etc.».

Muncă impresionantă a desfășurat Prea Fericirea Sa pentru restaurarea, consolidarea și înfrumusețarea bisericilor și mănăstirilor monumente istorice din Moldova, «ai căror meșteri constructori și zugravi — după cum se exprimă Prea Fericirea Sa în «Prefața» amintită — cu pilduitoare hărnicie, au înălțat și înfrumusețat aceste sfinte lăcașuri renumite în toată lumea. Meșterii constructori, prin ingeniozitatea și iscusința lor artistică, prin spiritul lor de pătrundere și de sinteză au înscris în istoria arhitecturii bisericesti, din acest colț de țară, procedee și metode originale, privind spațiul interior al locașurilor de cult, boltirea naosului și pronaosului, decorația exterioară a bisericilor, forma acoperișului etc. Îmbinînd, cu simțul proporțiilor, elemente de arhitectură populară și izvoare din afară, cu ceea ce a născocit mintea și închipuirea lor, au statornicit stilul arhitectural moldovenesc cunoscut și apreciat pretutîndeni. Iar zugravii moldoveni, prin măiestria lor în schițarea liniilor, în combinarea culorilor, în conturarea luminilor și umbrelor, au

realizat la unele biserici și mănăstiri, picturi interioare și exterioare, adăugînd astfel pagini nepieritoare la istoria artei universale».

Pentru ce era necesară restaurarea acestor monumente, redîndu-li-se înfățișarea arhitectonică inițială, rezultă și din «Prefața» scrisă de Prof. Vasile Drăguț, de la Institutul de Bele Arte «Nicolae Grigorescu», la lucrarea amintită — («Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei»), cu privire la arhitectura religioasă și pictura murală a acestor monumente. «Istoria arhitecturii religioase din Moldova — spune Prof. Vasile Drăguț — poate fi considerată o adevărată cronică a statului moldovenesc însuși, a aspirațiilor și zbucriumului său pe un răstimp de mai multe secole. Dincolo de orice fals patriotism local, arhitectura moldovenească trebuie considerată și prețuită ca una din cele mai originale și expresive sinteze artistice din întregul spațiu european, ilustrînd în mod nuanțat polivalențele unui univers artistic plin de fantezie, dar pururi armonios și echilibrat... Pentru lumea turistică, teritoriul de artă al Moldovei este o descoperire recentă, fiind astăzi, de universal prestigiu grupul de biserici ce păstrează picturi murale exterioare; numeroși mari specialiști au consacrat pagini de competență admirație monumentelor de astăzi din Moldova, subliniind profunda lor originalitate, unicitatea poziției lor în contextul artei europene».

Iar cu privire la obiectele de artă care — alături de cărțile vechi — împodobesc muzeele de pe lângă mănăstirile din Moldova, organizate prin grija și îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Iustin — regretata Corina Nicolescu spunea: «Tezaurile de artă moldovenească — icoanele, broderiile, argintăria, mobilierul și ceramica — transmise cu grijă și respect de la o generație la alta de călugări și preoți, în mănăstirile și schiturile moldovene, mărturisesc pînă astăzi fiecărui călător despre trecutul artistic atît de glorios al acestui pămînt românesc».

Din toamna anului 1977, acțiunea întreprinsă de Prea Fericitul Patriarh Iustin, pentru restaurarea monumentelor istorice religioase din Moldova și conservarea tuturor obiectelor cu valoare artistică este continuată, cu aceeași pricepere și rivnă de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist.

b) *Măsuri pentru identificarea, inventarierea, conservarea și valorificarea tuturor bunurilor bisericesti care fac parte din Patrimoniul cultural-național.* Am menționat mai înainte că, grija pe care a arătat-o Statul nostru democrat popular, pentru identificarea, restaurarea și conservarea monumentelor istorice și a obiectelor de artă, a fost împărtășită de Biserica Ortodoxă Română cu căldură, fiindcă toate dispozițiile legale prin care se exprima această grijă veneau în sprijinul străduințelor ei pentru restaurarea și conservarea monumentelor și obiectelor artistice bisericesti. Avînd și sprijinul Departamentului Cultelor, Biserica Ortodoxă Română a reușit să realizeze — după apariția legii 63/1974 — cea mai bogată inventariere a obiectelor de cult cu valoare istorică, culturală și artistică, deținute de unitățile ei, mănăstiri și biserici parohiale, completînd inventarele întocmite în anul 1969 și listele în care erau grupate asemenea obiecte.

Cu experiența pe care o avea — în urma activității desfășurată ca mitropolit al Moldovei, timp de 20 de ani, — restaurând mănăstirile și bisericile monumente istorice din Arhiepiscopia Iașilor — Prea Fericitul Patriarh Iustin, la mai puțin de două luni de la întronizarea Sa ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a înființat un post de Consilier la Arhiepiscopia Bucureștilor, care să se ocupe cu problemele impuse de aplicarea legii 63/1974, pentru evidența și conservarea imobilelor mănăstirești și parohiale care sînt declarate monumente istorice, precum și de bunurile mobile ale acestor unități, care fac parte din patrimoniul cultural național și au fost lăsate — conform legii 63/1974 — în folosința unităților bisericești respective.

După ce — sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, și cu sprijinul Departamentului Cultelor, al Direcției Patrimoniului Cultural-național și al Oficiilor județene — s-au identificat mănăstirile și bisericile parohiale din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care sînt socotite în prezent monumente de arhitectură, vrednice de a fi ocrotite ca monumente istorice, întocmindu-se listele lor pe județe și protoierii³, s-au întocmit fișe speciale cu date cît mai precise asupra fiecărui monument.

Asemenea acțiuni s-au întreprins în toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, în baza îndrumărilor date de Sf. Sinod, pentru aplicarea și respectarea dispozițiilor legii 63/1974, instruind prin conferințe speciale, pe protopopi și preoți, ca să-și însușească dispozițiile acestei legi, în vederea aplicării cît mai corecte a lor. S-a insistat asupra obligației unităților care au în proprietate și folosința lor asemenea monumente și obiecte de artă, de a asigura cît mai bune condiții de conservare a acestor monumente.

De asemenea au fost date îndrumări pentru valorificarea monumentelor și obiectelor de artă, prin înființarea de muzee, îndeosebi pe lângă mănăstiri și parohiile cu mai bune posibilități materiale. Pentru popularizarea și valorificarea pieselor din muzee s-au tipărit broșuri, pliante, și au fost angajați custozi și ghizi, a căror pricepere în cunoașterea monumentelor de artă și a obiectelor de artă, pentru descrierea lor documentată și plăcută vizitatorilor, ca și pentru conservarea acestor importante bunuri, este mereu îmbunătățită, prin cursuri speciale, pentru toți custozii și ghizii din eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, cu excepția Mitropoliei Moldovei și Sucevei, care a organizat și ține asemenea cursuri la Iași, de mai multă vreme, după îndrumările Prea Fericitului Patriarh Iustin, instruind pe acești ghizi și în cunoașterea

3. v. pentru amănunte, articolul publicat de Pr. Gh. Tache, în rev. «Glasul Bisericii», nr. 3—4/1979, p. 311—319; și cu bibliografie selecționată Din București și județele: Prahova, Dimbovița, Argeș, Teleorman, Ialomița, Călărași, Giurgiu, Sectorul agricol Ilfov, și Protopopiatul Cîmpulung-Muscel (care sînt cuprinse în Arhiepiscopia Bucureștilor, au fost reținute și trecute în liste ca monumente de arhitectură, pentru început, un număr de încă 345 asemenea monumente. După rearondarea administrativă s-a continuat lucrarea cu identificare, așa încît numărul lor se va modifica, treptat, pe măsura identificării.

limbilor străine de mai largă folosire : engleză, franceză, germană, pentru a nu mai fi nevoie de tâlmaci, când monumentele și muzeele sînt vizitate de turiști străini.

S-au inventariat — întocmindu-se tabele — cărțile vechi din secolele XVII, XVIII și XIX, pe care le dețin parohiile și mănăstirile, indiferent de limba în care au fost scrise : greacă, latină, slavonă sau cu litere chirilice, luîndu-se măsuri ca unitățile care nu dispun de condiții și spații pentru conservarea lor să le încredințeze centrelor care au fost organizate în București și în capitalele de județ, asigurîndu-se condiții bune atît pentru conservarea lor cit și pentru folosirea lor de către cercetători.

Cu asemenea măsuri, sub îndrumarea permanentă și competentă a Prea Fericitului Patriarh Iustin și a celorlalți ierarhi ai Bisericii noastre, unitățile bisericești — parohii și mănăstiri — care folosesc în continuare în cadrul activității de cult monumentele și obiectele de artă care fac parte din patrimoniul cultural-național, vor respecta și vor aplica, în cele mai bune condițiuni dispozițiile legii nr. 63/1974, pentru evidența, păstrarea, conservarea și valorificarea acestor importante bunuri.

Prof. IORGU D. IVAN

TOLERANȚA RELIGIOASĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI ÎN MOLDOVA ÎN TIMPUL CELEI DE A DOUA JUMĂTĂȚI A SECOLULUI AL XVII-LEA

Considerații generale.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Muntenia și Moldova se bucurau de un statut de autonomie politică deși se aflau sub suzeranitate otomană. Într-adevăr, cele două țări, nu au făcut niciodată parte integrantă din imperiul otoman, spre deosebire de alte țări ale Europei centrale și de sud-est¹. Biserica Ortodoxă a Valahiei și a Moldovei se găseau sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol².

În aceste două țări române, alături de românii ortodocși trăiau în pace și armonie creștini catolici, armeni și protestanți, precum și evrei.

În cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, perioadă în care spiritul Contrareformei și al prozelitismului confesional domnea în mai multe țări ale Europei, în Muntenia și Moldova, toleranța, respectul

1. V. Cîndea, *La place du peuple roumain dans l'histoire universelle*, în «Roumanie, pages d'histoire», 1980, nr. 3—4, p. 286.

2. Referitor la Biserica Ortodoxă Română a se vedea I. Bria, *Autre visage de l'Orthodoxie. Eglise de Roumanie. Son importance historique et culturelle. Ses préoccupations théologiques et pastorales*, Genève, 1981.

de aproape și de confesiunea sa, rămăneau realități concrete. Este de la sine înțeles că această stare de lucruri nu se datora doar întâmplării, ci, mai înainte de toate, toleranței de secole a românilor, ca urmare a poziției lor geografice «între Orient și Occident»³. Românii au avut de suferit, în timpul primului lor mileniu de istorie, valuri invadatoare ale popoarelor care năvăleau din Asia spre Europa, și anume goții, sarmații, hunii, gepizii, avarii, slavii, protobulgarii de pe Volga, cumanii și pecenegii, urmați apoi de unguri după secolul XI, și apoi de otomani. În același timp, ei au fost nevoiți deseori să sufere incursiunile tătarilor și ale cazacilor care veneau din stepele rusești. Astfel, condițiile istorice în care au trebuit să trăiască românii pînă în secolul al XVII-lea, i-au învățat exercițiul toleranței și a coexistenței cu indivizi aparținînd unor națiuni și religii diferite.

Nu mai puțin important pentru a explica toleranța la români este faptul că ei nu au cunoscut niciodată în decursul istoriei lor spiritul de dominare al altor popoare. Departe de a fi fost colonizată, România, așa după cum remarca Mircea Eliade, «a fost timp de secole tratată ca o colonie»⁴.

Desigur, religia creștină, sub forma sa ortodoxă, a contribuit de asemenea la modelarea și întipărirea toleranței de către români în decursul secolelor. Cu atît mai mult cu cît formarea poporului român și încreștinarea au fost procese concomitente. Adoptarea creștinismului și formarea poporului român, prin amestecul dacilor și romanilor, în timpul perioadei de ocupație și administrare romană (106—275), s-au desfășurat în mod paralel.

Din momentul în care românii au apărut în istorie ca popor, în același timp s-au manifestat și creștini. Aceasta explică de ce poporul român a fost într-adevăr «printre popoarele Europei cel care nu a cunoscut nici persecuțiile religioase, nici rugurile, nici autodafeurile și inchiziția»⁵. Toleranța a devenit astfel una dintre trăsăturile etice și psihice, o particularitate spirituală a poporului român în decursul istoriei sale. Și, pe bună dreptate deci, se vorbește, despre toleranța tradițională a românilor⁶.

A. Muntenia și Moldova, teritorii de refugiu.

În decursul întregii lor istorii, Valahia și Moldova au servit ca pămînt de refugiu la numeroși creștini din alte țări ale Europei persecutați pentru convingerile lor religioase. Astfel, de exemplu, în timpul «secolului al XIII-lea, dacă nu chiar cu mult mai înainte», în Muntenia

3. M. Eliade, *L'épreuve du labyrinthe. Entretiens avec Claude-Henri Rocquet*, Paris, 1978, p. 26. 4. *Ibidem*, p. 67.

5. A. Becleanu Iancu, *Spiritualitatea românească, Permanență, Devenire*, București, 1980, p. 168.

6. Vezi G. Panu, *Libertatea conștiinței și toleranța tradițională a românilor*, în «Calendar pentru israeliți...», București, 5647 (1886/1887), (IX), p. 161—162. Menționăm că articolul lui G. Panu a fost publicat în ziarul «Lupta» la Iași. Cf. G. Răduică-N. Răduică, *Calendar și almanahuri românești. 1731—1918. Dicționar bibliografic*. București, 1981, p. 428.

s-au constituit «comunități care aparțineau ereziei dualiste, formată din refugiați sosiți din sudul Dunării⁷; în prima jumătate a secolului al XV-lea, în timpul domniei voievodului Alexandru cel Bun (1400—1431), de această dată în Moldova⁸, s-au stabilit numeroși adepți⁹ ai doctrinei lui Jan Hus († 1415), toți «de origine slovacă, cehă și ungară, persecutați în țările lor»¹⁰. Alexandru cel Bun nu numai că a permis stabilirea în Moldova a husiților¹¹ veniți din diferite țări vecine, inclusiv Polonia, dar, mai mult, voievodul a emis un decret care interzicea ca aceștia să fie stingheriți în exercitarea cultului lor¹². În sfârșit, același voievod, Alexandru cel Bun, a fost cel care a emis la data de 30 iulie 1401 un hrisobul prin care se înființa în capitala sa, Suceava, o episcopie¹³ pentru armenii din Moldova, sosiți acolo «încă din secolul al XII-lea»¹⁴. De asemenea se pare că începând din anul 1420 mulți dintre husiții din Transilvania, persecutați de către episcopii catolici Ioan de Oradea și George de Alba Iulia și de către inchișitorul papal Iacob de Marcia, s-au refugiat în Moldova¹⁵ și în Muntenia¹⁶. După opinia unor croniciari, acești husiți erau cu toții de origine saxonă¹⁷ din Transilvania¹⁸ și de asemenea unguri, expulzați de către regele Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387—1437), și ei fuseseră bine primiți de către voievodul

7. S. Papacostea, *Integriri la cunoașterea vieții bisericești a Românilor în Evul Mediu (sec. XIV)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIX (1981), p. 122.

8. Pentru motivele refugierii husiților în Moldova, centrul și istoria lor din această țară, vezi C. C. Giurescu, *Cauzele refugierii husiților în Moldova și centrele lor în această țară*, în «Studii și articole de istorie», t. VIII, 1966, p. 27—44.

9. Referitor la husiți și husitism în țările române, vezi I. Macurek, *Husitství v rumunskvoh zemich*, Brno, 1927; Idem, *Husitismul în România*, în «Revista istorică», t. XIV, p. 41—44; M. Șesan, *Husiții și Ortodoxia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), nr. 3—5; Idem, *Căile reformăției cehe*, în «Mitropolia Banatului», XIII (1963), nr. 9—10; Idem, *Magistrul Ioan Hus*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLI (1965), nr. 7—8.

10. M. Păcurariu, *Biserica Ortodoxă Română, sprijinitoarea luptei altor popoare pentru libertate și independență națională*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1977), p. 185.

11. C. C. Giurescu-D. C. Giurescu, *Istoria Românilor. De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, t. 2, București, 1976, p. 108; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 84.

12. C. C. Giurescu-D. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 108.

13. C. Odoabașian, *Aniversarea a 580 de ani de la înființarea episcopiei armenice din Suceava*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIX (1981), p. 962—965.

14. *Ibidem*, p. 964.

15. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 319.

16. A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Români în cronică săsească*, București, 1980, p. 357.

17. I. Filstich, *Tentamen Historiae Vallachicae — Încercare de istorie românească*, ed. A. Armbruster, București, 1979, p. 237. De notat că saxonii emigraseră dincoace de Carpați cu mult înainte de perioada husită, adică din secolul al XIII-lea. Vezi A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica...*, p. 284, n. 23; T. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, *Studii*, (trad. A. Haldner), București, 1981, p. 212—215.

18. Coloniștii germani au început să se stabilească în Transilvania din secolul al XII-lea, luând numele de saxoni, vezi T. Năgler, *op. cit.*, p. 127, 130, 153, 212 și 242.

Alexandru cel Bun al Moldovei¹⁹. În sfârșit, în anul 1437, sub domnia celor doi fii ai lui Alexandru cel Bun, Iliăș și Ștefan, o mare parte din husiții din Ungaria și Transilvania s-au stabilit în Moldova²⁰.

În secolul următor, al XVI-lea, voievodul Despot Vodă al Moldovei (1561—1563) a acordat protecția sa protestanților²¹. Încă din primele zile ale domniei sale, Despot Vodă a trimis o scrisoare din Vaslui, la data de 11 decembrie 1561, către doi pastori polonezi, Lasocki și Filipowski, în care voievodul îi chema în țara sa și le făcea cunoscut că: «...dat fiind că noi am înțeles că din pricina credinței lor, există mulți care sînt exilați în Franța, Spania, Germania și alte locuri, noi dorim ca ei să vină în țara noastră și noi le oferim deplina și creștineasca libertate precum și posibilitatea de a viețui aici»²².

În timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, Moldova a devenit loc de refugiu pentru unii credincioși tradiționaliști, persecutați în Rusia pentru convingerile lor religioase²³. La rîndul său, Țara Românească a primit spre sfîrșitul celui de al nouălea deceniu al aceluiași secol, numeroși bulgari catolici, veniți să se refugieze aici ca urmare a eșecului unei revolte împotriva turcilor. Printre acești bulgari catolici refugiați în Valahia se număra și arhiepiscopul lor de Sofia, Ștefan Knejevici²⁴, precum și episcopul catolic de Nicopole, Anton Ștefan († 1717)²⁵. În ceea ce privește pe voievodul Munteniei, Constantin Brîncoveanu (28 octombrie 1688—24 martie 1714) — mort ca martir al credinței ortodoxe la Constantinopol — nu numai că i-a primit în mod călduros pe bulgarii catolici, dar de asemenea i-a și așezat în diferite localități ale țării sale, printre care Cîmpulung, Rîmnicu Vîlcea, Brădiceni și altele²⁶. Așadar deci, pe bună dreptate, arhiepiscopul Ștefan Knejevici îl numea pe voievodul Constantin Brîncoveanu, într-una din scrisorile sale, «binefăcătorul nostru și protectorul creștinilor noștri»²⁷.

Dacă creștinii non-ortodocși găseau astfel adăpost în cele două țări române, se înțelege de la sine că acest pămînt de refugiu s-a deschis de asemenea și ortodocșilor din Balcani. Astfel, în fața invaziei iminente a țării lor de către otomani, bulgarii ortodocși au fugit în Muntenia și s-au stabilit în Transilvania în orașul Brașov, în anul 1392²⁸. Sub dominația otomană, totuși, călugării, preoții și ierarhii ortodocși din

19. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 357. 20. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii ...*, p. 319.

21. C. C. Giurescu-D. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 292—293. 22. *Ibidem*, p. 292.

23. Vezi N. Brian-Chaninov, *Histoire de Russie*, ed. XXX-a, Paris, 1929, p. 210; F. Ware, *The Orthodox Church*, Londres, 1976, p. 124; D. H. Pennington, *Seventeenth Century Europe*, ed. V, Londra, 1978, p. 106, 231 și 380.

24. C. Velichi, *România și Renașterea bulgară*, București, 1980, p. 35.

25. P. Tocănel, *Assesamento delle Missioni in Bulgaria, Valachia, Transilvania e Moldavia*, în «Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum. 1622—1972», t. II, Freiburg-en-Brisgau, 1973, p. 722, 727.

26. C. Velichi, *op. cit.*, p. 36. 27. *Ibidem*.

28. C. Velichi, *Ajutorul românesc dat poporului bulgar în ajunul și îndată după căderea sa sub stăpînire otomană*, în «Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena», t. XIX (1980), p. 304. Menționăm că însuși preotul Radu Tempea ținea să consemneze, în prefața cronicii sale din anul 1742, sosirea bulgarilor, la Brașov, în anul 1392. Vezi St. Stinghe, *Istoria bescariceî Scheailor Brașovului, Manuscript de la Radu Tempea*, Brașov, 1899. (Titlul cronicii lui Radu Tempea, din anul 1742, este următorul: «Istoria slintei Bisericii a Scheailor Brașovului»).

țările balcanice care s-au refugiat temporar sau definitiv în Muntenia și în Moldova au fost din ce în ce mai numeroși. Și începînd îndeosebi din secolul al XVI-lea, numărul patriarhilor greci din Constantinopol, Antiohia, Alexandria și Ierusalim care au găsit refugiu și ospitalitate în cele două țări române a crescut în mod considerabil.

Toleranța religioasă a românilor a fost într-atît de mare, încît teologii greci, acuzați de erezie de către compatrioții și coreligionarii lor, au găsit adăpost în Muntenia și în Moldova. Așa a fost cazul vestitului teolog Ioan Kariofiles, — un discipol al lui Teofil Coridaleu —, profesor și rector al Academiei Patriarhale din Constantinopol între anii 1646 și 1665²⁹. Acuzat de către patriarhul Dositei³⁰ al Ierusalimului (1669—1707) de a fi adeptul doctrinei protestante, și îndeosebi calviniste, cu privire la problema Sfintei Euharistii³¹, Kariofiles s-a exilat la București. Voievodul țării, Constantin Brîncoveanu, i-a acordat o ospitalitate deosebită și i-a arătat întreaga sa înțelegere³². De altfel, aidoma mitropolitului Munteniei, Teodosie (25 aprilie 1668—24 iunie 1672; 26 aprilie 1679—27 ianuarie 1708), și ca cei doi mari teologi și umaniști ai capitalei valahe de atunci, stolnicul Constantin Cantacuzino (1640—1716)³³ și ieromonahul Antim Ivireanu, viitor mitropolit al Valahiei³⁴. Stolnicul Cantacuzino îi solicitase chiar lui Kariofiles să-i expună în scris părerile sale asupra problemelor dogmatice pentru care el devenise obiectul unei acuzații de erezie. Ca răspuns la această cerere, Kariofiles a prezentat într-o carte doctrina sa privind dogma euharistică. Dar, cum el a murit la puțin timp după ce a scris-o, Cantacuzino l-a solicitat pe ieromonahul Antim, ca în semn de respect pentru memoria teologului grec, să editeze această carte cu titlu postum. Într-adevăr, Antim Ivireanu a tipărit cartea lui Kariofiles în anul 1697, la tipografia grecească de la Snagov, aproape de București, sub titlul de «Manual care înfățișează unele rătăcirii și rezolvarea lor»³⁵.

29. G. A. A. Maloney, *A History of Orthodox Theology since 1453*, Belmont, 1976, p. 162. După afirmația cercetătorilor români P. Cernovodeanu și M. Caratașu, *Din corespondența lui Constantin Vodă Brîncoveanu cu cărturarii greci Ioan și Ralachi Cariofil*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), 1139, Ioan Kariofiles a fost profesor și rector al Academiei patriarhale din Constantinopol între anii 1640 și 1660.

30. Vezi I. Dură, *Dositei al Ierusalimului și relațiile acestuia cu țările române și bisericile acestora*, în limba greacă, Atena, 1977.

31. *Ibidem*, p. 133—170.

32. *Ibidem*, p. 157—158.

33. Vezi C. Dima Drăgan, *Cultura teologică a Stolnicului Constantin Cantacuzino*, în lumina reconstituirii Bibliotecii de la Mărgineni, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), p. 943—975; V. Căndea, *Le Stolnic Cantacuzène. L'homme politique — l'humaniste*, în «Revue Roumaine d'histoire», t. V, 1966, p. 587—629; *Idem*, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971.

34. Despre Antim Ivireanul și opera sa, a se vedea: rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), consacrată în întregime omului și operei sale; Antim Ivireanul, *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de G. Ștrempel, București, 1972; A. Duțu, *Antim Ivireanul et les solidarités modernes*, în «Revue Roumaine d'histoire», t. XV, 1976, p. 313—321.

35. Vezi I. Dură, *op. cit.*, p. 159.

36. „Ἐγγερίδιον, περί τινῶν ἀποριῶν καὶ λύσεων ἢ περὶ ἐξετάσεως καὶ ἐπιβεβαιώσεως ἀναγκασίμων τινῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματικῶν”.

B. Atitudinea cu privire la minoritățile creștine și evreiești.

În cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, trăiau în cele două țări române, alături de ortodocși, două minorități mici creștine, una catolică³⁷ și alta armeană³⁸, care se bucurau de aceeași libertate religioasă ca și ortodocșii. Atât unii cât și ceilalți își construiau în libertate bisericile lor și își practicau cultul fără a întâlni nici cea mai mică greutate din partea ortodocșilor. Toleranța religioasă mergea deci, în această situație, pînă la o reală libertate de exercitare a cultului pentru aceste două minorități creștine.

Privitor la libertatea cultului catolicilor, francezul Charles de Jopercourt, de exemplu, ținea să noteze ca urmare a vizitei sale în Moldova la începutul secolului al XVII-lea, că în această țară «cei de religie ortodoxă nu sînt de loc împotriva religiei catolice și nici nu-i împiedică exercitarea»³⁹. Mai mult, voievozii și demnitarii valahi și moldoveni din acea perioadă își aduceau contribuția lor materială la construirea sau la restaurarea bisericilor catolice din țările lor. Astfel, Voievodul Mihnea III al Valahiei (martie 1658—noiembrie 1659), a restaurat minăstirea catolică de la Cimpulung și pe cea de la Tirgoviște, care se găseau pe atunci deopotrivă în ruină⁴⁰. Tot astfel, Radu, fiul umanistului valah Udriște Năsturel († 1658) și voievodul Munteniei Grigore Ghica (16 septembrie 1660—aprox. 27 noiembrie 1664; februarie 1672—noiembrie 1673) au dăruit bani pentru construirea bisericii franciscane din București⁴¹, (Bărăția), căzută de asemenea și ea în ruină⁴².

Catolicii din Moldova, mult mai numeroși⁴³ decît cei din Țara Românească dispuneau chiar în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de propriile lor școli teologice. Exista astfel, un seminar la Cotnari și altul la Galați, servind pentru a forma candidații la preoție, viitori deservenți ai comunităților catolice din țară⁴⁴. Pe de altă parte unii tineri catolici din Moldova și-au făcut atunci studiile la Roma, îndeosebi la Colegiul Propagandei. Astfel a fost cazul lui Grigore Grosul din Baia și al lui Petre Wolf din Cotnari, trimiși din Moldova la Roma

37. Vezi I. Dură, *Les Catholiques de Valachie et de Moldavie durant la seconde moitié du XVII-e siècle et leurs rapports avec les voïvodes et les grands dignitaires de ces pays*, în «Irenikon», t. LV, 1982, n. 2, p. 163—184.

38. Vezi N. Iorga, *Armenii și românii: o paralelă istorică*, București, 1913; P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru Episcopia armeană din Suceava (30 iulie 1401)*, în «Revista Istorică Română», t. IV, 1934, p. 44—56; H. D. Siruni, *Armenii în România*, București, 1940; B. Zareh, *575 de ani de la înființarea episcopiei armenie în Moldova*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), p. 754—759; C. Odoabașian, *Aniversarea a 580 de ani de la înființarea episcopiei...*, p. 962—965.

39. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae. Descrierea Moldovei* (trad. rom. Gh. Guțu), București, 1973, p. 346, r. 4.

40. C. Velichi, *România și Renașterea bulgară...*, p. 34.

41. Este atestată, de altfel, existența unei biserici catolice la București, în anul 1666. Vezi G. Răduică-N. Răduică, *Calendare...*, p. 171.

42. V. Căndea, *Războiul dominant. Contribuții la Istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 60, n. 91 și p. 38. De altfel, voievodul Matei Basarab a contribuit și la construirea unei biserici catolice în București, în anul 1637. Vezi C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1976, p. 31.

43. G. Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes. (Du XVI-ème siècle à la chute de Napoleon I-er)*, Paris, 1955, p. 33.

44. N. Cartoian, *Istoria literaturii...*, p. 255.

de către misionarul catolic Vito Piluzio. Cei doi tineri au urmat cursurile Colegiului de Fermo la Roma ⁴⁵.

În ceea ce privește libera exercitare a cultului armenilor — și aceștia mai numeroși în Moldova decât în Muntenia — dispunem de mărturia elocventă a marelui cărturar și umanist moldovean Dimitrie Cantemir (1673—1723), membru al Academiei din Berlin și voievod al țării sale ⁴⁶. Astfel, în lucrarea sa *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, terminată în anul 1716, Dimitrie Cantemir nota pe drept cuvânt că în Moldova armenii au «la fel ca și adepții ritului catolic sfinte biserici, la fel de mari și la fel de frumoase ca cele ale ortodocșilor bucurându-se de libera practicare a credinței lor religioase» ⁴⁷. Marc Bandulovici (cunoscut sub numele de Bandinus) arhiepiscop de Marcianopolis (1643—1650) și administrator al Bisericii catolice din Moldova în timpul anilor 1644—1649, nota că în cetatea Suceava se găseau patru biserici armenesti ⁴⁸. Și același Bandulovici consemna că în vechiul oraș Siret — în Moldova —, armenii dispuneau de două biserici ⁴⁹. Mărturiile lăsate de Dimitrie Cantemir și Bandulovici confirmă de altfel ceea ce nota de asemenea în jurnalul său de călătorie G. Reicherstarffer, și anume, că în Moldova fiecare locuitor urmează «ritul și religia după bunul său plac» și că nu existau divergențe «cauzate de diferențele de rit sau de dogmă» ⁵⁰.

Mărturiile ale toleranței și a liberei exercitări a cultului armenilor rămân până în zilele noastre vechile biserici armenesti din Moldova: biserica de la Botoșani (1350), cea de la Iași (1395) — cele mai vechi —, biserica minăstirii «Hagigadar» (1512), biserica Sfintei Cruci (1512), biserica minăstirii «Zamca» (1551), biserica Sfântul Gheorghe (1600) de la Focșani, biserica Sfântul Simion (1606) din Suceava și biserica Sfintei Fecioare (1609) de la Roman ⁵¹.

Mai mult, înșiși prelații armeni și catolici continuau încă, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, să-i judece pe credin-

45. D. Găzdaru, *Catehismul lui Vito Piluzio din 1677. Noi informații și documente*, în «Omagiul profesorului D. Găzdaru», *Miscellanea din studiile sale inedite sau rare*, t. I, Fribourg-en-Breisgau, 1974, p. 29.

46. Vezi I. Lupaș, *Activitatea literară-științifică a lui Dimitrie Cantemir (Confesiunea la Universitatea din Cluj, 8 noiembrie 1923)*, în «Scrieri alese», t. I, ed. St. Pascu-P. Teodor, Cluj-Napoca, 1977; V. Căndea, *La place de Dèmètre Cantemir dans la culture roumaine*, în «Revue Roumaine d'histoire», t. XII, 1973, p. 875—889; Idem, *Les grands anniversaires de l'Unesco Dimitrie Cantemir (1673—1723), 300-e anniversaire de sa naissance*, București, 1973; vezi și bibliografia publicată de Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., *Cantemir, domnitor român și savant de réputation mondiale. Bibliographie sélective*, București, 1973; *Les communications du 10-e Colloque de la Deutsch-Rumänische Studien vereinigung (Fribourg, déc. 1973)*, în «Dacoromania-Jahrbuch für östliche Latinität», ed. P. Miron, Fribourg-Munich, t. II, 1974; V. Căndea, *Dimitrie Cantemir in Romanian Culture*, în «Romania. Pages of History», Quarterly, 1976, nr. 3—4, p. 134—154.

47. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae...*, p. 296.

48. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. A. Anghelescu, București, 1981, p. 226.

49. *Ibidem*. 50. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 346, n. 4.

51. C. Odobașian, *Aniversarea a 580 de ani...*, p. 964.

cioșii lor pentru orice fel de neînțelegere și de abatere de la cult sau de la codul familial respectiv ⁵².

Totodată, trebuie notat că în anul 1672, unii armeni împreună cu episcopul Minor Zilichtar-Oglu au fost nevoiți să plece în Transilvania din cauza unor neînțelegeri survenite între ei și voievodul Gheorghe Duca al Moldovei (ap. 11 sept. 1665—ap. 21 mai 1666; ap. 8 nov. 1668—10 aug. 1672; ap. 28 nov. 1678—25 dec. 1683) ⁵³.

În această perioadă, existau desigur, atât în Moldova cit și în Muntenia unii protestanți, îndeosebi saxoni luterani ⁵⁴, fapt care justifică existența unei biserici luterane la București, atestată în anul 1690 ⁵⁵. Dar numărul protestanților din Valahia și din Moldova era destul de neînsemnat, deoarece mulți dintre ei trecuseră la catolicism. Astfel, de exemplu, saxoni luterani, stabiliți de multă vreme la Cimpulung (Muntenia), ca urmare a activității misionare a fraților minoriți conventuali, au fost cu toții convertiți la catolicism în anul 1639 ⁵⁶.

O altă minoritate, de această dată necreștină, care viețuia în acea perioadă în Muntenia și mai ales în Moldova era aceea a evreilor ⁵⁷. Identic cu celelalte două minorități, catolică și armeană, comunitatea evreiască practica liber cultul său. Dimitrie Cantemir, în lucrarea sa deja menționată, nota chiar în această privință că în Moldova, evreii «pot avea peste tot sinagogi» ⁵⁸. Nu este mai puțin adevărat, cu toate acestea, că Dimitrie Cantemir ținea să precizeze în același timp că sinagogile trebuiau să fie construite «din lemn și nu din piatră» ⁵⁹. Acest amănunt nu contrazice totuși cu nimic spiritul religios tolerant și ecumenic care exista atunci în cele două țări române, dacă ne gândim pe de o parte la faptul că înșiși românii ortodocși aveau multe biserici din lemn în perioada respectivă, iar pe de altă parte, la tratamentul la care erau pe atunci supuși evreii, ortodocșii și protestanții în unele țări catolice din Europa.

C. Libera circulație a misionarilor și a cărților catolice și protestante.

Cele două țări române au fost, în decursul secolelor, nu numai teritorii de refugiu și de toleranță religioasă, dar de asemenea ținuturi în care misionarii catolici și protestanți circulau liber.

Trimiși de Roma pentru a propovădui doctrina catolică românilor ortodocși, misionarii catolici, dominicani, franciscani, iezuiți sau aparținând altor ordine ⁶⁰, circulau și acționau, încă dinaintea secolului al

52. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 78—79 (6 iun. 1669), apud N. Grigoraș, *Instituții din Moldova. I. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București, 1971, p. 49. 53. N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 403.

54. I. Dură, *Les Catholiques de Valachie et de Moldavie...*, p. 164; pentru saxoni și luteranismul lor, a se vedea G. A. Schuller, *Geschichten aus der Geschichte*, 9. *In einem Sachsenort des 16. Jahrhunderts*, în «*Neuer Volkskalendar*» (ed. la Sibiu) 1917 (XXVIII), p. 134—181.

55. G. Răduică-N. Răduică, *Calendare și almanahuri...*, p. 171.

56. I. Dură, *op. cit.*, p. 164.

57. Vezi N. Iorga, *Istoria evreilor în țările noastre*, București, 1913.

58. D. Cantemir, *op. cit.*, p. 296. 59. *Ibidem*.

60. Vezi N. Iorga, *Istoria românilor...*, p. 155—157.

XVII-lea⁶¹, fără nici cea mai mică dificultate din partea voievodului sau a ierarhilor Bisericii ortodoxe din Muntenia și Moldova. Nu este cunoscut nici un exemplu, în istoria celor două țări române, care ar putea dovedi contrariul. Această stare de fapt a fost de altfel scoasă în evidență în cursul secolului anterior, de către cel mai mare poet român, Mihai Eminescu (1850—1889), în termeni deosebit de sugestivi: «Noi, românii, îndeosebi, am fost în decursul vremii, un model de toleranță religioasă... Frecvențele raporturi ale episcopilor catolici cu privire la perfecta toleranță și la respectul manifestat față de cultul occidental de către popor, boieri și voievozi... dovedesc că cel puțin din acest punct de vedere românii nu au făcut niciodată ceea ce noi interzicem să se facă»⁶². Deseori, acești misionari catolici, veniți în cele două țări române, erau, în plus, deosebit de cordial primiți de către voievozii și boierii din Valahia și din Moldova epocii respective, cu care, de altfel, ei legau relații amicale⁶³.

Aceeași era situația și cu protestanții care soseau în Muntenia și în Moldova, îndeosebi din Transilvania, pentru a propovădui doctrina reformei printre românii ortodocși. Cu toții își propovăduiau doctrina religioasă în deplină libertate. Acesta a fost de exemplu cazul câtorva profesori luterani⁶⁴ din Brașov care se găseau în Țara Românească pentru o oarecare perioadă, în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea. Cronicile saxone consemnează, de exemplu, faptul că în anul 1675 Georgius Adami Kirtschensis din Brașov pleca în Muntenia pentru a-i învăța limba latină pe copiii⁶⁵.

Cărți catolice și protestante, tipărite în străinătate sau chiar în interiorul celor două țări române, circulau în perioada respectivă, fără nici cea mai mică restricție. Misionarul catolic italian, Bartolomeu Bassetti a publicat, de exemplu, între anii 1640—1641 la Iași, un catehism în limba română, destinat catolicilor din Moldova. De altfel acest catehism a rămas cel mai vechi cunoscut ca atare până în zilele noastre⁶⁶. Cîteva ani mai târziu, în 1644, un alt misionar italian, Gasparo da Noto, doar la cîteva luni după sosirea sa în Moldova, traducea în limba română, catehismul cardinalului Bellarmin⁶⁷. În ceea ce îl privește pe misionarul catolic Vito Piluzio, care și-a desfășurat activitatea timp de 34 de ani în cele două țări române, între anii 1653—1687⁶⁸, el a publicat la Roma, în anul 1677, un catehism catolic în limba română; și se cunoaște astăzi, fără nici cea mai infimă îndoială, că acest catehism circula liber atît în Moldova cît și în Muntenia⁶⁹. Tot astfel, circulau libere catehismul

61. Pentru prezența iezuiților francezi în Valahia și Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, vezi G. Lebel, *La France...*, p. 44—45.

62. St. Lemny, *Treutul Bisericii românești în viziunea eminesciană*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LV (1979), p. 174.

63. Vezi G. Lebel, *op. cit.*, p. 45; I. Dură, *Les Catholiques...*, p. 171—175, 177—183.

64. A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica...*, p. 373—374.

65. *Ibidem*, p. 374.

66. D. Găzdaru, *Un catehism românesc din 1640—1641 scris pentru catolicii din Moldova de misionarul Bartolomeu Bassetti*, în «Omagiu...», p. 7.

67. Idem, *Un catehism românesc din 1644 — scris de misionarul italian Gasparo da Noto*, în «Omagiu...», p. 14—15.

68. Idem, *Catehismul lui Vito Piluzio...*, p. 27.

69. *Ibidem*, p. 30.

luteran de la anul 1544 și catehismul calvin de la 1640⁷⁰. Aceste două catehisme protestante au fost tipărite în Transilvania, unul la Sibiu, iar celălalt la Alba Iulia.

Ceea ce merită de asemenea să fie scos în evidență este faptul că, înșiși românii ortodocși, în persoana cărturarilor lor, teologilor și umanistilor de atunci, dispuneau de cărți catolice și protestante⁷¹. Umanistul și teologul valah Udriște Năsturel⁷², de exemplu, posedă un exemplar din catehismul calvin de la anul 1640⁷³, de care s-a folosit mitropolitul Moldovei, Varlaam (1632—1653), teolog erudit⁷⁴, cu ocazia vizitei pe care i-a făcut-o lui Năsturel în Muntenia⁷⁵. În biblioteca sa de la Herăști, acesta din urmă dispunea de altfel, de numeroase «cărți aduse din străinătate»⁷⁶. Cărți tipărite în Polonia aparțineau fiului său, Radu Năsturel. S-au păstrat două lucrări în limba latină, cu caracter teologic, provenind din biblioteca sa⁷⁷. Bogata bibliotecă pe care o posedă umanistul și savantul stolnic Constantin Cantacuzino la Mărgineni număra în jur de 2000 de titluri⁷⁸; ea conținea diferite lucrări catolice și protestante⁷⁹. În total, numărul lucrărilor teologice tipărite existente în biblioteca lui Constantin Cantacuzino se ridică în jur la 120. Ele cuprindeau cărți catolice scrise de autorii italieni⁸⁰, englezi, irlandezi, spanioli, polonezi, olandezi, unguri⁸¹, binecunoscuți în lumea creștină de atunci. Să cităm de exemplu: a) trei regulamente fundamentale ale ordinului iezuiților, și anume, *Regulae Societatis, Constitutiones Societatis Jesu* și *Ratio atque iustitiae studiorum Societatis Jesu* (Anvers, 1634); b) lucrările a doi binecunoscuți predicatori iezuiți italieni, FRANCESCO ZUCCARONE, *Prediche quaresimali*⁸² și PETRUS ALAGONA, *Doctoris Angelici S. Thomae Aquinatis Theologiae Summae compendium, omnibus omnino Theologis iuxta ac Concionatoribus perquam utile*⁸³; c) lucrarea unui alt cunoscut predicator iezuit, PAOLO SEGNERI, *La Manna dell'anima* în patru volume, într-o ediție din secolul al XVI-lea⁸⁴; d) lu-

70. V. Anania, *Carte pre limba românească*, în «Magazin Istoric», XVI (1982), nr. 5 (182), mai.

71. I. Rădulescu-Valasoglu, *Vechi biblioteci din Țara Românească*, în «Magazin istoric», X (1976) nr. 6, p. 26—27.

72. Vezi, D. H. Mazilu, *Udriște Năsturel*, București, 1974; V. Căndea, *Rațiunea dominantă...*, p. 33—37; Idem, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în «Revue des Études Sud-Est européennes», t. VI, 1968, p. 239—287.

73. D. H. Mazilu, *op. cit.*, p. 54.

74. Vezi T. Bodoșog, *Mitropolitul Varlaam ca teolog*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), p. 774—790.

75. D. H. Mazilu, *op. cit.*, p. 54.

76. I. Rădulescu-Valasoglu, *op. cit.*, p. 27.

77. P. S. Năsturel, *Le Sud-Est Européen regarde l'Occident. Communication au Symposium international sur les racines communes chrétiennes des nations européennes*, Rome, novembre 1981 (sub tipar în Actele acestui Congres).

78. I. Rădulescu-Valasoglu, *op. cit.*, p. 27.

79. Vezi, M. Ruffini, *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino* (trad. de D. Panaitescu — T. Părvulescu), București, 1973, p. 114—174; C. Dima-Drăgan, *Biblioteca unui umanist român: Constantin Cantacuzino Stolnicu*, București, 1967, p. 202—241.

80. Vezi N. Burghilea, *Libri italiani nella Biblioteca dello stolnic Constantin Cantacuzino*, în «Columna Annuario dell'Accademia di Romania in Roma», București, 1972, p. 191—199.

81. C. Dima-Drăgan, *Cultura teologică a stolnicului...*, p. 947.

82. *Ibidem*, p. 946—947.

83. *Idem*, *Biblioteca unui umanist...*, p. 202.

84. *Ibidem*, p. 69.

crarea *Delle orazioni sacre*, a vestitului predicator italian, GIOVANNI RHO, în ediția de la Veneția din anul 1652 ⁸⁵.

Biblioteca lui Constantin Cantacuzino nu era lipsită nici de lucrări exegetice catolice, cum ar fi de exemplu comentariile biblice ale teologului flamand Cornelis a Lepida, tipărite la Veneția între anii 1699—1703, sau *Anthologia Veteris ac Novi Testamenti*, lucrare a polemistului belgian Martinus Becanus în ediția lui Mayence din anul 1649 ⁸⁶. Se mai putea găsi aici de asemenea o Biblie în limba franceză ⁸⁷. Din domeniul patristicii latine, Cantacuzino posedă ediția completă a operelor Sfintului Augustin, în șase volume în folio, tipărite la Paris în anul 1555 ⁸⁸.

O carte catolică «asiduu studiată de către stolnicul Constantin Cantacuzino — o adevărată numeroasă note marginale precum și notele de lectură — este istoria papilor (*De vitis ac summorum pontificum liber unus*) Colonia 1555, lucrare a marelui istoric italian din secolul al XV-lea, Bartolomeo Platina» ⁸⁹. Constantin Cantacuzino citea de asemenea unele reviste catolice italienești, cum ar fi săptăminalul religios Foglio ⁹⁰, publicat la Foligno, precum și periodicul cu caracter literar, istoric, politic, și într-o oarecare măsură teologic, *La Galleria di Minerva*, tipărit la Veneția începând cu anul 1696 ⁹¹. Un exemplar din primul număr al periodicului *La Galleria di Minerva*, provenind tocmai din biblioteca de la Mărgineni, poartă, splendid caligrafiat, numele stolnicului în limba latină: «Ex libris Constantini Cantacuzeni» ⁹².

Trebuie adăugat de asemenea faptul că stolnicul Constantin Cantacuzino posedă unele manuscrise teologice de valoare, cum ar fi, de exemplu, «frumoasa lucrare teologică din secolul al XVII-lea — *Il cardinale di Santa Chiesa*» ⁹³, sau «lucrarea teologului francez Guillaume Durant, *Rationale divinatorum officiorum*, copiată în întregime pe pergament în secolul al XIV-lea...» ⁹⁴.

Dar, biblioteca lui Constantin Cantacuzino cuprindea de asemenea lucrări protestante ⁹⁵, printre care trei opere ale teologului luteran Lucas Osiander: *Enchiridion controversiarum, quas Augustanae confessionis Theologi habent cum calvinianis*; *Enchiridion controversiarum religionis quae hodie inter Augustanae confessionis Theologis et Pontificeos habentur*; și *Enchiridion controversiarum, quae Augustanae confessionis Theologis cum Anabaptistis intercedunt*, toate trei editate la Wittemberg între anii 1608—1614 ⁹⁶.

În sfârșit, unii dintre voievozii epocii erau, de asemenea, posesori de cărți protestante. Astfel, voievodul Constantin Șerban (9 apr. 1654 — martie 1658) posedă lucrarea luteranului Martin Albrich din Brașov în-

85. N. Burghilea, *op. cit.*, p. 197.

86. C. Dima-Drăgan, *Cultura teologică a stolnicului...*, p. 947.

87. Idem, *Biblioteca unui umanist...*, p. 208.

88. Idem, *Cultura teologică...*, p. 946.

89. Idem, *Biblioteca unui umanist...*, p. 66.

90. N. Burghilea, *Libri italieni...*, p. 197.

91. C. Dima-Drăgan, *Bibliotecă umaniste românești*, București 1974, p. 134—135.

92. *Ibidem*, p. 135.

93. Idem, *Biblioteca unui umanist...*, p. 62.

94. *Ibidem*.

95. Idem, *Cultura teologică...*, p. 947.

96. *Ibidem*, p. 343.

titulată «Disputatio theologica Coronae, typis Michaelis Hermani»⁹⁷. De altfel, lucrarea fusese dedicată de către autorul său voievodului Constantin Șerban în anul 1655, ca urmare a interesului manifestat de către acesta din urmă unei mai bune cunoașteri a doctrinei luterane. Constantin Șerban îi pusese lui Martin Albrich chiar și întrebări de ordin teologic, la care acesta răspunsese tocmai prin «Disputatio Theologica».

În ceea ce-l privește pe Șerban Cantacuzino (ap. 22 nov. 1678—28 oct. 1688), acesta era deținătorul micului catehism luteran. Lucrarea îi fusese trimisă în anul 1684 de către același Martin Albrich din Brașov⁹⁸.

Cazul celor doi voievozi valahi din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea demonstrează cu pregnanță, nu numai spiritul lor ecumenic și tolerant, ci de asemenea și preocupările teologice de care erau aceștia animați.

D) Surse catolice și protestante folosite de către teologii ortodocși români și atitudinea Bisericii în această privință.

Păstrătoare a doctrinei Bisericii Ortodoxe, Biserica Ortodoxă Română a știut să folosească totuși întotdeauna, în decursul întregii sale istorii, datorită teologilor săi, clerici sau laici, sursele catolice și protestante, cu scopul evident de a îmbogăți propria sa gândire teologică. În același mod au procedat acești teologi în decursul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea. Astfel, binecunoscutul Dosoftei, mitropolitul Moldovei (1671—1674 ; 1675—1686), a folosit Vulgata⁹⁹, pentru editarea Psaltirii¹⁰⁰, *Psaltirea de-nțele*, din anul 1680, pe care el a tipărit-o la Iași în text paralel slavon și românesc, probabil împreună și cu alți colaboratori¹⁰¹. Insuși mitropolitul Dosoftei precizează, într-o notă finală, că a folosit Vulgata pentru traducerea sa¹⁰².

La rindul său, cărturarul și teologul laic Dimitrie Cantemir¹⁰³, care cunoștea «româna, latina, greaca, franceza, turca, araba, persana, poloneza, italiana și rusa»¹⁰⁴, a folosit în scopul redactării unora dintre lucrările sale izvoare catolice și protestante. De altfel, pentru redactarea primei sale cărți, scrisă în limba română și greacă și tipărită la Iași în

97. V. Căndea, *Rajiunea dominantă...*, p. 151, n. 94.

98. A. Armbruster, *Dacoromano-Saxonica...*, p. 373.

99. S. Porcescu, *Psaltirea de-nțele*, Iași, 1680, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LVI (1980), p. 607.

100. Trebuie totuși precizat că Dosoftei publicase anterior, în anul 1673 la mînăstirea ucraineană din Uniev (Polonia), «Psaltirea versificată»; ea numără mai mult de 500 de pagini și 8634 de versuri. Cu Psaltirea sa din anul 1673, Dosoftei a devenit primul versificator al Sfintei Scripturi «într-o limbă națională în cadrul bisericilor ortodoxe». (M. Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. II, Edit. Inst. Biblic, București, 1981, p. 97). Psaltirea în versuri a fost totodată prima operă poetică importantă în limba română.

101. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 101.

102. *Ibidem*.

103. În ceea ce privește Dimitrie Cantemir ca teolog, a se vedea: I. Rămureanu, *Creștinismul la români în opera lui Dimitrie Cantemir*, în «Studii teologice», XXV (1973), p. 619—631; A. Pipidi, *Cărturarul între cărturarii vremii*, în «Viața românească», t. 26, 1973, nr. 9, p. 83—97; N. Chițescu, *Ortodoxia în operele lui Dimitrie Cantemir*, în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), p. 1097—1120; I.P.S. Mitropolit A. Plămădeală, *Dascăli de euget și simțire românească*, București, 1981, p. 242—251.

104. I. Lupaș, *Activitatea literar-științifică...*, p. 139.

anul 1698, sub titlul «Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea»¹⁰⁵, Dimitrie Cantemir a folosit lucrările catolicului G. Bersuire¹⁰⁶ și ale protestantului Giacomo Aconcio; a treia parte a «Divanului» nu era de altfel altceva decît traducerea lucrării unui unitarian¹⁰⁷ din Lituania¹⁰⁸, Andresa Wiosowatius, *Stimuli virtutum ac fraena peccatorum, ut et alia ejusdem generis opuscula posthuma*, editată la Amsterdam în anul 1682.

Cantemir era în același timp familiarizat cu gîndirea teologică occidentală; el era un bun cunoscător al unui însemnat număr de lucrări patristice, nu numai grecești, dar de asemenea latine¹⁰⁹.

Unul dintre marii teologi ortodocși români aparținînd celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea a fost, incontestabil, cărturarul și umanistul Nicolae Milescu (1636—1708)¹¹⁰, care în afara lucrărilor sale propriu-zis teologice, este de asemenea autorul primei traduceri integrale¹¹¹ a Vechiului Testament în limba română. Traducerea a fost înfăptuită de către Milescu în timpul șederii sale la Constantinopol, cu rangul de reprezentant (capuchehaia) al voievodului Grigore Ghica al Valahiei (16 sept. 1660—ap. 27.nov.1664)¹¹², în timpul perioadei dintre anii 1661—1664¹¹³, Milescu, «vir polyglotus et pereruditus», cum îl caracteriza cronicarul Ion Neculce¹¹⁴, a efectuat traducerea Vechiului Testament după ediția protestantă de la Frankfurt din anul 1597, dar el s-a folosit de asemenea și de izvoare latine¹¹⁵, precum și de ediția slavonă de la Ostrog din anul 1581¹¹⁶. Acest procedeu relevă mai întîi erudiția teologică a traducătorului, dar el dezvăluie de asemenea figura unui creștin ortodox din secolul al XVII-lea, lipsit de prejudecăți de ordin confesional.

Este deosebit de îmbucurător să constatăm că Biserica Ortodoxă Română a epocii nu a manifestat nici o rezervă în folosirea izvoarelor catolice și protestante de către teologi, fie ei clerici sau laici, mai sus menționați.

Asemănătoare a fost atitudinea ortodoxă oficială cu ocazia primei editări complete a Bibliei în limba română, la București, în anul 1688. Cunoscută sub numele de «Biblia din 1688», sau de «Biblia lui Șerban», după numele voievodului Șerban Cantacuzino (ap. 22 nov. 1678—28 oct. 1688),

105. Titlul românesc al acestei opere este «Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea».

106. V. Cîndea, *Les intellectuels de Sud-Est européen au XVII-e siècle (I)*, în «Revue des Etudes sud-est européennes», t. VIII, 1970, p. 218.

107. *Ibidem*, p. 219.

108. I. P. S. Mitropolit Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 244, n. 7.

109. N. Chițescu, *op. cit.*, p. 1097—1120.

110. Vezi P. P. Panaitescu, *Nicolae Spathar Milescu, 1636—1708*, Paris, 1926; E. D. Tappe, *An English Contribution to the Biography of Nicolae Milescu*, în «Revue des Etudes Roumaines», t. I, Paris, 1953, p. 152—160; E. Turdeanu-Cartojan, *Une relation anglaise de Nicolae Milescu, Thomas Smith*, în «Revue des Etudes Roumaines», t. II, 1954, p. 145—152.

111. În limba română, traduceri parțiale din Vechiul Testament au apărut înainte de traducerea integrală a lui Milescu. Vezi I.P.S. Mitropolit A. Plămădeală, *op. cit.*, p. 217—218, 222, n. 2.

112. V. Cîndea, *Rațiunea dominantă...*, p. 114, n. 18.

113. *Ibidem*, p. 119—121.

114. I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, XLI, ed. II, București, 1959, p. 26—27.

115. V. Cîndea, *op. cit.*, p. 118—119.

116. *Ibidem*.

sau mai simplu, «Biblia de la București», ea a fost tradusă în întregime în limba română de către frații Radu și Șerban Greceanu¹¹⁷. Dar frații Greceanu au folosit pentru Vechiul Testament traducerea, încă manuscrisă, pe care Nicolae Milescu o făcuse anterior¹¹⁸. Ori copiii celor două — și singurelor de altfel — manuscrite¹¹⁹ ale versiunii lui Nicolae Milescu cunoscută pînă astăzi, mărturisesc că ei înșiși o revăzuseră și corectaseră, de asemenea, după izvoarele catolice printre care Biblia de la Anvers în edițiile sale din anii 1565 și 1583¹²⁰.

Pentru traducerea lor completă a Noului Testament¹²¹, frații Greceanu au citit de asemenea Noul Testament tipărit în limba română la Alba Iulia în anul 1648.

Biserica Ortodoxă română nu s-a opus nicidecum în cazul folosirii izvoarelor catolice și protestante pentru înția traducere în limba română a întregii Sfinte Scripturi; dimpotrivă, ierarhii săi cei mai înalți au dat atunci un exemplu în acest sens. Într-adevăr, unul dintre cele două manuscrite ale traducerii lui Nicolae Milescu, a fost proprietatea mitropolitului Teodosie (1668—1672; 1672—1708)¹²², și o adnotare a copiei lasă chiar să se presupună «că mitropolitul a jucat un oarecare rol în transcrierea acesteia, și poate că a poruncit-o el însuși»¹²³. Un lucru este mai sigur, și anume că Teodosie a fost cel care a dat binecuvîntarea sa pentru tipărirea Sfintei Scripturi în limba română în anul 1688, împreună cu voievodul Șerban Cantacuzino. Prima pagină a acestei ediții precizează într-adevăr că ea a fost tipărită «în timpul arhipăstoririi înalt Prea Sfinției Sale Părintele nostru mitropolitul Teodosie».

E. Toleranța în învățămînt.

De-a lungul istoriei poporului român, marii fondatori și creatori ai învățămîntului au fost voievozii, unii boieri, precum și clerici. Însă orice formă de învățămînt din cele două țări române s-a găsit, pînă în secolul al XIX-lea sub patronajul Bisericii Ortodoxe. Și este tocmai meritul acesteia de a fi arătat întotdeauna o atitudine tolerantă lipsită de orice manifestare a unui spirit obtuz confesional, după cum era cazul în majoritatea țărilor creștine din Europa în acea perioadă. Astfel, de exemplu, în școlile superioare din Valahia celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea, dascălii nu erau obligați să fie instruiți exclusiv în școlile ortodoxe, ci ei puteau să o facă și în universitățile catolice din Europa și îndeosebi din Italia. Ca exemple ale unor asemenea dascăli din șco-

117. I. P. S. Mitropolit Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 171.

118. *Ibidem*, p. 171, 218.

119. Adică manuscrisul numărul 4389 din Biblioteca Academiei Române și manuscrisul 45 de la Filiala Academiei Române din Cluj-Napoca. Despre acestea vezi I. P. S. Mitropolit Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 169, 229, 231. 120. *Ibidem*, p. 169.

121. Anumite cărți și fragmente din Noul Testament fuseseră deja traduse, în limba română, în secolul al XVI-lea (Vezi I. P. S. Mitropolit A. Plămădeală, *op. cit.*, p. 217—218, 222, n. 2).

122. *Ibidem*, p. 229. (Acesta este manuscrisul 45 al Filialei Academiei Române din Cluj-Napoca). 123. *Ibidem*

lile superioare din Valahia formați în Italia, se pot aminti numele a doi ieromonahi din Chios, Pantaleon (Paisie) Ligaridès (1609 sau 1610—1678)¹²⁴ și Ignatie Petrițis, ca și cele ale lui Sevastos Kyminitès de Trebizonda și Ioan Comnenul (1658—1719)¹²⁵. Ligaridès și Petrițis au predat la «Schola Graeca et Latina»¹²⁶ din Tîrgoviște, în timp ce Kyminitès și Comnen au fost profesori ai Academiei domnești¹²⁷ din București. Kyminitès și Comnen își făcuseră studiile la Padova¹²⁸, în renumitul «Atheneum Patavinum»¹²⁹, iar Ligaridès¹³⁰ la Roma, unde el a fost elevul iezuiților¹³¹ și unde acesta a și predat de altfel retorica la Colegiul Sfintului Atanasie. Dar toate acestea nu au determinat Biserica Ortodoxă Română să se opună ca cei patru profesori greci să predea în cele două și singurele, de altfel, școli superioare din Valahia. Nici Biserica Ortodoxă, nici voievodul Matei Basarab nu s-a opus de altfel în anul 1646 ca «Schola Graeca et Latina» să fie organizată după modelul școlilor iezuite¹³², adică pe baza unei *Ratio Studiorum*¹³³. Dimpotrivă, Biserica Ortodoxă din Muntenia a cărei reședință mitropolitană era pe atunci la Tîrgoviște, a avut școala sub patronajul său. Tot astfel câteva decenii mai târziu, mitropolitul Teodosie a patronat Academia Domnească, fondată în anul 1694, de către voievodul Constantin Brîncoveanu la București, unde se găsea, la momentul respectiv, reședința mitropolitului Valahiei. Faptul că filozofia neo-aristotelică a fost predată la Academia

124. Vezi G. A. A. Maloney, *A History of Orthodox Theology...*, p. 145—148.

125. Vezi, O. Cicanci — P. Cernovodeanu, *Contribution à la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean (Hiérothée) Comnène (1668—1719)*, în «Balkan Studies», t. 12/1, 1971, p. 143—146.

126. Vezi St. Bărsănescu, *Schola Graeca e latina din Tîrgoviște (1646—1651)*, în «Din istoria pedagogiei românești — Culegere de studii», II, E. D. P., 1966.

127. Vezi St. Pascu, *Collèges et Académies dans les pays roumains au moyen âge*, în «Revue roumaine d'histoire», t. 5, 1966, p. 925—936; Gheorghe Cronț, *L'Académie de Saint-Sava de Bucarest au XVIII-e siècle. Le contenu de l'enseignement*, în «Revue des études sud-est européennes», t. 4, 1966, p. 437—473; A. Camariano-Cioran, *Les Académies princières de Bucarest et de Iassy et leurs professeurs*, Tesalonic, 1974; *Istoria Universității din București*, t. 1. De la începuturi pînă în 1918, București 1977; I. Dură, *Dositiei al Ierusalimului...*, Atena, 1977, p. 206—215; E. Grigoriu, *Istoricul Academiei domnești de la Sfîntul Sava. (Contribuții documentare)*, București, 1978.

128. Em. A. Condurachi, R. Theodorescu, *L'Europe de l'Est, aire de convergence des civilisations*, în «Rapports, I, XV-e Congrès International des Sciences Historiques», Bucarest, 1960, p. 72.

129. Din anul 1658, «Atheneum Patavinum» a dispus de un Colegiu destinat grecilor originari din Imperiul otoman. (Vezi Em. A. Condurachi — R. Theodorescu, *op. cit.*, p. 71).

130. Vezi D. Găzdaru, *Contribuții românești la zestrea culturală a rușilor*, în «Buletinul Bibliotecii române», t. 6 (10), Fribourg en B., 1977/1978, p. 21, n. 7.

131. F. Pall, *Noi mărturii inedite despre călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), p. 343.

132. Vezi V. Papacostea, *Les origines de l'enseignement supérieur en Valachie*, în «Revue des Études Sud-Est Européenes», t. I, 1963, p. 7; C. Tsourkas, *Le début de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée (1570—1646)*, 2-e éd., Thesalonique, 1967, p. 145.

133. P. Chihaia, *Structura culturală în orașele Țării Românești, la mijlocul secolului al XVII-lea*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), p. 456.

Domnească încă de la fondarea sa¹³⁴, nu a împiedicat Biserica Ortodoxă a Valahiei să ia așezămîntul sub tutela sa.

În fața unei asemenea atitudini tolerante și umaniste, nu putem decît să subscriem la ceea ce cărturarul V. A. Urechia afirma în secolul trecut, și anume: «Ierarhii Bisericii noastre nu au opus niciodată științei, progresului, ideilor moderne un *non possumus*»¹³⁵.

Animată de același spirit supraconfesional, Biserica Ortodoxă Română nu interzicea tinerilor ortodocși să învețe limba latină în familiile lor cu misionari catolici, sau să urmeze studiile în școli catolice din străinătate sau în propria lor țară.

Misionarii catolici, în secolul al XVII-lea ca și mai înainte, erau foarte solicitați de către voievozi și marii demnitari să predea copiilor lor, sau lor înșile, limba latină. Se cunosc mai multe cazuri în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea. Astfel, italianul Antonio Francesco Renzi da Stipite desemnat în anul 1678 de către Congregația *De Propaganda Fide* ca misionar în Moldova¹³⁶, unde el a sosit în anul 1679¹³⁷, a fost profesorul de limbă latină al voievodului C. Duca, precum și al celor trei fii, Ioan, Nicolae¹³⁸ și Petre¹³⁹, ai marelui boier și cărturar moldovean Miron Costin. Renzi însuși, într-o scrisoare datată 24 iulie 1693¹⁴⁰, adresată din Iași Congregației romane, mărturisește tocmai faptul de a fi avut aceste ilustre persoane drept «discipoli e figli spirituali»¹⁴¹, precum și pe boieri ai țării și secretarii voievodului care au fost toți elevii săi¹⁴².

Și în Țara Românească cam în aceeași perioadă, se pare că umanistul Udriște Năsturel a învățat limba latină de la unul dintre călugării catolici de la Tîrgoviște¹⁴³. Cel puțin așa lasă să se înțeleagă propriile sale cuvinte în prefața traducerii sale în slavonă a lucrării «*De Imita-*

134. Vezi C. Noica, *Aristotelismul în Principatele Române în secolele XVII—XVIII. Pentru valorificarea ilozolică a lui Teofil Coridaleu*, în «Studii clasice», IX (1967), p. 253—266.

135. V. A. Urechia, *Scrisoare către Eminența Sa Părintele Mitropolit Calinic Primat al României*, în «Albumul Macedo-Roman», (Facsimile ale primului album macedo-român apărut în anul 1880), t. I, Fribourg-en-Br., 1959.

136. Vezi Gh. Călinescu, *Alcuni misionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII*, în «Diplomatarij Italicum. Documenti raccolti negli archivi italiani», t. X, Roma, 1925; F. Pall, *Le controversie tra i Minori Conventuali e i Gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)*, în «Diplomatarij Italicum». Documenti raccolti negli archivi italiani», t. IV, Roma, 1939, p. 157—189; I. Pall, *Originea catolicilor din Moldova și Franciscanii păstorilor de veacuri*, Săbăoani, -Roman, 1942.

137. D. Găzdaru, *Notă documentară. Misionarul italian Antonio Renzi profesor de latină în Moldova, în sec. XVII*, în «Omăgiu...», p. 186. După P. Iroaie, Renzi se afla deja în Moldova în anul 1678 unde preda latina. (*Umanesimo Romano*, Editore Celebes, Trapani, 1967, p. 252).

138. Nicolae Costin studiase în Polonia între anii 1683—1685; este deci vorba mai degrabă de o perfecționare a cunoștințelor sale de limbă latină.

139. D. Găzdaru, *op. cit.*, p. 185. 140. *Ibidem*. 141. *Ibidem*.

142. N. Cartoian, *Istoria literaturii...*, p. 255.

143. D. H. Mazilu, *Udriște Năsturel...*, p. 49. Un alt istoric român afirmă că Udriște Năsturel a avut ca profesori de latină pe «misionarii catolici» (V. Căndea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel...*, p. 255).

tionone Jesu Christi», în care el afirmă că exersează limba latină «fără încetare, zi și noapte» și «nu numai prin înțelepciunea cărților scrise, dar și cu ajutorul discuțiilor oportune sau inoportune purtate cu toți cei care cunosc această limbă în chip natural și nu artificial»¹⁴⁴. Se înțelege de la sine că numai misionarii și călugării catolici de la Tirgoviște, veniți îndeosebi din Italia, puteau cunoaște limba latină «într-un chip natural».

Sora lui Udriște Năsturel, principesa Elena, soția voievodului Matei Basarab, cunoștea, de asemenea, limba latină. Evident, ea nu putuse să o învețe decît în familie, și numai de la unul dintre misionarii sau călugării catolici de la Tirgoviște¹⁴⁵.

Către cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea funcționa la Iași, în Moldova, un colegiu iezuit¹⁴⁶, unde cu siguranță «trebuie că mulți români și-au urmat de asemenea studiile»¹⁴⁷. Printre românii care și-au făcut studiile la colegiul iezuit din Iași se numără fiii marelui cancelar Miron Costin, Nicolae Pătrașcu și Ioniță, precum și fiii hatmanului Velișcu, fratele lui Miron Costin¹⁴⁸. De altfel, iezuiții erau destul de numeroși în Moldova în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea. Și nu se cunoaște pentru acea perioadă nici o hotărîre a Bisericii Ortodoxe Române care ar fi interzis ortodocșilor, sub o formă sau alta, să-și urmeze studiile la catolici. De altfel, marii cărturari și umaniști moldoveni din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cum ar fi de exemplu mitropolitul Dosoftei sau cronicarul Miron Costin (1633—1691), și-au făcut studiile în universitățile catolice din Polonia, primul la Lwow și al doilea la colegiul din Bar în Podolia¹⁴⁹; Nicolae, fiul lui Miron Costin, și-a făcut de asemenea studiile în Polonia în perioada dintre anii 1683—1685¹⁵⁰. Această țară a cunoscut, îndeosebi către cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o afluență din ce în ce mai mare de fii de boieri moldoveni în universitățile catolice¹⁵¹ și cu precădere în colegiile iezuite din Lwow, Bar și Camenița.

În ceea ce îl privește pe cărturarul valah Constantin Cantacuzino, acesta și-a făcut studiile la Padova¹⁵² în vestitul «*Atheneum Patavinum*» ca și în universitățile catolice din Veneția, Viena și Varșovia¹⁵³.

144. I. Bîanu, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508—1830*, t. IV, București, 1944, p. 197.

145. V. Cîndea, *op. cit.*, p. 259.

146. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 254.

147. *Ibidem*.

148. N. Iorga, *Istoria românilor prin călătorii...*, p. 271.

149. A. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă în 1830*, București, 1977, p. 71.

150. D. Găzdaru, *Un exemplar din ceasornicul domnilor de N. Costin rătăcit prin bibliotecile din Italia*, în «*Omagiu...*», p. 181.

151. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 255.

152. R. Ortiz — N. Cartoian, *Lo Stolnic Cantacuzino. Un grande erudite romano a Padova*, în «*Quaderni per la storia dell'Università di Padova*», 1, 1968, p. 147—154; C. Dima-Drăgan, *Convegno lo «Stolnic» Cantacuzino e le relazioni italo-romene nei secoli XVII—XVIII*, în «*Revue des Etudes Sud-Est Européennes*», t. VII, 1969, p. 711—713.

153. M. Șesan, *Teologia Ortodoxă în secolul al XVII-lea. După sinodul de la Iași din 1642*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLIV (1968), p. 637.

În loc de concluzii.

Pământ de refugiu pentru numeroși creștini, pământ de toleranță pentru minoritățile creștine catolice și armenesti, ca și pentru protestanți și evrei, pământ de găzduire pentru misionarii catolici și pentru protestanți, pământ de liberă circulație a cărților catolice și protestante și a libertății de a le poseda și folosi de către ortodocși români, și, în sfârșit, pământ unde chiar și școlile ¹⁵⁴ erau organizate după modelul iezuit, iar profesorii formați în universitățile catolice, iată deci, într-o formă concisă și concretă, ceea ce au fost Muntenia și Moldova în timpul celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea.

Domnirea unei asemenea toleranțe și a unui asemenea spirit ecumenic și deplin deschis altor confesiuni și cuceririlor științei, oricare ar fi fost proveniența lor, se datora atitudinii voievozilor din cele două țări române, și, mai înainte de toate, atitudinii Bisericii Ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română a fost, într-adevăr, cea care nu s-a lăsat antrenată de ura confesională sau religioasă, ci dimpotrivă, a practicat toleranța evanghelică. Într-adevăr, Biserica Ortodoxă Română a practicat de asemenea această toleranță evanghelică față de propriii ei credincioși. Și tocmai acest ultim fapt este cel care a contribuit la faptul că Biserica Ortodoxă Română nu a cunoscut disensiuni, secte sau chiar schisme, după cum a fost cazul Bisericii Ortodoxe grecești și slave, îndeosebi ruse, din aceeași perioadă. Astfel, se explică de ce clerul Bisericii Ortodoxe Române și îndeosebi ierarhii săi «nu au fost închiși într-un confesionalism absurd, ci dimpotrivă, receptivi față de noutate, știință, modern, indiferent de unde venea» ¹⁵⁵.

Pr. Dr. IOAN V. DURĂ

154. Vezi Em. A. Condurachi, R. Theodorescu, *L'Europe de l'Est...*, p. 72.

155. I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget...*, p. 237.

DOCUMENTARE

CONTRIBUȚII LA MONOGRAFIA ISTORICĂ A SCHITULUI CHEIA DE PE TELEAJEN

II. Egumenatul lui Damaschin pînă la secularizare.

Darul de bun chivernisitor și întreprinzător, cu care Damaschin starețul era înzestrat, s-a manifestat tot atît de activ și în alte domenii. El a cumpărat la 11 ianuarie 1837, de înțeles cu banii săi dar pentru schit, «o vie cu obrația ei» în Ghitioara, de la Popa Constantin din acel sat. Mai departe s-a adăugat : «Deci, viia este pă moșiia dumnealui coconului Iordache Filipescu, cu otașniță din douăzeci vedre, una». Evaluată la 35 de galbeni «împărătești», vinzătorul s-a mulțumit numai cu 25. Restul de zece galbeni au rămas «schitului de danie». Pentru acești 10 «împărătești, preotul Constantin îndatora pe părinții călugări a-l pomeni de-a pururea»¹.

Datorită comportării starețului și întregii sidonii pe care o conducea, numai după doi ani de la cumpărarea viei, schitul primea o nouă danie. La 22 iulie 1839, Dimitrie Cereșanu, dintr-o familie înstărită și originară din satul Cerașu, așezată însă temeinic în Vălenii de Munte, dăruia schitului Cheia «moara jumătate cu vadul ei, ohamnicu ce să numește Podieni în hotarul Costieni»². Într-o listă întocmită în 1882, toponimul Podieni este trecut «Podice»³. Este de reținut că actul de danie a fost întărit de «Filotheiu episcop sfintei Episcopie Buzău».

După alți doi ani, la 25 octombrie 1841, «preotul Stanu sin popa Toma Duru» dăruia schitului Cheia un pogon, cu casa, grajdurile și sădirile ce avea în vatra satului Homoricu. Dania era însă numai parțială, pentru că starețul a trebuit să plătească o datorie mai veche a preotului, de 250 lei. Preotul Stan probabil văduv prin deces, își motivează darul fiindcă «m-am săvîrșit și monahu, cu numele Savastianu... la sfintu schitu Cheia, ca să-mi fiie petrecerea pînă la sfîrșitul meu,

1. Arhivele Statului București, Schit Cheia, III/27.

2. *Ibidem*, I/5.

3. *Ibidem*, dosar 1519/1875, f. 18.

acolo»⁴. Printre asistenții martori ai acestei danii au fost trei reprezentanți ai familiei Morcov cu care Savastiian monahul era înrudit. Acest imobil a devenit metohul-etapă al schitului, în transporturile ce se făceau în folosul colectivității din Cheia. Se pare că cea mai valoroasă achiziție făcută de schitul Cheia, sub stăreția lui Damaschin, a fost a munților Roșu «dimpreună cu Slonul și livezile de fin de acolo», pentru care a plătit importanta sumă de 4000 de galbeni împărătești, la 20 iulie 1846⁵ și muntele Groșoarele la 4 ianuarie 1853, cu prețul de 250 galbeni împărătești⁶, de la marele ban Mihail Ghica, prin soția acestuia, băneasa Catinca. Ultimul act s-a perfectat abia la 29 august același an, după moartea celor doi soți. Fostul domn Alexandru Ghica, căruia îi revenise sarcina de epitrop al casei, a confirmat această ultimă tranzacție. Ambele vânzări se impuseră Catinței băneasa «pentru plata datoriilor la care este supusă casa» banului Ghica, iar schitul a cumpărat-o fiindcă «se vecinește cu vatra mănăstirii și pe care obștea de acolo ar putea agonisi ținerea în bună stare a sfântului lăcaș»...

O altă importantă achiziție a realizat-o Damaschin, la 14 ianuarie 1857⁷, când a cumpărat, pentru 2000 de galbeni împărătești, trupul de moșie de cîmp Nenișorii de Sus din moșia Armășești, județul Ialomița. Cei 2000 de galbeni, ca și cei 4250 dați pentru Roșu, Groșoarele sau alte sume pentru alte cumpărături s-au adunat din «strădanele părinților»⁸ călugări sau «cu starea noastră și a părinților monahi»⁹.

Au mai fost strînse și alte bunuri imobiliare dar mai puțin importante. În total aceste proprietăți sînt amintite în catagrafia din 1864, întocmită de subprefectul plaiului Teleajen, Toma Neculescu¹⁰. Printre bunurile imobile înregistrate, în afară de cele menționate mai înainte, figurau două metohuri supuse la clacă: unul la Homoricu de la popa Duru și altul la Mîneciu: o piuă cu o roată, un fierăstrău (pe apa Teleajenului), șaiszeci de stînjeni moșie la Bughea¹¹ și o vie la Pelini-Bălțați¹².

Din toate acestea se poate afirma că schitul făcuse progrese excepționale în acești 23 de ani sub stăreția harnicului și gospodarului stareț Damaschin. Mai este de subliniat că toate cumpărăturile s-au efectuat fără ajutorul financiar din afară. Era rezultatul muncii monahilor și mai ales corectei și strînsei chiverniseli a lui Damaschin și a ajutoarelor sale, căliți la flacăra paisiană, aprinsă și întreținută de starețul Gheorghie din Căldărușani.

Două realizări deosebite s-au produs deci în comunitatea monahală de la Cheia, în care rolul principal a fost jucat de către Damaschin. Acestea au fost, în primul rînd, înălțarea unei noi biserici de zid în incinta schitului, căreia i s-au adăugat multe alte acareturi, iar în al doilea, dotarea schitului cu o valoroasă zestre imobilă.

Intrucît ctitoria lui Damaschin și a colaboratorilor săi va fi prezentată, în înfățișarea ei de astăzi, în alte contribuții relative la istoria acestui locaș, iar pentru averea schitului s-a mai scris deja, rămîne ca

4. *Idem*, I/6

5. Arh. St. Buc. Schit Cheia, II/1.

6. *Ibidem*, II/2.7. *Ibidem*, III/2.8. *Ibidem*, III/41.9. *Ibidem*, III/43.10. *Ibidem*, III/42.

11. Arh. St. Buc. Schit Cheia, II/4 și III/41.

12. *Ibidem*, III/41.

în continuare să se arate unele amănunte privitoare la întreținerea acestor averi și strădaniile depuse de Damaschin de a păstra și a îmbogăți acest patrimoniu.

Noile cercetări au la îndemână înscrisuri din care se vede că Damaschin a fost în plus un polarizator al celor ce năzuiau către ctitorire și înzestrare. Iată ce scria starețul într-o plîngere către mitropolitul primat, în eparhia căruia se găsea de acum schitul Cheia. Actul poartă data de 30 decembrie 1866¹³. «Prea Sfinte Stăpîn, sînt precum mă vedeți, în vîrstă de 70 de ani. Sînt stareț de 34 de ani trecuți. De către mine s-a clădit din temelie schitul nostru Cheia, din districtul Prahova, atît biserica cît și încăperile. De către mine s-a cumpărat moșiea acestui schit, pe care o posedă astăzi Guvernul și prin mine s-a agonisit toată averea lui». Mai departe a scris că «de aș fi fost eu un astfel de om (rău), n-aș fi clădit eu singur mănăstirea, n-aș fi stat stareț atîta timp și n-aș fi agonisit venitul care crește an de an și de care se bucură astăzi Guvernul»¹⁴.

Într-o declarație a sa, dată la 7 februarie 1867, s-a scris, între altele: «la anul 1834, viind în Cheia, de la mănăstirea Căldărușani ca stareț, am făcut biserica și toate clădirile dimprejurul ei, am cumpărat moșii, mori, vii etc. și am îngrijit (de schit), atît pînă la secularizare, cît și de atunci încoace»¹⁵.

Cu altă ocazie de grea încercare pentru colectivitatea cheiană, dar mai ales pentru starețul ei, Damaschin destăinuia că toate acestea le făcuse împreună cu ceilalți monahi¹⁶, adică înlătura bănuiala că ar fi fost atins de păcatul trufiei. După secularizare, într-o cerere către M.I.P.C., se scria: «Comunitatea schitului Cheia Teleajenului, prin propriile sale mijloace și cu ajutorul mai multor locuitori iconomi de vite din comunele Satulung și Săliște din ținutul Transilvaniei, după cum se constată cu două acte ce avem, au cumpărat mai multe proprietăți și vite și care s-au luat de către Guvern»¹⁷. Erau deci, alături de fondurile personale și cele ale «iconomilor de vite», adică niște oieri din cele două localități transilvănene.

Printr-o plîngere din 24 ianuarie 1877, deci după aproape trei ani de la încetarea din viață a lui Damaschin, noul stareț, Doroftei Constantinescu, menționa: «Luăm curajul a vă mai aminti, Înalt Prea Sfințite Stăpîne, că starea desperată a lucrurilor a făcut pe monahii ctitori ai acestei mănăstiri, căci mănăstirea Cheia este zidită numai în anul 1839 de către mai mulți comercanți¹⁸ care, după clădirea mănăstirii, i-au închinat ei avutul lor, îmbrăcînd și dinșii shima monahală, care sînt încă în viață»... să fie nemulțumiți. Deși înscrisurile menționate nu dezvăluie numele monahilor «ctitori», ei se aflau cu siguranță între cei 29, trecuți în catagrafia din 1838 ca «ardeleni» sau «mocani»¹⁹.

13. *Idem*, M.I.P.C., 1470/1865, f. 67—70. 14. *Ibidem*, f. 136.

15. Arh. Schit Cheia, dos. pe 1869—1870, f. 2. 16. *Idem*, p. 1868, f. 26.

17. Arh. St. Buc., Min. Cult., 113/1877, f. 2.

18. Erau în realitate mocani, crescători de vite și nu comercianți. Ei vindeau produsele lor și nu cumpărau spre a vinde n.n.

19. *Idem*, Catagrafii 1838, jud. Secuieni, plaiul Teleajen, nr. 90, vol. I, f. 232—233.

Așa încît, se poate afirma cu toată certitudinea că rectitorirea schitului Cheia a fost săvîrșită de starețul Damaschin singur, în ceea ce privește conducerea și cu fonduri, atît personale, cît și cu cele colectate de la acei monahi care mai erau încă în viață în 1877. Toate acestea vin să confirme și să întărească particularitățile care înfățișează schitul Cheia, în comparație cu cele mai multe chinovii. În toate cele trei intru-chipări ale ei, Cheia a fost ctitorită și dotată în principiu de către monahii ardeleni polarizați de propriile tendințe, prin starețul lor.

Damaschin s-a distanțat în mod deosebit de toți stareții înaintași ai lui. Printre urmașii la stăreție, unul singur avea să i se alăture întru ctitorirea bisericii mici de astăzi, paraclisul de iarnă, Arhimandritul G. Georgescu, în cu totul altă conjunctură politico-socială și financiară.

Pentru meritele sale deosebite, pentru zelul depus în toate ale stăreției, Damaschin ieromonahul a fost distins încă din 1850—1852 cu rangul de protosinghel de către episcopul Filotei al Buzăului²⁰.

De altfel, răspunzînd la una dintre invitațiile lui Damaschin, de a vizita schitul Cheia, episcopul Filotei îi scria, la 1 mai 1853: «foarte mult ne-am bucurat pentru înfrumusețarea și îmbunătățirea ce ați făcut și vă siliți a face schitului, prin cumpărarea de locuri ohabnice, de la care nu se așteaptă pagubă, ci folos și înlesnire de cele trebuincioase părinților ce sihăstresc acolo»²¹.

Filotei n-a uitat că înaintașul său, Chesarie, apreciasc cu toată convingerea și iubise pe Damaschin. De aceea, la 30 noiembrie 1853, a invitat pe stareț să ia parte la ceremonia deshumării osemintelor marelui ierarh, «cînd se împlinesc șapte ani de la petrecerea din viață a lui Chesarie... Să te afli negreșit la episcopie, cu unul dintre proestoși, spre a lua parte»²². Episcopul Chesarie decedase la 30 noiembrie 1846 «pe la (orele) 11 nemțești din noapte... sîmbătă spre duminică»²³.

Este pe deplin dovedit că Damaschin, deși a cumpărat pe numele său moșia Nenișori, munții Gropșoarele și Roșu sau alte imobile, el nu s-a gîndit nici o clipă să le folosească pentru sine. Totul a fost destinat colectivității. Aceasta s-a petrecut nu numai ca o obligație a oricărei persoane, care îmbrățișa cinul monahal, dar și ca o pornire firească a starețului. Cu toate acestea, el a fost acela care a suportat, în primul rînd, neplăcerile inerente acestor proprietăți.

Așa de exemplu, la 2 iulie 1862, Damaschin se plîngea într-o scrisoare adresată «dumneaei cocoanei Filipeasca», proprietară pe al cărei teren se afla via de la Berivoi, că logofătul Gheorghe sin popa Vasile acaparase obrația din jurul viei, necinstește și injură pe călugării îngrijitori ai viei «cu feluri de vorbe necuvințioase». Starețul sollicita proprietăresei ca, intervenind personal, să dea schitului «o bună speranță de îndreptare»²⁴.

Se vede că intervenția proprietăresei trebuia reinnoită an de an, deoarece după 3 ani, adică la 25 septembrie 1865, Damaschin se jeluia unuia din protectorii schitului despre «nedrepturile cele suferim noi părinții, pentru folosirea viei Berivoi. Ne-am pomenit cu primarul din

20. Arh. Schit. Cheia, pe 1852—1853, f. 2. 21. *Ibidem*, f. 17.

22. *Ibidem*, f. 47. 23. *Idem*, pe 1846—1847, f. 3. 24. *Idem*, pe 1862 f. 27.

Scăioși, proprietatea dumnealui Iordache Filipescu, unde are schitul o viișoară de zece pogoane cu otaștină», că i-a oprit pe călugări să cu-leagă strugurii, tocmai «cînd ne apucasem de culesul viei, cînd am chel-tuit mai doaă mii de lei pentru lucrările ei... și a rămas schitul în mare lipsă, nu numai părinții (adică monahii n.n.) și musafirii ce vin la schit, ci și sfînta biserică este lipsită de vin pentru sfînta liturghie»²⁵.

Neplăcerile îl încolțeau și din alte părți, mai ales din partea orga-nelor fiscale. În 1852—1853, sectorul fiscal al plaiului Teleajen forțase schitul să plătească taxe și pentru averi care nu-i aparțineau. I se per-cepuse 5% pentru presupusul venit al munților Tigăile Mari și Tigăile Mici, care aparțineau în realitate lui Nicolae Pană și Radu Moroianu din Satulung Transilvania. Abuzul organelor se baza pe năstrușnicul consi-derent că acești doi arendași crescători de oi găzduiau uneori la schit²⁶.

În același an, organele fiscale trecuseră cu abuzul și în posesiunile reale ale schitului. Iată de ce Damaschin Cheianu solicita Departamen-tului Cultelor să intervină la Ministerul de Finanțe pentru a se efectua «o nouă prețuire (a venitului munților Roșu și Gropșoarele, proprietatea schitului Cheia), astfel încît să nu împovăreze, (nici) schitul, nici (să) piardă Guvernul». În acel an se încasase de la schit 2870 lei zeciuială, în timp ce pentru anii anteriori plătise doar 104 lei pe an²⁷. Asemenea intervenții a adresat starețul și direct către subprefectura de Teleajen, prefecturii de Prahova și chiar Ministerului de Finanțe²⁸.

În 1859, fiscal, de data aceasta pornit de la prefectura Prahova, ex-tinse abuzul și asupra altor imobile. «Hanul, munții, morile și fierăs-traiele» fuseseră impuse pentru un venit de 16500 lei. În realitate schitul obținuse numai 8696. De aceea cerea să se facă o nouă constatare și să se scadă 4804 lei, încasați în plus²⁹.

Secularizarea a avut darul să mîntuie schitul și pe starețul său de asemenea necazuri.

Vama și pichetul de grăniceri Bratocea au constituit tot timpul egumenatului lui Damaschin vecinătăți stînjenitoare și uneori abuzive. Astfel, prin 1856 «conducerea cordonului de paza munților» ocupase, fără aprobare sau preaviz, arhondaricul și alte acareturi din chiar in-cinta schitului. Acestea aveau însă o altă destinație. Serveau la găzdui-rea oaspeților vizitatori, activitate din care schitul scotea unele venituri. Cum era de așteptat, Damaschin s-a plîns episcopului Filotei. Acesta îi răspundea însă, la 14 iulie 1856: «Cît pentru locuința în schit, să vă în-dreptați jalba (direct) către Măria Sa Domnul, cerînd deșertarea schitului»³⁰.

În vara anului 1864, ca și cînd secularizarea averilor mînăstirești nu ar fi fost de ajuns, M.I.P.C. ordona starețului să predea clădirea ha-nului din fața schitului către conducerea punctului Bratocea, pentru a instala acolo «caștelaria vămii și a străjuitorilor» aceluși punct³¹.

25. *Idem*, pe 1869—1870, f. 19. 26. *Idem*, pe 1852—1853, f. 49.

27. *Idem*, pe 1862, f. 4. 28. *Ibidem*, f. 6, 7 și 13.

29. *Idem*, pe 1852—1857, f. 41. 30. *Idem*, pe 1846—1847, f. 1.

31. *Ibidem*, f. 15.

De altfel, cu ocazia secularizării, colectivitatea din Cheia era amenințată de o deosebită primejdie, desființarea. O adresă a subprefectului de Teleajen scria că se hotărîse, cu ocazia votării bugetului pe anul 1864 «strămutarea călugărilor la mănăstirea Vărzărești». În schit avea să mai rămînă un scurt timp, numai starețul, care urma să predea inventarul. Adresa poartă data de 21 iulie 1864³². Se pare că numai la intervenția mitropolitului primat să se fi contramandat această măsură.

Cît despre insistența Ministerului de Război, M.I.P.C. îi răspundea că a cerut prefecturii de Prahova să cerceteze dacă sînt camere disponibile, în care caz să le dea grănicerilor, «fără a jicni pe monahi»³³. După cercetare la fața locului, prefectul a răspuns că nu era loc, «încăperile fiind foarte strimte».

În 1868, colectivitatea cheiană era și mai amenințată. La 1 mai în acel an, «ne-am pomenit fără veste cu domnul (plutonier) major Radu Mihai, unde vine în camerele schitului și cu o mai mare iuțeală, fără a ne face cunoscut vreun ordin de la dumneavoastră, unde ne măsoară toate chiliile, atît lungimea, precum și lărgimea». Scopul era «de a se instrui schitul nostru de cazarmă, iar pe noi monahii... să ne strămute, în altă parte». Dar fiindcă toate aceste clădiri «sînt făcute numai din strădania noastră», ruga ministerul «să ne lase tot în lăcașul nostru, unde ne-am petrecut toată tinerețea, starea ce am avut și am muncit, de la mic, pînă la mare, pentru formarea lui»³⁴.

Și în 1872 neplăcerile acestea se repetau. Ministerul de Război cerea iarăși cîteva camere pentru conducerea companiei de grăniceri Bratocea, care se afla la «depărtare cinci minute» de schit. La această nouă amenințare, ieroschimonahul Damaschin a arătat superiorilor săi că de mai mulți ani fuseseră încredințate grănicerilor și vămii toate cele 10 încăperi ale hanului și alte acareturi din afara incintei. În ceea ce privește cele cîteva camere din interior (arhondaricul) cerea cu vehemență «a nu se supune schitul la un capriciu neiertat de regulile monahicești», deoarece ofițerii veneau cu familiile, cu soții și copii gălăgioși, în timp ce monahii aveau nevoie de liniște pentru meditație și rugăciune. În plus, cele cîteva camere ale arhondaricului erau mereu păstrate pentru nevoile călătorilor³⁵ și vizitatorilor.

Paza și vama din Bratocea dăuna schitului și în alt sector, lemnele necesare la încălzitul camerelor lor. La intervenția Ministerului de Rezel, în 1852, M.I.P.C. porunca conducerii schitului Cheia, «să se lase comandării de pichete, de la punturile cordonului munților, a tăia lemne pentru încălzit». Copacii destinați acestui scop puteau fi uscați, căzuți și la neajungere, «din picere sau verzi»³⁶.

Schitul a suportat asemenea servituți tot timpul, pînă la secularizare. Începînd însă din 1859, odată cu instituționalizarea serviciului silvic, trebuia să se înzestreze cu o prealabilă aprobare a M.I.P.C. pentru orice tăiere din pădurea proprie. Cererea trebuia justificată de o strictă necesitate³⁷, după cum se va înțelege în cele ce urmează.

32. *Idem*, pe 1864, f. 4 și Registrul intrare-ieșire pe 1864.

33. Arh. St. Buc., M.I.P.C., 1470/1865.

34. Arh. Schit Cheia, pe 1869—1870, f. 2.

35. Arh. St. Buc., M.I.P.C., 1470/1865, f. 241—243.

36. Arh. Schit. Cheia, pe 1852—1853, f. 28 și 43.

37. *Ibidem*. f. 4.

Una dintre problemele grele cu care a fost confruntat starețul Damaschin, au constituit-o reparațiile și întreținerea imobilelor schitului. Lupta purtată pe acest tărâm este consemnată în sute de intervenții, de reveniri și de treapăd pe la diversele eşaloane ale autorităților. Se vor aminti câteva dintre cele mai grăitoare. Astfel, bugetul anului 1862 a totalizat în pasivul (cheltuielile) schitului Cheia, 43 110 lei. Din cei 8771 la condeiul (articolul) «cheltuiala casei», o bună parte au fost necesari pentru deplasările starețului sau altor monahi pe la București, Buzău, Ploiești, Vălenii de Munte sau alte localități, pentru obținerea aprobărilor de reparație și întreținere.

Numai pentru «învelișul bisericii» s-au cheltuit 11 049 lei. Pentru a se putea intui cât mai aproape de adevăr, se dau câteva date relative la materialele și munca folosită. Au fost necesare «șaizeci lădițe tinichea (tablă de fier) de la (negustorul) Barbu Slăniceanu din Ploiești», lăzi de piroane, cuie sau ținte, fier, vergele, cositor, cărămidă, ulei, «blai sticlos și plaivas». S-au înmînat 2 520 lei plată la «ovreii Pavel și Lazăr» pentru lucrul lor la înveliș. Dulgherii au folosit 200 zile de lucru. Alte sume au fost date zugravului Ghiță Bărbuc din Izvoare pentru «cebut» și vopsit tavanul și fațada.

Proporția acestor cheltuieli se poate reține și mai bine, știindu-se că la capitolul «hrana părinților» s-au folosit abia 3 180 lei. În efectivul schitului erau atunci 39 de monahi³⁸. În 1867 Damaschin a purtat o intensă corespondență cu M.I.P.C. în legătură cu reparațiile necesare schitului Cheia, după 30—35 de ani de la ctitorire. Ele formează un dosar din fondul aceluși minister «acta pentru repararea schitului Cheia Teleajenului»³⁹.

În rezumat, Damaschin arăta că acoperișul chiliilor se afla în ruină completă; ploua înăuntru. Ca urmare, cerea 20 de brazi din pădurea muntelui Roșu⁴⁰. Contul de cheltuieli pentru acel acoperiș totalizează 2564 lei și a fost adeverit de primăria comunei Izvoarele, la 13 ianuarie 1870, adică după 3 ani. Printre meșterii care au lucrat sînt menționați: Tudor Panait la fierăstrău, Bucur Coman pentru șindrila, Gheorghe Toma și Nicolae Grămadă la butuci și «tinichele», adică scinduri⁴¹.

Sagacele stareț mai ceruse încă alți 40 de brazi, de data aceasta din pădurea de pe muntele Babeș, pentru împrejmuirea incintei și interiorul chiliilor. Dar nici în 1870 nu reușise să înfrîngă piedicile puse de organele silvice⁴².

În 1869 se repara arhondaricul și parte din chilii. De aceea se cerea primăriei comunei Minociu-Ungureni, «o garanție către domnul vameș din Bratocea» să permită trecerea călugărilor cu cinci atelaje de boi, care aveau să transporte la minăstire 50 brazi necesari reparației⁴³.

Reparația învelișurilor altor clădiri ale schitului, cum ar fi clopotnița, se impunea încă din 1867. De aceea starețul cerea și la 6 mai 1871 cei 50 brazi de la M.I.P.C. și autorizația de «a face cuviincioasa reparație... a învelișurilor care se găsesc în cea mai tristă stare»⁴⁴. Insista din

38. *Idem*, pe 1862, f. 47—62.

39. Arh. St. Buc., M.I.P.C., 945/1867.

40. *Ibidem*, f. 2.

41. *Ibidem*, f. 5.

42. *Ibidem*, f. 8.

43. *Idem*, 945/1867, f. 5, 19 și 24 și Arh. schit Cheia pe 1869—1870, f. 7

44. Arh. schit Cheia, pe 1832—1875, f. 14.

nou să i se dea din însăși pădurea schitului lemnele necesare acestei reparații, după cum se arăta într-o listă.

În 1872 el tot mai stăruia să i se dea alți 50 brazi din pădurea de pe muntele Roșu pentru repararea arhondaricului, unor chilii și pităria. Ceea ce avea să prisosească din necesarul reparației, dorea să-l vindă, pentru a acoperi plata cuielor și lucrul la fierăstrău⁴⁵.

În anul următor, 1873 la 26 noiembrie, schitul arăta ministerului că acoperișul clopotniței și al unor chilii, ce nu putuseră fi reparate mai înainte, se găseau în completă ruină. Învelișurile erau găurite și ploaia înăuntru. Clădirile respective erau amenințate să li se ruineze și zidurile⁴⁶. Și n-a mai apucat să le realizeze. Avea să treacă întru Domnul în 1874.

Cu ocazia secularizării averilor minăstirești, starețul Damaschin a întâmpinat destule necazuri. La drept vorbind el și colectivul său nu au putut înțelege rațiunea și scopul nobil al acestei măsuri, una dintre vestitele reforme ale regimului Cuza, care deschidea larg calea tinărului stat unitar spre democratizare. Această lipsă de înțelegere, deși nu și-a exprimat-o fățiș, se deduce din majoritatea înscrisurilor ce au fost cercetate. O astfel de atitudine a și motivat-o uneori fiul lui Ion Bîrsan. Motivarea consta în faptul că proprietățile schitului Cheia se adunaseră prin contribuția sa și a unui grup de «iconomi de vite din Satulung și Săliște», după cum s-a văzut.

Tot pe atât de adevărat este însă că Damaschin s-a supus întru totul, atit măsurilor pregătitoare, cât și aceluia de secularizare. Ca mărturie, iată un exemplu ce este scris pe o ciornă, păstrată în arhiva schitului. «Nu ne împotrivim măsurilor guvernale. Vă rugăm cu respect, Domnule Ministru, a vă milostivi, a ni se lăsa cel puțin livezile înconjurătoare... pentru nutrețul vitelor, zarzavaturilor...»⁴⁷.

Cît despre pregătirea secularizării, ea începuse mai de mult. Încă din 1862, M.I.P.C. ceruse schitului listă explicită și amănunțită de avere imobilă. La acest ordin, Damaschin răspunde cu o astfel de listă⁴⁸. Tot în acel an episcopul Dionisie Romano (Traianopuleos) poruncea starețului ca imobilele schitului să fie arendate numai prin licitație publică. Astfel ar fi fost supus eventualelor suspiciuni de nereguli financiare și în consecință «canonisitu»⁴⁹.

În 1863 se interzise schitului să închirieze altora animalele și mijloacele de transport. Se reamintește că schitul poseda la acea dată «două care, 12 boi de jug, 16 vaci, 28 sterpături, cu viței cu tot, 6 cai de ham și călărie și 600 de oi cu berbeci»⁵⁰.

Aceste bunuri mobile îi erau necesare schitului, alături de imobilele proprii sau arendate, pentru nevoile unei colectivități de 40—55 de monahi. Așa se explică și bugetele anuale. Spre exemplu în 1865, cînd efectivul era de 50 de monahi, bugetul propus de schit se ridica la 43850 lei. M.I.P.C. aprobase însă numai 34110 lei⁵¹.

45. *Ibidem*, f. 19.

46. *Ibidem*, f. 24.

47. *Idem*, pe 1868, f. 26 și Arh. St. Buc., M.I.P.C., 968/1867, f. 35.

48. Arh. schit Cheia, pe 1862, f. 19.

49. *Ibidem*, f. 22.

50. *Idem*, pe 1852—1875, f. 19 și Arh. St. Buc., M.I.P.C., 1619/1864.

51. Arh. schit Cheia, pe 1852—1875, f. 18 și 21.

Registrul de intrare-ieșire al schitului pe anul 1863 este bogat în notații de acest fel. Din el se află că schitul avea, în afară de proprietățile cunoscute până acum și imobile arendate. Este cazul moșiei Cucuieți Ilfov, pe care schitul o subarendase probabil pentru 45 900 lei către doi arendași: L. Sabeca și Stere Mihailide. Schitul mai avea cu arendă o vie de 15 pogoane la Vadul Săpat și alta la Greaca, în plasa Olteniței⁵².

În aceeași perioadă, prefectura Dimbovița, care centraliza probabil și preluările de la schitul Cheia, trimisese pe Ioniță Călinescu să ia de la Cheia «toate vitele, trășurile, săniile, hamurile, și probele de vin» ale schitului, în vederea vânzării acestora la licitație.

Chiar grîul și orzul recoltat în 1864, a fost sigilat în magaziiile din Armășești și trecut în averea statului. Acele cereale se aflau în aceeași situație și în 1868. În acel an, schitul, aflîndu-se în lipsă, ieromonahul Damaschin cerea M.I.P.C., în numele chinovienilor săi, să cumpere tocmai acel produs al muncii lor «cele 35 chile de grîu și 13 de ovăz, aflate în magazia de la Nenișor-Armășești, care se găsea sădite și strînse de subsemnații, cu toate cheltuielile... și-i vom răspunde și prețul... după cum se vinde în acea parte»⁵³.

Se știe că normativele mînăstirești stabileau ca stareții să fie ajutați de așa zisele comitete economice, compuse din cîte 2—3 monahi, aleși de către soborul sau obștea mînăstirii ori schitului respectiv. Comitetul care îndeplinea acest rol în 1864 la schitul Cheia, crezînd că odată cu secularizarea, starețul va pierde și funcția, s-a dedat la abuzuri în gestiune și la sfidarea starețului. Damaschin a ripostat prin desființarea comitetului⁵⁴. Superiorul schitului Cheia nu se supusese însă unei porniri arbitrară, ci expusese mai întîi M.I.P.C. neorînduilele acelor monahi «comiteți» și ministerul aprobase desființarea. Printre cei desărcinați se afla și ieromonahul Onisifor, căpetenia nucleului, care venise la Cheia de la schitul apropiat Isvoarele (Crasna) «de unde își are metania» și unde se ocupase probabil cu intriga și zavistia»⁵⁵. În acel an schitul avea 55 de călugări.

Onisifor și acoliții săi Ilarie, Teodosie și Ilie, nu au părăsit calea cea rea aleasă de ei, pentru înlăturarea starețului. În loc să se adreseze organelor ierarhice, ei s-au înfățișat subprefectului de Teleajen, pe care au reușit să și-l alăture în abuz, după cum se va reține din cele ce urmează. Alăturîndu-se celor patru monahi, subprefectul a sesizat prefectura de Prahova, pentru a avea o acoperire. Prefectul ar fi putut îndeplîna lipsa de competență a subprefectului, dacă îndrepta sesizarea acestuia către Mitropolie sau către M.I.P.C. El însă a ordonat ca subprefectul să facă cercetări⁵⁶.

Modul în care s-au făcut cercetările de către subprefect este arătat în procesul-verbal încheiat de acesta, la 13 octombrie 1866⁵⁷ și care atribuia lui Damaschin fapte extrem de grave. Călugării îndepărtați, observînd că insinuările lor nu dau rezultat imediat, s-au prezentat și la

52. Reg. intr.-ieșire, 1863 în 12 I—26.II.1863.

53. Arh. schit Cheia, pe 1863, f. 18. 54. *Idem*, pe 1864, f. 14.

55. *Ibidem*, f. 70. 56. Arh. St. Buc., M.I.P.C., 1470/1865, f. 57.

57. *Ibidem*, f. 58—60 și 78—79.

Mitropolie. Întrucît nu aveau bilete de voie semnate de stareș, Mitropolia i-a reținut. Ei nu s-au lăsat însă. Chiar din locul de reținere, călugării s-au plîns M.I.P.C. Ministerul a propus Mitropoliei să se facă o anchetă. Mitropolia poruncise deja protopopului din plai să cerceteze⁵⁸.

Între timp însă, procesul-verbal întocmit de subprefectul G. Voiculescu, ajunsese la prefectură, iar această l-a dirijat către M.I.P.C.

Ministerul, socotind că isprava subprefectului era expresia adevărului, s-a adresat Ministerului Justiției, în vederea judecării stareșului, iar ca măsură provizorie, propunea Mitropoliei să însărcineze cîțiva monahi cu administrarea schitului, «cît timp stareșul și comitetul actual vor fi suspendați»⁵⁹. Trebuie reținut însă că Damaschin nu a fost suspendat din funcția sa niciodată și deci, nici de această dată.

Din cererea pe care, în sfîrșit, stareșul a adresat-o Mitropoliei, începea să se contureze adevărata față a faptelor. Din ea se desprind fapte de-a treptul tragice, care-l înfățișează pe Damaschin ca pe un adevărat martir. Umilințele, privațiunile la care a fost supus de către călugării răzvrățiți, precum și atitudinea sa iertătoare sînt amintite de Damaschin cu adevărată îndurerare⁶⁰. Mitropolitul Primat cunoștea îndeajuns corectitudinea și celelalte merite deosebite ale stareșului. După ce a primit cererea lui Damaschin, care se plîngea atît de tîrziu, înaltul ierarh a cerut M.I.P.C., ca înainte de a fi judecat stareșul, să se cerceteze cazul de către o comisie mixtă⁶¹. Mitropolitul crezuse la început că «actuala stare de discordie și tulburare în soborul schitului (Cheia) este cauzată numai de slaba administrare a superiorului actual, care a devenit în vîrsta bătrînețelor»⁶². Pînă la urmă, comisia a fost constituită din procurorul Dimitrie Chirculescu de la Tribunalul Prahova, protopopul plaiului, N. Ionescu și primarul comunei Mînciu-Ungureni, C. Pisău. Principal, ancheta a scos în relief, atît faptele grave ale celor patru călugări, care l-au supus pe stareș la sechestrul în chilia sa, fără alimente și căldură, l-au amenințat cu moartea și alte aspre privațiuni, cît și abuzul de putere, falsurile și asocierea subprefectului cu mașinațiunile monahilor răzvrățiți. Prin cuprinsul său, care așează pe Damaschin Cheianu în ipostaza unui adevărat fiu al Bisericii Ortodoxe Române, procesul verbal întocmit și semnat de comisia mixtă la 7 februarie, ar merita de asemenea a fi redat în întregime⁶³.

Pentru a se vedea sufletul blînd și întru totul iertător al stareșului, la 21 august 1867, acesta adresa Mitropoliei un raport din care reieșea că tulburările din Cheia se liniștiseră și că cei patru monahi nesupuși reîntraseră în ordinea și disciplina monahală⁶⁴, M.I.P.C., primind rezultatul anchetei, cerea Ministerului de Justiție de «a lua măsurile convenite de urmare în contra acelor care nu-și îndeplinesc îndatoririle cu conștiință» (în fapt subprefectul G. Voiculescu, n.n.), iar pe de alta, dat fiind că «toate acuzațiile aduse de unii monahi petrecători în acel schit supe-

58. *Ibidem*, f. 4.59. *Ibidem*, f. 57.60. *Ibidem*, f. 62.61. *Ibidem*, f. 67 și 70 și dos. 96/1867, f. 1.62. *Idem*, dos. 96/1867, p. 208.63. *Idem*, 1470/1865, f. 127—131 și 135—136.64. *Ibidem*, f. 147.

riorului lor se dovediseră neînțelemeiat, a se înceta orice acțiune (judiciară) contra zisului superior»⁶⁵.

Indiferent de măsurile ce se vor fi luat, cea mai dureroasă latură a suferințelor lui Damaschin Birsan a fost grava și brutala ingratitude manifestată de cei patru monahi «pe care i-am luat de pe drumuri și i-am îmbrățișat», iar ei, în loc de respect și ascultare «ca pe un părinte al lor, bătrîn, își bat joc de mine, cu felurite maltratări... intrigi, zavistie, silindu-mă a demisiona... amenințindu-mi viața și adeseori m-au închis în casă, ca să nu poci ieși și arăta la Guvern chinurile mele...»⁶⁶. Damaschin, în adevăr, a iertat, dar rana a fost atît de adîncă și dureroasă, că nu putea, omeneste vorbind, să o uite. Avea să se stingă numai odată cu el, în 1874. Ea a lăsat însă urme în înscrisurile care au rămas și se mai păstrează din timpul egumenatului lui Damaschin.

Arhim. GR. BĂBUȘ
GION IONESCU

O OMILIE INEDITĂ PENTRU EPIFANIE : PSEUDOCHRY- SOSTOMI SERMO PROPHYLACTICUS II

«ΤΟΥ'ΕΝ 'ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ 'ΗΜΩΝ 'ΙΩΑΝΝΟΥ
'ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ»

Προφυλακτικός λόγος (β')

În *Corpus Christianorum, Series Graeca*, s-a publicat în 1976 textul unei omilii inedite la Botezul Domnului¹, însoțită de un studiu introductiv în limba franceză semnat de editorul Gilberte Astruo-Morize², care arată că scurta omilie aleasă ca prim text inedit pentru a fi publicată în seria greacă din *Corpus Christianorum* reprezintă pentru istoria sărbătorii Epifaniei un document interesant: veche prin problematica sa, foarte originală prin conținutul său, rămasă mult timp în uitare, fără îndoială din cauza titlului său și, poate și din cauza unor expresii sau raționamente, care au putut să pară suspecte din punct de vedere teologic.

În studiul introductiv, editorul analizează în cinci capitole succint și documentat conținutul și importanța omiliei pentru istoria veche a creștinismului: titlul, obiectul sărbătoririi și problema datării; aspectele cele mai originale ale omiliei pentru sărbătorirea Botezului Mîntuitorului; tradiția manuscrisului; editarea manuscrisului.

65. *Ibidem*, f. 111 și 124.

66. Din cuprînsul plîngerii starețului.

1. *Corpus Christianorum, Series Graeca*, Turnhout Brepols, Leuven, University Press. Imprimé en Belgique.

2. Pag. 27—34.

Sub titlul de «discursuri profilactice» (I și II) (preventive) avem descoperite textele a două cuvântări, după stil și conținut deosebite, greșit atribuite Sfântului Ioan Gură de Aur; ele au aceeași tradiție manuscrisă și aparțin probabil aceleiași epoci. Întrebuințarea epitetului «profilactic» (preventiv) pentru calificarea cuvântărilor n-a fost niciodată întâlnit în vreun titlu³.

Origen, Asterius și Ioan Hrisostom au folosit citeodată acest termen în sens moral⁴. Numai la Eusebiu de Cezareea întâlnim folosirea cuvântului care poate să corespundă titlului celor două cuvântări sau discursuri, în cartea a IV-a a *Istoriei bisericești*, unde sint menționate scrieri destinate a servi de remediu sau de «mijloace profilactice» contra ereziilor (H.E. IV, 7, 5).

Prima din cele două omilii pune în gardă pe credincioși contra celor două tendințe eretice, capabile de a induce în eroare pe creștini: cea a eleniștilor, reprezentată prin Marcion, Valentin, Mani, și cea a iudaizanților, reprezentată prin discipolii lui Pavel de Samosata.

În a doua omilie profilactică, nu se menționează nici un eretic, dar auditorii sint puși în gardă din introducerea consacrată nașterii trupești a Mîntuitorului contra fabulației grecești sau mitului păgîn și contra pericolului de a asimila această naștere modelelor umane de naștere.

În legătură cu botezul Mîntuitorului, în omilie se urmărește îndepărtarea pericolului ereziei adoptianismului.

Surprinde că în titlul omiliei nu se găsește nici o mențiune despre sărbătoarea celebrată, care rezultă din conținut⁵.

Această omilie, scrisă în cinstea Nașterii Mîntuitorului și a Botezului Său, aparține unor epoci cînd cele două evenimente erau celebrate într-o singură sărbătoare. Editorul datează omilia la începutul secolului al IV-lea.

În privința Nașterii și a Botezului Domnului, Biserica armeană le sărbătorește împreună pînă astăzi tot la 6 ianuarie. În Biserica din Ierusalim, abia pe la 455—458, sub episcopul Juvenal, s-au separat cele două sărbători, Nașterea la 25 decembrie, ca în Biserica

3. Mențiunea titlului, începutul și sfîrșitul frazei primei omilii (singura) figurează la Manuel Calecas (P.G. 152, 97 A—B), ca și la Jean Veccus (P.G. 141, 617 D-620 A), și Georges Metochite (ed. Mai N.P.B. VIII, 2, 1871, p. 83), la Gilberte Astruc-Morize, note 2, p. 27.

4. Origen P.G. 17, 17 A³; Asterius, Hom. XIII, 7, 2; 8, 5, în ed. C. Datema *Asterius of Amasea, Homilies I—XIV*, Leiden, Brill, 1970, p. 188, lin. 14 și p. 190, lin. 5; Hrisostom, P.G. 48, 1048, lin. 9; 59, 38; lin. 2, 3; 63, 463, lin. 27—28 (la Gilberte, *op. cit.*, nota 3).

5. Numele acestei sărbători era cel de *Epifanie*, pentru că termenul figurează la sfîrșitul primului paragraf pentru a designa «manifestarea Mîntuitorului ca principiu al mîntuirii lumii». Asupra întrebunțării și semnificației numelii 'Επιφάνεια, se vedea Chr. Mohrmann, *Epiphania*, RSPT, 37 (1953), 644—670; J. Daniélou, *Etudes d'exégèse judeo-chrétienne (les Testimonia)*, Paris, Beauchesne, 1966 (Collection Théologie Historique), pp. 15—27 și A. J. Vermeulen, *Le développement sémantique d'Epiphania et la fête de l'Epiphanie*, Graecitas et Latinitas Christianorum primaeva, Supplementa I, Nimègue (1964), pp. 8—44 (*Op. cit.*, nota 5, p. 28).

romană din Apus, iar Botezul la 6 ianuarie. În Biserica din Constantinopol sărbătoarea Nașterii Domnului la 25 decembrie s-a introdus prin anul 379 sau 380, când Sfntul Grigorie de Nazianz a ținut o cuvintare teologică specială (Hom. 38); în Cezareea Capadociei, tot cam în același an, în Antiohia cam pe la 376, în Alexandria către anul 430, iar în Illyricum, de care depindea și Biserica din fosta Dacie-Romană s-a introdus «nu mult după 380»⁶. Sărbătoarea Epifaniei a fost introdusă în Biserica Apuseană abia în a doua jumătate a secolului al IV-lea, însă cu o triplă semnificație: Botezul Domnului, minunea din Căna Galileii și Adorarea magilor, făcând cu timpul ca accentul să cadă pe Adorarea magilor, sărbătoarea fiind cunoscută sub numele de *Festum Majorum. Festum Trium Regum* sau *Festum Stellae*⁷.

Sărbătoarea *Christi Natalis, Nativitas Domini* a fost primită în Bisericile din Răsărit cu termenul tradus în neo-greacă: Ἡ Χριστοῦ γεννησις (= Nașterea lui Hristos) sau Ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου (= Nașterea Domnului). Din neo-greacă termenul a fost tradus mai târziu în limba slavă bisericească РОЖДЕНИЕ ХРИСТОВО sau РОЖДАСТВО ХРИСТОВО, tradus și în limba română în cărți de cult, cu *Nașterea lui Hristos* sau *sărbătoarea Născutului*, cum se întâlnește în *Cazania* de la Govora din 1642 (filele 34—37, 41) sau în *Cazania* lui Varlaam din 1643 (fila 36).

În timp ce în terminologia oficială bisericească sărbătoarea întrupării Domnului de la 25 decembrie este numită *Nașterea lui Hristos* sau *Nașterea Domnului*, în vorbirea populară sărbătoarea este cunoscută *Crăciun*, cel mai discutat cuvânt etimologic în limba română, asupra originii căruia discuțiile filologice nu au ajuns încă la un răspuns unanim⁸.

În partea a doua a omiliei, temele esențiale sînt cele ale ungerii și ale sanctificării lui Hristos la botezul Său. Aceste teme sînt tratate de o manieră cu totul excepțională în cadrul unei celebrări pentru sărbătoarea Epifaniei. Temele cele mai des întilnite în omiliile grecești consacrate acestei sărbători sînt total absente aici. Autorul Omiliei nu vorbește de exemplu despre manifestarea filiației divine pe malul Iordanului, și nici o mențiune despre textele evanghelice la botezul Mîntuitorului. Nu stabilește nici o re-

6. Vasile Pirvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 111; Pr. I. Ionescu, *Despre originea cuvîntului «Crăciun» în limba română*, în «Glasul Bisericii», an. XXXIV (1975), nr. 11—12, pp. 1264—1276.

7. *Dictionnaire encyclopédique de la Théologie Catholique*, tom. VII, col. 525—529 (Fritz, *Epiphanie*), Paris, 1864.

8. Pr. I. Ionescu, *art. cit.*, cu discuția problemei și bibliografia; *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, și *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975, ca și tratatul Academiei R. S. România de *Istoria limbii române*, 1969, vol. II, p. 170, însoțiri etimologia cuvîntului *Crăciun* din *Creatio*, iar *Dicționarul dialectului aromân de Tache Papahagi*, București 1974, p. 384 și *Dicționarul de istorie veche a României*, București, 1976, p. 529, îl deduc din *calatio*; Gh. Mușu, *Din mitologia tracilor*, București, 1982, p. 21—38, respinge originea latină a cuvîntului din *creatio* sau *calatio*, ca și teza lui M. Bartoli și E. Cabej din *Kërciun* «ciot, buturugă, butuc», în albaneză și consideră cuvîntul de origine autohtonă traco-dacă, numire a solstițiului de iarnă, ca și de vară la *daci*.

lație între botez și moartea sau învierea Mântuitorului. Conținutul omiliei permite cu ușurință a stabili însă un raport cu omiliile grecești cunoscute pentru Epifanie, în special cu cea a Sfântului Ioan Hrisostom (P.G. 49, 363—372)⁹.

Această scurtă omilie oferă elementele unei teologii a puterii — *Δύναμις* — care se rezumă astfel: Puterea lui Dumnezeu nu primește început, chiar când ea se coboară peste nașterea trupească. Ea este indivizibilă, chiar când ea umple intim de plenitudine a sa corpul în momentul botezului. Ea locuiește inalterabilă, chiar când ea se unește cu umanitatea lui Hristos sau a tuturor oamenilor.

Scopul omiliei urmărit este de a da toată importanța sărbătorii botezului lui Hristos, căutând să prevină pe auditori de pericolul adopțianismului¹⁰, într-un mediu poate încă influențat de curentele gândirii iudeo-creștine sau gnostice¹¹.

În continuare, dăm în traducerea românească textul din limba greacă al Omiliei:

(Cuvînt de apărare (de prevenire) (2) al celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolului)

CUVÂNT PROFILACTIC (II)

1. Pe de o parte, mitologiile grecești consemnează că zeii (sînt) din zămisliri și nașteri omenesci, iar, pe de altă parte, adevărul Evangheliei lui Dumnezeu, care face cunoscută iubirea de oameni a lui Dumnezeu, spune că puterea lui Dumnezeu coborîndu-se spre naștere trupească pentru mîntuirea lumii, nașterea trupului n-a dat început puterii pentru credință, ci (a pus) ca început al mîntuirii lumii arătarea (în trup) a Mîntuitorului.

2. Nimeni, asemenea celor necredincioși, să nu defăimeze lucrarea divină, și nici să nu spună că Dumnezeuul nostru este pornit

9. Cuvînt la Botezul Domnului de Sfîntul Ioan Hrisostom, în «Cuvîntări la Praznice împărătești», traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1942, pp. 41—58.

10. Adopțienii, în loc să înțeleagă întruparea Mîntuitorului în sensul activ, în sensul că El a luat, a adoptat pentru sine natura umană, înțelegeau aceasta în sensul pasiv, că Hristos a fost adoptat de Tatăl sub raportul umanității sale.

11. Textul celor două omilii profilactice există în cinci manuscrise:

S Cod. *Sinaiticus gr.* 376 (sec. X—XI), ff. 82^v—85, 85—86^v.

P Cod. *Patmensis, Monasterium sancti Iohannis Theologi*, 165 (sec. X), ff. 1—4^v—6^v.

M Cod. *Mosquensis, Mus. hist., Bibl. syn., gr.* 109 (Vlad. 171) (sec. XI—XII), ff. 3—5^v, 6—7^v.

A Cod. *Athonensis Pantelecomonensis Supp.* 5 (sec. XII), ff. 1—4, 4—6, descoperit în 1966 de M. E. Bihain, într-un fond necatalogat al mănăstirii Penteleimon.

N Cod. *Mosquensis, Mus. hist., Bibl. syn., gr.* 293 (Vlad. 394), (sec. XIV—XV), f. 212^v—215^v, 214^v—218, care este o copie a Cod. A.

În fiecare din aceste manuscrise cele două omilii profilactice preced imediat cele șase discursuri ale Sfîntului Ioan Hrisostom: *De Fato et Providentia* (P.G. 50, 737—774).

Aceste opt discursuri formează în PMAN începutul unei serii aproape omogene de omilii hrisostomice și pseudo-hrisostomice din cele 36 omilii în P. 27 în M, 30 în A. Cod. N n-a păstrat decît 13 omilii hrisostomice, ultima avînd mutilat sfîrșitul. Editorul, Gilberte Astruc-Morize, menționează că «a voit să respecte la maximum tradiția textuală oferită de cele cinci manuscrise bune» (*Op. cit.*, p. 34).

din naștere omenească (adică pe cale naturală); nici să nu creeze o întreagă rânduială omenească, ca proprie Domnului, ci să accepte faptul (ca) săvîrșire prin puterea lui Dumnezeu, pentru mîntuirea oamenilor, pentru ca ceea ce s-a despărțit de Dumnezeu iarăși să se găsească adus sus la Dumnezeu, ca să rămînă în Dumnezeu.

3. Acestea mi-au fost spuse mie mai dinainte, pentru a rosti un cuvînt despre această zi în care se săvîrșește Nașterea Domnului; mai departe, în ceea ce privește celelalte, cuvîntul le prinsese așa încît noi am hotărît ca, pentru Botezul Domnului, ce s-a săvîrșit, să avem o sărbătoare după ziua prezentă.

4. Dar, precum Nașterea trupească a Domnului este nouă pentru lume (de fiecare dată), și ieri și alaltăieri, tot așa și botezul trupesc este dat oamenilor ca început al Botezului sfințitor. Căci mai înainte de acesta, era o oarecare (îndepărtare) a Duhului de la noi; de Duhul ne-a despărțit ca un zid păcatul, care (s-a) strecurat pe furiș peste noi și a îndepărtat cele omenești de Dumnezeu; dar, deoarece Sfîntul și Preacuratul Trup a venit pentru instituirea Botezului, în mod firesc Sfîntul Duh s-a apropiat de Sfîntul Trup și a făcut să se sălășluiască darul peste noi, de atunci făcîndu-se transmiterea (lui) în vederea apropierii noastre de Domnul.

5. Mie mi se pare că s-a format o concepție diferită despre sărbătoarea prezentă; de pe o parte, unii zic că este vorba despre naștere (că în această zi se serbează Nașterea), pe de altă parte, alții zic (că se serbează) Botezul, fiindcă și Botezul este o naștere care renaște în Dumnezeu pe cei botezați, deoarece așa spune Domnul numind naștere și pe cea din apă și din Duh.

6. Așadar, după cum noi stabilim că nașterea trupului nu este specifică Domnului, ci că este un act al iconomiei divine întru El, tot așa vedem că ziua Botezului a fost mai dinainte pregătită pentru El ca să fie dată tuturor oamenilor spre împreună părășie. Căci așa precum într-un inel de aur cineva gravează forma pe care voiește s-o imprime în ceară, tot așa în trupul Domnului trebuia să fie imprimată imaginea cea care trebuia să fie dată (nouă), pentru ca noi, fiind pecetluiți cu aceasta să devenim sfinți, datorită imaginii Celui Sfînt, și să devenim fii ai lui Dumnezeu, datorită formei comune cu cea a Fiului lui Dumnezeu, și să intrăm în contact cu Dumnezeu și să ne unim cu El, datorită reunirii celei mai dinainte pregătită a dumnezeirii și a omenirii în Hristos.

7. Noi, deci, nu avem sfințirea de la noi înșine, ci de la Domnul, pe cînd El are sfințirea trupului de la El, pe de o parte divinitatea fiind trimisă, pe de altă parte chipul trupesc fiind primit; este de ascultat însuși Domnul care spune: «Pentru ei eu mă sfințesc pe mine însumi, ca ei să fie sfințiți într-adevăr».

8. Dar, cum și sfînt fiind era sfințit? Și în ce fel trupul fiind sfințit prin natură și dintru început primea un adaos de sfințire? Să nu cercetăm prea mult, forțîndu-ne mintea spre o înțelegere cu de-amănuntul, un lucru așa de mare, dar să considerăm că (acest

lucru) este mai mare decât noi înșine, așa precum este faptul de a pricepe modurile răspîndirii dumnezeiești (ubiquitatea lui Dumnezeu) și armonia tainică a relației față de corp, față de fapte și față de timpuri.

9. Mai departe, nici să nu ne închipuim că sînt oarecari împărțiri ale puterii în corp, astfel că (puterea) apără cînd așa, cînd altfel, ci să credem că în fiecare corp puterea se află neîmpărțită, pentru ca să ne dea nouă ca răsplată mîntuirea în Hristos pentru cele păzite cu sfințenie ale credinței.

10. Căci nu era nici o pagubă și nici o primejdie pentru puterea mîntuitoare să poarte de grijă de cei ce au nevoie de mîntuire, ci (rămînea) puterea nevătămată și neschimbată, iar împărțirea ei ușoară, de asemeni contactul cu oamenii era sfînt și mîntuitor.

11. Și nici acest lucru să nu-l ignorăm, nici să nu reluăm discuția, pe de o parte crezînd că Duhul a plecat din trupul Domnului după momentul botezului, pe de altă parte (crezînd) că Duhul vine fără putere și că plinește trupul. Căci ne-a prevenit Petru care a învățat cu putere că Duhul s-a coborît, cînd spune: «Că pe Iisus din Nazaret L-a uns pe El Dumnezeu cu Duhul Sfînt și cu putere». Așadar, noi încă nu vom cerceta cum trupul care a fost plin de puterea Duhului avea nevoie de sfințire; căci noi ascultăm că Duhul și puterea s-au sălășluit în trupul împărăției sfînte (Biserica) adăugîndu-i vrednicie, așa încît oamenii să fie părtași (în comuniune) ai împărăției sfînte, participînd la ungera lui Hristos.

12. De aci (urmează că) cele preînchipuite de Lege, ca ungerile preoților și împăraților sînt plinite.

Căci nici unul dintre oameni nu este vrednic după adevăr nici pentru sfințenia cea către Dumnezeu, nici pentru împărăția cea după oameni, dar pe de o parte în oameni acestea (sînt) umbră și tipuri, iar pe de altă parte în Hristos (este) adevărul. Căci Hristos este împărat pentru oameni, Cel care are putere peste natura noastră, Cel care a fost dintru început cauză pentru noi și Cel care renăscut, Hristos, Cel care a plinit și sfințirea oamenilor față de Dumnezeu și Cel care a lucrat introducerea (în ceruri) a neamului omenesc, cu El însuși, cu neprihănire și cu sfințenie, după scrisul Apostolului care zice: «Pentru aceea a străbătut cerurile și nu a intrat în Sfînta Sfintelor care preînchipuiau pe cele adevărate, ci chiar în cer ca să se înfățișeze feței lui Dumnezeu pentru noi pe care și noi însoțindu-l, fie ca să dobîndim intrarea la Dumnezeu și în împărăția cea veșnică, cu Hristos, Căruia slava în vecii vecilor. Amin.

Pr. I. IONESCU

2 cf. Gal. 2, 5, 14; 3 cf. Tit 3, 4; cf. I Cor. 1, 18, 24; 7 cf. II Tim. 1, 10; cf. Tit. 2, 13; 28 cf. Is. II, 2; 35/36 cf. Ioan 3, 5; 44 cf. II Cor. 1, 22; cf. Ef. 1, 13 și 4, 30; 45 cf. I Ioan 2, 20; 45/46 cf. Rom. 8, 29; 52 cf. Luc. 3, 22; cf. Col. 2, 9; 53/55 Ioan 17, 19; 69. cf. II Tim. 2, 10; 80/81 Fapt. Apost. 10, 38; 85 cf. II Petru 1, II; 92 cf. Ev. 8, 5; 99 cf. Ev. 4, 14; 99/102 cf. Ev. 9, 24; 102/103 cf. Ef. 2, 18 și 3, 12.

ANIVERSĂRI

TRIBUNA 100 de ani de la apariție

La 26 aprilie 1884 a apărut la Sibiu ziarul «*Tribuna*», primul cotidian al românilor ardeleni. Ziarul a apărut din dorința unui grup de studenți din cadrul societății «România Jună» din Viena, care au participat la serbările de la Putna din august 1871, în frunte cu Mihai Eminescu, Ion Slavici, V. Morariu, P. Dan și alți tineri patrioți, unde au hotărât înființarea unui cotidian pentru românii din provinciile aflate atunci sub stăpînirea Imperiului austro-ungar.

Românii din Transilvania, Bucovina, Banat, Crișana și Maramureș aveau puține ziare și acestea cu o apariție de două sau de trei ori pe săptămînă. Congresul studentesc de la Putna a preconizat ca noul ziar să se înființeze la Sibiu și conducerea să o aibă Ion Slavici. Programul noii publicații, cu o apariție zilnică, se fixa la trei puncte: culturalizarea maselor, combaterea latinismului extremist și lupta pentru «unitatea culturală».

Inițiatorilor acțiunii nu le stăteau la dispoziție însă mijloacele materiale ca să aducă la îndeplinire hotărîrea Congresului de la Putna și ei se grupară în jurul *Telegrafului Român* din Sibiu, fondat în 1853 de Andrei Șaguna, unde au găsit o largă și caldă înțelegere din partea lui Nicolae Cristea, preot-profesor și consilier arhiepiscopesc, redactorul ziarului, fost colaborator al lui Andrei Șaguna. *Telegraful Român*, pe lângă rolul de publicație religioasă, devine acum și ziar politic, care a îmbrățișat problemele naționale românești, făcînd ca Sibiul să devină și centrul politic al românilor din Imperiul austro-ungar.

Cuvernul de la Budapesta, care nu vedea cu ochi buni activitatea politică a *Telegrafului Român*, somează forurile bisericești care patronau ziarul, să limiteze activitatea acestuia numai la probleme religioase. Nicolae Cristea este destituit și este interzisă colaborarea tinerilor patrioți la publicația sibiană, care ia sfîrșit în 1883. În această situație s-a luat hotărîrea să se înființeze la Sibiu cotidianul *Tribuna* la 14/26 aprilie 1884, cu sprijinul unor intelectuali transilvăneni, angajați în lupta politică pentru drepturile românilor. Conducerea ziarului a

avut-o Ion Slavici, scriitor care se bucura în rîndul cititorilor de popularitate. Orientarea politică a *Tribunei* a fost definită din primul număr al ziarului în apelul *Către publicul român*, în care se proclama Imperiul austro-ungar stat poliglot și se arăta că se vor combate toate măsurile care împiedicau dezvoltarea popoarelor din imperiu. «Ne identificăm cu poporul, sintem glasul poporului», spunea Ion Slavici.

Apariția gazetei sibiene avea să însemneze o importantă dată în istoria vieții naționale, culturale și literare din Transilvania. Prin unirea culturală a românilor s-a urmărit realizarea unității naționale, pe care Ion Slavici o exprima lapidar prin cuvintele: «Soarele pentru toți românii la București răsare». În jurul *Tribunei* s-au grupat elementele tinere din Partidul Național Român (tribuniștii), care urmăreau să imprime luptei poporului român un caracter mai pronunțat de combativitate. *Tribuna*, fără să fi fost un organ de partid, a căutat să creeze în mijlocul Partidului Național Român un «teren comun» pentru românii din Transilvania. Din 1887, cînd a avut loc la Sibiu conferința națională, *Tribuna* a devenit organul de presă al Partidului Național, în vederea sprijinirii acțiunii memorandiste. În paginile ei se duce lupta pentru «unitatea culturală», tribuniștii pornind de la realitățile istorice, potrivit cărora poporul român se înfățișează ca o comunitate națională unitară. Vitregia vremurilor a făcut ca unele provincii românești să intre sub stăpîniri străine, stăpîniri care au dus o politică sistematică de accentuare a particularităților locale, spre a produce diferențieri cît mai pronunțate în sinul comunității noastre naționale. Tribuniștii au înțeles prin lupta pentru «unitatea culturală» combaterea politicii dusă de stăpînirile străine în accentuarea particularităților locale. Astfel, lupta tribuniștilor pentru «unitatea culturală» se înscrie ca o acțiune politică și ca o contribuție dintre cele mai importante la desăvîrșirea unității statului național român.

Orientarea spre creația populară, care a trebuit să stea la baza celei culte, a determinat o mișcare largă, cunoscută sub numele de «realism popular».

S-a preconizat valorificarea tradițiilor folclorice și spirituale ale lumii satelor românești, pentru redarea lor cît mai obiectivă și realistă. Culegerea creației populare a fost stimulată prin felurite apeluri și chestionare, îndrumări și programe, și prin publicarea lor directă în ziar. Ion Slavici afirma: «Poporul român este izvorul poeziei române și că punctul de plecare pentru dezvoltarea noastră literară nu este nici Omer, nici Orațiu, nici Shakespeare, nici Voltaire, nici Goethe, ci literatura noastră populară». Țărănismul tribunist a însemnat valorificarea specificului național în fond și în formă, tratarea realistă a problemelor populare. În primul rînd, lucrul acesta s-a realizat prin culegerea folclorului, publicîndu-se colecții de doine, balade, proverbe, basme din toate provinciile românești. Prin această operă s-a urmărit dezvoltarea limbii românești. Limba și literatura care circulă peste tot și este înțeleasă de toți, rămîne factorul cel mai puternic pentru realizarea unității culturale a tuturor românilor. Pentru realizarea unei limbi literare comune, s-a căutat să se înlăture pedantismul latinist al blă-

jenilor, ca și abuzul de neologisme și s-a adoptat ca bază pentru limba literară graiul firesc al poporului de la țară, socotit adevărat corolar. Sub influența junimismului, de la care Slavici a învățat spiritul de exigență artistică și autenticitatea expresiei literare, a făcut ca *Tribuna* să reprezinte la un moment unitatea culturală românească.

Atît poezii cit și prozatorii tribuniști au pornit de la literatura populară spre creația originală. Drumul acesta l-a străbătut și George Coșbuc, care s-a impus în coloanele ziarului sibian ca unul dintre cei mai mari poeți români. Aici a tipărit pentru prima dată: *Rada, Numai una, Fata morarului, Nu te-ai priceput, Nunta Zamferei*.

Prestigiul literar al *Tribunei* a polarizat în jurul ei scriitorii cei mai valoroși ai timpului din toate provinciile românești, ca C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. L. Caragiale, I. Pop Reteganul, I. Popovici Bănățeanul. Prin scrisul lor, *Tribuna* era citită atît în țara cit și în străinătate. Ia țară avea peste 4000 de abonați. Exemplare mergeau și în America, în Australia, în Africa și în Asia. În Europa abonamente mergeau la Roma, la Paris, în Anglia, în Spania și Italia, în Rusia, în Germania și în Austria unde mergeau «cu sutele».

Ziarul și-a îndeplinit rolul de adevărată «tribună» a afirmării drepturilor poporului român la unitate culturală, politică și națională.

Epoca de glorie a *Tribunei* avea să se încheie în 1896, cînd lupta politică a românilor din Transilvania a intrat într-o nouă etapă. Tribuniștii au înființat un nou cotidian, *Tribuna poporului*, care a apărut la Arad, cu începere din 25 decembrie 1896 (= 6 ianuarie 1897), ca să revină la vechiul titlu peste cîțiva ani, după sistarea apariției *Tribunei* sibiene în 1903.

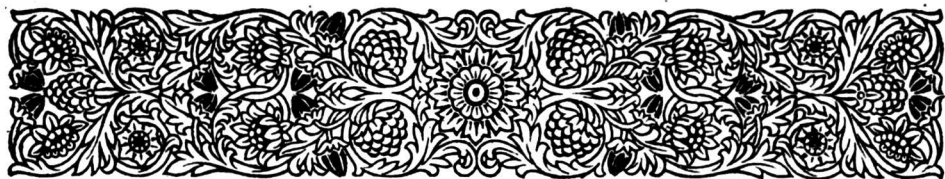
Cotidianul arădean a grupat în jurul său pe cei mai de seamă scriitori transilvăneni ai vremii, cum au fost: Ion Slavici, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Al. Ciura, Lucian Blaga.

Odată cu înființarea *Tribunei poporului* la Arad s-a mutat și centrul politic de luptă al românilor transilvăneni, care va activa aici pînă în 1918, pînă la desăvîrșirea unității statului național român.

Un secol de la apariția *Tribunei* este un prilej de a aduce un prinos de recunoștință și un cald omagiu celor ce au înființat *Tribuna*, celor care au condus-o și tuturor colaboratorilor ei, care i-au imprimat o înaltă ținută literară și de cultură românească, făcînd din ea una dîntre cele mai prestigioase publicații românești, care a contribuit la desăvîrșirea unității statului român la 1 Decembrie 1918.

Pr. I. IONESCU

A se vedea și: D. Vatamaniuc, *Originile Tribunei*, în «Luceafărul» din 21 aprilie, 1934, p. 3; Pr. Ieremia B. Ghita, «*Tribuna*» — 100 de ani de la apariție, în «Telegraful Român», din 15 aprilie și 1 mai, 1984, p. 5—6.

VIAȚA BISERICESCĂ

CONFERINȚA CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTIILOR

Cu deosebită însuflețire întregul nostru popor a sărbătorit ziua de 24 ianuarie a acestui an — cea de a 125-a aniversare de la formarea Statului Național român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia, care s-a realizat prin alegerea Colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domn în ambele principate române (5 și 25 ianuarie 1859).

Acest act, care stă la temelia Statului român modern, și a deschis calea unor profunde transformări de ordin politic, economic, social și bisericesc reprezintă numai o etapă a unui proces istoric ce trebuia desăvârșit.

Astfel, după două decenii, în 1877, s-a proclamat independența României, iar peste alte două decenii, la Alba Iulia — la 1 decembrie 1918 —, prin unirea Transilvaniei cu România s-a înfăptuit Statul național-unitar român.

Unirea de la 1859 a fost rodul și efortul întregului popor, al întregii națiuni. Un mare rol l-au avut masele populare, mulțimea, poporul de rind, țărani, muncitori, orașeni și nu au lipsit figuri de ierarhi și preoți ai Bisericii strămoșești.

La această mare aniversare a Patriei noastre a participat și preoțimea din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care la prima sa conferință din acest an, a evocat și a omagiat actul unirii și a readus în conștiința fiecăruia participarea eroică a fra-intaișilor noștri la împlinirea acestui ideal secular al întregului nostru popor.

Ca de obicei, Conferința s-a ținut pe protoierii sub președinția delegaților Centrului Eparhial și a început prin oficierea unui Te-Deum, de către un sobor de preoți dintre participanți. În continuare, s-a trecut la tratarea subiectului aniversar, care a fost dat de către Sfintul Sinod pentru întreaga preoțime din cuprinsul Patriarhiei Române. Ședințele au avut loc între 20 februarie și 1 martie, după cum urmează :

La Protoieria Circa I Capitală

A prezidat P. C. Pr. Constantin Bădescu, consilier patriarhal. Tema a fost tratată de preotul Iulian Șchiopu.

Au luat parte la completări și discuții preoții : Monoranu Ștefan, Popescu Mihai, Barbu Gheorghe, Colibă Mihai, Sirbu Constantin, Stănuț Constantin, Chiriac Gheorghe și Moldoveanu Teodor.

La Protoieria Circa II Capitală

A prezidat P. C. Pr. Octavian Popescu, Vicar mitropolitan. Subiectul a fost prezentat de preotul Frangulea Victor.

S-au înscris la completări și discuții preoții : Zarea Anatolie, Tacu Virgil, Cozma Nicolae, Vlăduceanu Victor, Mirescu Teodor, Dumitru Alexandru, Stan Dimancea, Petre Erhan și Popescu Grigore.

La Protoieria Circa III Capitală

A prezidat P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Subiectul a fost prezentat de preotul Grigorescu Niță.

Au participat la completări și discuții preoții : Zuzu Pavel, Vasile Nicolescu, Niță Mihai, Tonciu Ion, Stănescu Marin, Ionescu Ion și Tătărîm Mihai.

A citit raportul de activitate preotul Tătulescu Gheorghe.

La Protoieria Alexandria

A prezidat P. C. Preot Ilie Georgescu, consilier mitropolitan.

Tema a fost dezvoltată de preotul Stănculescu Ștefan. S-au înscris la completări și discuții preoții : Ionel Ilie, Cristea Marin, Boreancă Silviu, Vlad Teodor, Mușat Petre, Stanciu Ștefan, Dogaru Eugen, Dumitru Gheorghe și Banu Ioan

La Protoieria Călărași

A prezidat P. C. Pr. Vasile Bria, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost dezvoltat de preotul Craioveanu Florin. Au luat parte la completări și discuții preoții : Niculescu Ion, Pruncu Emil, Dincă Ion, Vișoiu Ion, Curteanu Alexandru, Badea Nicolae, Ioniță Ion, Doru Vasile.

A prezentat raportul de activitate preotul Alecu Paulin.

La Protoieria Ciorogirla

A prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier mitropolitan.

Tema a fost tratată de preotul Popescu Victor — Argeș.

S-au înscris la completări și discuții preoții : Dumitrescu Valeriu, Sfetcu Marin, Zamfir Alexandra, Iordache Gheorghe, Dan Alexandru, Dobre Gheorghe, Nițu Ion, Năstase Alexandru, Țincoca Iosif, Mihăilescu Emilian și Pavel Radu.

Au citit rapoarte de activitate preoții Drăgoicea Ion și Iordache Gheorghe.

La Protoieria Cimpina

A prezidat P. C. Pr. Vasile Bria.

Subiectul a fost prezentat de preotul Dobrescu Valeriu. Au participat la completări și discuții preoții : Ieșeanu Vicențiu, Văcaru Florin, Izvoranu Stelian, Nanu Gheorghe, Popescu Ion, Floroiu Gheorghe, Georgescu Teodor, Săvulescu Gheorghe.

Au citit rapoarte de activitate preoții Lungu Petre și Niculescu Constantin.

La Protoieria Găiești

A prezidat P. C. Pr. Prof. Ștefan Alexe de la Institutul Teologic.

Tema a fost dezvoltată de preotul Ionescu Romulus.

S-au înscris la completări și discuții preoții : Popescu Vasile, Moșoaia Matei și Dumitrescu Constantin

A citit raportul de activitate preotul Dinu Alexandru.

La Protoieria Oltenița

A prezidat P. C. Preot Vasile Bria.

Subiectul a fost tratat de preotul Popovici Dumitru.

Au luat parte la completări și discuții preoții Zamfirescu Stoica Ionel, Bites Gelu, Ene Gheorghe, Băltărețu Ion, Gordon Vasile și Tudor Florea.

Au citit rapoarte de activitate preoții Ștefan Botez și Băltărețu Ion.

La Protoieria Giurgiu

A prezidat P. C. Pr. Prof. Radu Dumitru, Prorectorul Inst. Teologic.

Tema a fost dezvoltată de preotul Rădulescu Gheorghe. S-au înscris la completări și discuții preoții: Căman Marian, Pieleanu Marin, Roman Cristea, Dumitrescu Nicolae, Serghe Traian, Sandu Nicolae, Anghel Constantin, Paraschivescu Mihai, Iban Gheorghe și Chiriță Doru.

A citit raportul de activitate preotul Rădulescu Gheorghe.

La Protoieria Ploiești

A prezidat P. C. Pr. Prof. Radu Dumitru.

Subiectul a fost dezvoltat de preotul Buchiu Sebastian. Au participat la completări și discuții următorii preoți: Dogaru Constantin, Ilie Nicolae, Pirvu Gheorghe, Gheorghe Vasile, Ion Pătrașcu, Colotelo Mihai, Stama Dumitru, Popescu Alexandru și Bădiceanu Dumitru.

Au citit rapoartele de activitate preoții Popescu Grigore și Pătrașcu Ion.

La Protoieria Sectorul Agricol Ilfov

A prezidat P. C. Pr. Prof. Galeriu Constantin.

Tema a fost prezentată de preotul Popa Ștefan. Au luat parte la completări și discuții preoții: Birlogeanu Dumitru, Ivanciu Gheorghe, Nan Marinică, Ionescu Alexandru, Casapu Toma, Popescu Constantin, Dincă Gheorghe și Marinescu Gheorghe. Au citit rapoarte de activitate preoții Popescu Ion și Lungu Gheorghe.

La Protoieria Turnu Măgurele

A prezidat P. C. Protoieriu Dincă Alexandru.

Subiectul a fost prezentat de preotul Dăscuțu Tincu.

Au participat la completări și discuții preoții: Breazu Dumitru, Cojoacă Ion, Naidin Constantin, Ivan Nicolae și Cirilă Marin.

La Protoieria Urziceni

A prezidat P. S. Episcop Roman Ialomișeanu.

Tema a fost tratată de preotul Nichita Petre.

S-au înscris la completări și discuții preoții: Dobre Ion, Ștefănescu Constantin, Leon Rădulescu, Pieșcaru Sandu, Zaharia Alexandru, Rădulescu Aurel, Zotta Marian, Iordache Teodor și Uzună Nicolae.

A prezentat raportul de activitate preotul Ștefan Ene.

La Protoieria Vălenii de Munte

A prezidat P. C. Pr. Constantin Bădescu.

Subiectul a fost prezentat de preotul Burlan Nicolae. Au luat parte la completări și discuții preoții: Zbircea Constantin, Dumitrescu Florea, Bonțu Nicolae, Rădan Gheorghe, Răzvan Mihai, Ștefan Nicolae, Iancu Alexandru, Tănase Nicolae, Joița Alexandru și Mateescu Gheorghe.

A citit raportul de activitate preotul Mateescu Gheorghe — Izvoare.

La Protoieria Videle

A prezidat P. S. Episcop Roman Ialomițeanul.

Subiectul a fost dezvoltat de către preotul Goleșteanu Iulian. Au luat cuvîntul la completări și discuții preoții: Spoială Dumitru, Popescu Constantin, Cristache Gheorghe, Stănescu Nicolae, Stănculescu Ștefan și Fierbințeanu Ion.

Au citit rapoarte de activitate preoții: Stănescu Viorel și Radu Marin.

Astfel Conferința preotească, prima din acest an, ținută cu prilejul jubileului împlinirii a unui veac și un sfert de la actul istoric din ianuarie 1859, de la formarea Statului Național român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia, și prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca Domn în ambele principate române, a constituit un omagiu și o recunoștință adusă de preoțimea noastră, marilor noștri înaintași, maselor larg populare și întregului nostru popor, care a constituit un început concret pentru realizările istorice care au urmat.

Datele istorice care s-au înscris mai tîrziu — 1877 — Independența, 1918 — Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă, și mai ales 1944, — cea mai importantă zi din viața politică a poporului nostru, au fost momente de mîndrie și de biruințe pentru întregul nostru popor.

Ca cetățeni ai Patriei și ca slujitori ai Bisericii lui Hristos omagiem cu dreaptă prețuire, Unirea de la 1859 dintre Moldova și Țara Românească și ne mîndrim că sîntem fii ai acestui popor.

Pr. DAVID POPESCU

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI (martie — aprilie 1984)

1. Prăznuirea Sfințelor Paști la Centrul arhiepiscopal.

La 22 aprilie a.c., clerul și credincioșii Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Dr. Antim Nița au sărbătorit cu multă bucurie duhovnicească marele praznic al Sfințelor Paști.

În prima zi, I. P. S. Arhiepiscop, înconjurat de clerul catedralei, la orele 24, a oficiat «Invierea» în fața bisericii, în prezența unui mare număr de credincioși. Utrenia și Sfînta Liturghie au fost săvîrșite înăuntru. Cu acest prilej I. P. S. Sa a oficiat hirotonia în preot a diaconului Ignat Gheorghe, pe seama parohiei Gălbiori, județul Constanța și a candidatului Gheorghe Dumitru ca diacon.

În cuvîntul pastoral rostit în cinstea praznicului, I. P. S. Sa a arătat între altele că salutarea pascală «Hristos a înviat» reprezintă crezul biruitor al vieții, care a stăbilit veacurile de la Hristos pînă la noi și care va duce și mai departe altor generații această veste luminoasă a bucuriei pentru frumusețea vieții și pacea adîncă a sufletului rourat de darul lui Dumnezeu».

La sfîrșitul slujbei, credincioșii au primit ca binecuvîntare tradiționala pască. La orele 12 s-a oficiat Vecernia de Paști.

În aceeași zi, la orele 17, I. P. S. Arhiepiscop a primit vizita preoților din Galați și a ostenitorilor din cancelaria eparhială. Preotul Ștefan Ilie, de la parohia Sf. Vasile, a rostit un cuvînt omagial și a prezentat felicitări I. P. S. Sale în numele celor de față și al clerului și credincioșilor din eparhie.

I. P. S. Arhiepiscop, luînd cuvîntul, a spus între altele: «Răspund din toată inima la cele prezentate de Părintele Ștefan Ilie și vă fac cele mai călduroase urări. O coincidență face ca anul acesta, Învierea Domnului să fie sărbătorită de toate cultele creștine la aceeași dată. Ne bucurăm și numai de această coincidență, pînă ce se va ajunge ca întreaga creștinătate să prăznuiască Sfintele Paști la aceeași dată.

Învieerea este legată de Mormîntul Domnului, care a produs o schimbare totală a celor care au urmat pe Mîntuitorul Iisus Hristos.

Cei care în zilele Patimilor Domnului stăteau ascunși de frică, devin deodată viteji misionari, care au plecat în cele patru colțuri ale lumii, ca să vestească Învierea, ajungînd și în părțile noastre. Sf. Ap. Andrei și ucenicii săi au întemeiat la noi, în Dobrogea și în Dacia, primele comunități creștine. Ca rod al predicii Evangheliei la strămoșii noștri sînt peste o sută de martiri care s-au jertfit în numele Învierii pe pămîntul Sciției Mici, menționați pînă în prezent, și cele peste 30 bazine creștine.

Învieerea stă la temelia creșterii poporului nostru. În jurul ei s-au strîns înaintașii noștri pentru a încheia unitatea neamului. Sărbătorind Învierea, noi ne unim cu strămoșii noștri. Ea naște în fiecare generație lumină și nădejde și îi îndeamnă pe oameni să fie mai buni, mai îngăduitori și iubitori de dreptate. Prin această educație și trăire creștinească aducem o contribuție la dezvoltarea vieții sociale a poporului nostru, recunoscut pentru înaltele sale virtuți.

2. Slujbe arhieresti și hirotonii.

— La 7 martie a.c. I. P. S. Arhiepiscop Antim a slujit la catedrala arhiepiscopală și a hirotont pe candidatul Lungeanu Vasile ca diacon.

— La 10 martie, Simbăta Sfantului Toader, I. P. S. Arhiepiscop a slujit la parastasul ctitorilor catedralei.

— La 11 martie, I. P. S. Sa a slujit la catedrală și a hirotont pe diaconul Lungeanu Vasile ca preot, pe seama parohiei Sf. Gheorghe și Modest din municipiul Galați, iar pe candidatul Alupoie Marcel, ca diacon.

— La 18 martie, I. P. S. Arhiepiscop a slujit la catedrală și a hirotont pe diaconul Alupoie Marcel ca preot, pe seama parohiei Cudalbi II, protopopiatul Tecuci, județul Galați și pe candidatul Lupu Aurel ca diacon.

— La 25 martie. Bunavestire, I. P. S. Sa a slujit la catedrală și a hirotont pe diaconul Lupu Aurel ca preot, pe seama parohiei Basarabi, protopopiatul Constanța, iar pe candidatul Enache Nicolae ca diacon.

— La 1 aprilie I. P. S. Sa a slujit la catedrală și a hirotonit pe diaconul Enache Nicolae ca preot, pe seama parohiei Minerii, protopopiatul Tulcea, iar pe candidatul Nistor Gheorghe ca diacon.

— La 8 aprilie, I. P. S. Sa a slujit la catedrală și a hirotonit pe diaconul Nistor Gheorghe ca preot pe seama parohiei Tortoman, protopopiatul Medgidia, județul Constanța, iar pe candidatul Condrea Viorel ca diacon.

— La 15 aprilie, Duminica Floriilor, I. P. S. Arhiepiscop a slujit la catedrală și a hirotonit pe diaconul Condrea Viorel ca preot, pe seama parohiei Ioan Botezătorul din municipiul Constanța, iar pe candidatul Ignat Gheorghe ca diacon.

3. Conferințe preoțești.

În zilele de 25—26 aprilie a.c. au avut loc conferințele administrative și misionare ale preoților și cîntăreților bisericești, pe sem. I/1984, din protoierile Galați, Tecuci, Constanța și Medgidia. Temele rînduite pentru aceste conferințe au fost: «Grija pentru pregătirea clerului», «Datoriile preoților și credincioșilor de a învăța și propovădui dreapta credință», predică misionară, iar pentru cîntăreții bisericești referatul: «Cîntărețul bisericesc, colaborator al preotului în activitatea pastoral-misionară și gospodărească (cu exemplificări din parohia în care funcționează fiecare)». Totodată preoții au prezentat rapoarte de activitate pastoral-gospodărească și misionară pe trim. I/1984.

Conferințele au fost prezidate de delegați de la Centrul eparhial: la Galați p. c. consilier cultural Igor Jechiu, la Tecuci p. c. consilier ad-tiv bis. Ioan Teoharie, iar la Constanța și Medgidia de p. c. inspector bisericesc Dumitru Găureanu.

La fiecare temă au fost alese și prezentate lucrări bine pregătite, care au fost apoi completate și adîncite la luările de cuvînt prin discuții ale preoților cit și ale cîntăreților.

La concluzii s-a subliniat de către delegații chiriarhali că preoția este un proces continuu de învățatură și de pregătire. Paralel cu cultura teologică și cu viața bisericească pe care trebuie să le cunoască foarte bine prin studiu și prin contactul permanent cu parohia, se cuvine ca preotul să fie totodată la curent și bine informat cu problemele societății noastre.

Preotul este cetățean cu toate drepturile și obligațiile ce decurg din această calitate. Școlile teologice, revistele bisericești sînt legate de realitățile slujirii preoțești și ele ne dau o îndrumare bisericească și socială. De asemenea conferințele preoțești, cursurile de îndrumare pastoral-misionară și socială sînt deosebit de necesare pentru orientarea noastră. Sînt însă și alte multe probleme care interesează viața spirituală-materială a societății noastre, pe care preotul trebuie să le cunoască și, alături de ceilalți cetățeni, să-și aducă aportul său pentru soluționarea lor.

Conferințele administrative și misionare din aprilie a.c., s-au desfășurat cu bune rezultate. Slujitorii Altarului și ai stranei au primit în continuare îndrumări pentru activitatea din prezent și viitor pentru realizarea de noi obiective și înfăptuiri ale vieții spirituale și sociale din parohii.

Arhim. IERONIM MOTOC

† **PREOTUL ECONOM STAVROFOR IFTIMIE IOAN**

La 20 februarie a.c. a încetat din viață, după o scurtă suferință, venerabilul preot Iftimie Ioan, econom stavrofor, de la parohia Sf. Voievozi Noi din municipiul Tecuci.

Acest slujitor al Domnului s-a născut în anul 1909, la 22 iulie, în Tecuci, părinții săi fiind Gheorghe și Nedelea din comuna Corbița, satul Șerbănești. A urmat școala primară în satul natal, iar între anii 1921—1929 a frecventat cursurile Seminarului teologic din Roman. Studiile teologice le-a făcut între anii 1935—1939.

În 1929 s-a căsătorit cu Florica Focșăneanu cu care a dus o viață familială exemplară. Dumnezeu le-a binecuvîntat căminul cu trei copii, și cu un al patrulea pe care l-au înfiat.

A fost hirotonit preot în anul 1930 pe seama parohiei Giurgiana, din protopopiatul Tecuci. În 1931 a trecut la parohia Bălănești, unde timp de 29 ani a slujit, ca să înmulțească talanții ca slujitorii cei buni. În 1961, s-a transferat la parohia Bătrînești, unde a păstorit timp de 9 ani. În 1970 s-a stabilit la Tecuci, la parohia Sf. Voievozii Noi, îndeplinind și sarcina de secretar al protoieriei, precum și cea de misionar protopopes, cîțiva ani.

Dumnezeu l-a înzestrat cu multe haruri. Era inteligent, bine orientat, avea talent scriitoricesc. A publicat articole și recenzii în revista eparhială «Cronica Romanului». A fost înzestrat și cu darul vorbirii, predica sa era vie, legată de viață și împodobită cu istorioare morale și pilde bine alese, care atrăgeau pe credincioși.

În parohiile în care a păstorit a trăit viața enoriașilor săi, identificîndu-se cu cerințele lor sufletești, ca un părinte, și căutînd să le împlinească cu dăruire și cu dragostea sa evanghelică, iar buna podoabă a Casei lui Dumnezeu a fost totdeauna ca o poruncă, îngrijindu-se de întreținerea sfintelor locașuri.

Trupul său neînsuflețit a fost depus în biserica Sf. Gheorghe din municipiul Tecuci, iar slujba prohodului a fost oficiată de un sobor mare de preoți, avînd în frunte pe p. c. protoieru Chivu Grigorie. Au rostit cuvîntări preotul Ramfu Vasile și preotul Chirică Constantin. P. c. protoieru, care a încheiat șirul cuvîntărilor, a subliniat personalitatea și diferite aspecte din activitatea pastoral-socială a adormitului întru Domnul. De asemenea, a dat citire telegramei I. P. S. Arhiepiscop Dr. Antim Nica expediată pe adresa familiei îndoliate.

Regretat de toți, preotul Iftimie Ioan a fost apoi înmormîntat în cimitirul municipal. În cavoul familiei sale.

Dumnezeu să-l odihnească!

Arhm. IERONIM MOTOC

ȘTIRI DIN CUPRINSUL EPARHIEI BUZĂULUI PE LUNILE IANUARIE—MARTIE 1984

I. Din agenda de lucru a P. S. Episcop Epifanie al Buzăului pe lunile ianuarie—martie 1984

1 ianuarie 1984. A oficiat slujbă arhierescă la Catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Diaconu Alexandru, pentru parohia Costești, prot. Buzău și diacon pe candidatul Dobrea Gheorghe.

6 ianuarie 1984. A oficiat slujbă arhierescă la Catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Dobre Gheorghe, pentru parohia Mărăști, prot. Panciu și diacon pe candidatul Haliciu Aurel.

7 ianuarie 1984. A făcut vizite canonice la parohiile: «Sf. Dimitrie», «Sf. Gheorghe», «Mihai Viteazu», «Tuturor Sfinților» din Buzău.

8 ianuarie 1984. P. S. Episcop Epifanie a oficiat slujba de resfințire a bisericii «Sf. Ingeri» din municipiul Buzău, fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. În cadrul Sf. Liturghii a fost hirotonit preot diaconul Haliciu Aurel pentru parohia Corbița, prot. Panciu și diacon candidatul Iancu Marius. La sfârșit, P. C. Protoiereu de Buzău: Dima Stamate a prezentat, pe scurt, activitatea depusă de cei trei slujitori ai bisericii, de consiliul și comitetul parohial, cu ajutorul credincioșilor care au readus acest sfânt locaș la frumusețea lui dintru început, în urma stricăciunilor provocate de cutremurul din 1977.

La sfârșit, P. S. Părinte Episcop a rostit un substanțial cuvânt de învățătură și îndemn axat pe linia păstrării dreptei noastre credințe strămoșești, mulțumind slujitorilor și organelor parohiale și locale pentru sprijinul acordat și tuturor credincioșilor pentru ajutorul dat la infrumusețarea acestei biserici.

15 ianuarie 1984. A efectuat vizite canonice la parohiile: Săseni și filiala Săsenii noi, prot. Pătrilagele; la biserica Miluiți — filiala parohiei Izvoranu; biserica Bădeni — filiala parohiei Tisăul de Jos; la biserica parohială Tisăul de Sus, toate din prot. Buzău.

16 ianuarie 1984, a făcut vizite de lucru la M-rea Sihuștru și casa de odihnă Rogozu, precum și vizite canonice la biserica parohiei Doaga, filialele Străjescu și Răchitosu, prot. Panciu.

17 ianuarie 1984. A făcut vizite de lucru la protoierii: Buzău, Rm. Sărat și Focșani.

29 ianuarie 1984. A oficiat slujba de resfințire la biserica din parohia Căiața, prot. Focșani.

În cadrul Sf. Liturghii, la momentul potrivit, a fost hirotonit preot diaconul Iancu Marius pentru parohia Nenciulești, prot. Buzău, și diacon candidatul Joghîu Tănase.

La sfârșit P. C. Protoiereu Nicolae Tătaru a exprimat, în numele credincioșilor, bucuria de a fi în mijlocul lor însuși P. S. Episcop Epifanie, după care a scos în relief strădania și munca preotului paroh Ciufu Vasile și a credincioșilor pentru lucrările de reparații capitale executate la sf. biserică, în urma cutremurului din 1977, lucrări ce s-au terminat cu o frumoasă pictură din nou.

Preotul paroh a făcut o scurtă dare de seamă, înfățișînd pe scurt activitatea depusă și bucuria de a fi terminat aceste lucrări.

P. S. Episcop la sfârșit, a rostit un temeinic cuvânt de învățătură dînd îndemnuri credincioșilor de a fi mai buni, urmînd calea dreptății și a păcii, potrivit învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos, care a spus «Trăiți în pace unii cu alții».

30 ianuarie 1984. A oficiat Sf. Liturghie în paraclisul Episcopiei, cu ocazia hramului Seminarului Teologic, hirotonind preot pe diaconul Joghîu Tănase pentru parohia Bordeasca, prot. Focșani.

2 februarie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la Catedrala episcopală, hirotonind diacon pe candidatul Simion Ion.

5 februarie 1984. A oficiat slujbă arhierescă — misionară la parohia «Sf. Împărați» din Focșani, hirotonind preot pe diaconul Simion Ion pentru parohia Pinu, prot. Pătirlagele și diacon pe candidatul Marcu Petre.

7 februarie 1984. A prezidat conferința de orientare la prot. Panciu, și în aceeași zi a făcut vizită de lucru la M-rea Sihastru.

12 februarie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Marcu Petre pentru parohia Balta Albă, prot. Rm. Sărat.

13 februarie 1984. A făcut vizită de lucru la prot. Buzău, asistând la cursurile misionare.

14 februarie 1984, a făcut vizită canonică la biserica Ciuta, filiala parohiei Bădila și în aceeași zi a făcut vizită de lucru la prot. Pătirlagele pentru a constata modul de desfășurare a cursurilor misionare.

15 februarie 1984. A inspectat prot. Buzău.

19 februarie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la Catedrala episcopală.

20 februarie 1984. A făcut inspecție la prot. Rm. Sărat și în aceeași zi a făcut vizită de lucru la M-rea Ciolanu.

21 februarie 1984. A inspectat prot. Brăila.

26 februarie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la Catedrala episcopală.

11 martie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la catedrala episcopală, hirotonind diacon pe candidatul Enache V. Culai.

18 martie 1984. A oficiat Sf. Liturghie la catedrala episcopală, hirotonind preot pe diaconul Enache V. Culai pentru parohia «Sf. Nicolae — Vechi», din Focșani și diacon pe candidatul Balica Valeriu.

25 martie 1984. A oficiat slujbă arhierescă misionară la parohia «Buna Vestire» din Brăila, hirotonind preot pe diaconul Balica Valeriu pentru parohia Călienii, prot. Focșani și diacon pe candidatul Bratosin Aurel.

29 martie 1984. A prezidat ședința de lucru cu protopopii, revizorii din cadrul Centrului Eparhial și contabilii de la protoierii, în prima parte discutându-se modul de lucru în contabilitate, disciplina financiară și problema reparațiilor la parohii, iar în partea a doua cu P. C. părinții protopopi s-a analizat activitatea misionară pe primul trimestru al anului 1984.

II. Conferința preoțească din luna februarie 1984

Cea dintii conferință preoțească din anul acesta fixată de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a intitulat :

«125 de ani de la formarea Statului Național Român Modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia».

Conferința, la toate cele șase protopopiate din Eparhia Buzăului, s-a desfășurat în zilele de 7—9 și 14 februarie 1984, fiind prezidată de P. S. Episcop Epifanie la Protoieria Panciu ; la protoierile Buzău și Rm. Sărat de P. C. Pr. Teofil Dumitrescu — vicar administrativ ; la protoierile Brăila și Focșani de P. C. Pr. Gheorghe Guță — consilier economic, iar la protoieria Pătirlagele de P. C. Pr. Dionisie Grigore — consilier administrativ.

Referatele întocmite au fost documentate și susținute astfel: la protoieria Buzău de către P. C. Pr. Comănescu Anton de la parohia Găgeni Vintileanca; la protoieria Brăila de P. C. Pr. Mardale Constantin de la parohia Mohreanu; la protoieria Focșani de P. C. Pr. Chițiga Ioan de la parohia Sf. Nicolae — Stroe din Focșani; la protoieria Pătfrlagele de P. C. Pr. Vasiloiu Gheorghe de la parohia Mărunțișu; la protoieria Km. Sărat de către P. C. Pr. Crăciun Aurel de la parohia Oratia; iar la protoieria Panciu de P. C. Pr. Croitoru Nicolae de la parohia Rotilești.

În cuvântările de deschidere P. C. delegați chiriarihali și p. c. protopopi au subliniat că este o temă omagială și se cuvenea ca alături de întregul nostru popor, să aducem un profund și cald omagiu celor care au contribuit la înfăptuirea unirii.

Vorbitorii au arătat însemnătatea unirii de la 24 ianuarie 1859 pentru viața și istoria întregului popor român.

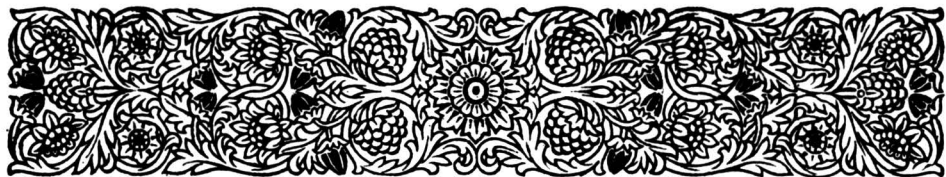
Sărbătoarea a 125 de ani de la unirea Țărilor Române și 65 de ani de la unirea Transilvaniei cu România nu sînt simple aniversări, ci ele au fost și vor fi sărbătorile realizării unor fapte mărețe din zbuciumata istorie a poporului român, popor care astăzi este liber, suveran și stăpîn pe destinele sale.

În concluziile de la sfîrșit delegații chiriarihali au arătat că uniți de aceeași limbă, credință și aspirații naționale, românii n-au uitat niciodată că alcătuiesc aceeași unitate etnică.

Poporul român a păstrat și păstrează vie și neștearsă amintirea domnului Unirii — Alexandru Ioan Cuza, în timpul căruia s-a realizat și desăvîrșit unirea Moldovei cu Muntenia, s-a format statul Național român modern, la care Biserica Ortodoxă Română și-a adus un substanțial aport fiind permanent legată de interesele și năzuințele neamului nostru.

Pr. GRIGORE DIONISIE

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

EPISTOIA SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL CĂTRE GALATENI. Introducere, traducere și comentariu. Teză de doctorat în teologie de Pr. Asist. Vasile Mihoc, în «Studii teologice», XXXV (1983), nr. 3—4, p. 161—229 ; nr. 5—6, p. 329—462.

Lucrată după metoda analitică, și cu vădită orientare patristică, teza de doctorat a Pr. Asist. Vasile Mihoc este o exegeză de excepție, a epistolei către Galateni a Sfintului Apostol Pavel.

În partea introductivă a lucrării, autorul se referă succint la istoria Galatiei și a Galatenilor, la activitatea misionară a Sfintului Apostol Pavel în Galatia, la problema primilor destinatari, la data, locul, împrejurările și scopul scrierii, la autor, la autenticitatea, unitatea și cuprinsul Epistolei.

Erudita lucrare (de 165 pagini) pe care biblicistul român Pr. Prof. Vasile Gheorghiu a închinat-o primilor destinatari ai Epistolei către Galateni (Adresații Epistolei către Galateni — Studiu Isagogic, Cernăuți 1904) este completată de Pr. Asist. V. Mihoc cu material documentar și informativ la zi. Acceptînd ipoteza galatică nordică, autorul conchide că «primii destinatari ai Epistolei către Galateni trebuie căutați printre urmașii celor trei triburi celtice stabilite în centrul Asiei Mici în prima jumătate a sec. III î.Hr.» (p. 177). După părerea autorului, Epistola către Galateni a fost scrisă la Efes, în cursul anului 55 d.Hr. (p. 179).

Adoptînd punctul de vedere tradițional, Pr. Asist. V. Mihoc afirmă că «adversarii Sfintului Apostol Pavel din Galatia erau eretici iudaizanți» (p. 183).

În partea întâi a lucrării, autorul comentează textul de la Galat. I, 11—II, 21, în care Sfintul Apostol Pavel demonstrează convingător că revelația și chemarea la apostolat, de care s-a învrednicit, l-au îndreptățit la o autoritate apostolică egală cu a celorlalți apostoli, inclusiv cu Petru.

Despre convertirea Sfintului Apostol Pavel, autorul afirmă, că prin ἐν ἐμοί nu trebuie să înțelegem «că evenimentul de pe drumul Damascului a fost numai un șoc psihologic, o iluminare sau o viziune interioară, cum au crezut unii exegeți raționaliști... Expresia... înseamnă aici și «în adîncul ființei mele», marcînd intensitatea revelației de care s-a învrednicit Apostolul, fără a exclude realitatea arătării lui Hristos» (p. 210—211).

Afirmația că Sfântul Apostol Pavel a propovăduit Evanghelia, timp de trei ani, în Arabia, «țara care se întindea de la Damasc pînă la Marea Roșie...», cuprinsă, în perioada respectivă, în Regatul Nabatean...», (p. 213), trebuia primită cu circumspecție. Din nefericire, Pr. Asist. V. Mihoc nu a cercetat istoriografia și exegeza biblică pre-danistă de tradiția Bisericilor vechi orientale. În conformitate cu această tradiție, Sfântul Apostol Pavel a petrecut cei trei ani în muntele Sinai din pustia Arabiei.

Comentariul cu valoare argumentativă, făcut la versetul 18 din capitolul I al Epistolei către Galateni, poate fi oricînd invocat de ecleziologii și canoniștii ortodocși, în dialogul teologic cu romano-catolicii. Autorul afirmă, cu îndreptățire, că «acest verset nu poate fi folosit cu temei pentru ideea Primatului Papal, cum nu pot fi folosite nici alte texte din Noul Testament» (p. 214), întrucît, pentru erezia primatului papal, ca și pentru celelalte erori ale papalității, nu există premise biblice. Și despre vizita Sfântului Apostol Pavel la Ierusalim, cu scopul de a-l întîlni pe Sfântul Apostol Petru, autorul conchide că aceasta nu poate fi folosită de romano-catolici ca temei pentru erezia primatului papal. Dimpotrivă, din versetul 23 al primului capitol reținem că «Sfântul Pavel era cunoscut în Iudeea numai din auzite: încă o dovadă că el nu era în raport de subordonare față de ceilalți Apostoli» (p. 218). De altfel, Apostolul neamurilor n-a recunoscut niciodată vreun primat pe seama Apostolului Petru «și n-avem nici o dovadă că Sfântul Apostol Petru ar fi pretins o astfel de recunoaștere din partea cuiva» (p. 214). Evanghelia propovăduită de Sfântul Apostol Pavel a fost aprobată nu de Petru sau alt apostol, ci de Sinodul Apostolic din Ierusalim, care a și recunoscut în mod oficial apostolatul său (Gal. II, 1—10).

Urmind învățătura tradiției biblice a Bisericii Ortodoxe, autorul afirmă că Sfântul Iacov, Episcopul Bisericii Iudeo-Creștine din Ierusalim, care nu făcea parte din cercul celor 12 Apostoli, a fost unul dintre «frații Domnului», mai precis văr de-al doilea — după trup — al Mîntuitorului (p. 215).

În capitolul II al primei părți a tezei sale de doctorat, Pr. Asist. V. Mihoc a evidențiat faptul că Sinodul Apostolic a recunoscut «că apostolatul paulin era însoțit de o harismă specială: Pavel era prin excelență Apostolul neamurilor! «cei mai de seamă» au recunoscut, de asemenea, că această harismă nu este opusă, ci complementară harismei apostolice a celor 12» (p. 231). De aceea, «nimeni nu poate recunoaște apostolatul Sfântului Petru (adică al Celor Doisprezece), fără a recunoaște și apostolatul Sfântului Pavel» (p. 233).

În capitolul III, autorul face exegeza textului de la II Galat., v. 11—21, în care ni se prezintă confruntarea din Antiohia și confirmarea autorității apostolatului paulin. Cu privire la această confruntare, Pr. Asist. V. Mihoc nota că «aste cel puțin curios faptul că unii exegeți romano-catolici văd în incidentul din Antiohia un temei al primatului absolut al Sfântului Petru... Astfel de afirmații — conchide exegetul — n-au nici un temei în textul nostru. Aici nu vedem nicidecum primatul Sfântului Petru, ci greșeala sa, îndreptată de autoritatea apostolică a lui Pavel» (p. 252).

În partea a doua a lucrării — intitulată «Doctrinar-teologică», autorul comentează textul de la capitolele III, 1—5, 12. Din bogăția de idei și afirmații ale comentatorului, reținem că «ascultarea credinței» înseamnă «primirea sau acceptarea credinței» (p. 264). Apoi, «Avraam a primit binecuvîntarea fără faptele Legii, căci

Legea mozaică este de dată mult mai recentă. El a fost îndreptat prin credință. De aceea și adevărații fii ai lui Avraam primesc binecuvîntarea din credință» (p. 263). Autorul precizează că «...îndreptarea lui Avraam prin credință este o îndreptare reală... Această credință a lui Avraam era principiul conduitei sale, al faptelor sale...» (p. 269). O asemenea precizare, în baza Comentariului de la Galateni III, 6—9, are darul de a respinge ab initio învățătura luterană despre îndreptarea externă sau declarativă, după care păcătosul care crede în Hristos rămîne păcătos și pe mai departe, dar e socotit drept printr-o ficțiune legală, din pricina credinței sale.

Comentînd textul de la cap. IV, 1—7 — intitulat în chip sugestiv «De la robie la înviere» — autorul afirmă că Legea mozaică i-a ținut pe iudei în starea de «moștenitori prezumtivi, trebuia să vină Hristos, căruia i s-a dat făgăduința (Gal. III, 19), pentru ca moștenirea să devină efectivă» (p. 330). Inițiați de Hristos, creștinii au devenit moștenitori ai lui Dumnezeu (Rom. VIII, 17).

Pentru Pr. Asist. Vasile Mihoc, cuvintele Apostolului, «la plinirea vremii», «afirmă suveranitatea lui Dumnezeu asupra istoriei și hotărîrea dumnezeiască din veci cu privire la trimiterea Fiului în lume» (p. 334). Despre folosirea cuvîntului femeie (Gal. IV, 4), de către Sfîntul Apostol Pavel, autorul subliniază că acesta «nu contrazice învățătura despre nașterea Mîntuitorului din Fecioară» (p. 336). Această afirmație lapidară este apoi argumentată și justificată cu temelii ale exegezei patristice. Mai mult, autorul se oprește și asupra exegezei textului făcută de Luther, și alți protestanți, care afirmă fecioria Maicii Domnului.

Precizînd că în versetul 10 (cap. IV) Sfîntul Apostol Pavel respinge respectarea în continuare a sărbătorilor iudaice, dar nu sărbătoarea în general, autorul evidențiază realitatea că Biserica creștină a serbat săptămînal, prin rugăciune și odihnă, Duminica (Fapte XX, 7; I Cor. XVI, 2; Apoc. I, 10) (p. 346).

În textul de la Galateni IV, 21—31, Apostolul neamurilor încredințează pe galatenii convertiți la Hristos că sînt liberi față de prescripțiile Legii mozaice, ca fii din făgăduință ai lui Avraam și ai femeii sale cele libere (Sarrah). În primele 12 versete ale cap. V, Sfîntul Apostol Pavel adresează galatenilor un apel părintesc de a măruți în libertatea creștină a credinței lucrătoare prin iubire. La pretenția iudaizanților, că ei se îndreptează prin faptele Legii, adică prin merite personale, Apostolul Pavel afirmă «că îndreptarea este ceva care vine de la Dumnezeu, dar ea este rezultatul unui sinergism divino-uman» (p. 375). Vechilor exigențe rituale le este opusă de Apostol credința lucrătoare prin iubire. «În Galat. 5, 6 — precizează Pr. Asist. V. Mihoc — avem cea mai bună dovadă că pentru Sfîntul Pavel, ca și pentru Sfîntul Iacob și pentru teologia neotestamentară în general, credința fără fapte (de iubire, n.n.), moartă este» (Iacob II, 26) (p. 377).

Argumentarea teologică a Sfîntului Apostol Pavel împotriva predicatorilor iudaizanți — care reușiseră să antreneze în oarecare măsură și pe credincioșii galateni în opoziția lor față de Apostolul neamurilor — este expusă de exeget în lumina tilcuirii dată epistolei către Galateni de Sfinții Părinți, și îndeosebi de Sfîntul Ioan Gură de Aur. De altfel, Pr. Asist. V. Mihoc face exegeza oricărui «crux interpretum» (Gal. IV, 20) în contextul acestei tilcuiri patristice, pe care o supune și acriviei criticii filologice și textuale moderne. Variantele textelor manuscrise sînt analizate de autor cu aceeași competență și simț critic pe tot parcursul lucrării.

În partea a treia a epistolei către Galateni (V, 13—VI, 10) — intitulată «Părenetică de către autor — Sfântul Apostol Pavel prezintă în continuare statutul moral al vieții în Hristos». Printre altele, urmînd tilcurii dată de Sfântul Ioan Gură de Aur, Pr. Asist. V. Mihoc precizează că opoziția dintre «trup» și «duh», pe care o face Sfântul Apostol Pavel în epistola către Galateni (V, 16—18) nu trebuie înțeleasă în sens maniheic. «Opoziția între «trup» și «duh» nu este, în concepția paulină, o luptă între două forțe egale... Primatul Duhului este echivalent cu libertatea cea adevărată» (p. 392).

Despre «Epilogul autograf» (cap. VI, 11—18), autorul notează că «exegetul are de ce regreta lipsa, din acest final epistolar, a oricărui nume de fruntaș bisericesc galatean (cf. Rom. XVI, 3 și u.; I Cor. XVI, 15 și u.; Col. IV, 10 și u. etc.), care ar fi putut constitui un indiciu prețios asupra naționalității primilor destinatari ai Epistolei» (p. 417).

Exegeza textului este urmată de capitole în care autorul se referă la «teologia epistolei către Galateni», la «autenticitatea Evangheliei și a apostolatului paulin», la «hristologia, soteriologia și ecleziologia epistolei către Galateni», la «atitudinea Sfîntului Apostol Pavel față de Vechiul Testament» și la «însemnătatea și actualitatea epistolei către Galateni». În aceste capitole tematice, autorul rezumă conținutul epistolei către Galateni, și evidențiază, totodată, particularitățile acesteia în cadrul teologiei pauline.

Despre autenticitatea Evangheliei și a apostolatului paulin, autorul conchide, cu îndreptățire, că «...nu poate exista unitate bisericească fără unitate de credință. Unitatea Evangheliei este temelia unității Bisericii» (p. 431).

Referindu-se la însemnătatea și actualitatea epistolei către Galateni, autorul concluzionează că aceasta rămîne «unul dintre documentele cele mai importante ale confruntării dintre Apostolul neamurilor și ereticii iudaizanți» (p. 444). Totodată, ea rămîne actuală și prin mesajul social transmis de textul de la cap. III, 28, care ne oferă «temeiuri de neclintit împotriva exclusivismului și discriminării» (p. 444).

Teza de doctorat a Pr. Asist. V. Mihoc — redactată sub conducerea competentă și plină de solitudine a Pr. Prof. Dr. Gr. Marcu — se încheie cu o bogată listă a lucrărilor consultate (ediții ale Sfintei Scripturi, Scrieri ale Părinților Apostolici, Comentarii Patristice — răsăritene — și apusene —, ale reformatoților și moderne, lucrări și studii asupra Epistolei către Galateni), Curriculum Vitae și Declarația de răcoare, privind onestitatea muncii științifice.

Exegeza epistolei către Galateni — făcută de Pr. Asist. Vasile Mihoc — este nu numai bine documentată și argumentată, ci se înscrie și în granițele tradiției exegetice ortodoxe.

O activitate tenace, anevoioasă și competentă l-a ajutat pe Pr. Asist. V. Mihoc să redacteze o lucrare după toate rigorile muncii de cercetare științifică. Analizele judicioase asupra textului biblic, discernămintul în prelucrarea analitică a materialului furnizat de comentariile biblice, și considerațiile critice și pertinente sînt calități care fac din teza de doctorat a Pr. Asist. Vasile Mihoc o lucrare documentară de referință în teologia biblică românească și străină.

Pr. Dr. Asistent NICOLAE V. DURĂ

Diac. Asist. Dr. EMILIAN CORNIȚESCU, *Descoperirile arheologice din Țara Sfântă în ultimii 50 de ani (1920—1970) și raportul lor cu Vechiul Testament*. Teză de doctorat. Extras din revista «Studii Teologice», XXXIV (1982), nr. 7—8 și 9—10, 169 p.

Un tânăr teolog, cu vocație de cercetător în domeniul Arheologiei biblice — Diac. Asist. Emilian Cornițescu — a prezentat ca teză de doctorat o lucrare ce expune «în mod sintetic și sistematic materialul arheologic — inscripții, monumente și texte — aduse la lumină prin săpăturile făcute în ultimele decenii» (Prefață, p. 7).

Studiile de specialitate făcute la Universitatea ebraică din Ierusalim (1974—1975) i-au dat posibilitatea de a se informa și cunoaște la fața locului rezultatul și valoarea acestor descoperiri arheologice. Acest adevăr reiese cu prisosință din lectura tezei de doctorat, care oferă cititorului o imagine clară și totală despre valoarea deosebită a descoperirilor arheologice din Țara Sfântă și raportul lor cu Vechiul Testament.

În partea introductivă a lucrării, autorul informează pe cititor despre rostul arheologiei biblice în studierea cărților Vechiului Testament, despre necesitatea și importanța descoperirilor arheologice pentru înțelegerea conținutului cărților Vechiului Testament și despre descoperirile arheologice făcute în Țara Sfântă pînă în anul 1920.

În capitolul I al lucrării, intitulat «Cercetările arheologice în ultimii 50 de ani» (1920—1970), autorul prezintă localitățile descoperite în ordine alfabetică. Investigațiile arheologice, care s-au întreprins asupra localităților respective, de diferiți cercetători sînt expuse de autor într-un cadru istoric, «bazat, îndeosebi, pe datele Sfintei Scripturi...» (p. 22). De altfel, autorul precizează adeseori în cuprinsul lucrării sale că datele arheologice «sînt de acord cu evenimentele relatate în Vechiul Testament...» (p. 33).

Din mulțimea ipotezelor lansate de diferiți arheologi și bibliciști vetero-testamentari, Diac. Asist. Dr. Emilian Cornițescu a reținut pe cele mai veridice. Analiza acestor ipoteze evidențiază peremptoriu temeinica pregătire a autorului în domeniul arheologiei biblice, care a știut să rețină din noianul informației literaturii de specialitate doar afirmațiile plauzibile și necesare.

Concluzionînd acest capitol, autorul afirmă că mărturiile arheologice din ultimii 50 de ani (1920—1970), «indiferent dacă vorbesc de localitățile identificate sau neidentificate cu unul din orașele biblice, probează existența istorică a așezărilor vechi-testamentare, precum și adevărul despre evenimentele relatate de hagiograf în legătură cu aceste așezări omenesti» (p. 104).

Manuscrisele biblice de la Marea Moartă, descoperite, începînd cu anul 1947, în grotle și ruinele de la Kumran, de niște beduini, și apoi de misiuni organizate de specialiști, sînt prezentate de autor în capitolul II al tezei sale de doctorat. Aceste manuscrise au oferit cercetătorilor elementele necesare pentru a face o apreciere obiectivă cu privire la veridicitatea textului masoretic, singurul text ebraic existent pînă la declanșarea descoperirilor de la Marea Moartă (p. 152). Totodată, multe din-

tre peștetile de la Kumran au servit ca ascunzători pentru iudeii răsculați în anii 132—135 împotriva autorității romane.

Analizând comparativ textul din profetația lui Isaia cap. 38, pe baza textului masoretic, al celui de la Kumran și al Septuagintei, Diac. Asist. Emilian Cornițescu demonstrează cu multă competență raportul dintre Vechiul Testament și manuscrisele de la Marea Moartă. Potrivit afirmației sale, între cele trei variante «nu există decît diferențe formale, rezultate din faptul că textul masoretic și al Septuagintei au avut la bază un text ebraic pe care l-au respectat» (p. 121).

Despre «Monumentele descoperite în Egipt, Asiria, Babilonia, Siria, Asia Mică, Fenicia și Arabia, care au legătură cu Vechiul Testament», găsim informații succinte în capitolul III al lucrării. Potrivit afirmației autorului, cercetările arheologice efectuate pe locul fostelor așezări din afara granițelor Țării Sfinte constituie «un izvor secundar ce ajută la înțelegerea corectă a textului biblic, ...» (p. 122).

Inscripțiile descoperite în așezările din Țara Sfântă, sau în afara granițelor sale, sînt documente prețioase pe baza cărora se poate reconstitui istoria unei localități din timpurile vetero-testamentare. Despre aceste inscripții și importanța lor, autorul ne informează în capitolul IV al lucrării, intitulat sugestiv «Inscripții care privesc istoria poporului evreu după cărțile Vechiului Testament».

Și în acest capitol găsim o temeinică analiză a celui mai reprezentativ material epigrafic descoperit, pe care autorul îl coroborează cu cercetările diferiților specialiști în domeniul filologiei biblice.

Diac. Asist. Emilian Cornițescu conchide că «documentele epigrafice joacă un rol decisiv pentru a cunoaște nu numai istoria formei unui cuvînt, dar și pentru a urmări originea și evoluția alfabetului semit, ...» (p. 138). Autorul evidențiază faptul că și aceste inscripții «sînt în acord cu datele istorice și geografice ale Vechiului Testament...» (p. 139). Pe baza studierii acestor inscripții s-a ajuns și la corectarea unor referințe biblice. Astfel, în lumina datelor furnizate de aceste documente epigrafice, orientaliștii au fixat data exodului evreilor din Egipt la mijlocul secolului al XIII-lea î.d.Hr. (p. 141).

În ultimul capitol al tezei sale de doctorat, Diac. Asist. Emilian Cornițescu ne prezintă valoarea descoperirilor arheologice pentru cronologia, autenticitatea și conținutul cărților Vechiului Testament. De altfel, din lectura întregii lucrări reiese că autorul a urmărit să raporteze rezultatele acestor descoperiri arheologice din Țara Sfântă la informațiile biblice și istorice rezultate din textul cărților Vechiului Testament, a căror integritate și canonicitate a fost confirmată cu prisosință.

În «Concluziile» lucrării, autorul ne informează că materialul arheologic descoperit în Țara Sfântă are încă nevoie de investigații temeinice și exhaustive, «întrucît nu s-au studiat toate manuscrisele, care pot oferi noi soluții pentru a cunoaște mai bine cărțile canonice vechi-testamentare» (p. 152—153).

Diac. Asist. Emilian Cornițescu își încheie teza sa de doctorat cu un succint rezumat în limba franceză și o bogată bibliografie de specialitate.

După cetania acestei lucrări — prezentată într-un stil îngrijit, academic — cititorul rămîne cu convingerea fermă că descoperirile arheologice din Țara Sfântă con-

firmă autenticitatea și conținutul cărților Vechiului Testament. Această idee — care l-a călăuzit pe autor pe tot cuprinsul lucrării — este argumentată cu dovezi arheologice și epigrafice, precum și filologice pe baza textului masoretic, a celui de la Kumran și al Septuagintei.

Cercetînd un material bibliografic imens, pe care l-a supus unei analize textuale, critice și obiective, Diac. Asist. Emilian Cornișescu a izbutit să dea teologiei biblice românești o lucrare de certă valoare documentară. Valoarea ei nu are doar caracter informativ, ci și unul documentar de referință, atît pentru teologi cit și pentru specialiștii din alte domenii de activitate științifică.

Pentru Biserica noastră, această lucrare are și darul de a valida munca de cercetare depusă cu asiduitate, tenacitate și competență, de unul dintre tinerii specialiști ai teologiei biblice vechi-testamentare.

Pr. Dr. Asistent NICOLAE V. DURĂ

DIONISIE M. PIPPIDI, *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine, Volumul I Histria și împrejurimile*, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici (Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor, Colecție îngrijită de D. M. Pippidi și I. I. Russu), Editura Academiei R. S. România, București, 1983, 544 p. + 47 planșe + 1 pliant.

A văzut lumina tiparului volumul I din Inscripțiile Scythiei Minor, volum care cuprinde documentele epigrafice grecești și latine descoperite în cetatea Histria și în satele din împrejurimi, adică în zona care forma altădată teritoriul său rural (*Χώρα* sau *territorium, regio*), cu alte cuvinte, regiunea asupra căreia se exercita autoritatea politică, religioasă, culturală și economică a autorităților din oraș. În mod obișnuit, documentele din orașele antice se cercetează și se publică laolaltă cu cele din teritoriul lor rural, deoarece viața s-a scurs în ambele într-o permanentă interdependență și deci istoria lor nu poate fi înțeleasă și urmărită decît pe această cale.

În cazul Histriei situația este bună, deoarece aici s-a descoperit un document epigrafic important (nr. 60 din volum), care menționează, pentru epoca romană, limitele pînă la care se întindea teritoriul rural al orașului. Greutatea constă numai în fixarea pe teren a acestor limite, deoarece ele sînt indicate — prin ape, dealuri, munți — cu denumiri care nu mai corespund azi decît în parte. Totuși, se poate admite că granițele teritoriului rural al Histriei se cunosc azi destul de bine. Citind lista localităților din sumarul volumului sub titlul «*Împrejurimile Histriei*» ne dăm seama că ea ne indică teritoriul rural al orașului.

Volumul profesorului Pippidi face parte dintr-o colecție mai mare intitulată *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor*, cu două serii: *Seria A*, cuprinzînd *Inscripțiile din Dacia*, *Seria B*, cu *Inscripțiile din Scythia Minor* (Dobrogea). Colecția este merită să adune laolaltă și să publice, cu exigențele actuale ale științei, toate

documentele epigrafice grecești și latine descoperite pe teritoriul României, pentru a îmbogăți pe această cale sursele de informare istorică ale țării noastre.

În total, Seria B este programată să cuprindă 5 volume, dintre care unele au apărut (vol. I, V), altele se află într-o stare avansată de pregătire pentru tipar. Materialul epigrafic a fost astfel repartizat în ele: vol. II cuprinde *Inscripțiile de la Tomis și teritoriul său rural*, încredințat lui Iorgu Stoian; vol. III: *Inscripțiile de la Callatis și teritoriu*, pregătit de D. M. Pippidi și Alexandru Ștefan; vol. IV: *Inscripțiile din sud-vestul Dobrogei*, pregătit de Emilian Popescu; vol. V: *Inscripțiile de la Capidava—Troesmis—Noviodunum*, de Emilian Doruțiu-Boilă (apărut în 1980).

În cadrul Seriei A, care cuprinde inscripțiile din Dacia, au apărut deja 4 volume, iar unul se află sub tipar.

În afara celor două serii, dar după aceleași criterii de prezentare și cu același scop a apărut și volumul nostru: *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976

Interesant de subliniat pentru întreaga colecție, și deci și pentru volumul de față, sînt cîteva principii care au stat la baza alcătuirii volumelor. Ele se deosebesc, în unele privințe, de lucrări asemănătoare din alte țări prin aceea că grupează la un loc atît inscripțiile grecești cît și pe cele latine, fără să le separe în volume aparte după criteriul limbii. Adoptarea acestei metode oferă avantajul că nu se exclude nici un fel de document și că se capătă o imagine mai cuprinzătoare asupra istoriei unei regiuni. În al doilea rînd, un criteriu de bază al colecției este însoțirea textului inscripției de traducere în limba română și de un amplu comentariu istoric și filologic.

Nu toate volumele de inscripții din alte țări au în vedere acest lucru și de aceea documentele nu-și dezvăluie întregul conținut de informații. În această privință școala română de epigrafie continuă o linie trasată de Vasile Pârvan, care cu mai bine de 60 de ani în urmă a procedat astfel și rezultatele s-au dovedit foarte bune în cursul timpului.

În sfîrșit, un alt principiu, pe care l-au avut în vedere autorii volumelor, este prezentarea comentariilor în limba română, nu într-o limbă străină (latină sau modernă de largă circulație, cum se obișnuiește). Documentele epigrafice devin astfel accesibile tuturor celor care au nevoie să le utilizeze ca izvoare istorice.

Volumul pe care-l prezentăm este rodul unor strădănii îndelungate depuse de autor atît pe șantierul Histria, în cadrul campaniilor de săpături, cît și în bibliotecă din țară și străinătate. La Histria autorul a scos personal la iveală prin săpături documente noi sau a luat cunoștință și a studiat la fața locului pe cele descoperite de alți arheologi. Totodată D. M. Pippidi a verificat cu răgaz în lungile zile de vară ale Histriei și în liniștea lor inegalabilă inscripțiile descoperite în campaniile de săpături anterioare anului 1949, cînd el și-a început activitatea aici, și publicate de V. Pârvan ori Sc. Lambrino, sau rămase inedite de la aceștia. Pe de altă parte, conținutul complex al inscripțiilor, greutatea de descifrare și interpretare a bogăției lor de informații a necesitat o muncă imensă și o documentare impresionantă, pe care

autorul, așa cum o arată în introducere, le-a realizat fie în țară, fie în biblioteci din străinătate. Volumul ni se prezintă astfel ca o operă impunătoare, nu numai prin bogăția materialului (peste 400 de inscripții), ci și prin calitatea comentariilor.

Prezentarea propriu-zisă a materialului epigrafic este precedată de ceea ce am putea numi «o introducere istorică» la trecutul Histriei. În câteva capitole autorul se ocupă de cadrul geografic și istoric în care a fost fondată și s-a dezvoltat cetatea Histria. de știrile literare antice, care ne dau mărturie despre Histria și teritoriul ei, despre străinii stabiliți vremelnice sau statornic la Histria, în sfârșit, despre histrienii atestați în orașe de pe țărmul Mării Negre, al Mării Egee sau Mediterane. Toate aceste capitole contribuie la plasarea Histriei în mediul local geografic și în contextul general istoric al lumii greco-romane.

Istoria Histriei este îndelungată, ea începe la mijlocul secolului al VII-lea î.Hr., când, după mărturiile antice, ea a fost fondată ca o colonie a Miletului, marea metropolă de pe țărmul de vest al Asiei Mici, și durează până în primele decenii ale secolului al VII-lea d.Hr. Pe bază epigrafică această istorie poate fi urmărită încă din secolul al VI-lea și în volum sînt cuprinse documente din această vreme. Cele mai numeroase documente se plasează însă în epoca elenistică (mijlocul secolului al IV-lea — sfîrșitul secolului I î.Hr.) și romană (secolele I—III d.Hr.). Limita de sfîrșit a secolului al III-lea d.Hr. nu este trecută, deoarece, deși există inscripții și după această dată (secolele IV—VI), acestea au fost publicate în volumul nostru amintit mai sus.

Prezentarea inscripțiilor în volum este făcută pe categorii de documente și în cadrul lor în ordine cronologică.

Se începe cu decretele onorifice, fiindcă sînt cele mai multe și cele mai importante prin bogăția informațiilor. Sînt prezentate astfel: *Decrete ale Statului și Adunării populare*, *Decrete ale asociațiilor de triburi* și *Decrete ale unor cetăți străine în cinstea histrienilor*. Urmează un șir de *Scrisori și hotărîri ale unor guvernatori romani către autoritățile histriene*, deosebit de importante pentru istoria orașului și a teritoriului, apoi *Dedicații ale Statului și Poporului histrian*, adică inscripții de cinstire ale unor personalități locale, care au făcut bine comunității, și mai cu seamă pentru împărații de la Roma sau autoritățile provinciale, cărora li se arăta în felul acesta lealitatea și mulțumirea pentru anumite binefaceri.

O altă grupă foarte importantă este aceea a *Dedicațiilor din partea unor preoți, magistrați și persoane particulare*, mai cu seamă pentru divinități păgîne. Ni se face, astfel, cunoscut aproape întreg pantheonul greco-roman și chiar zeități locale, ale populației autohtone geto-dacice. Din textul inscripțiilor și din comentariile bogate pe marginea lor aflăm despre Zeus, Afrodita, Apollo, Nimfe, Dioscuri, Demetra, Moire (Parcele), Nike (Victoria), Asclepios, Hercule, Poseidon, Dionysos, Artemis, Hermes, Athena, Cybele (Mater Deum Magna), Mithra, Juppiter Optimus Maximus, Juno Regina, Dii Manes, Hero (zeu local) și altele. Preferințele pentru o divinitate sau alta, locașurile și formele de cult ne sînt înfățișate de inscripții, introducîndu-ne astfel în viața religioasă a greco-romanilor și localnicilor, pe o perioadă de aproape un mileniu.

Două categorii importante de documente epigrafice, cum sînt *Inscripțiile pe clădiri* (publice, laice și religioase), *pe baze de statui și alte monumente onorifice*, completează tabloul vieții religioase, culturale și politice din cetatea Histria și împrejurimile sale. Demne de relevat în această categorie sînt inscripțiile pe temple, dedicate unor divinități importante (Apollo, Theos Megas) și cele onorifice, mai cu seamă pentru împărații romani și marile personalități din imperiu.

Categoria intitulată simplu: *Liste de nume*, prezintă inscripții interesante care ne introduc în viața culturală, religioasă și socială a cetății Histria. Aflăm astfel despre existența unei asociații a oamenilor vîrstnici, numită *Gerasia* (nr. 193), care grupa pe cetățenii de seamă ai cetății și avea atribuții religios-culturale, deținînd în viața cetății un rol important. Alte inscripții ne dau liste de membri ai asociațiilor de cîntăreți, care luau parte la concursuri sacre date în onoarea divinităților, mai cu seamă a lui Dionysos (nr. 98, 100, 196, 207) sau de preoți slujitori ai unor divinități. Toate acestea completează tabloul vieții religioase, dar ne arată și nivelul artistic la care ajunsese Histria în vremea greco-romană.

O altă categorie importantă o reprezintă *inscripțiile funerare*. Ele ne dau indicații nu numai asupra ocupațiilor și carierei defuncțiilor, dar și asupra gîndurilor lor despre lume și viață. Unele sînt redactate în versuri și merită a fi semnalate nu numai pentru interesul lor istoric, religios sau filosofic, ci și pentru frumusețea traducerii lor în limba română. Pe o lespede de marmură (nr. 231) pusă în prima jumătate a secolului al IV-lea î.Hr., la mormîntul unei tinere, Hediste, fiica lui Evagoras, moartă prea de timpuriu, citim: «Care dintre muritori a avut parte de o inimă atît de împietrită, încît să nu verse lacrimi pentru soarta ta, copilă? Tu, care prin frumusețe și cuminenie îndreptățeai oricîte nădejdi, Hediste, ți-ai prăpădit tinerețea înainte de a fi atins vremea nuntirii».

Pe o altă piatră funerară (nr. 267) din secolul I î.Hr. sau I d.Hr., se deplînge moartea unui tînăr student, Meidias, care a plecat la studii în orașul Cyzic din Asia Mică: «Am nutrit nădejdea că, ajuns în pragul vieții, vei spori spița părintelui tău Aristaios și faima neamului din care te tragi. Dar pe cînd, în Cyzic, către care ai rîvnit, îți însușeai cunoștințe temeinice, țara străină te-a răpus, Meidias smulgîndu-te din cercul tinerilor tăi tovarăși de învățătură, pricinuindu-ne tuturor o jale amară. Cu lacrimi fierbinți te plîng bătrînii tăi părinți, ale căror nădejdi s-au spulberat în cenusă, fără să fi apucat măcar să-ți aprindem făclile nuntirii — bucurie de toți așteptată de la odrasle, pentru noi trecătoare ca o boare de vînt! Prețuit, cît ai trăit, deopotrivă de ai tăi și chiar de străini, meritele tale sînt acum vii pînă și printre cei plecați din viață...».

Pe o lespede funerară (nr. 290) din epoca imperială romană citim, de asemenea, durerea unui părinte pentru moartea fiului său și a lui proprie: «Trecătorule, stăpînește-ți mersul grăbit: eu, piatra de pe acest mormînt, vreau să-ți spun povestea unui părinte și, totodată, pe a fiului. Ursita i-a răpit lui Demetrios pe copilul care-i purta numele, iar acum zace și el împreună cu cenușa aceasta. Sfirșește-ți cu bine calea începută!».

În sfârșit, o altă inscripție funerară (nr. 291) ne arată sentimentele unei femei tinere în fața morții: plină de durere că lasă în urmă un copil de cinci ani și pe soțul ei nemîngîiat, zice: «Zeilor subpămînteni. Aici odihnesc eu, vestita Apfia, fiica lui Filip, care am încetat de a vedea lumina zilei la vîrsta de 28 ani. În urmă-mi las celor de pe pămînt pe singuru-mi copil, băiețaș de cinci ani, împreună cu iubitu-i tată, tovarășul meu de viață: Aischrion al lui Aristagoras, membru al Sfatului cetății, care, spre aducere aminte și din dragoste pentru mine, fiind încă în viață și în deplinătatea minții, a închinat această inscripție de pomenire. Fiți fericiți, voi, care pe căile vieții treceți fără griji!».

Din bogăția de știri care ni se dau în legătură cu obiceiurile legate de cultul morților aș vrea să relev doar una și anume aceea privitoare la sărbătoarea Trandafirilor (Rosalia), de la care, după Vasile Părvan, mai păstrează ceva din datina păgînă Rusaliile creștine. Este vorba de obligația pentru supraviețuitori de a merge la mormîntul celor răposați la o dată fixă (în general la sfîrșitul lunii mai — începutul lui iunie, în Dobrogea mai ales la 13 iunie) să împodobească mormintele cu flori sau coroane de trandafiri. Totodată, se încununau statuile zeilor, împăraților și ale binefăcătorilor obștii, care dădeau bani pentru marele praznic popular desfășurat cu acest prilej. Această sărbătoare este caracteristică populațiilor romane și romanizate, deci au avut-o și autohtonii în Dobrogea.

Iată deci, cite informații interesante privitoare la concepțiile de viață ale vechilor locuitori din zona Histriei putem dobîndi chiar și numai din textele de pe modestele pietre funerare. Aceste informații au și implicații istorice mai adînci, deoarece ele ne atestă continuitatea unor tradiții pînă în ziua de astăzi, ceea ce presupune o permanență etnică. Păstrarea numelui Rosalia în Rusaliile de azi și legarea de ele a cultului morților nu poate fi întîmplătoare la populația dacoromană, mai ales că acest lucru nu se întîlnește la alte popoare.

Nu este locul aici să ne oprim asupra conținutului bogat și a altor documente deosebit de interesante, cum sînt de pildă decretetele onorifice. Totuși aș dori să menționez măcar în treacăt că în afară de faptul că ele ne fac cunoscute o serie întreagă de realități ale vieții interne și externe ale cetății Histria, ne mijlocesc pătrunderea în lumea geto-dacică, fie apropiată de cetatea Histria, fie chiar la mari depărtări, înspre fluviul Istros (Dunărea) și dincolo de el. Un decret onorific din secolul al III-lea î.Hr. (nr. 8), ne spune că trei cetățeni histrieni au îndeplinit o misiune diplomatică pe lingă un rege get, *Zalmodegikos*, necunoscut din alte izvoare. Acesta își avea regatul în regiunea Dunării și domina o zonă foarte întinsă pînă la mare, încît histrienii de pe litoral au trebuit să i se supună. Menționarea clară în inscripție a numelui *Zalmodegikos* a determinat pe cercetători să conchidă că marele zeu dacic se numea *Zalmoxis* nu *Zamolxis*, cum s-a crezut pe baza unei etimologii greșite. Prima parte a numelui regelui geto-dac *Zalm-* exclude cu desăvîrșire altă etimologie.

Tot așa de important este și lungul decret onorific (nr. 15) din jurul anului 200 î.Hr. în cinsta diplomatului și everghetului histrian Agathokles, fiul lui Antiphi-

los, care a îndeplinit o misiune pe lingă alt rege geto-dac *Rhemaxos*, și el complet necunoscut din alte izvoare.

Volumul editat de prof. D. M. Pippidi este deci un dosar deosebit de bogat cu date istorice privind cetatea Histria, zona dependentă de ea, dar și alte regiuni mai depărtate de la Dunăre sau dincolo de ea. Un loc important îl ocupă însă și știrile despre legăturile Histriei cu alte cetăți din lumea greco-romană, din bazinul Pontului Euxin (Marea Neagră), al Mării Egee sau Mediterane, precum și cu orașe din Asia Mică sau de mai departe.

Toate documentele sînt analizate amănunțit de prof. Pippidi în acest volum, care încoronază o activitate științifică valoroasă de peste 50 ani.

Apariția volumului marchează o etapă importantă pe drumul cunoașterii istoriei Histriei, localitate care contează și ca cel mai vechi oraș de pe teritoriul României. Utilizarea lui este înlesnită de existența la sfîrșitul volumului a numeroși indici, alcătuiți cu migală, și care dau posibilitatea cititorului să se documenteze rapid în aproape toate problemele tratate.

Prof. EMILIAN POPESCU

«MĂRTURIE ORTODOXĂ». Revista comunității ortodoxe române din Olanda. Comitetul de redacție : Redactor Pr. Iconom Stavrofor Dr. Ioan Dură. Membri : Hans Artur Hoogendorn, Doina Hoogendorn, Cristina Dură. An, II, nr. 5/1983.

Cuprinsul revistei este introdus cu «Pastorală Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentale» la Praznicul Nașterii Domnului din anul 1983, semnată de I. P. S. Arhiepiscop Adrian.

Redăm din ea : «...În Iisus Hristos, născut după trup în Betleem, viața Părintelui ceresc intră în viața umanității, prefăcînd starea ei veche într-o stare nouă, dar și pregătindu-i «viața veacului ce va să vină»... Deși Domn al cerului și pămîntului, Mintuitorul Hristos vine la oameni ca om. Întruparea Sa este și un act de împăcare și de legămînt al lui Dumnezeu cu omenirea.

În paginile semnate de Pr. Dr. Ioan Dură și intitulate «Imagini, asemănări și denumiri ale Bisericii la Sfinții Părinți», sînt redate interesante afirmații despre Biserică din Sfinții Părinți. Ea este numită d.p. «Ierusalimul cel ceresc», «Ierusalimul cel de sus» (*Vasile cel Mare, Sf. Simeon noul Teolog*); «Trup al lui Hristos» (*Origen, Sf. Vasile cel Mare, Grigore de Nyssa*), «Casa lui Dumnezeu», «Curtea cea sfîntă a lui Dumnezeu» (*Vasile cel Mare*).

«Despre post». ...Postul se arată ca un meșteșug duhovnicesc, care angajează întreaga noastră ființă : sănătate trupească, sfințire sufletească și trupească, iertare de păcate, cale către cer..., toate acestea și mai multe ni le mijlocește postul (*Ierom. Petronius, Schitul românesc Prodromu-Athos*).

Date biografice despre «Sfîntul Leontie de la Rădăuși», printre cei dinți sfinți români și părintele duhovnicesc al cuviosului Daniil Sihastru și pe care Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei l-a rînduit Episcop de Rădăuși.

Date biografice despre *Ieromonahul Macarie*, ctitorul Mănăstirii Boiștea Neamț (sec. XIV—XV); cuviosul *Iov Sihastrul* din Mănăstirea Bogdănești-Suceava, — sint dat : cu titlul «Pateric Românesc».

În paginile cu titlul : «*Integritatea Bisericii Ortodoxe Române*», Pr. Prof. Dr. Ion Briia (Geneva) face istoricul «Uniației» din Transilvania și subliniază faptul reînțregirii Bisericii române unite (greco-catolice) din Transilvania și Biserica Ortodoxă.

Pr. *Dumitru Soare*, Directorul «Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», prezintă titluri de publicații ale acestei edituri și date despre învățămîntul teologic român.

Pr. *I. Ionescu* prezintă biografia lui *Nicolae Milescu* eruditul enciclopedist, omul de vastă cultură umanistă și marele poliglot (sec. 17).

Pr. Prof. *Ștefan Alexe* prezintă date despre dramaturgul «*Barbu Ștefănescu*», la 125 ani de la naștere.

Petre P. Baciu : Continuitatea neîntreruptă a Dacoromanilor pe teritoriul Daciei.

Pr. Dr. *Ioan Dură* : Călugării Sciți (451—553), date istorice însemnate.

Pr. *Alexandru Stănculescu-Birda*, «Aspecte istorice în proverbele românești». Proverbul a constituit, dintotdeauna, forma cea mai evoluată de exprimare a conștiinței sociale.

Studiu cu bun conținut.

Pr. Dr. *I. Dură*, «Pacea, principiul tuturor bunurilor, mult rîvnită și bine plăcută lui Dumnezeu...».

Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, «Pacea, deziderat fundamental al zilelor noastre». ...Împlinind mesajul păcii în lume prin armele dreptății — căci dreptatea este temelul păcii în lume — creștinii de pretutindeni avem conștiința că lucrăm împreună pentru edificarea însăși a Împărăției lui Dumnezeu, care este dreptate, pace și bucurie de la Duhul Sfînt.

Pr. Prof. Dr. *Dumitru Radu*. «Securitate și Cooperare». Securitatea, element indiscutabil al păcii, a constituit totdeauna una dintre aspirațiile profunde ale umanității. ...Pacea este lucrarea dreptății și implică, dreptatea...

În paginile ultime ale revistei Pr. *Icon. Stavr. Dr. Ioan Dură* dă «Știri din viața comunității ortodoxe române din Olanda», care-i foarte bogată. Slujbe religioase, bogată activitate pastorală, activitate cultural-religioasă. Pr. *I. Dură* a participat la Simpozionul internațional «Cantacuzino — Românii apărători ai Europei» Viena, la împlinirea a 300 ani de la despresurarea Vienei de turci din 1683. La acest simpozion au participat reprezentanți ai românilor stabiliți în afara granițelor României, artiști, scriitori, oameni de cultură și personalități stimulate în diferite domenii ale spiritualității universale.

Cu acest prilej s-a constituit «Asociația culturală internațională a etniei române» Președinte a fost ales Prof. Univ. *Mihail Steriade* de la Universitatea din Louvain (Belgia).

«Asociația» aceasta își propune să acționeze pentru afirmarea spiritualității românești și răspîndirea valorilor culturale create de națiunea română, să facă cunoscută contribuția sa la îmbogățirea tezaurului culturii universale, la progresul științei și tehnicii mondiale, să sprijine cultivarea limbii, istoriei, tradițiilor și obicei-

iurilor românești, la apărarea valorilor spirituale proprii împotriva încercărilor de a le falsifica sau prezenta eronat. — Lăudabil scop.

Revista anunță că românii ortodocși din Olanda adună fonduri pentru ridicarea unei biserici proprii. — Să-și împlinească cit mai repede această dorință.

Revistei «Mărturie Ortodoxă» îi dorim apariție continuă tot cu bogat cuprins.

Diac. Prof. O. BUCEVSCI

PROF. DR. IWAN PANTSCHOWSKI¹, *Die ethischen und sozialen Ansichten des Arhim. Neophit Bosveli*. (Concepțiile etice și sociale ale Arhimandritului Neophit Bosveli), Sofia 1982, 70 p.

Redăm din cuprins.

Între bărbații conducători din epoca renașterii naționale a Bulgariei, Neophit Bosveli (1785—1849) are o situație fruntașă prin interesul său intens pentru probleme de ordin etic și social. Bosveli este autorul primului manual bulgar de etică, formind acesta partea a doua a Enciclopediei sale pedagogice slavo-bulgare.

Supportul activității lui Bosveli ca lămuritor al poporului, ca luptător pentru pace și ca scriitor îl constituie îndelungata stare de apăsare îndurată de poporul bulgar privat de orice drepturi, fiind și Biserica sa Ortodoxă a fost supusă Patriarhiei din Constantinopol. Astfel izvorul primar al concepțiilor etice și sociale ale lui Bosveli este atmosfera politică și religioasă a timpului.

Dar în atmosfera aceasta existau situații și de natură pozitivă nu numai negativă, și care influențau conștiința morală și socială a poporului. Și Neophit Bosveli era susceptibil la toate impresiile mediului. El studia structura morală și socială a timpului și aprecia totul în lumina libertății, dreptății și obligației.

Alte izvoare ale concepțiilor lui Bosveli sînt Biblia indeosebi psalmii, Cărțile liturgice, Viețile Sfinților — indeosebi Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Ioan Hrisostomul și Ioan Damaschinul, precum și lucrări teologice din limbile greacă, rusă și sîrbă. Utilizate erau și lucrările etice ale filozofilor antici.

Dintre științele sociale îl preocupă pe Bosveli indeosebi antropologia, care-l duce pe om la autocunoaștere și la dezvoltarea armonioasă a personalității. Dar antropologia lui Bosveli nu-i individualistă, căci personalitatea și societatea sînt, după el, strîns legate între ele —, personalitatea realizîndu-se prin împlinirea datoriei sale față de societate, prin slujirea poporului și a omenirii. Antropologia lui Bosveli este optimistă: demnitatea omului este mare, fiindcă el are minte, înțelepciune, voie liberă și conștiință. Prin cultură și educație fiecare om poate deveni o personalitate morală și creatoare, spre binele propriu și al societății.

De la antropologie, Bosveli trece în mod logic la morală, întrucît imaginea omului nu-i posibilă fără trăsăturile sale morale, și fiindcă fericirea este condiționată de moralitate. Și morala dă practic omului regulile după care deosebește el binele și răul și-și cunoaște și împlinește datoriile sale individuale și sociale. Și binele păstrează viața și-l duce la perfecțiune pe om, pe cînd răul îl duce la distrugere.

1. Profesor pensionar de teologie morală ortodoxă — Academia Teologică — Sofia. Autor al mai multor lucrări de natură morală-filosofică.

Prin doctrina despre bine și rău, Bosveli atinge Teodiceea, declarând că nu Dumnezeu este cauza răului, ci acțiunea arbitrară a omului. De la început voia omului este îndreptată spre bine și deci înclinarea spre rău poate fi învinsă.

Legea morală ține de natura fiecărui om, cuprinsul ei esențial constituindu-l iubirea de om universală. Ea îl obligă pe fiecare om la înfăptuirea binelui, în cadru individual și social. Conștiința datoriei la rîndul ei dă întietate datorii sociale față de cele individuale. Și de la valoarea vieții umane deduce Bosveli datoria omului de a-și susține viața și a se îngriji de sănătatea sa.

Bosveli apreciază deci mai mult etica socială decît pe cea individuală. Și toate pretențiile și virtuțile eticii sociale le cuprinde în dreptate și în iubirea față de om.

Foarte mare importanță atribuie deci Bosveli laturii etic-sociale a creștinismului și funcțiunii național-educative și culturale a Bisericii.

În general — subliniază prof. Panschowski — lucrările lui Neophit Bosveli cuprind înalte principii morale și sociale, pe care în viața sa — Bosveli — se trudea să le și concretizeze. El a activat și luptat ca dreptatea și iubirea să domine toate sectoarele vieții. Libertatea — religioasă și politică era pentru Bosveli un bun la care fiecare om avea dreptul.

Ca credincios și preot ortodox Bosveli a activat pentru credință curată și luminată, pentru un creștinism activ și practic, pentru un cler model, pentru o Biserică a poporului. A luptat pentru dreptatea și libertatea poporului, căruia aparținea. Și idealul politic-social al lui Bosveli era ca toate popoarele să dispună de libertate politică și religioasă, ca credincioșii diferitelor confesiuni și religii să trăiască în frăție și ca pacea să domine lumea întreagă.

Lucrare de vădită valoare științifică, tratind probleme de caracter religios-moral-social-cetățenesc, extrase din bogata activitate a Arhimandritului ortodox Neophit Bosveli.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

MARTIN KAMPCHEN. *Sfintul în Hinduism* (Zeitschrift für Missions Wissenschaft und Religions-wissenschaft 3/1983).

Un studiu comparativ. Rezumăm cuprinsul.

În limbile europene cuvîntul «sfînt» și termenii săi corespunzători sînt impregnați de sens creștin. Hinduismul are în limba sanscrită (și în limbile indiene moderne) noțiuni de cuprins apropiat cuvîntului «sfînt» din creștinism și care, în general, se traduc cu cuvîntul «sfînt», dar care derivă din contexte cultural-religioase, specifice hinduiste. Astfel sensurile date de hinduși acestor noțiuni nu sînt identice cu cele ale cuvîntului «sfînt» din creștinism. Multe noțiuni sanscrite de acest fel înțeleg sfîntenia în sensul de «puritate, — inocență», — deci «inocență — sfîntenie, — fără păcat». Întrebuințarea cuvintelor arată că ele înseamnă în primul rînd «puritate-curătenie» în sens concret material și apoi spiritual: «puritatea spiritului» («puta»).

Dar cine este un «sfînt» în hinduism ?

În privința aceasta se pot face două deosebiri fundamentale: «Sfîntenie cosmică și acosmică» și «sfîntenie rituală (obiectivă) și subiectivă». Sfîntul din religia cosmică află în sine sfîntenia cunoscută în cosmos, — deci viața sa este «csmologă» vieții cosmice». Într-o religie acosmică care recunoaște o divinitate transcendentă în și din-

colo de cosmos «sfântul», îl are pe Dumnezeu atât în cosmos, cât și în transcendență (dincolo de cele create). De sfințenie «obiectivă» dispun preoții, profeții, monahii, conducătorii de comunități religioase: «Guru» (dascăl religios) deci toate persoanele care sînt o «autoritate vizibilă». «Sfințenia subiectivă» revine persoanelor, care după voia lui Dumnezeu conlucrează cu harul Său.

Astfel «sfântul» este ființa umană, care a ajuns telul suprem al unei religii.

În lunga sa istorie, hinduismul a cunoscut toate formele sfințeniei umane. În ultimele timpuri, prin spiritualizarea vieții religioase, s-a dezvoltat în hinduism o sfințenie care înclină să se desfacă de cosmos, atașându-se transcendenței acosmice. -- Creștinismul însă n-a cunoscut nicicînd «sfântul cosmic». El dă întietate sfințeniei «subiective» și Iisus Hristos însuși este prototipul ei.

Și «Ușa» pentru a ajunge telul suprem -- fapt ce-l caracterizează pe «sfînt» -- este eliberarea «mokșa» (mukti).

Dar eliberarea de ce și pentru ce? Și «mokșa» înseamnă «eliberare» de această lume relativă și nedesăvîrșită și eliberare *pentru* o mulțumire absolută, permanentă, deplină.

Autorul mai prezintă o serie de forme ale sfințeniei în hinduism, subliniind, în încheiere că între sfințenia din hinduism și cea creștină este, evident, o deosebire fundamentală. Sfîntul hinduist se cunoaște pe sine ca sfînt și în lumea aceasta, pe cînd sfîntul creștin în viața de aici nicicînd nu poate fi sigur de sfințenia sa. Deci deosebire fundamentală.

Diac Prof. O. BUCEVSCHI